כלי יקר על במדבר

כלי יקר על התורה

geulaquiz.com

פרק א

א **וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר.** וּבְפָרָשַׁת וַיִּקְרָא כְּתִיב: ״מֵאֹהֶל מוֹעֵד״, לְפִי שֶׁבַּפַּעַם הַהוּא לֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן, עַל כֵּן הָיְתָה הַקְּרִיאָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד אֶל חוּץ לְאֹהֶל מוֹעֵד, אֲבָל בְּאֶחָד בְּאִיָּיר כְּבָר הָיָה מֹשֶׁה יָכוֹל לָבוֹא אֶל תּוֹךְ הָאֹהֶל, בָּא אֵלָיו הַדִּבּוּר בְּאֹהֶל מוֹעֵד מֵעַל הַכַּפֹּרֶת, כִּדְאִיתָא בְּסוֹף פָּרָשַׁת נָשֹׂא. וְאֵין צָרִךְ בְּמַה שֶׁפֵּרַשׁ רַשׁ״י שָׁם, בָּא כָּתוּב הַשְׁלִישִׁי וְהִכְרִיעַ כוּ׳. וּמַה שֶׁנָּקַט ״בְּאֹהֶל מוֹעֵד״ לְהוֹדִיעַ טַעַם לְמִסְפָּר זֶה, וְהוּא לְפִי שֶׁבָּא לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכָם, לְשׁוֹן לְהַשְׁרוֹת מוֹרֶה עַל הַעֲמָדַת הַשְׁכִינָה דִּירַת קֶבַע שָׁמָּה וְאֵין דִּירַת קֶבַע בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, עַל כֵּן בְּאֶחָד בְּנִיסָן הוּקַם הַמִּשְׁכָּן וּבוֹ בַּיּוֹם יָרְדָה הַשְׁכִינָה לְתוֹךְ אֹהֶל מוֹעֵד, וְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם שֶׁנִּרְאָה שֶׁעָשָׂה לוֹ ה׳ מָדוֹר בַּתַּחְתּוֹנִים דִּירַת קֶבַע, מִנָּאָם בְּאֶחָד בְּאִיָּיר. וְלֹא מִנָּאָם תֵּכֶף בְּאֶחָד נִיסָן כִּי עֲדַיִן לֹא הֶחֱזִיק בְּמָדוֹר זֶה.

וְנִרְאֶה לִי לִתֵּן טַעַם לְמִנְיָן זֶה בִּזְמַן הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רז״ל אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י לו): ״וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה ה׳ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל״. וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר לְהַשְׁווֹת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּאַרְעָא כְּעֵין מַלְכוּתָא דִּרְקִיעָא, כְּאָמְרוּ רז״ל (תנחומא וישלח ב): בְּשָׁעָה שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי יָרְדוּ עִמּוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף מֶרְכָּבוֹת שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח יח): ״רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן ה׳ בָּם״, רוֹצֶה לוֹמַר כְּשֵׁשׁ מִסְפָּר זֶה אָז ״ה׳ בָּם״, הַשְׁכִינָה שְׁרוּיָה בָּם. וְכֵן מָצִינוּ בְּמַחֲנֵה לְוִיִּם שֶׁנִּקְרְאוּ מַחֲנֵה שְׁכִינָה שֶׁהָיוּ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף (במדבר ג לט). עַל כֵּן הֻצְרַךְ לִמְנוֹת גַּם אֶת יִשְׂרָאֵל לֵידַע אִם יֵשׁ בָּהֶם כַּחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁרְאוּיִין לְהַשְׁרַאַת הַשְׁכִינָה בְּכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט.

וְהוּצְרְכוּ יִשְׂרָאֵל לְמִנְיַן שִׁשִּׁים רִבּוֹא דַּוְקָא לֹא פָּחוֹת, לְפִי שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ בְּחַיֵּי פָּרָשָׁה זוֹ (ב ב) שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהַשְׁכִינָה מְצוּיָה שָׁם תִּמְצָא אַרְבַּע מֵחָנוֹת שְׁכִינָה, וּבְסֵפֶר הַפְּרִדֵּס שַׁעַר פְּרָטֵי הַשֵּׁמוֹת פֶּרֶק ב׳ דַּף קי״ח כָּתַב שֶׁיֵּשׁ עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה מַחֲנוֹת שְׁכִינָה, וּמֵהֵיכָן לָמַד לוֹמַר כֵּן? אוֹמֵר אֲנִי שֶׁלָּמַד זֶה מִן מִסְפָּר זֶה שֶׁבָּא עַל יְדֵי הַשְׁרַאַת הַשְׁכִינָה בְּהֶקֵף שִׁבְעָה עֲנָנִים וְתוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה, וּבְכָל עָנָן וְעָנָן הָיָה כְּבוֹד ה׳, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁכְּבוֹד ה׳ מָצוּי בּוֹ אֵין שָׁם פָּחוֹת מִן אַרְבַּע מַחֲנוֹת שְׁכִינָה שֶׁבְּכָל מַחֲנֶה וּמַחֲנֶה עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף. נִמְצָא בְּשִׁבְעָה עֲנָנִים עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה מַחֲנוֹת, בְּכָל עָנָן אַרְבַּע מַחֲנוֹת, צֵא וַחֲשׁוֹב עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה פְּעָמִים עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם תִּמְצָא שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְעוֹד שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף, כָּךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה אֶלֶף וַהֲלוֹיִם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף, סַךְ הַכֹּל שֵׁשׁ מֵאוֹת עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף, כִּי בְּכָל מֵאָה אֶלֶף יֵשׁ אַרְבַּע פְּעָמִים עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וְנִשְׁאֲרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף, נִמְצָא עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַחֲנוֹת בְּסַךְ שֵׁשׁ מֵאוֹת אֲלָפִים. עוֹד עֲשֵׂה מִן שֵׁשׁ פְּעָמִים שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף שֶׁלֹּשׁ מַחֲנוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁעַת אֲלָפִים וַהֲלוֹיִם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף, סַךְ הַכֹּל עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה מַחֲנוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ כָּאן מוֹתָרוֹת תִּשְׁעַת אֲלָפִים מִכָּל מָקוֹם אֵין לְצַמְצֵם בַּתַּחְתּוֹנִים, כִּי הַמִּיתָה מְכַלָּה בָּהֶם וְשָׁמָּא לֹא יִתְמַלֵּא הַמִּסְפָּר מִן הַפְּחוּתִים מִבֶּן עֶשְׂרִים כָּל כָּךְ מַהֵר.

וְהַלְוִיִּם נִמְנוּ מִבֶּן חֹדֶשׁ, כִּי לָמוּד אוֹתוֹ שֵׁבֶט לִהְיוֹת נִמְנֶה מִבֶּטֶן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּירְמְיָה הַכֹּהֵן: ״וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ״ (א ה), וְעַל כֵּן הָעְנְיָן מֻכְרָח שֶׁבְּכָל הַמִּסְפָּרִים לֹא הָיוּ יִשְׂרָאֵל פָּחוֹת מִן שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף חוּץ מִן הַלְוִיִּם. אַף עַל פִּי שֶׁבְּמִסְפָּר רִאשׁוֹן הָיוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף עִם הַלְוִיִּם, וְלֹא הָיוּ עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה מַחֲנוֹת בַּתַּחְתּוֹנִים לְהֶקֵף שִׁבְעָה עֲנָנִים, מִכָּל מָקוֹם עַדַיִן לֹא בָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת לוֹ מָדוֹר שֶׁל קֶבַע בַּתַּחְתּוֹנִים, וְעַכְשָׁיו בְּאֶחָד בְּאִיָּיר שֶׁבִּתְלָתִין יוֹמִין חֲזוֹ חֲזָקָה כִּי תִּהְיֶה דִּירָתוֹ קֶבַע, וּבָא אֱלֹהִים וְכָל קְדוֹשִׁים עִמּוֹ לְקִבּוּעַ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת (ישעיה מד יג), מֵאָז הוּצְרַךְ לִמְנוֹתָם לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵם צְרִיכִין לִהְיוֹת כְּמִסְפָּר זֶה כְּדֵי לְמַלֹּאת עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה מַחֲנוֹת שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף בְּאוֹתוֹ זְמַן אֲשֶׁר הוֹשִׁיב ה׳ שְׁכִינָתוֹ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בְּאֹהֶל מוֹעֵד. לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן ״בְּאֹהֶל מוֹעֵד״. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר וּמִתְיַשֵּׁב עַל אוֹפַנּוֹ בְּמִסְפַּר שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אֲשֶׁר בּוֹ יָצְאוּ רוֹב הַמְפָרְשִׁים לִלְקוֹט טַעַם מַסְפִּיק וְלֹא מָצְאוּ.

בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית. צָרִךְ זְמַן זֶה שֶׁכָּתוּב כָּאן אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (ה): מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וְלֹא כָתַב לָהּ כְּתוּבָּה כוּ׳, לְיָמִים מָצָא עֲנָיָה בַּת טוֹבִים וְכָתַב לָהּ כְּתוּבָּה וְכָתַב לָהּ זְמַן כוּ׳, עַיֵּן נוֹסַח הַמִּדְרָשׁ בַּיְלְקוּט (תרפד). דַּעַת בַּעַל מִדְרָשׁ זֶה שֶׁיּוֹם מַתַּן תּוֹרָה הוּא יוֹם אֵרוּסִין, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵרַס אֶת יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי זֹאת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לג ד): ״תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב״, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים מט:): ״מוֹרָשָׁה״ – מְאוֹרָשָׂה. וְתֵדַע כִּי ״לִקְהִלַּת יַעֲקֹב״ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא ״מְאוֹרָשָׂה קְהִלַּת יַעֲקֹב״, מִשְׁמַע שֶׁקְּהִלַּת יַעֲקֹב הִיא מְאוֹרָשָׂה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי שֶׁנָּתַן לָהּ הַתּוֹרָה בְּמָקוֹם טַבַּעַת קִדּוּשִׁין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה נד ה): ״כִּי בְּעָלַיִךְ עֹשַׂיִךְ״. וְהִנֵּה מָצִינוּ לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תנחומא תשא טז) שֶׁהִמְשִׁילוּ זִוּוּג יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזִוּוּג כַּלָּה לְחָתָן בִּשְׁנֵי זְמַנִּים: הָאֶחָד הוּא בְּשָׁעַת מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לא יח): ״וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ״, חָסֵר כְּתִיב, שֶׁנִּמְסְרָה הַתּוֹרָה כְּכַלָּה מְקֻשֶּׁטֶת בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים; הַשֵּׁנִי הוּא בְּיוֹם חֲנֻכַּת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ז א): ״וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים״, פֵּרֵשׁ רַשׁ״י שֶׁבְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן נִמְסְרוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּכַלָּה לְחָתָן. שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁמַּתַּן תּוֹרָה הוּא זְמַן הָאֵרוּסִין, וְיוֹם הוּקַם

הַמִּשְׁכָּן הוּא זְמַן הַנִּשּׂוּאִין, כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לְשֶׁבֶת בָּיִת (ישעיה מד יג), כְּמוּבָן מִן לְשׁוֹן ״וְנִמְרוּ״, דְּהַיְנוּ לְבֵית מָדוֹר אֶחָד. וּבֵינֵי בֵּינֵי כְּמוֹ עָשׂוֹר חֲדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כד נה): ״תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָ אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר״, וְהַיְנוּ עֲשָׂרָה חֲדָשִׁים שֶׁנּוֹתְנִין לִבְתוּלָה זְמַן בֵּין אֵרוּסִין לִנְשׂוּאִין לְהִתְקַשֵּׁט בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִינֵי קִשּׁוּטִין שֶׁנִּזְכְּרוּ בִּישַׁעְיָה (ג יח-כד).

וּכְדֵי לְהַדְמוֹת זִוּוּג שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל צַד אֶל סְתָם זִוּוּג, הִגְבִּיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גַּם כֵּן זְמַן יִשְׂרָאֵל עֲשָׂרָה חֲדָשִׁים מִן רֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן שֶׁבּוֹ נִתְאָרְסוּ בַּתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה עַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁבּוֹ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן וְנִשְׁלַם הַזִּוּוּג מִכֹּל וָכֹל, כִּי בַּזְּמַן הַזֶּה יִתְקַשְּׁטוּ יִשְׂרָאֵל בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים וּמִתּוֹךְ זֶה רְאוּיִין לָדוּר בְּאֹהֶל מוֹעֵד מָדוֹר אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם. וּלְפִי שֶׁזְּמַן נִשּׂוּאִין שְׁלֹשִׁים יוֹם (עיין כתובות ח) עַל כֵּן נִמְשַׁךְ הַזְּמַן עַד אֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית. וְאִם תִּרְצֶה לִמְנוֹת מִן פָּסוּק ״וַיְהִי אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ״ שֶׁנֶּאֱמַר בְּחֹדֶשׁ תַּמּוּז אַחַר אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁהוֹרִיד הַלּוּחוֹת, אָז יִהְיֶה מִכְלָל הַמִּסְפָּר עֲשָׂרָה חֲדָשִׁים עַד הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי שֶׁל שָׁנָה הַשֵּׁנִית, כִּי אָז נִשְׁלְמוּ הַנִּשּׂוּאִין וְכָתַב לָהּ ה׳ כְּתוּבָּה לֵידַע מֵאֵיזוֹ זְמַן תִּטְרוֹף הַלָּקוֹחוֹת, כִּי נִשְׁתַּעְבְּדוּ לָהֶם בַּכְּתוּבָּה אַרְצוֹת שֶׁבַע אֻמּוֹת, שֶׁאִם בְּחֶטְאָם יִגְלוּ מִן הָאָרֶץ יוּכְלוּ לַחֲזוֹר וְלִטְרוֹף מִיָּדָם וְלוֹמַר זְמַן שְׁטָרֵנוּ קוֹדֵם. לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן ״בְּאֹהֶל מוֹעֵד״, כִּי הוּא זְמַן הַנִּשּׂוּאִין לָשֶׁבֶת בָּיִת. וְכֵן הִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (כו:) שְׁנֵי זְמַנִּים אֵלּוּ, וְדָרְשׁוּ: ״בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ״ זוֹ מַתַּן תּוֹרָה, ״וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ״ זֶה בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כִּי בִּשְׁנֵי זְמַנִּים אֵלּוּ נִשְׁלַם הַזִּוּוּג. וְהִזְכִּיר ״בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ״ מִן הַסְּתָם שֶׁנִּתְבָּאֵר, וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַזִּוּוּג דּוֹמֶה בְּדוֹמֶה, נֶאֱמַר ״שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ וּכְדַעַת הַמִּדְרָשׁ (במ״ר א ט) הָאוֹמֵר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ״וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ״ (ד״ה א׳ כט יא), כָּךְ נָתַתִּי לָכֶם תִּלּוּי רֹאשׁ כּוּ׳, וּמַה עִנְיָן זֶה לְכָאן, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַזִּוּוּג דּוֹמֶה בְּדוֹמֶה כְּבָיְכוֹל.

ב שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ וְגוֹ׳. אַף עַל פִּי שֶׁרַשׁ״י פֵּרֵשׁ שֶׁהוּא לְשׁוֹן קַבָּלַת חֶשְׁבּוֹן (שמות ל יב), מִכָּל מָקוֹם הִזְכִּירוּ בִּלְשׁוֹן שְׂאוּ, כִּי תִשָּׂא, נָשֹׂא, כִּי מִצַּד הַמִּסְפָּר יִנָּשְׂאוּ בְּיֶתֶר שְׂאֵת עַל כָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם מִסְפָּר פְּרָטִי, כְּמוֹ הַקַּשׁ הַזֶּה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בַּעַל הַגֶּרֶן לָתֵת לוֹ מִנְיָן, כָּךְ אֵין לָאֻמּוֹת הַשִּׁגָּחָה פְּרָטִית כִּי אִם כְּלָלִית לְקִיּוּם הַמִּין, כִּשְׁאָר בְּהֵמוֹת וְחַיְתוֹ אֶרֶץ. אֲבָל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל מֻשְׁגָּח בִּפְרָטוּת, וַאֲפִלּוּ אֶחָד מֵהֶם חָשׁוּב כְּאַמָּה שְׁלֵמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם יט כא): ״וְנִפַּל מִמֶּנּוּ רָב״, וַאֲפִלּוּ אֶחָד מֵהֶם שֶׁיִּפּוֹל דּוֹמֶה כִּי רַב הוּא. עַל כֵּן נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִסְפָּר כְּמוֹ לַכּוֹכָבִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (ישעיה מ כו): ״הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא״, כָּךְ נֶאֱמַר כָּאן ״בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת״ וְגוֹ׳ לְהוֹרוֹת שֶׁמַּצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד (דניאל יב ג) וְכָל אֶחָד יֵשׁ לוֹ הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית. וּמַה שֶּׁמַּקְשֶׁה (ביומא כב:) קְרָאֵי אַהֲדָדֵי, כְּתִיב (הושע ב א): ״וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם מִסְפָּר, וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב: ״כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר״, כְּפִי הַפָּשָׁט אֵין זֶה קוּשְׁיָא, כִּי אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַדַּאי יֵשׁ לָהֶם מִסְפָּר, כַּכּוֹכָבִים שֶׁמּוֹצִיאָן וּמַכְנִיסָן בְּמִסְפָּר כָּךְ יֵשׁ לָהֶם מִסְפָּר, לְהוֹרוֹת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁגִּיחַ עַל כָּל אֶחָד בִּפְרָטוּת. וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר״, הַיְינוּ אֵצֶל בְּנֵי הָאָדָם, שֶׁבְּוַדַּאי לֹא יוּכְלוּ לִסְפּוֹר אוֹתָם לְגֹדֶל רִבּוּיָם.

כָּל זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם. פֵּרֵשׁ רַשׁ״י עַל יְדֵי שְׁקָלִים. וְהֻרְבָּה מִן הַמְפָרְשִׁים חָלְקוּ עָלָיו וְאָמְרוּ שֶׁמִּסְפַּר זֶה הָיָה בִּלֹא שְׁקָלִים, וּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ, שֶׁאָמַר ״לְגֻלְגְּלֹתָם״. וְחָשְׁבוּ לְתֵרֶץ לָמָּה דַּוְקָא מִסְפַּר רֹאשׁוֹן הָיָה עַל יְדֵי שְׁקָלִים, לְפִי שֶׁהָיוּ צְרִיכִין אָז לַעֲבוֹדַת הַמִּשְׁכָּן. וְתֵרוּץ זֶה דָּחוּק. וְנִרְאֶה לִי שֶׁוַּדַּאי טַעַם הַשְּׁקָלִים הָיוּ לְהַצִּיל מִן עַיִן הָרַע הַשּׁוֹלֶטֶת בְּדָבָר מָנוּי, וְדַוְקָא בְּמִנְיָן שֶׁהוּא דְּבַר חִדּוּשׁ, דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁבִּזְמַן שֶׁרוֹאִין מֵאָה זְהוּבִים אֵצֶל אִישׁ עָנִי, שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁאֵין לוֹ, יוֹתֵר הָעַיִן הָרַע שׁוֹלֶטֶת בּוֹ מִמָּה שֶׁרוֹאִין אֵצֶל הֶעָשִׁיר אֶלֶף זְהוּבִים, כִּי כְּבָר הוּחְזַק בְּאִישׁ אָמִיד. כָּךְ יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם הָיוּ מוּחְזָקִים בְּמִתֵּי מִסְפָּר, כִּי בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ מִצְרַיְמָה וְנִתְמַעֲטוּ שָׁמָּה מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן וְהַשְׁלָכַת הַבָּנִים לַיְאוֹר, וּפִתְאוֹם נִמְצְאוּ בְּמִסְפָּר רִאשׁוֹן שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף לְבַד מִטַּף וְנָשִׁים, וַדַּאי הָיָה בַּפַּעַם הַהוּא מָקוֹם לָחוּשׁ לְעַיִן הָרַע. מַה שְּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר מִסְפָּרִים, כִּי כְּבָר הוּחְזְקוּ בְּעַם רַב וְעָצוּם. וְעַל כֵּן מָנָאם דָּוִד הַמֶּלֶךְ בִּלֹא חֲצָאֵי שְׁקָלִים, כִּי וַדַּאי לֹא עָבַר עַל מִצְוַת הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב אוֹמֵר ״רַק בְּדַבֵּר אוּרִיָּה הַחִתִּי״ (מלכים א טו ה). אֶלָּא שֶׁמִּצְוַת הַשְּׁקָלִים לֹא הָיְתָה כִּי אִם לְמִסְפָּר רִאשׁוֹן, כִּי בּוֹ הָיָה יוֹתֵר בֵּית מֹחוֹשׁ שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ נֶזֶק מִן עַיִן הָרַע, הֵן בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע כָּאָמוּר, הֵן מִצַּד הָעֹנֶשׁ, כִּי הָיָה הַמִּסְפָּר הַהוּא קָרוֹב לְמַעֲשֶׂה הָעֶגֶל, וְהָיָה הַדִּין נוֹתֵן שֶׁיִּפְּלוּ רַבִּים מֵהֶם מִצַּד עֹנֶשׁ הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא, וּכְשֶׁנּוֹדַע עַל יְדֵי הַמִּסְפָּר שֶׁנִּשְׁאֲרוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף יִהְיֶה הַדָּבָר חִדּוּשׁ וְשָׁלְטָא בְּהֶם עֵינָא בִּישָׁא, כִּי הַחֶטְא מְסַיֵּעַ לָזֶה. עַל כֵּן הָיוּ צְרִיכִין אָז לְכַפָּרָה עַל נַפְשׁוֹתָם וּלְהַצִּילָם מֵעַיִן הָרַע, מַה שְּׁאֵין כֵּן בְּכָל הַמִּסְפָּרִים.

ג מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה וְגוֹ׳. אִם מִסְפָּר זֶה הָיָה בַּעֲבוּר הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה, לָמָּה אָמַר ״כָּל יוֹצֵא צָבָא״ מָה עִנְיָן יוֹצֵא צָבָא לְהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה. וּלְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה שֶׁהָיָה צֹרֶךְ מִסְפָּר זֶה לֵידַע אִם יֵשׁ שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף לְכָל מַחֲנֶה שְׁכִינָה מִן עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה מַחֲנוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ דּוּגְמַת צְבָאוֹת שֶׁל מַעְלָה, שַׁפִּיר קָאָמַר ״כָּל יוֹצֵא צָבָא״, וְהוּא הָרָאוּי לִהְיוֹת כְּאֶחָד מִצְּבָא הַמָּרוֹם, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (שמות רבה טו ו) שִׁישְׁרָאֵל נִקְרְאוּ צְבָאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב מא): ״יָצְאוּ כָּל צִבְאוֹת ה׳״ כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְאָכִים נִקְרְאוּ צְבָאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לז טז): ״ה׳ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים״.

וּפְשׁוּטוֹ הוּא שֶׁיּוֹצֵא צָבָא הַיְינוּ לַמִּלְחָמָה. כִּי אִלּוּ לֹא חָטְאוּ בַּמְרַגְּלִים הָיוּ נִכְנָסִין לָאָרֶץ מִיָּד. וְאַף עַל פִּי שֶׁלִּפְעָמִים יֵשׁ בֶּן חַיִל בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים שָׁנָה, מִכָּל מָקוֹם לֹא בִּגְבוּרַת אִישׁ יַחְפּוֹץ ה׳, כִּי אִם בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִלְּתָא, וְכָל בֶּן עֶשְׂרִים מִצַּד הֱיוֹתוֹ בַּר עֲנָשִׁין בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה אָז בְּיוֹתֵר הוּא מְדַקְדֵּק בְּמַעֲשָׂיו,

וּמִסְתַּמָּא יֵשׁ לוֹ אָז יוֹתֵר זְכֵיוֹת שֶׁיָּגִינוּ בַּעֲדוֹ בַּמִּלְחָמָה, שֶׁהֲרֵי הַכֹּהֵן מַכְרִיז מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ יֵלֵךְ וְיָשׁוּב לְבֵיתוֹ, וְכָל פָּחוֹת מִכֵּן עֲשָׂרִים מִסְתַּמָּא אֵינוֹ מְדַקְדֵּק כָּל כָּךְ בְּמַעֲשָׂיו וְאֵין לוֹ כָּל כָּךְ זְכֵיוֹת שֶׁיַּכְרִיעוּ עַל חוֹבוֹתָיו.

ד **וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית אֲבֹתָיו הוּא.** מִדְּקָאָמַר "אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה" מָה חָזַר וְאָמַר "אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית אֲבֹתָיו הוּא". וְקָרוֹב לוֹמַר שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְמַה שֶּׁכָּתְבוּ הַמְפָרְשִׁים בַּפָּסוּק "דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל" (בראשית מט טז), שֶׁלֹּא הָיָה מַחֲנִיף לְשִׁבְטוֹ שֶׁנִּקְרְאוּ עַמּוֹ אֶלָּא הָיָה דָּן אוֹתָם כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, כְּאֶחָד מִן שְׁאָר שְׁבָטִים, כָּךְ נְשִׂיאִים אֵלּוּ הָיוּ כְּשֵׁרִים, וְהָיָה כָּל אֶחָד "אִישׁ לַמַּטֶּה", לְכָל הַשֵּׁבֶט הָיָה כְּאִישׁ גִּבּוֹרָתוֹ לִנְהוֹג עֲלֵיהֶם נְשִׂיאוּתוֹ בְּרָמָה, וְלֹא זוֹ לְכָל הַשֵּׁבֶט הָרְחוֹקִים קְצָת מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אֲפִלּוּ הָיָה "רֹאשׁ לְבֵית אֲבֹתָיו" הַקְּרוֹבִים אֵלָיו בְּיוֹתֵר, גַּם לָהֶם הָיָה לִרְאשׁ לִנְהוֹג נְשִׂיאוּת עֲלֵיהֶם.

וּמַה שֶּׁלֹּא נִזְכְּרוּ הַנְּשִׂיאִים בְּמִסְפָּר רִאשׁוֹן, לְפִי שֶׁעַכְשָׁיו הָיָה מְחֻלָּקִם לְאַרְבָּעָה דְּגָלִים וְכָל נָשִׂיא הָיָה צָרִיךְ לֵידַע מִי וּמִי הַהוֹלְכִים וְחוֹנִים עַל דִּגְלוֹ. וְאַהֲרֹן לֹא נִזְכַּר בְּמִסְפָּר רִאשׁוֹן לְפִי שֶׁהָיָה לֵידַע הַנּוֹתָרִים מִנִּפְילַת מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל אֲשֶׁר אַהֲרֹן הָיָה סִבָּתוֹ, עַל כֵּן לֹא הָיָה שָׁמָּה כִּי אִם כָּאן בְּהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה אֲשֶׁר אַהֲרֹן סִבָּה לָהּ עַל יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת.

מט **אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד וְגוֹ'.** אִם לֹא יִפְקֹד אוֹתָם פְּשִׁיטָא שֶׁלֹּא יְקַבֵּל סְכוּם מִנְיָנָם, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאֶת רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וּמָה הָיָה הַמִּקְרָא חָסֵר בְּאָמְרוֹ "אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"? וּלְפִי מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּסָמוּךְ שֶׁהָיָה הַמִּנְיָן עַל פִּי ה', כִּי הַשְּׁכִינָה מַקְדֶּמֶת לְפָנָיו וּבַת קוֹל יוֹצֵאת מִן הָאֹהֶל וְאוֹמֶרֶת: כָּךְ וְכָךְ תֵּינוֹקוֹת יֵשׁ בָּאֹהֶל, נוֹכַל לוֹמַר שֶׁ"בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" הָאָמוּר אֵינוֹ מוּסָב כִּי אִם עַל "וְאֶת רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא", כְּאִלּוּ אָמַר: אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד כְּלָל, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכָל אַךְ בָּא לְמַעֵט בָּא, כָּךְ בָּא לְמַעֵט וְלוֹמַר דַּוְקָא אַתָּה לֹא תִפְקֹד אוֹתָם לְבַדְּךָ, אֲבָל בְּצֵרוּף הַשְּׁכִינָה וְהַבַּת קוֹל תִּפְקְדֵם. לְכָךְ נֶאֱמַר: "פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי", הֵיינוּ עַל יְדֵי הַשְּׁכִינָה, אֲבָל אַתָּה לְבַד לֹא תִפְקְדֵם. וּמִדְּסָמַךְ לָזֶה צִוּוּי "וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת", נִרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהִזְכִּיר שְׁאוֹ, נָשֹׂא, כִּי תִשָּׂא, הַכֹּל הוּא לְשׁוֹן מַעֲלָה וּנְשִׂיאוּת רֹאשׁ הַנִּרְאֶה בַּנִּסְפָּרִים בְּיֶתֶר שְׂאֵת עַל זוּלָתָם, כִּי כָּל דָּבָר חָשׁוּב וְסָפוּן יֵשׁ לוֹ מִסְפָּר.

וּבָזֶה רָאִיתִי לְתָרֵץ הַרְבֵּה שִׁנּוּיִים, כִּי בְּיִשְׂרָאֵל נֶאֱמְרוּ שְׁנֵי הַלְּשׁוֹנוֹת: "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ" וְאַחַר כָּךְ אָמַר "תִּפְקְדוּ אוֹתָם לְצִבְאוֹתָם", וּבַלְוִיִּם לֹא הִזְכִּיר כִּי אִם לְשׁוֹן פְּקִידָה – "פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי"; וּבַבְּכוֹרוֹת חָזַר וְהִזְכִּיר שְׁנֵיהֶם: "פְּקֹד כָּל בְּכוֹר וְגוֹמֵר, וְשָׂא אֶת מִסְפַּר שְׁמוֹתָם"; וְאֵצֶל בְּנֵי קְהָת וְגֵרְשׁוֹן הִזְכִּיר לְשׁוֹן "נָשֹׂא" וְלֹא אֵצֶל מְרָרִי, וְזֶה לְפִי שֶׁהַפְּקִידָה הַיְינוּ הַמִּסְפָּר וּ"שְׂאוּ" הַיְינוּ לְשׁוֹן נְשִׂיאוּת הַמַּעֲלָה, אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל הָיוּ צְרִיכִין לָזֶה לְהַרְאוֹת חִבָּתָן נֶגֶד כָּל הָאֻמּוֹת שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְקַשׁ שֶׁאֵין לוֹ מִסְפָּר, אֲבָל הַלְוִיִּם אֵין צָרֵךְ לָהֶם לְהַרְאוֹת הִתְנַשְּׂאוּתָם עַל יְדֵי הַמִּסְפָּר, כִּי בְּלָאו הָכֵי יֵשׁ לָהֶם נְשִׂיאַת רֹאשׁ בְּמַה שֶּׁעֲשָׂאָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פְּקִידִים עַל בֵּיתוֹ הַקָּדוֹשׁ. לְכָךְ אָמַר אַחַר "וְאֶת רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא" וְגוֹ' – "וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם", לוֹמַר לְךָ שֶׁמִּצַּד שֶׁנַּעֲשׂוּ פְּקִידִים יֵשׁ לָהֶם נְשִׂיאוּת זוּלַת הַמִּסְפָּר שֶׁבְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי לִגְיוֹן מֶלֶךְ הָמָה וְכָל רוֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בָּרוּךְ ה'. אֲבָל הַבְּכוֹרִים שֶׁנִּפְסְלוּ מִן הָעֲבוֹדָה עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, הֻצְרְכוּ לִנְשִׂיאַת רֹאשׁ עַל יְדֵי הַמִּסְפָּר, לְכָךְ פֵּרֵט אֶצְלָם שְׁנֵיהֶם. וּמַה שֶּׁכָּתַב לְשׁוֹן "נָשֹׂא" אֵצֶל בְּנֵי קְהָת וּבְנֵי גֵרְשׁוֹן, הַיְינוּ לִתֵּן לָהֶם נְשִׂיאוּת רֹאשׁ כְּנֶגֶד בְּנֵי מְרָרִי, כִּי עֲבוֹדַת שְׁנֵיהֶם יוֹתֵר מְקֻדָּשִׁים מִמַּשָּׂא בְּנֵי מְרָרִי, עַל כֵּן לֹא הִזְכִּיר "נָשֹׂא" אֵצֶל בְּנֵי מְרָרִי.

פרק ב

ב **אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם.** מְצִינוּ בְּכַמָּה מִדְרָשִׁים (במ"ר ב ב-ו) הַמַּגְדִּילִים מְאֹד עִנְיַן הַדְּגָלִים, וְדָרְשׁוּ עֲלֵיהֶם פָּסוּק "וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נְדַגֵּל" (תהלים כ ו), שֶׁבִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה רָאוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּלְאָכִים דְּגָלִים דְּגָלִים וְנִתְאַוּוּ לִהְיוֹת דְּגָלִים כְּמוֹתָם. וּבְפָסוּק (שיר ו י) "מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שָׁחַר", דָּרְשׁוּ (במ"ר ב ד) שֶׁהָיוּ הָאֻמּוֹת מִסְתַּכְּלִין בְּמַעֲלָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ תְּמֵהִים כּוֹ' וְאוֹמְרִים "שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית", הַדָּבֵק בָּנוּ וּבֹא אֶצְלֵנוּ וְנַעֲשֶׂה מִמְּךְ דּוּכָסִים וְהֶגְמוֹנִים, וְיִשְׂרָאֵל מְשִׁיבִין: "מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם" (שם ז א), רוֹצֶה לוֹמַר מָה גְּדֻלָּה אַתֶּם נוֹתְנִים לָנוּ, שֶׁמָּא גְּדֻלָּה אַתֶּם יְכוֹלִין לָתֵת לָנוּ כְּמוֹ שֶׁנָּתַן אֱלֹהֵינוּ, דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה מִזֶּרַח כּוֹ'. וְכָל מַשְׂכִּיל יִפָּלֵא בְּעֵינָיו, מָה קוֹל הֲמֻלָּה זוֹ, וּמַדּוּעַ קוֹל הַקְּרִיָה הוֹמָה (מלכים א' א מא) עַל זֶה, וּמַה יְּקָר וּגְדֻלָּה נַעֲשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר הִתְאַוּוּ לָהֶם כָּל כָּךְ.

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, שֶׁעִקַּר חֶשְׁקָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל הָיָה לְהַרְאוֹת לְכָל הָעַמִּים כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיהֶם וְיִירְאוּ מֵהֶם, וְעַל יְדֵי זֶה יִשְׁאוּ דֶּגֶל הָרוֹמְמוּת וְהַנְּצָחוֹן בְּכָל אַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, כִּי עַל יְדֵי שֶׁהֵם מְסֻבָּבִים בְּכָל אַרְבַּע רוּחוֹת וְהַשְּׁכִינָה וְהָאָרוֹן בָּאֶמְצַע, תֵּל שֶׁהַכֹּל פּוֹנִין אֵלָיו, יִרְאוּ כָּל הָעַמִּים כִּי יֵלְכוּ בְּשֵׁם ה', וְזֶה הָאוֹת אֲשֶׁר אֵלָיו יְיַשְּׁרוּ עֵינֵי כָּל הַשּׁוֹכְנִים בָּעִגּוּל סָבִיב, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית לא ע"ש): לָעָתִיד יַעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַצַּדִּיקִים מָחוֹל בְּגַן עֵדֶן וּכְבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ בָּאֶמְצַע, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו יב): "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְתוֹכְכֶם", כִּי כָּל הַפָּנִיוֹת שֶׁהַצַּדִּיקִים פּוֹנִין הַכֹּל הוּא מוּל פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, וְכֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְזֶה אוֹת הַדֶּגֶל כִּי הוּא סִימָן הַנִּצָּחוֹן בַּמִּלְחָמָה, וְדֶגֶל זֶה הוּא בְּשֵׁם ה', כִּי לֹא בְחַרְבָּם יָרְשׁוּ אֶרֶץ כִּי בְשֵׁם ה'. וְכֵן הַמַּלְאָכִים עַל יְדֵי שֶׁהֵם

סוֹבְבִים כִּפֵּא כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ מוֹרָאָם עַל כָּל הַנִּמְצָאִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת״ (שיר ו י). כִּי עַל יְדֵי סִבּוּב זֶה תִּהְיֶה מוֹרָאָם עַל כָּל הָאֻמּוֹת כְּמוֹ הַמַּלְאָכִים שֶׁהַכֹּל יֵרְאִים מֵהֶם. וְעַל דְּגָלִים אֵלּוּ הֻבְטַח יַעֲקֹב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (בראשית כח יד): ״וּפָרַצְתָּ יָמָּה״ גּוֹמֵר. לְכָךְ נֶאֱמַר ״אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת״, הַיְינוּ בְּאוֹתוֹת שֶׁמָּסַר לָהֶם אֲבִיהֶם יַעֲקֹב כוּ׳, כִּי בְּמַרְאֵה נִרְאָה אֵלָיו עִנְיַן הַדְּגָלִים בַּפָּסוּק ״וּפָרַצְתָּ יָמָּה״ וְגוֹמֵר. לְכָךְ מַתְחִיל הַמִּזְמוֹר (בתהלים כ ב-ו): ״יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב״ וְגוֹמֵר, וְעַל זֶה אָמַר ״וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל״, לָשֵׂאת דֶּגֶל הָרוֹמְמוּת וְהַנִּצָּחוֹן בְּכָל אַרְבַּע רוּחוֹת בְּשֵׁם אֱלֹהֵינוּ. לְכָךְ אָמְרוּ ״מַה תֻּחֲזוּ בַּשּׁוּלַמִּית״ וְגוֹמֵר, כִּי נִצָּחוֹן שֶׁלָּכֶם הוּא נִצָּחוֹן אֱנוֹשִׁי, וְכָל זֶה אֵינוֹ שָׁוֶה לְמִחֹלַת הַמַּחֲנַיִם, הַמּוֹרֶה עַל נִצָּחוֹן אֱלֹהִי, כִּי ״הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ״, כִּי הַדָּבָר בְּסָפֵק אִם מְנַצְּחִים, ״וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד״, כִּי בְּוַדַּאי נוֹצְחִים כָּל הַלּוֹחֲמִים בְּשֵׁם ה׳. וְעוֹד שֶׁהָעִקָּר חָסֵר אֶצְלָכֶם, דְּהַיְינוּ מַרְאֵה כְּבוֹד ה׳, הוּא הָאוֹת אֲשֶׁר אָלָיו יִיְשְׁרוּ כָּל הַשּׁוֹכְנִים סְבִיב הַמֶּרְכָּז, לְכָךְ נֶאֱמַר ״בְּאֹתֹת״, כְּדֵי לִהְיוֹת לָהֶם הַשְׁכִּינָה אוֹת אֲשֶׁר נֶגְדּוֹ יְיַשְּׁרוּ עַפְעַפֵּיהֶם.

ג וְהַחוֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה. טַעַם לְסֵדֶר הַדְּגָלִים עַל זֶה הָאֹפֶן כְּבָר דִּבְּרוּ בּוֹ הָרִאשׁוֹנִים אִישׁ לְפִי שִׂכְלוֹ. וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה שֶׁהֵם עַל סֵדֶר אַרְבַּע מַדְרֵגוֹת הַכּוֹלְלִים כָּל שִׂלְמוּת אֱנוֹשִׁי, וְהֵם קִנְיַן הַחָכְמָה, וְאַחֲרֶיהָ קִנְיַן הַמִּדּוֹת, וְאַחֲרֵיהֶם קִנְיַן הַגְּבוּרָה, וְאַחַר כֻּלָּם קִנְיַן הָעֹשֶׁר, כִּי כָּךְ סִדְּרָם הָרַמְבַּ״ם, וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (נדרים לח): אֵין הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה כִּי אִם עַל חָכָם, עָשִׁיר, גִּבּוֹר, וְעָנָו, כִּי הָעֲנָוָה רֹאשׁ לְכָל הַמִּדּוֹת, עַל כֵּן הַדְּגָלִים אֵלּוּ שֶׁבָּאוּ לְהַשְׁרַאת הַשְׁכִּינָה אֲשֶׁר בְּתוֹכָם, סִדְּרָם עַל זֶה הָאֹפֶן אִישׁ אִישׁ עַל מַעֲלָתוֹ, לוֹמַר לְךָ רְאוּיִין אֵלּוּ שֶׁתִּשְׁרֶה עֲלֵיהֶם הַשְׁכִּינָה, כִּי כָּל אַרְבַּע מַעֲלוֹת אֵלּוּ נִמְצְאוּ בָּהֶם.

יְהוּדָה יִשָּׂשכָר זְבוּלוּן רְאשׁוֹנָה יִסְעוּ, כִּי מֵהֶם תֵּצֵא תּוֹרָה עַל כֵּן נֶאֱמַר בָּפֶל ״קֵדְמָה מִזְרָחָה״ לְהוֹרוֹת כִּי מֵהֶם תֵּצֵא אוֹר הַתּוֹרָה, כִּי בִּיהוּדָה נֶאֱמַר (בראשית מט י): ״לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו״, אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלֻיּוֹת וּנְשִׂיאֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (סנהדרין ה. עיי״ש) וְאֵין מְחֹקֵק אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמֹשֶׁה (דברים לג כא): ״כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן״, וּכְתִיב (משלי לא ה): ״פֶּן יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח מְחֻקָּק״. וְהַחוֹנִים עָלָיו מַטֶּה יִשָּׂשכָר שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (ד״ה א׳ יב לב): ״וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לַעִתִּים״. מַטֶּה זְבוּלוּן שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שופטים ה יד): ״וּמִזְּבוּלוֹן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר״. וְעוֹד שֶׁיִּהְיֶה מַחֲזִיק יְדֵי יִשָּׂשכָר, וְעַל כֵּן לֹא אָמַר ״וְעָלָיו מַטֶּה זְבוּלוּן״, כִּי לֹא רָצָה לַעֲשׂוֹתוֹ טָפֵל לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר, לְהוֹרוֹת שֶׁהַלּוֹמֵד וּמַחֲזִיק בַּלּוֹמְדֶיהָ שְׁקוּלִים הֵמָּה, וְנֶאֱמַר בָּהֶם ״רִאשׁוֹנָה יִסָּעוּ״, כִּי לָהֶם מִשְׁפַּט הָרִאשִׁית בַּמִּלְחָמָה, כִּי מִלְחַמְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָן בְּחֶרֶב וַחֲנִית כִּי אִם צְרִיכִין לִהְיוֹת חֲמוּשִׁים מְזֻיָּנִים בַּחֲמִשָּׁה חֲמְשֵׁי תּוֹרָה שֶׁנֻּתְּלְקוּ לְשִׁבְעָה סְפָרִים דְּהַיְינוּ מְזֻיָּנִים, וְהִיא כְּלוּלָה בְּמִסְפַּר עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע אוֹתִיּוֹת כְּמִסְפַּר ראשי תֵּבוֹת שֶׁל יְהוּדָה יִשָּׂשכָר זְבוּלוּן, לוֹמַר לְךָ שֶׁזְּכוּת הַתּוֹרָה מְסַיַּעְתָּן בַּמִּלְחָמָה וְהֵם רֹאשׁ דֶּגֶל הַמּוֹרֶה עַל הַנִּצָּחוֹן.

דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן גָּד תֵּימָנָה, שֶׁנִּקְרָא דָּרוֹם עַל שֵׁם דָּר בְּרוּמוֹ, כָּךְ כָּל הַנִּכְנָע בְּטֶבַע לְסוֹף הַקב״ה מַגְבִּיהוֹ. וְהַהַכְנָעָה רֹאשׁ לְכָל הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת, וּמִדָּה זוֹ הָיְתָה אֲצֶל רְאוּבֵן כִּי הוּא הוֹדָה וְלֹא בוֹשׁ בְּמַעֲשֵׂה בִלְהָה, כְּאָמְרוּ רז״ל (עיין סוטה ז:) מִי גָּרַם לִרְאוּבֵן שֶׁיּוֹדֶה כוּ׳, כְּמוֹ שֶׁמְּבִיא רַשִׁ״י פָּרָשַׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה (לג ז), וְזֶה נִמְשָׁךְ מִן מִדַּת הָעֲנָוָה, כִּי כָּל גְּבַהּ רוּחַ הוּא בּוֹשׁ מִלְּהוֹדוֹת עַל הָאֱמֶת. וּמִן שִׁמְעוֹן הָיוּ מְלַמְּדִים וְסוֹפְרִים וַעֲנִיִּים אֲשֶׁר בָּהֶם הַהַכְנָעָה מְצוּיָה יוֹתֵר מִבְּזוּלָתָם. וְכֵן גָּד הָיָה בַּעַל צְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (דברים לג כא): ״צִדְקַת ה׳ עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל״, רָצָה לוֹמַר כִּי מִשְׁפָּטָיו דְּהַיְינוּ עַל פִּי שׁוּרַת הַמִּשְׁפָּט לֹא הָיָה צָרִיךְ לֵילֵךְ כִּי אִם עִם יִשְׂרָאֵל וְלֹא בְּרֹאשׁ הֶחָלוּץ, וְעַל צַד הַצְּדָקָה הָלַךְ לִפְנֵיהֶם כְּצִדְקַת ה׳ הַהוֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וּכְדֵי שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁמָּא גִּבֵּה לִבָּם הָלְכוּ בְּרֹאשׁ תַּלְמוּד לוֹמַר (בראשית מט יט): ״גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב״, הַגְּדוּד הָלַךְ בַּעֲנָוָה כְּעָקֵב זֶה הַמּוֹרֶה עַל גֹּדֶר הָעֲנָוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב ד): ״עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה׳״.

דֶּגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְנַשֶּׁה וּבִנְיָמִין יָמָּה וּשְׁלִישִׁים יִסָּעוּ. כִּי מַעֲלַת הַגְּבוּרָה שְׁלִישִׁית, וּכְתִיב בָּהֶם (תהלים פג): ״לִפְנֵי אֶפְרַיִם וּבִנְיָמִין וּמְנַשֶּׁה עוֹרְרָה אֶת גְּבוּרָתֶךָ״ וְגוֹ׳, כִּי יוֹסֵף בְּכוֹר שׁוֹר, אֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַגְּבוּרָה, וּבִנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף, וְקִנְיָן זֶה הוֹלֵךְ וּפוֹחֵת, כִּי מִיּוֹם לִיּוֹם תַּשׁ כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם מִצַּד הַתָּכַת הַלֵּחָה הַשָּׁרְשִׁית, כִּי יוֹם הַמָּוֶת מַתְחִיל מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ. עַל כֵּן חֲנָיָתָם לִרוּחַ מַעֲרָבִי כִּי בְּאוֹתוֹ רוּחַ הַשֶּׁמֶשׁ הוֹלֵךְ וְחָסֵר.

דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן אָשֵׁר נַפְתָּלִי צָפוֹנָה. אֲשֶׁר מִשָּׁם זָהָב יֵאֶתֶה, וּשְׁלָשְׁתָּן הָיוּ בַּעֲלֵי עֹשֶׁר, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט כ): ״מֵאָשֵׁר שְׁמֶנָה לַחְמוֹ״, וּכְתִיב (דברים לג כג): ״נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַת ה׳״ הֵיא תַּעֲשִׁיר. וְשֵׁבֶט דָּן עָשָׂה עָגְלֵי זָהָב בַּעֲבוּר רֹב זָהָב שֶׁהוּשְׁפַּע לָהֶם, וְעַל כֵּן הָיָה מְאַסֵּף לְכָל הַמַּחֲנוֹת. וְקִנְיָן זֶה הַפָּחוּת שֶׁבְּכֻלָּם, לְכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ ״לְאַחֲרוֹנָה יִסְעוּ״. וּפְנִית כֻּלָּם אֶל הַשְׁכִּינָה שֶׁבָּאֶמְצַע כִּי כֻלָּם כְּאֶחָד טוֹבִים כְּשֶׁמִּשְׁמַשְׁין בָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם. וִיהוּדָה רֹאשׁ דֶּגֶל כִּי הוּא מֶלֶךְ וְנִקְרָא גּוּר אַרְיֵה, עַל כֵּן דִּינוֹ לֵילֵךְ בָּרֹאשׁ בַּמִּלְחָמָה. וְכֵן דָּן גּוּר אַרְיֵה הָלַךְ בָּאַחֲרוֹנָה, כִּי עִקַּר הַמִּלְחָמָה פָּנִים וְאָחוֹר. וּרְאוּבֵן בְּכוֹר רֹאשׁ דֶּגֶל, וְכֵן אֶפְרַיִם רֹאשׁ דֶּגֶל כִּי יוֹסֵף הַבְּכוֹר.

פרק ג

א **וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה וְגוֹ'.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י לְפִי שֶׁמֹּשֶׁה לִמְּדָם תּוֹרָה דּוֹמֶה כְּאִלּוּ יְלָדָם וְנַעֲשׂוּ תּוֹלְדוֹתָיו בְּיוֹם שֶׁדִּבֵּר ה' אִתּוֹ בְּהַר סִינַי. וְקָשֶׁה דְּאִם כֵּן כָּל יִשְׂרָאֵל תּוֹלְדוֹתָיו כִּי לְכֻלָּם לִמֵּד תּוֹרָה. וְעוֹד לָמָּה חָזַר "וְאֵמַר אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן" וְלֹא הִזְכִּיר אֶת מֹשֶׁה. וְנִרְאֶה לִי לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט כ): "וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה' מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ", וְאֵין הַשְׁמָדָה אֶלָּא כְּלָיוֹן בָּנִים כוּ', כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י פָּרָשַׁת עֵקֶב (ט כ) וְהוֹעִילָה תְּפִלַּת מֹשֶׁה לְחֻצְיָן, נִמְצָא שֶׁאוֹתָן שְׁנֵי בָּנִים שֶׁהִצִּיל מֹשֶׁה בִּתְפִלָּתוֹ דּוֹמֶה כְּאִלּוּ יְלָדָם וְנַעֲשׂוּ תּוֹלְדוֹתָיו בְּיוֹם דִּבֵּר ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי "לֵךְ רֵד" וְגוֹ' (שמות לב ז), וְאַחַר כָּךְ הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם בָּהָר וְנֶעְתַּר לוֹ ה' שָׁם עַל הָהָר. וּכְשֶׁאָמַר "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה" הִזְכִּיר מֹשֶׁה בַּעֲבוּר אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר שֶׁהִצִּיל מִן הַמִּיתָה. וּמַה שֶּׁאָמַר אַחַר כָּךְ: "אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן", וְלֹא הִזְכִּיר מֹשֶׁה, אָמַר כְּלַפֵּי נָדָב וַאֲבִיהוּא, כִּי אוֹתָם לֹא הִצִּיל מִן הַמִּיתָה. וּבָזֶה מְיוּשָׁב מַה שֶּׁהִזְכִּיר כָּאן מִיתַת נָדָב וַאֲבִיהוּא וְהִשְׁאֲרוּת אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר.

וּמַה שֶּׁכָּתוּב **"וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם"**, וְאִיתָא לְמַאן דְּאָמַר שֶׁמֵּתוּ בַּעֲוֹן שֶׁלֹּא הָיוּ לָהֶם בָּנִים (יבמות סד), כְּבָר פֵּרַשְׁנוּ פָּרָשַׁת שְׁמִינִי (י יא) שֶׁבַּעֲבוֹדָה זָרָה כָּךְ הַמִּדָּה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים עַל שִׁלְשִׁים וְעַל רִבֵּעִים. וְרוֹצֶה לוֹמַר לִפְעָמִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַמְתִּין עַד דּוֹר שֵׁנִי וְלִפְעָמִים עַד דּוֹר שְׁלִישִׁי אוֹ רְבִיעִי, וְאִלּוּ הָיָה לָהֶם בָּנִים אָז לִכְבוֹדוֹ שֶׁל אַהֲרֹן הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַמְתִּין עוֹד דּוֹר אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם, אַךְ מֵאַחַר שֶׁבָּנִים לֹא הָיוּ לָהֶם הָיָה הָעִנְיָן מֻכְרָח לִפְקֹד הֶעָוֹן עֲלֵיהֶם.

ג **כִּי לִי כָּל בְּכוֹר וְגוֹ'.** שׁוֹאֵל אֲנִי שְׁאֵלָה אַחַת וְזֶה תָּאֳרָהּ, אִם נָתַן ה' לַלְוִיִּם בִּמְנוּי זֶה מַעֲלָה וּשְׂרָרָה, כִּי הִבְדִּיל אוֹתָם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד לְשָׁרֵת לְפָנָיו, אִם כֵּן מַהוּ שֶׁאָמַר "כִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי" וְגוֹ', וְכִי בַּזְּמַן הַהוּא נָתַן ה' לַבְּכוֹרִים שָׂרָרָה זוֹ, הֲלֹא גַּם מִימֵים קַדְמוֹנִים הָיְתָה הָעֲבוֹדָה בַּבְּכוֹרוֹת. וְעוֹד שֶׁבְּיוֹם הַכּוֹתוֹ כָּל בְּכוֹר לֹא נָתַן לַבְּכוֹרִים שׁוּם שָׂרָרָה, וְאַדְרַבָּה הֵטִיל עֲלֵיהֶם עֹל הַפְּדְיוֹן וְחִיְּבָם לִתֵּן חֲמִשָּׁה סְלָעִים בַּעֲבוּר שֶׁהִצִּילָם מִמַּכַּת בְּכוֹרוֹת. וְאִם כֵּן מָה עִנְיַן קְדוּשׁ הַבְּכוֹרוֹת לְקְדוּשׁ הַלְוִיִּם, כִּי לַלְוִיִּם נָתַן מַעֲלָה וּשְׂרָרָה, וְעַל הַבְּכוֹרוֹת הֵטִיל עֹל הַפְּדְיוֹן. וְאִם נֹאמַר שֶׁהֵטִיל עַל הַלְוִיִּם עֲבֹדוּת בְּמָה שֶׁיַּעַמְדוּ לִפְנֵי אַהֲרֹן וְשֶׁרְתוּ אוֹתוֹ, וּכְתִיב "נְתוּנִים נְתוּנִים הֵמָּה לוֹ", וּלְפִי זֶה שַׁפִּיר קָאָמַר "כִּי לִי כָּל בְּכוֹר" וְגוֹ', לוֹמַר שֶׁבְּאוֹתוֹ זְמַן הָיָה הַדִּין נוֹתֵן לְהָטִיל עֲבֹדוּת זֶה עֲלֵיהֶם, מִכָּל מָקוֹם קָשֶׁה לָמָּה יָטִיל ה' עֲבֹדוּת זֶה עַל הַלְוִיִּם, וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא נִפְקְדוּ בָּעֶגֶל יָטִיל עֲלֵיהֶם עֲבֹדוּת זֶה.

אָמְנָם לְבִי לֹא כֵן יַדְמֶה, כִּי בְּוַדַּאי שְׂרָרָה נָתַן ה' לַלְוִיִּם וְלֹא עֲבֹדוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר טז ט): "הַמְעַט מִכֶּם כִּי הִבְדִּיל ה'" וְגוֹ', וּלְפָנִים הָיְתָה עֲבוֹדָה זוֹ בַּבְּכוֹרוֹת וְנִפְקְדוּ בָּעֶגֶל וְנִתְּנָה לַלְוִיִּם. אַךְ שֶׁהָיָה גָּלוּי לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּל בְּכוֹר יִתֵּן לְוִי תַּחְתָּיו, מִכָּל מָקוֹם סוֹף שֶׁיִּשְׁאֲרוּ רע"ג בְּכוֹרִים שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְהַעֲמִיד בִּמְקוֹמָם לְוִיִּם וְיִצְטָרְכוּ לְפִדְיוֹן חֲמִשֶּׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת. וְיֵשׁ כָּאן מָקוֹם לָלוּן אֶל הַבְּכוֹר וְלוֹמַר, וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁאֵין כָּאן בִּמְקוֹמִי לְוִי אֶצְטָרֵךְ לִתֵּן חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים, וְכִי לֹא דַי בָּזוֹ שֶׁקִּנָּסַנִי לְפָסְלֵנִי מִן הָעֲבוֹדָה, וְלָמָּה זֶה אֶתֵּן עוֹד תְּמוּרָתִי חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים. עַל זֶה אָמַר: "כִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי" וְגוֹ', עַל כֵּן דִּין יֵשׁ לִי עֲלֵיהֶם מֵאָז וְגַם עַתָּה לְהָטִיל עֲלֵיהֶם פִּי שְׁנַיִם מִן הַקִּנָּסוֹת, אֶחָד בַּעֲבוּר חוֹב יָשָׁן שֶׁיֵּשׁ לִי עֲלֵיהֶם שֶׁהִצַּלְתִּים מִן הַמָּוֶת, וְאֶחָד בַּעֲבוּר שֶׁחָטְאוּ בָּעֶגֶל. וּפֵרוּשׁ זֶה נָכוֹן מִצַּד הָעִנְיָן.

לט **שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אָלֶף.** כְּבָר אָמַרְנוּ לְפִי שֶׁהֵם מַחֲנֵה שְׁכִינָה וְאֵין הַשְׁכִינָה שׁוֹרָה בְּפָחוֹת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף, עַל כֵּן מִעֲטָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהֶעֱמִידָם עַל מִסְפָּר זֶה לְהוֹרוֹת שֶׁאֵין מַחֲנֵה שְׁכִינָה פְּחוּתָה מֵעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף. וְהָרַמְבַּ"ן כָּתַב לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ בִּכְלַל עִנּוּי מִצְרַיִם עַל כֵּן לֹא הָיוּ בִּכְלַל הָרִבּוּי, כִּי כָּל מִי שֶׁהָיָה בִּכְלַל "פֶּן יִרְבֶּה" הָיָה בִּבְרֵכַת "כֵּן יִרְבֶּה". אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה דֶּרֶךְ דָּרָשׁ, מִכָּל מָקוֹם נִרְאֶה לְהוֹסִיף בּוֹ בְּאוּר, כִּי לֹא הִרְבָּה אוֹתָם ה' נֶגֶד הַטָּבַע רַק כְּדֵי לְהָפֵר עֲצַת גּוֹיִם אֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ לְהַמְעִיטָם עַל יְדֵי הָעִנּוּי, וְרָצָה ה' שֶׁיִּבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזִמוּ לַעֲשׂוֹת, וְאַדְרַבָּה הִרְבָּה אוֹתָם חוּץ מִן הַטֶּבַע כִּי הוֹלִידוּ שִׁשָּׁה בְּכֶרֶס אֶחָד. אֲבָל שִׁבֶּט לֵוִי שֶׁלֹּא הָיָה בִּכְלַל הָעִנּוּי, עַל כֵּן לֹא הָיָה צֹרֶךְ לְהַרְבּוֹתָם כְּנֶגֶד הַטֶּבַע, וּפָרוּ וְרָבוּ כְּדֶרֶךְ כָּל הָעוֹלָם. וְזֶה בֶּאֱמֶת טַעַם נָכוֹן, וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁזֶּהוּ דַּעַת הָרַמְבַּ"ן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלְּכָךְ לֹא נִתְרַבּוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נָקֵל לְיִשְׂרָאֵל לְפָרְנְסָם. וְזֶה טַעַם רָחוֹק, כִּי אֵין מַעֲצוֹר לַה' לְהוֹשִׁיעַ וּלְפַרְנֵס מִשָּׁרְתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָיָה הָאָרוֹן מְכַלֶּה בָּהֶם, וְהַיְינוּ אֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְהוּא דַּעַת הָרַמְבַּ"ן שֶׁהִזְכִּירוּ וּכְמִבְאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת וַיֵּצֵא (כט לד) בַּפָּסוּק "עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ לֵוִי". וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא יִהְיוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים, עַל כֵּן הֶעֱבִיר רַבִּים מֵהֶם מִן הָעוֹלָם וְנִשְׁאֲרוּ קַב וְנָקִי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָעוֹסְקִין עִם הָאָרוֹן צַדִּיקִים. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ שֶׁהָיָה הָאָרוֹן מְכַלֶּה בָּהֶם.

וְלִי נִרְאֶה לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בִּגְזֵרַת פַּרְעֹה, שֶׁגֵּרֵשׁ עַמְרָם אֶת אִשְׁתּוֹ וְעָמַד זְמַן רַב בְּלֹא פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, שֶׁהֲרֵי בַּת ק"ל שָׁנָה הָיְתָה יוֹכֶבֶד כְּשֶׁעָשָׂה בָּהּ לְקוּחִין שְׁנִיִּים, וּמַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה יב): עָמְדוּ כֻּלָּם וְגֵרְשׁוּ נְשׁוֹתֵיהֶם, מִסְתָּמָא לֹא כָּל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כֵּן, כִּי אֵיךְ הָיוּ יְכוֹלִין לַעֲמֹד זְמַן רַב בְּלֹא אִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם יא:) בִּזְכוּת נָשִׁים צִדְקָנִיּוֹת נִגְאֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ כוּ', וּמֵסִיק שָׁם כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשׂוּ לְבַעֲלֵיהֶן כְּשֶׁהָיוּ בַּעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, שְׁמַע מִנָּהּ שֶׁהַבְּעָלִים לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לַעֲמֹד זוֹלַת הַנָּשִׁים. וְעוֹד מֵסִיק שָׁם שֶׁהָיוּ פָּרִים וְרְבִים בַּשָּׁדֶה, שְׁמַע מִנָּהּ שֶׁאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַגְּזֵרָה לֹא גֵּרְשׁוּ נְשׁוֹתֵיהֶם. אֶלָּא וַדַּאי מָה שֶּׁמֵּסִיק עָמְדוּ כֻּלָּם וְגֵרְשׁוּ נְשׁוֹתֵיהֶם, הַיְינוּ כָּל בְּנֵי שִׁבֶּט לֵוִי שֶׁלֹּא הָיוּ בִּכְלַל הַשִּׁעְבּוּד, וּמִכָּל מָקוֹם הָיוּ יְרֵאִים מִן גְּזֵרַת "כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד

הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ״, שֶׁהֲרֵי עַל יוֹם אֶחָד צִוָּה אֲפִלּוּ עַל בְּנֵי הַמְצָרִים, עַל כֵּן יָרְאוּ גַּם הֵמָּה פֶּן יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם כּוֹס זֶה, וְעָמְדוּ רֹב שִׁבֶּט לֵוִי זְמַן רַב בְּלֹא נָשִׁים כְּמוֹ שֶׁעָמַד עַמְרָם זְמַן רַב בְּלֹא אִשָּׁה. וְעַל כֵּן הָיָה שִׁבֶּט לֵוִי מְתֵי מִסְפָּר. וְזֶה טַעַם נָכוֹן וּמִתְיַשֵּׁב עַל הַלֵּב יוֹתֵר מִכֻּלָּם. וּבָהֶם ה׳ בָּהֶם מִצַּד הֱיוֹתָם מוּעָטִים, כִּי כֵן מָצִינוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹחֵר בַּמּוּעָט, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ז ז): ״לֹא מֵרַבְּכֶם וְגוֹ׳ כִּי אַתֶּם הַמְעַט״. וְכֵן בִּשְׁלֹשׁ מִשְׁפָּחוֹת אֵלּוּ גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי, הָיָה מְרָרִי מְרֻבֶּה בְּאַכְלוּסִין, עַל כֵּן נִתְרַחֵק מִן מַשָּׂא שֶׁל הַקֹּדֶשׁ וְנִתַּן לַמּוּעָטִים. וְדָבָר זֶה מְבֹאָר מֵעַצְמוֹ.

פרק ד

כב נְשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן. הָיָה לוֹ לִמְנוֹת תְּחִלָּה אֶת בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן הַבְּכוֹר. וּמָה שֶּׁרָצוּ לְתַקֵּן זֶה בְּמִדְרָשׁ רַבָּתִי (ו א) לוֹמַר שֶׁלְּפִי שֶׁנִּמְסַר מַשָּׂא הָאָרוֹן אֶל קְהָת עַל כֵּן מָנָאוֹ תְּחִלָּה לִכְבוֹד הָאָרוֹן, הִיא גּוּפָא קַשְׁיָא, לָמָּה לֹא מָסַר מַשָּׂא הָאָרוֹן אֶל הַבְּכוֹר לְכַבְּדוֹ בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְעֹז הַתּוֹרָה אֲשֶׁר לָהּ מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה. וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַרְאוֹת שֶׁבָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ, כְּדֵי לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם שֶׁיְכַבְּדוּ אֶת לוֹמְדֵי הַתּוֹרָה וְלִקְרֹא לְקָדוֹשׁ ה׳ מְכֻבָּד לְקַדֵּשׁ בְּכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, כְּדֶרֶךְ שֶׁמָּנָה אֶת קְהָת תְּחִלָּה בַּעֲבוּר מַשָּׂא דְּבַר ה׳ אֲשֶׁר אִתּוֹ. וְאִלּוּ הָיָה נוֹתֵן הָאָרוֹן לְגֵרְשׁוֹן הַבְּכוֹר, הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁבַּעֲבוּר הַבְּכוֹרָה מָנָאוֹ תְּחִלָּה וְלֹא הָיִיתִי תּוֹלֶה הַחֲשִׁיבוּת בְּמַשָּׂא הָאָרוֹן. עַל כֵּן מָסַר הָאָרוֹן אֶל קְהָת וּמָנָאוֹ תְּחִלָּה, וְיֵדְעוּ הַכֹּל לָתֵת כָּבוֹד לַתּוֹרָה וּלְלוֹמְדֶיהָ. אַף מִדְּסָמַךְ בַּעַל הַמִּדְרָשׁ עִנְיָן זֶה לְפָסוּק ״יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים״ (משלי ג טו) כִּדְאִיתָא בְּרַבָּתִי, וַדַּאי כַּוָּנָתוֹ לְהוֹרוֹת שֶׁכֻּתֶּר תּוֹרָה הֻפְקַר לַכֹּל, וְעַל כֵּן לֹא נִתַּן הָאָרוֹן אֶל הַבְּכוֹר שֶׁלֹּא יְהֵא תִּפְאַרְתּוֹ לוֹמַר אֲנִי רָאוּי לְכֶתֶר תּוֹרָה יָתֵר מִזּוּלָתִי, אֶלָּא הַכֹּל שָׁוִין בָּהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים, הַיְינוּ מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּכְנָס לִפְנֵי וְלִפְנִים, כִּי לְכֶתֶר כְּהֻנָּה אֵין זוֹכֶה כִּי אִם מִי שֶׁהוּא מִזֶּרַע אַהֲרֹן, אֲבָל כֶּתֶר תּוֹרָה הֻפְקַר לַכֹּל וְהַכֹּל זוֹכִין אֵלָיו. וְיֵקָרָה הִיא מִפְּנִינִים מִכֶּתֶר מַלְכוּת שֶׁיֵּשׁ לוֹ זָהָב וְרוֹב פְּנִינִים וְאֵין זוֹכֶה בּוֹ כִּי אִם מִי שֶׁהוּא מִזֶּרַע דָּוִד, אֲבָל לְכֶתֶר תּוֹרָה הַכֹּל זוֹכִין. וּמִטַּעַם זֶה דָּרַשׁ בְּרַבָּתִי ״יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים״ – מִן הַבְּכוֹרָה, כִּדְאִיתָא ״וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל״ (רות ד ז), כִּי אֶל הַבְּכוֹרָה אֵין זוֹכֶה כִּי אִם מִי שֶׁנּוֹלַד רִאשׁוֹנָה, אֲבָל לַתּוֹרָה הַכֹּל זוֹכִין. דָּבָר אַחֵר לָכֵן לֹא נִתַּן מַשָּׂא הָאָרוֹן אֶל הַבְּכוֹר, שֶׁלֹּא תְּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו בְּיוֹתֵר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים הַטַּעַם לְפִי שֶׁמִּן קְהָת יָצְאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מְקַבְּלֵי הַתּוֹרָה.

גַּם הֵם. בִּשְׁתֵּי תֵּיבוֹת אֵלּוּ חָתַם הָעִנְיָן לוֹמַר שֶׁעַל כָּל פָּנִים יִסְפֹּר תְּחִלָּה אֶת בְּנֵי קְהָת וְאַחַר כָּךְ יִסְפֹּר וְיִמְנֶה אֶת בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן גַּם הֵם. וְאִלְמָלֵא מִקְרָא זֶה כָּתוּב, הָיָה אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁרָצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ לִמְנוֹת בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן תְּחִלָּה כִּי הוּא הַבְּכוֹר, וּמָה שֶּׁצִּוָּה תְּחִלָּה שֶׁיִּמְנֶה אֶת בְּנֵי קְהָת לֹא כְּדֵי לְהַקְדִּימוֹ בַּמִּסְפָּר אֶלָּא בַּעֲבוּר חֲשִׁיבוּת הָאָרוֹן הִזְכִּירוֹ תְּחִלָּה, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בַּמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו שֶׁבְּרֹאשׁ כֹּל אָמַר: ״וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים״ (שמות כה י), וְאַחַר כָּךְ הִזְכִּיר הַמִּשְׁכָּן. וּבַעֲשָׂיָתָם עָשָׂה בְּצַלְאֵל תְּחִלָּה מִשְׁכָּן וְאַחַר כָּךְ כֵּלִים. אִם כֵּן וַדַּאי מָה שֶׁהִזְכִּיר הָאָרוֹן תְּחִלָּה לֹא כְּדֵי לְהַקְדִּימוֹ בְּעֲשָׂיָה אֶלָּא לִכְבוֹד הָאָרוֹן וַחֲשִׁיבָתוֹ הִקְדִּימוֹ. כָּךְ הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁלִּכְבוֹד הָאָרוֹן שֶׁהָיָה מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת הִקְדִּים תְּחִלָּה מִנּוּי שֶׁל בְּנֵי קְהָת, אֲבָל לְעוֹלָם כְּשֶׁיָּבֹא מֹשֶׁה לְשָׂא אֶת רֹאשָׁם יִמְנֶה הַבְּכוֹר כִּבְכָרְתּוֹ תְּחִלָּה, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״נָשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם הֵם״, מַשְׁמַע שֶׁמִּתְּחִלָּה תִּשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת וְאַחַר כָּךְ רֹאשׁ בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן, כִּי כָּל ״גַּם״ מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן בָּא.

וְנֶאֱמַר לְשׁוֹן נָשֹׂא בִּבְנֵי קְהָת וּבִבְנֵי גֵּרְשׁוֹן, וְלֹא בִּבְנֵי מְרָרִי, לְפִי שֶׁהָיָה לִשְׁנֵיהֶם מַעֲלָה בְּיֶתֶר שְׂאֵת עַל בְּנֵי מְרָרִי. קְהָת מִצַּד מַשָּׂא הָאָרוֹן, וְגֵרְשׁוֹן מִצַּד הַבְּכוֹרָה. וְעוֹד שֶׁמַּשָּׂאוֹ הָיָה יוֹתֵר מְקֻדָּשׁ מִן מַשָּׂא בְּנֵי מְרָרִי שֶׁהָיָה הַפָּחוּת שֶׁבְּכֻלָּם, עַל כֵּן לֹא הִזְכִּיר אֶצְלוֹ לְשׁוֹן נָשֹׂא. וּבָזֶה אָתֵי שַׁפִּיר גַּם כֵּן מָה שֶׁאָמַר ״גַּם הֵם״ וְלֹא אָמַר ״גַּם אוֹתָם״, אֶלָּא שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר הֲלֹא גַּם הֵמָּה יֵשׁ לָהֶם יִתְרוֹן אֲשֶׁר מִצִּדּוֹ הֵם רְאוּיִן לִנְשִׂיאַת רֹאשׁ, וְהַיְינוּ הַבְּכוֹרָה כָּאָמוּר. וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בְּכָל מָקוֹם ״לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם״, חוּץ מִבְּנֵי לֵוִי, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם ״פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם״ (במדבר ג טו), וְכָאן נֶאֱמַר ״נָשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן גַּם הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם״, טַעַם אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם, כִּי הַבְּכוֹרָה בָּאָה לָאָדָם מִצַּד אֲבוֹתָיו אִם הוּא כֹּחוֹ וְרֵאשִׁית אוֹנוֹ. וּכְשֶׁבָּא לְהַחֲלִיף הַלְוִיִּם בַּבְּכוֹרִים, הִזְכִּיר בַּלְוִיִּם ״לְבֵית אֲבֹתָם״ כְּאִלּוּ הָיוּ הֵמָּה הַבְּכוֹרִים אֲשֶׁר מַעֲלָתָם תְּלוּיָה בְּבֵית אֲבוֹתָם. וְכֵן כָּאן אָמַר ״נָשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן״ הַבְּכוֹר ״גַּם הֵם״, רוֹצֶה לוֹמַר גַּם הֵם יֵשׁ לָהֶם מַעֲלָה, וּמָה הִיא הַמַּעֲלָה – ״לְבֵית אֲבֹתָם״, הַיְינוּ הַבְּכוֹרָה הַמִּתְיַחֶסֶת לְבֵית אֲבוֹתָם. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר שֶׁהַקְּדֻמַּת ״לְבֵית אֲבֹתָם״ שַׁיָּךְ דַּוְקָא אֶצֶל הַבְּכוֹרִים וְלֹא אֶצֶל הַלְוִיִּם, אָז נוּכַל לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ הִזְכִּיר אֶצֶל הַלְוִיִּם ״לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם״, לְהוֹרוֹת שֶׁיְּמִנָּה גַּם בְּכוֹרֵי הַלְוִיִּם, כִּי סָלְקָא דַּעְתָּךְ מֵאַחַר שֶׁדִּיּוֹ לַבְּכוֹר שֶׁיִּפְקִיעַ אֶת עַצְמוֹ מִן הַפְּדְיוֹן, לֹא נִתְּנוּ בְּכוֹרֵי הַלְוִיִּם תַּחַת בְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל, וְאִם כֵּן אֵין צֹרֶךְ לִמְנוֹתָם בְּחִנָּם, קָא מַשְׁמַע לָן ״פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם״, שֶׁאֲפִלּוּ הַבְּכוֹרִים שֶׁמַּעֲלָתָם מִבֵּית אֲבוֹתָם יִסְפֹּר וְיִמְנֶה, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן בִּכְלַל פִּדְיוֹן הַבְּכוֹרוֹת, מִכָּל מָקוֹם הֵם בִּכְלַל מִנּוּי עֲבוֹדַת הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו.

פרק ה

ב וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו'. אַחַר שֶׁסִּדֵּר כָּל שְׁלֹשָׁה מַחֲנוֹת אִישׁ עַל דִּגְלוֹ, עַל כֵּן הִזְכִּיר מִיָּד סֵדֶר קְדֻשַּׁת שְׁלֹשָׁה מַחֲנוֹת אֵלּוּ, כִּי הַצָּרוּעַ מְשֻׁלָּח מִן שְׁלָשְׁתָּן, וְהַזָּב חוּץ לִשְׁנַיִם, וְטָמֵא לָנֶפֶשׁ חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה. וְסֵדֶר שִׁלּוּחַ זֶה מַסְכִּים לְדִבְרֵי הַמִּדְרָשׁ (נשא ז י) הָאוֹמֵר: "וישלחו מן המחנה כָּל צָרוּעַ" זֶה עֲבוֹדָה זָרָה כוּ', "וְכָל זָב" זֶה גִּלּוּי עֲרָיוֹת כִּי הוּא בָּא מִשִּׁכְבַת זֶרַע, "וְכֹל טָמֵא לָנֶפֶשׁ" זֶה שְׁפִיכוּת דָּמִים כוּ', וְדָרַשׁ כָּל פָּסוּק זֶה עַל הַגָּלֻיּוֹת. וְקָשֶׁה גְּלֻיּוֹת מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ, וְכִי דַּעַת בַּעַל מִדְרָשׁ זֶה לְהוֹצִיא פָּסוּק זֶה מִפְּשׁוּטוֹ לְגַמְרֵי.

וְנִרְאֶה שֶׁדַּעַת בַּעַל הַמִּדְרָשׁ לְתָרֵץ סְמִיכַת פָּרָשָׁה זוֹ לְכָאן. כִּי בִּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן נֶאֱמְרָה, דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה בָּאוּ הַטְּמֵאִים אֶל מֹשֶׁה בְּי"ד בְּנִיסָן וְאָמְרוּ "אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגָּרַע" וְגוֹ' (במדבר ט ז), וְאִם כֵּן לָמָּה הֻקְבְּעָה פָּרָשָׁה זוֹ לְכָאן, אֶלָּא וַדַּאי אַחַר שֶׁסִּדֵּר הַמִּשְׁכָּן עַל מְכוֹנוֹ וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּתוֹכָם, בָּא לְהַזְהִירָם שֶׁלֹּא יְסַבְּבוּ סִלּוּק הַשְּׁכִינָה עַל יְדֵי שְׁלֹשָׁה רָאשֵׁי עֲבֵרוֹת אֵלּוּ הַמְסַבְּבִים הַחֲרָבָן, עַל כֵּן צִוָּה לְשַׁלֵּחַ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכֹל טָמֵא לָנֶפֶשׁ, כִּי שְׁלֹשָׁה אֵלּוּ סִימָנִים מֻבְהָקִים עַל אֲשֶׁר בְּקִרְבָּם אוֹ שֶׁמֶץ מִינוּת שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה נִזְרָקָה בּוֹ כִּי עַל זֶה בָּא הַצָּרַעַת כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּעֶגֶל (שמות לב כה): "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא", וְאָמְרוּ רז"ל (במד"ר ז ד) שֶׁנִּצְטָרְעוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּמְּצֹרָע: "רֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ" (ויקרא יג מה). וְעַל עָוֹן זֶה נֶחֱרַב בַּיִת רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה בְּבֵית שֵׁנִי מִכָּל מָקוֹם הָיָה בָּהֶם חֵטְא שִׂנְאַת חִנָּם וְלָשׁוֹן הָרַע הַשָּׁקוּל כַּעֲבוֹדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ רז"ל (ילקו"ש תהלים תרנו) מִן "אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ" (תהלים יב ה), שֶׁהַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע חָשׁוּב כְּכוֹפֵר בָּעִקָּר. וְטַעַם שִׁלּוּחַ הַמְּצֹרָע חוּץ לְשָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת לְרַחֵק שֶׁמֶץ עֲבוֹדָה זָרָה מִשְּׁלָשְׁתָּן. וְאִם בַּעֲוֹן לָשׁוֹן הָרַע, צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּדָד מוֹשָׁבוֹ כְּשֵׁם שֶׁהִבְדִּיל בֵּין אִישׁ לַחֲבֵרוֹ, וְאִם לֹא יִהְיֶה מְרֻחָק מִכָּל שָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת לֹא יִהְיֶה בָּדָד מוֹשָׁבוֹ. "וְכָל זָב", כִּי זִיבָה שֶׁלּוֹ אוֹת עַל שֶׁהוּא פָּרוּץ בָּעֲרָיוֹת וְעַל כֵּן הוּא בָּא לִידֵי זִיבָה. וְשִׁלּוּחוֹ חוּץ לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה הַקְּדוֹשָׁה וְחוּץ לְמַחֲנֵה לְוִיָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם גַּם כֵּן קְדֻשָּׁה, וְכָל מָקוֹם קְדֻשָּׁה אֵינוֹ סוֹבֵל דִּבּוּר עֶרְוָה, לְאַפּוֹקֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין בָּהּ כָּל כָּךְ קְדֻשָּׁה. "וְכֹל טָמֵא לָנֶפֶשׁ", כִּי זֶה מוֹרֶה גַּם כֵּן עַל רוֹחַ עִוְעִים אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ, וְשֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד לְהִטַּמֵּא בְּנֶפֶשׁ אָדָם עַל יְדֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים הַנּוֹגֵעַ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים כְּבָיְכוֹל, עַל כֵּן רָאוּי שֶׁיִּתְרַחֵק מִמַּחֲנֵה שְׁכִינָה כִּי הוּא פּוֹגֵם כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה.

וּלְפִי שֶׁשְּׁלֹשֶׁת אֵלּוּ גָּרְמוּ הַחֲרָבָן וְסִלּוּק הַשְּׁכִינָה, עַל כֵּן צִוָּה לְרַחֲקָם מִן הַמַּחֲנֶה שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם, כִּי בְּמָקוֹם שֶׁהֻמָּה מְצוּיִין הקב"ה מַרְחִיק שְׁכִינָתוֹ מִשָּׁם, כִּי הַמָּקוֹם טָמֵא טָמֵא יִקָּרֵא. רֶמֶז לַדָּבָר ט' מִן טָמֵא, וְרֶמֶז לִשְׁפִיכוּת דָּם הַנּוֹלָד לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים, כִּי מִטַּעַם זֶה הָיוּ עָרֵי מִקְלָט שִׁשָּׁה, וּכְתִיב (דברים יט ט): "וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים", בֵּין הַכֹּל תֵּשַׁע לֹא יוֹתֵר מִן הַטַּעַם שֶׁנִּתְבָּאֵר. מ' מִן טָמֵא, וְרֶמֶז לְגִלּוּי עֲרָיוֹת שֶׁכֵּן הָיוּ מֵי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל שֶׁהִטְרִיחוּ לְיוֹצְרָם לְצַוֵּר צוּרַת מַמְזֵרִים בְּאַרְבָּעִים יְמֵי יְצִירַת הַוָּלָד. א' מִן טָמֵא, וְרֶמֶז לַעֲבוֹדָה זָרָה הַנּוֹגַעַ בַּאֲחִדּוּת ה' יִתְבָּרַךְ הָרָמוּז בָּאָלֶ"ף. וְעַל כֵּן קָרָא דָּוִד הַמֶּלֶךְ לְיוֹצְרָם צוּר הָרַע טָמֵא (סוכה נב.), לְפִי שֶׁהִכְשִׁילוּ בִּשְׁלָשְׁתָּן גִּלּוּי עֲרָיוֹת בְּבַת שֶׁבַע, שְׁפִיכוּת דָּמִים בְּאוּרִיָּה הַחִתִּי, עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ (בסנהדרין קז.) מִן פָּסוּק "וַיְהִי דָוִד בָּא עַד הָרֹאשׁ" (שמואל ב' טו לב), בִּקֵּשׁ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה כוּ'. וְיֵשׁ בָּהֶם גַּם כֵּן טַמְאָה כִּי הָעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה כְּנִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל כב): "תְּזָרֵם כְּמוֹ דָוָה". עַל כֵּן רָמַז בְּהַרְחָקַת שְׁלֹשָׁה טְמֵאִים אֵלּוּ לְהַרְחָקַת שְׁלֹשָׁה רָאשֵׁי עֲבֵרוֹת אֵלּוּ הַמְסַבְּבִים סִלּוּק הַשְּׁכִינָה. וְסָמַךְ לְפָרָשָׁה זוֹ "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם", לְהוֹרוֹת שֶׁהַרְחָקַת הַטְּמֵאִים הוּא גַּם כֵּן בַּעֲבוּר חֲטָאִם כְּאָמוּר.

יב אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וְגוֹ'. סְמִיכוּת פָּרָשָׁה זוֹ לַפָּסוּק הַקּוֹדֵם פֶּרֶשׁ רַשׁ"י, אִם אַתָּה מְעַכֵּב מַתָּנוֹת הַכֹּהֵן חַייֵב שֶׁתִּצְטָרֵךְ לָבֹא אֵלָיו לְהָבִיא לוֹ אֶת הַסּוֹטָה. פֵּרוּשׁ לְפָרוּשׁוֹ לְפִי שֶׁהַמְעַכֵּב הַמַּתָּנוֹת יָבֹא לִידֵי עֹנִי, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ"י לְמַעְלָה (ה י), וְאָמְרוּ רז"ל (סוטה ד:): כָּל הַבָּא עַל אִשָּׁה זוֹנָה לְסוֹף מְבַקֵּשׁ כִּכַּר לֶחֶם וְאֵינוֹ מוֹצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו כו): "כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לָחֶם". וּכְשֶׁהָאִשָּׁה רוֹאָה שֶׁבְּעָלָהּ בָּא לִידֵי עֹנִי הִיא חוֹשֶׁדְתּוֹ שֶׁבָּא לִידֵי עֹנִי מֻחֶמֶת שֶׁהָיָה זוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם כט ג): "וְרֹעָה זוֹנוֹת יְאַבֵּד הוֹן", בְּרֹאוֹתָהּ שֶׁפִּתְאוֹם יְאַבֵּד הוֹנוֹ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם, וּבְסִבָּה זוֹ תִּזָּנֶה גַּם הִיא מֵאַחֲרָיו, לוֹמַר אִיהוּ בְּקָרֵי וְאִיהִי בְּבוּצִינֵי (מגילה יב.). לְכָךְ נֶאֱמַר "וּמָעֲלָה בּוֹ מָעַל", שֶׁאִם תִּשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה, אָז "בּוֹ מָעַל", זֶה הַמַּעַל תָּלוּי בּוֹ, כִּי הוּא הַגּוֹרֵם לָהּ שֶׁתִּרְצֶה לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתוֹ מִצַּד הַחֲשָׁד. וְכָל זֶה גָּרַם הוּא, שֶׁמָּעַל בְּקָדְשֵׁי כֹּהֵן לְבִלְתִּי תֵּת לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ, כִּי עַל יְדֵי זֶה הוּא בָּא לִידֵי עֹנִי, וְהִיא חֲשָׁדָתּוֹ בְּרוֹעָה זוֹנוֹת הַמְאַבֵּד הוֹן, וְהָאֱמֶת יִתְבָּרַר עַל יְדֵי בְּדִיקַת הַמַּיִם, כִּי רז"ל אָמְרוּ (סוטה כח.): "וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן", אִם הוּא מְנֻקֶּה מֵעָוֹן הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ כו', וְהֵינוּ מֵעָוֹן זֶה הַדּוֹמֶה לְעָוֹן שֶׁלָּהּ, שֶׁאִם הוּא נָקִי מִמַּה שֶׁחָשְׁדָה אוֹתוֹ אִשְׁתּוֹ אָז דִּין הוּא שֶׁיִּבְדְּקוּהָ הַמַּיִם, אֲבָל אִם אֵינוֹ מְנֻקֶּה מֵעָוֹן זֶה וַחֲשָׁד שֶׁלָּהּ אֱמֶת, אֵין דִּין שֶׁיִּבְדְּקוּהָ הַמַּיִם, מֵאַחַר שֶׁהוּא עַצְמוֹ הָיָה רוֹעֶה זוֹנוֹת וְיֵשׁ לָהּ קָצָת הִתְנַצְּלוּת. וּמַה שֶּׁאָמַר "כִּי תִשְׂטֶה" לְשׁוֹן שְׂטוּת, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל חוֹטֵא נִקְרָא כְּסִיל וְשׁוֹטֶה, מִכָּל מָקוֹם פֵּרֵט לוֹמַר שֶׁהִיא הַמְיָה פְּתַיּוּת וּבַל יָדָעָה מַה גָּרַם לוֹ הָעֹנִי, כִּי הָיָה לָהּ לְהָבִין שֶׁעִכּוּב הַמַּתָּנוֹת גָּרַם לוֹ הָעֹנִי כָּאָמוּר.

וּלְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם ב.) שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, נָקַט לְשׁוֹן "תִּשְׂטֶה" כִּי הַיַּיִן מְבַלְבֵּל שִׂכְלוֹ שֶׁל אָדָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (הושע ד יא): "זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לֵב", וּמִדְּסָמְכָן לַהֲדָדֵי שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁהַיַּיִן מַרְגִּיל לְעֶרְוָה. לְכָךְ נֶאֱמַר בְּיוֹאֵל (ד יח): "יִטְּפוּ הֶהָרִים עָסִיס" וְגוֹ', וּסְמִיךְ לֵיהּ "וּמַעְיָן יֵצֵא מִבֵּית ה' וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים", לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (במדבר רבה כ כב) שֶׁמַּעְיָן שֶׁל שִׁטִּים מְגַדֵּל נוֹאֲפִים, שֶׁנֶּאֱמַר

(במדבר כה א) "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב", מֵאַחַר שֶׁאָמַר "יִטְפּוּ הֶהָרִים עָסִיס" דְּהַיְינוּ רִבּוּי יַיִן, הֵצַרְךָ לְהַבְטִיחָם עַל שֶׁלֹּא יַזִּיק לָהֶם רִבּוּי הַיַּיִן וְלֹא יְבִיאֵם לִידֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה, לְפִי שֶׁ"מַּעְיָן יֵצֵא מִבֵּית ה' וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים", כִּי בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גֶּדֶר עֲרָוָה שָׁם אַתָּה מוֹצֵא קְדֻשָּׁה, עַל כֵּן יֵצֵא הַמַּעְיָן מִמָּקוֹם קָדוֹשׁ וִירַפֵּא אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים שֶׁלֹּא יְבִיאֵם לִידֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה הוּא וְשֶׁתָּפוֹ, דְּהַיְינוּ הַיַּיִן, כִּי נַחַל הַשִּׁטִּים מְקוֹרוֹ שֶׁל סַמָּאֵל וְהוּא שֵׁתָף לְאוֹתִיּוֹת עֲנָבִים בְּאַלְפָ"א בֵּי"ת.

וְלוּלֵא מְסִתְפֵּינָא לוֹמַר דְּבַר חִדּוּשׁ אֲשֶׁר לֹא שָׁעָרוּם רִאשׁוֹנִים הָיִיתִי אוֹמֵר, כִּי "תִּשְׁטֶה" בְּטֵי"ת כְּמוֹ "תִּשְׁתֶּה" בְּתָי"ו כִּי ט' מִתְחַלֶּפֶת בְּתָי"ו בְּאוֹתִיּוֹת דַּטְלַנ"ת וְכֵן פֶּרֶשׁ רַשִׁ"י סוֹף פָּרָשַׁת מִקֵּץ (מד טז) בְּפָסוּק "וּמַה נִּצְטַדָּק", שֶׁטֵּי"ת זוֹ בְּמָקוֹם תָּי"ו, וְכֵן לְשׁוֹן "תּוֹעֶה" בְּכָל הַמִּקְרָא בְּתָי"ו, וּבִלְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "טוֹעֶה" בְּטֵי"ת. כְּאִלּוּ אָמַר: כִּי תִּשְׁתֶּה אִשְׁתּוֹ יַיִן וְשֵׁכָר הַמַּרְגִּילִים לְעֲרָוָה. וּלְדַעַת הָאוֹמֵר שֶׁהוּא לְשׁוֹן שְׁטוּת, הַיְינוּ לְפִי שֶׁהַיַּיִן יִקַּח לֵב עַד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא י ט-י): "יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ וְגוֹ'. וּלְהַבְדִּיל" וְגוֹ'. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי לא ה): "פֶּן יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח מְחֻקָּק", הַיְינוּ הַתּוֹרָה, וְקָרְאָהּ בְּשֵׁם "מְחֻקָּק" לְפִי שֶׁעוֹלֶה לְמִסְפַּר חֻמָּר, וּכְדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ (בעירובין סה.) נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד, כָּךְ נִכְנַס חֻמָּר יָצָא מְחֻקָּק, חוּשְׁבָּנָא דְּדַיִן כְּחוּשְׁבָּנָא דְּדַיִן וְכָל אֶחָד נִדְחֶה מִפְּנֵי חֲבֵרוֹ. וְנִקְרָא הַיַּיִן "חֻמָּר" כִּי עַל יָדוֹ נַעֲשֶׂה הָאָדָם כַּחֲמוֹר אֵין הָבִין, לְכָךְ נֶאֱמַר "כִּי תִּשְׁטֶה", שֶׁתִּהְיֶה שׁוֹטָה כַּחֲמוֹר עַד שֶׁאֲפַלּוּ אִם חֲמוֹר תּוֹבַעְתָּהּ בַּשּׁוּק נִזְקֶקֶת לוֹ (כתובות סה.).

טו **לֹא יֵצֵק עָלָיו שֶׁמֶן.** אַף עַל פִּי שֶׁמִּנְחָה לְשׁוֹן נְקֵבָה, מִכָּל מָקוֹם נָקֵט לְשׁוֹן זָכָר "עָלָיו", כִּי הוּא מוּסָב עַל הַקֶּמַח שֶׁהוּא לְשׁוֹן זָכָר. וְצִוָּה לִקַּח קֶמַח דַּוְקָא כִּי מִיָּד אַחַר הַטְּחִינָה הוּא נַעֲשֶׂה קֶמַח, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה מז ב): "וְטַחֲנִי קָמַח". וּמְצִינוּ בְּמַעֲשֶׂה זֶה גַּם כֵּן לְשׁוֹן טְחִינָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שופטים טז כא) "וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים", וּכְתִיב (איוב לא י) "תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי", עַל כֵּן נֶאֱמַר "כִּי מִנְחַת קְנָאוֹת הוּא", הַיְינוּ הַקֶּמַח שֶׁאַחַר הַטְּחִינָה, וּמִנְחָה זוֹ מַזְכֶּרֶת עָוֹן, הַיְינוּ שֶׁמַּזְכֶּרֶת עָוֹן הַטְּחִינָה שֶׁל הָאִשָּׁה. וּמַה שֶּׁהִקְשָׁה הָרַמְבַּ"ן עַל מַה שֶּׁכָּתוּב כָּאן "מִנְחַת קְנָאוֹת הוּא", וְאַחַר כָּךְ אָמַר "מִנְחַת קְנָאוֹת הִיא", נִרְאֶה שֶׁלֹּא קָשָׁה מִידֵי, כִּי כָּאן מְדַבֵּר בִּזְמַן שֶׁהַמִּנְחָה בְּיַד הַבַּעַל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ" וְגוֹ', כָּתַב "הוּא" לְשׁוֹן זָכָר, כִּי בְּיָדוֹ מַטֶּה זַעְמוֹ (ישעיה י ה). אֲבָל אַחַר כָּךְ שֶׁנֶּאֱמַר "וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ אֶת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן", כָּתַב "מִנְחַת קְנָאוֹת הִיא", כִּי בְּיָדָהּ מַטֶּה זַעְמָהּ. וּפְשׁוּטוֹ הוּא שֶׁבְּפָסוּק זֶה לֹא הֻזַּכַּר הַקֶּמַח, עַל כֵּן אָמַר "הִיא" מוּסָב עַל הַמִּנְחָה.

יז **וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי חָרֶשׂ.** לְפוּם רֵיהֲטָא נִרְאֶה לִי עִנְיַן בְּדִיקָה זוֹ כִּי בְּכָל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא גֶּדֶר עֲרָוָה שָׁם אַתָּה מוֹצֵא קְדֻשָּׁה, וְהִנֵּה מַיִם אֵלּוּ שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ בַּכִּיּוֹר וּבְתוֹכָם הַשֵּׁם שֶׁנִּמְחָה וַדַּאי יֵשׁ בָּהֶם קְדֻשָּׁה יְתֵרָה, וְכָל מַשְׁקֶה יוֹצֵא דֶּרֶךְ בֵּית הָרֶחֶם בַּשֶּׁתֶן. לְפִיכָךְ אִם נִטְמְאָה וְלֹא הָיָה שָׁם גֶּדֶר עֲרָוָה אֵינוֹ דִּין שֶׁמַּיִם קְדֹשִׁים אֵלּוּ יִגְעוּ בִּמְקוֹם עֲרָוָה שֶׁנִּטְמָא. לְפִיכָךְ בִּטְנָהּ צָבָה וִירֵכָהּ נֹפֶלֶת, כִּי כָּךְ הַטֶּבַע בְּכָל חֹלִי הַשֶּׁתֶן, שֶׁהַמַּשְׁקֶה הֶעָצוּר תּוֹךְ הָאָדָם וְאֵין לוֹ דֶּרֶךְ לָצֵאת יִפְעַל אַחַת מִשְּׁתַּיִם אֵלֶּה אוֹ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, דְּהַיְינוּ בִּטְנוֹ צָבָה, כִּי הַמּוֹתָרוֹת הַנִּשְׁאָר בַּבֶּטֶן וְאֵין לוֹ דֶּרֶךְ לָצֵאת גּוֹרֵם נְפִיחַת הַבֶּטֶן, אוֹ הַמַּשְׁקֶה עוֹשֶׂה לוֹ דֶּרֶךְ אַחֵר, וְהוּא שֶׁנִּבְלַע בִּבְשַׂר הַיֶּרֶךְ, וּלְפִי שֶׁאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ עַל כֵּן בְּהֶכְרֵחַ יִפֹּל בְּשַׂר הַיֶּרֶךְ וּבִכְלָל חֲתִיכוֹת בָּשָׂר הַנּוֹפְלוֹת יִפֹּל גַּם הַמַּשְׁקֶה דֶּרֶךְ שָׁם. אֲבָל אִם טְהוֹרָה הִיא וְלֹא נִטְמָא הַמָּקוֹם הַהוּא, חֲרֵי אִבְרֵי הַמִּשְׁגָּל כִּשְׁאָר אִבְרֵי הָאָדָם וְאֵין בָּהֶם שׁוּם צַד טֻמְאָה, שֶׁחֲרֵי קֹדֶם שֶׁחָטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן כָּתוּב (בראשית ג כה): "וַיִּהְיוּ הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ עֲרוּמִּים וְלֹא יִתְבּוֹשָׁשׁוּ", כִּי כָּל זְמַן שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם נְטִיָּה אֶל הַחֵטְא הָיוּ אִבְרֵי הַמִּשְׁגָּל אֲצָלָם כִּשְׁאָר אֵבָרִים שֶׁאֵין בּוּשָׁה בְּהֵיוֹתָם מְגֻלִּים, כָּךְ בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ כָּאן גֶּדֶר עֲרָוָה יוֹצֵא הַמַּשְׁקֶה כְּדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וּלְפִי שֶׁחָטְאָה בְּמַשְׁקֶה הַיַּיִן עַל כֵּן תִּבָּדֵק בְּמַשְׁקֶה הַמַּיִם.

וּמַה שֶּׁלּוֹקְחִין מִן קַרְקַע הַמִּשְׁכָּן וְנוֹתְנִים לְתוֹכוֹ, מִבֹּאר עַל דֶּרֶךְ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה פָּרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת (יח כה) בְּפָסוּק "וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ", שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עָוֹן עֲרָיוֹת נִפְקָד עַל הָאָרֶץ עָוֹן הָרִאשׁוֹן שֶׁחָטְאָה בְּעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי וְלֹא עֵץ פְּרִי, עַל יְדֵי שֶׁנִּתְּנָה חֹמֶר גַּז וְעֵב בְּכָל הַנִּמְצָאִים וְאַגַּב זֶה נִתְּנָה גַּם בָּאָדָם חֹמֶר עָב וְעָכוּר הַגּוֹרֵם לִהְיוֹת לוֹ נְטִיָּה אֶל הַזְּנוּת בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ן פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (ב ט), שֶׁאֲכִילַת הָעֵץ גָּרַם לוֹ תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל. וְיָדוּעַ שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן מִמָּקוֹם כַּפָּרָתוֹ נִבְרָא, מִן הַמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי" (שמות כ כא), וְהַיְינוּ מִן עֲפַר הַמִּשְׁכָּן, וְחֹמֶר זֶה נָתוּן בְּכָל תּוֹלְדוֹתָיו אֲשֶׁר מִקּוֹרָם מִן הַחֹמֶר הָרִאשׁוֹן. וְאִם כֵּן הֶעָפָר אֲשֶׁר בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן הִיא הָאוּמָּן אֲשֶׁר עָשְׂתָה הַכְּלִי הַהוּא, דְּהַיְינוּ הָאָדָם, וְאוֹי לְעִפָּה שֶׁהַנַּחְתּוֹם מֵעִיד עָלֶיהָ, כִּי הֶעָפָר הַהִיא תּוֹכַל לְהָעִיד עַל הַכְּלִי אִם נָתְנָה בּוֹ חֹמֶר עָב וְגַס הַגּוֹרֵם פְּרִיצוּת הָעֲרָיוֹת אוֹ לֹא, וְיָבֹא הָאוּמָּן וְיָעִיד עַל הַכְּלִי אֲשֶׁר עָשָׂה מַה טִּיבוֹ.

וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה נֶחְלְקוּ בְּדָבָר אִם הָיָה בְּמַיִם אֵלּוּ דָּבָר מַר, כִּי לְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה כ) הוּשַׁם בָּהֶם דָּבָר מַר, וְדַעַת הָרַמְבַּ"ן מִדְּלֹא נֶאֱמַר "וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמָּרִים לַמְאָרְרִים", וּכְתִיב בְּהֶפֶךְ זֶה "וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְּאָרְרִים לְמָרִים". שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם דָּבָר מַר אַךְ שֶׁבְּפִיהָ הָיוּ לְמָרִים. וְכֵן מָצִינוּ בְּמֵי מָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו כג): "וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם", וְלֹא נֶאֱמַר "כִּי מָרִים הָיוּ", אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיוּ מָרִים אַךְ בְּפִיהֶם שָׁבוּ לִהְיוֹת מָרִים, לְכָךְ נֶאֱמַר "כִּי מָרִים הֵם" הַיְינוּ יִשְׂרָאֵל. וּלְפִי שֶׁהַמָּקוֹם נִקְרָא "מָרָה" מַשְׁמַע שֶׁמֵּעוֹלָם הָיוּ שָׁם מַיִם מָרִים, עַל כֵּן נֶאֱמַר "עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מָרָה", עַל שֵׁם הַמַּעֲשֶׂה שֶׁאֵרַע שָׁם שֶׁמַּיִם אֵלּוּ שָׁבוּ לִהְיוֹת מָרִים בְּפִיהֶם עַל צַד הָעֹנֶשׁ.

וְהַקָּרוֹב אֲלַי לוֹמַר בָּזֶה. שֶׁמֵּי מָרָה וּמֵי סוֹטָה וְעִנְיַן הֶעֱגֵל הַכֹּל אֶחָד הוּא, בִּהְיוֹת שֶׁכְּבָר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא יתרו פר' ח יג) שֶׁהַדִּבְּרוֹת

הָיוּ חָמֵשׁ מוּל חָמֵשׁ, וְדִבּוּר ״לֹא יִהְיֶה לְךָ״ כְּנֶגְדּוֹ ״לֹא תִנְאָף״, כִּי הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה כְּאִלּוּ מְנָאֵף אַחֲרֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז לב): ״הָאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת״ וְגוֹ׳, וּבְמָרָה הָיוּ שְׁטוּפִים בַּעֲבוֹדָה זָרָה, כִּדְאִיתָא בַּמְּכִילְתָּא (בשלח (ויסע) א כב) וּמְבִיאָהּ הַיְלִקוּט פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח (טו רנד) בְּפָסוּק ״וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל״, שֶׁאָמְרוּ שָׁם נַעֲשָׂה לָנוּ עֲבוֹדָה זָרָה וְתֵרֵד בְּרָאשֵׁינוּ, יָכוֹל שֶׁאָמְרוּ וְלֹא עָשׂוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וַיִּמְאֲנוּ לִשְׁמֹעַ״ כוּ׳ (נחמיה ט יז) עַיֵּן שָׁם. וּלְפִי זֶה הַמִּדְרָשׁ הָיוּ שָׁם כְּאִשָּׁה מְנָאֶפֶת, שֶׁמַּיִם מְתוּקִים יָשׁוּבוּ לִהְיוֹת בְּפִיהָ לְמָרִים, כָּךְ נַעֲשׂוּ לָהֶם שָׁם הַמַּיִם בְּפִיהֶם מָרִים. ״וַיּוֹרֵהוּ ה׳ עֵץ״, לְמִדּוֹ דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה עֵץ חַיִּים הַמְרֻחֶקֶת עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל יְדֵי זֶה ״וַיַּמְתְּקוּ הַמָּיִם״. וְזֶה עִנְיַן הָעֶגֶל שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב כ) ״וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר דָּק וגוֹ׳ וַיַּשְׁקְ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז מד.) שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְבָרְקָן כְּסוֹטוֹת כוּ׳, הֵן מִצַּד שֶׁעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה דִּינָם כְּסוֹטָה, הֵן מִצַּד שֶׁעָבְרוּ בַּזְּמַן הַהוּא גַּם עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ (תנחומא כי תשא כ) מִן פָּסוּק ״וַיָּקוּמוּ לְצַחֵק״ (שמות לב ו). וְאוּלַי שֶׁמִּטַּעַם זֶה נֶאֱמַר ״וַיִּטְחַן״, לִבְדֹּק חֵטְא הַטְּחִינָה, דְּהַיְינוּ גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה, וְהֶעֱגֶל מִצַּד עִנְיַן מַר, וְדָבְקָה בּוֹ הַטֻּמְאָה טֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה וְטֻמְאַת גִּלּוּי עֲרָיוֹת, עַל כֵּן הָיָה מַזִּיק דַּוְקָא לְכָל מִי שֶׁעָבְדוֹ, כִּי מָצָא מִין אֶת מִינוֹ, אֲבָל לְמִי שֶׁלֹּא עָבְדוֹ לֹא הָיָה מַזִּיק, כִּי לֹא נִדְבַּק בּוֹ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם, וְהָיָה הַזָּהָב הַטָּחוּן אֶצְלוֹ כִּשְׁאָר זָהָב בְּעָלְמָא. וּלְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה כ.) הוּשַׁם בְּמֵי סוֹטָה דָּבָר מַר, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ה ג-ד) ״כִּי נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתֵי זָרָה וְגוֹ׳, וְאַחֲרִיתָהּ מָרָה כַּלַּעֲנָה״. וּנְתִינַת הַמַּיִם בִּכְלִי חֶרֶס הַיְינוּ לְפִי שֶׁכָּל כְּלִי חֶרֶס אֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דָּפְיוֹ לְעוֹלָם, כָּךְ הַבָּא עַל הָעֶרְוָה וְהוֹלִיד מַמְזֵר נִקְרָא מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לְתַקֵּן (חגיגה ט.).

וּמַה שֶּׁכָּתוּב **״וְהָעֲמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי ה׳״**, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר הָעֲמִידָהּ לִפְנֵי ה׳, אָמְרוּ בָּזֶה הַמְפָרְשִׁים שֶׁעָמְדָה רִאשׁוֹנָה קָאֵי עַל הַמִּנְחָה. וְנָכוֹן הוּא. וּמַה שֶּׁמַּקְדִּים לְפָעָמִים הַבָּטֶן לַיָּרֵךְ וְלִפְעָמִים מַקְדִּים הַיָּרֵךְ, לְפִי שֶׁהָיָה כָּאן כְּמוֹ גַּם בְּתוֹךְ גַּס, כִּי הַמַּיִם מְאָרְרִים מְחַסְּרִים מִן הַבָּשָׂר, וּכְשֶׁבִּטְנָהּ צָבָה נִרְאֶה כְּאִלּוּ נִתְרַבָּה הַבָּשָׂר, לְפִיכָךְ בִּשְׁנֵי פְּסוּקִים שֶׁהִזְכִּיר לְשׁוֹן מְאָרְרִים סָמַךְ לָזֶה צְבִית הַבֶּטֶן, אֲבָל בְּפָסוּק רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא הִזְכִּיר מְאָרְרִים הִקְדִּים הַיָּרֵךְ, כִּי הוּא הִתְחִיל בָּעֲבֵרָה.

פרק ו

ב אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר לְהַזִּיר לַה׳. אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הִשְׁוָה אִשָּׁה לְאִישׁ לְכָל עֲנָשִׁין שֶׁבַּתּוֹרָה, מִכָּל מָקוֹם פֵּרֵט כָּאן אִשָּׁה, כִּי לְכָךְ נִסְמְכָה פָּרָשַׁת נָזִיר לְפָרָשַׁת סוֹטָה לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, (סוטה ב), וְזֶה שַׁיָּךְ יוֹתֵר בִּנָּשִׁים מִבַּאֲנָשִׁים כִּי מִסְתָּמָא הַנָּשִׁים יַזִּירוּ מִן הַיַּיִן. וְאִם תֹּאמַר, הָיָה לוֹ לוֹמַר ״כִּי יַפְלִיאוּ״ שֶׁהֲרֵי עִם שְׁנֵיהֶם הוּא מְדַבֵּר, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (ה ו) ״אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ״ וְגוֹ׳, אֶלָּא לְפִי שֶׁהַיַּיִן מַזִּיק יוֹתֵר לְנָשִׁים תְּשׁוּשֵׁי כֹּחַ מֵלַאֲנָשִׁים גִּבּוֹרֵי כֹּחַ, וְאִם אִשָּׁה תַּזִּיר מִן הַיַּיִן אֵין הַדָּבָר פֶּלֶא כָּל כָּךְ, כִּי בְּנָקֵל לָהּ לָבֹא לִידֵי מִכְשׁוֹל שֶׁל עֶרְוָה, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות סה.) (שְׁלֹשָׁה) [אַרְבָּעָה] אֲפִלּוּ חֲמוֹר תּוֹבַעְתָּהּ כוּ׳, אֲבָל הָאִישׁ וַדַּאי מַפְלִיא לַעֲשׂוֹת אִם יַזִּיר מִן הַיַּיִן, כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ, לְכָךְ נֶאֱמַר ״כִּי יַפְלִא״.

דָּבָר אַחֵר, ״כִּי יַפְלִא״ לְשׁוֹן הַבְדָּלָה וְהַפְרָשָׁה. וְדָבָר זֶה יֵשׁ לְפָרְשׁוֹ בִּשְׁלֹשָׁה פָּנִים. הָאֶחָד הוּא, שֶׁעַל יְדֵי הַיַּיִן אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא י ט-י): ״יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ וְסִמְיךְ לֵיהּ ״וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחוֹל״. לְכָךְ אָמַר ״כִּי יַפְלִא״, כְּשֶׁיִּרְצֶה לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחוֹל אָז יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, פֶּן יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח מֻחְקָק (משלי לא ה), הַתּוֹרָה, לְאַפּוֹקֵי הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן בְּנֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה אֵין לְשׁוֹן הַפְלָאָה שַׁיָּךְ בָּהֶם. הַשֵּׁנִי הוּא לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה מִן תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה אֲשֶׁר הַיַּיִן רֹאשׁ לְכֻלָּם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שֶׁמִּטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בְּמָנוֹחַ ״לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא פֶּלְאִי״ (שופטים יג יח). הַיְינוּ פִּלְאִי שְׁמוֹ, כִּי כָּל מַלְאָךְ נִקְרָא עַל שֵׁם הַשְּׁלִיחוּת, וַאֲנִי נִשְׁלַחְתִּי לַעֲשׂוֹת הַבֵּן הַיְלוּד נָזִיר מֵבֶּלָּא וּמוּפְרָשׁ מִכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה. וְעַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר ״אִישׁ כִּי יַפְלִא״, לְכָךְ אֲנִי נִקְרָא פֶּלְאִי. וּלְכָךְ אָמַר ״כִּי יַפְלִא״ וְלֹא אָמַר ״יַפְלִיאוּ״, לְפִי שֶׁגַּם נֶדֶר שֶׁל הָאִשָּׁה תָּלוּי בְּאִישָׁהּ, שֶׁהֲרֵי ״כָּל נֶדֶר לְעִנּוֹת נָפֶשׁ אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ״ (במדבר ל יד), אִם כֵּן גַּם נִזְרָהּ תָּלוּי בּוֹ. וְאֵין הַכַּוָּנָה בִּנְזִירוּת זֶה שֶׁיִּהְיֶה פָּרוּשׁ מִן הַיַּיִן שְׁלֹשִׁים יוֹם וְאַחַר כָּךְ יַחֲזֹר לִהְיוֹת בְּסוֹבְאֵי יַיִן כְּבָרִאשׁוֹנָה, דְּאִם כֵּן צָדִיק מַה פָּעַל, אֶלָּא הַכַּוָּנָה שֶׁיַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ מְעַט מְעַט, כִּי כָּל הַתְּחָלוֹת קָשׁוֹת, וּבִשְׁלֹשִׁים יוֹם הָרִי חֲזָקָה שֶׁשּׁוּב לֹא יִהְיֶה לָהוּט אַחֲרָיו כָּל כָּךְ. הַשְּׁלִישִׁי הוּא, עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים כב.) הַנּוֹדֵר כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה כוּ׳, וּמַאֲמָר זֶה תִּמְצָא עָלָיו פֵּרוּשׁ יָקָר מְאֹד לְקַמָּן בְּפָרָשַׁת מַטּוֹת (ל ג) עַיֵּן שָׁם. וְזֶה מַסְכִּים לְמַאן דְּאָמַר שֶׁהַנָּזִיר נִקְרָא חוֹטֵא (נדרים י.), וְהַחֹטֵא הוּא שֶׁבּוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ וְהוּא פּוֹרֵשׁ אֶת עַצְמוֹ מִכָּל הָעוֹלָם לִנְהֹג אִסּוּר בְּדָבָר שֶׁהַכֹּל נוֹהֲגִים בּוֹ הֶתֵּר, לְכָךְ נֶאֱמַר ״כִּי יַפְלִא״, שֶׁהוּא רוֹצֶה לִהְיוֹת מֻבְדָּל וּמוּפְרָשׁ מִזּוּלָתוֹ וּבוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ. וְדָבָר זֶה אֵינוֹ מָצוּי בַּנָּשִׁים כִּי מִסְתָּמָא דַּעְתָּם לְפִי שֶׁרוֹאִין סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ וְלֹא כְּדֵי לִבְנוֹת בָּמָה לְעַצְמָם.

יא וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ. שֶׁלֹּא נִזְהַר מִן טֻמְאַת הַמֵּת. וְרַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר עַל שֶׁצָּעַר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן (נזיר ג.). וְהוּא פֶּלְאִי, כִּי יֵשׁ לְהַפְלִיא עַל דְּבָרָיו שֶׁאִם נִצְטַוָּה לְהָבִיא שְׁתֵּי תּוֹרִים עַל שֶׁצָּעַר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, לָמָּה מֵבִיא כַּפָּרָה זוֹ דַּוְקָא אַחַר שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת. וְעוֹד שֶׁהַכָּתוּב קָרָאוֹ ״קָדוֹשׁ״, וְאֵיךְ יֹאמַר רַבִּי אֶלְעָזָר שֶׁנִּקְרָא חוֹטֵא. וְנִרְאֶה שֶׁגַּם רַבִּי אֶלְעָזָר מוֹדֶה שֶׁכָּל יְמֵי הֶמְשֵׁךְ נְזִירָתוֹ הוּא נִקְרָא קָדוֹשׁ וְלֹא חוֹטֵא, כִּי נְזִיר אֱלֹהָיו הוּא. אֶמְנָם אִם נִטְמָא

בְּמֵת, שֶׁדִּינוֹ ״וְהַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים יִפְּלוּ כִּי טָמֵא נִזְרוֹ״, וּמִכָּאן וּלְהַלָּן חוֹשְׁבָנָא, וּלְמַפְרֵעַ אִיגְּלַאי מִילְּתָא שֶׁהַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא הָיוּ בִּכְלַל הַנְּזִירוּת, וּכְאִלּוּ צִעֵר אֶת עַצְמוֹ בָּהֶם מִן הַיַּיִן בְּלֹא טַעַם בְּלֹא עֵת נְזִירָתוֹ, וְעַל כֵּן הוּא נִקְרָא חוֹטֵא עַל אוֹתָן הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאֵינוֹ בָּהֶם כִּי אִם כְּמִצְטַעֵר בְּעָלְמָא בְּלֹא נְזִירוּת וּקְדֻשָּׁה. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

אָמְנָם מָקוֹם אִתִּי לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּדֶרֶךְ אַחֵר, וְלוֹמַר שֶׁלְּכָךְ נִקְרָא הַנָּזִיר חוֹטֵא כִּי אִלּוּ הָיָה אִישׁ תָּם וְיָשָׁר מְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט לֹא הָיָה צָרִיךְ לִנְדּוֹר וּלְהַזִּיר, כִּי מִי יְעַכֵּב עַל יָדוֹ לְהִתְנַהֵג בִּפְרִישׁוּת וּבְהַרְחָקַת הַמּוֹתָרוֹת בְּלֹא נֶדֶר. וּמִדְּאִצְטְרִיךְ לְהִתְקַשֵּׁר בַּנְּזִירוּת זֶה יוֹרֶה כִּי הוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵין מַעֲצוֹר לִרוּחוֹ, עַל כֵּן הוּא קוֹפֵץ וְנִשְׁבָּע כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר הָרָע, וּבָזֶה גָּרַם לְעַצְמוֹ צַעַר, כִּי כָל דָּבָר הַנָּדוּר יִצְרוֹ תּוֹקְפוֹ בְּיוֹתֵר. וּמִטַּעַם זֶה נִקְרָא כָּל נוֹדֵר חוֹטֵא, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ (נדרים עז:) מִן פָּסוּק ״וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא״ (דברים כג כג), לְפִי שֶׁמִּגָּרֶה הַיֵּצֶר הָרָע בְּעַצְמוֹ, וְאוֹמְרִים לוֹ: לֹא דַיְךָ מַה שֶּׁאָסְרָה עָלֶיךָ תּוֹרָה בְּמַאֲסַר שֶׁל הַיֵּצֶר הָרָע וְהָבוּ דְּלָא לוֹסִיף עֲלַהּ, כִּי בְּכָל מַה שֶּׁאָסְרָה הַתּוֹרָה אַף עַל פִּי שֶׁגָּרְמָה לָנוּ גֵּרוּי הַיֵּצֶר הָרָע כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שֶׁמִּתְגָּרֶה בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִבַּאֻמּוֹת (סוכה נב.), מִכָּל מָקוֹם הַשָּׁנַיִם יַעַמְדוּ נֶגְדּוֹ, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה.

אָמְנָם הָעוֹבֵר בְּבַל תּוֹסִיף, חֲרֵי הוּא מוֹסִיף גֵּרוּי הַיֵּצֶר הָרָע, אוּלַי בְּהוֹסָפָה זוֹ לֹא תּוֹסַף הַתּוֹרָה תֹּת כֹּחַהּ לַעֲמוֹד כְּנֶגְדּוֹ, כִּי אֵין כֹּחַהּ כִּי אִם בְּדָבָר שֶׁהַתּוֹרָה סְבָּה לוֹ, כִּי הַמּוֹחֵץ הוּא יִרְפָּא, כְּךָ נָזִיר זֶה נִקְרָא חוֹטֵא מִשְּׁנֵי צְדָדִים: הֵן מִצַּד שֶׁקִּדֵּם נְזִירוּת זֶה הָיָה כְּעִיר פְּרוּצָה אֵין מַעֲצוֹר לִרוּחוֹ עַד אֲשֶׁר הַצָּרַךְ לְהִתְקַשֵּׁר בְּנְזִירוּת, הֵן מִצַּד שֶׁבְּהִיוֹתוֹ נָזִיר הוּא מְגֻרֶה הַיֵּצֶר הָרָע בְּנַפְשִׁיהּ. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ אִם יַעֲמוֹד כְּנֶגְדּוֹ, כִּי הַיֵּצֶר הָרָע כָּל מִזְמוֹתָיו לִפְרוֹץ גְּדֵרוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״וְכִי יָמוּת עָלָיו מֵת בְּפֶתַע פִּתְאֹם״ וְגוֹ׳, הוֹרָה כִּי כָל זֶה מַעֲשֶׂה שָׂטָן אֲשֶׁר הִקֶּרָה לְיָדוֹ מִקָּרֶה בִּלְתִּי טָהוֹר זֶה בְּפֶתַע פִּתְאֹם בְּאֹנֶס וּבְלֹא יוֹדְעִים כְּדֵי לְטַמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ, עַל כֵּן הֻצְרַךְ לְכַפָּרָה מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ. וְצִיעֵר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן, כִּי עַל יְדֵי צַעַר זֶה גָּרַם לְיֵצֶר הָרָע שֶׁנִּתְגָּרָה בּוֹ וְסִבֵּב סִבּוֹת לְטַמֵּא נִזְרוֹ. וְעוֹד הֻצְרַךְ לְכַפָּרָה עַל שֶׁצִּיעֵר עַצְמוֹ, וְתַחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַד אֶת ה׳ בְּשִׂמְחָה כִּי אִם בְּצַעַר, וְהַשִּׂמְחָה הוֹרָאָה עַל שְׁלֵימוּת הַפְּעַל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קלט כד): ״וּרְאֵה אִם דֶּרֶךְ עֹצֶב בִּי״ וְגוֹ׳, כִּי אִלּוּ הָיָה שָׂמֵחַ בִּנְזִירוּת זֶה הָיָה נִזְהָר בִּשְׁמִירָה יְתֵרָה מִן הַשָּׁמָאָה, אַף מֵאַחַר שֶׁלֹּא נִזְהַר בָּהּ זֶה הוֹרָאָה שֶׁלֹּא הָיָה שָׂמֵחַ בִּנְזִירוּת זֶה, וּבָזֶה מָצָא לוֹ הַיֵּצֶר הָרָע מָקוֹם לִבְצֹר מִמֶּנּוּ כָּל אֲשֶׁר יָזִם לַעֲשׂוֹת. ״וְצַדִּיקִים יִשְׂמְחוּ וְיַעֲלְזוּ לִפְנֵי ה׳ וְיָשִׂישׂוּ בְּשִׂמְחָה״ (שם סח ד) בְּי״ת שֶׁל בְּשִׂמְחָה פֵּרוּשָׁהּ בִּזְכוּת הַשִּׂמְחָה שֶׁעָבְדוּ אֶת ה׳ בְּשִׂמְחָה כָּאָמוּר.

כג פֹּה תְּבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. סָמַךְ הַבְּרָכוֹת לַנְּזִירוּת כִּי הַיַּיִן קוֹבֵעַ בְּרָכָה לְעַצְמוֹ אֲבָל לֹא לַאֲחֵרִים, וְאַדְרַבָּה הֵבִיא יְלָלָה וּקְלָלָה לָעוֹלָם לְמַאן דְּאָמַר עֵץ הַדַּעַת גֶּפֶן הָיָה (סנהדרין ע), וְכֵן גָּרַם קְלָלָה לְאָדָם וְחַוָּה, וּלְזַרְעוֹ שֶׁל נֹחַ, וּלְלוֹט. וּמִלַּת ״פֹּה״ קָאֵי אַפָּרָשָׁה שֶׁלְּמַעְלָה, לוֹמַר שֶׁהַכֹּהֵן הַמְבָרֵךְ לֹא יִהְיֶה שְׁתוּי יַיִן בְּעָמְדוֹ לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, כִּי צָרִיךְ לֵאמֹר הַבְּרָכוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״אָמוֹר לָהֶם״, וְנִקְרָא שִׁכּוֹר כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, עַל כֵּן צְרִיכִין לִהְיוֹת כְּנְזִירִים. וּבְמִלַּת ״פֹּה״ חָתַם כָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁיִּהְיוּ דּוּגְמַת בִּרְכַּת אַבְרָהָם שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּ״כֹּה״, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו ה) ״כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ״. וְעַל כֵּן רָצָה בִּלְעָם לְבַטֵּל מִיִּשְׂרָאֵל בִּרְכַּת ״כֹּה״, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כג טו): ״הִתְיַצֵּב כֹּה עַל עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה״, וְאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ: אַתָּה בְּקִרְבְּנוֹתֶיךָ תְּבַטֵּל בִּרְכַּת ״כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ״, וַאֲנִי אֲבַטֵּל בִּרְכַּת ״כֹּה תְּבָרְכוּ״ וְגוֹ׳.

וּבָזֶה רָאִיתִי לְיַשֵּׁב מַה שֶּׁמַּסִּיק בִּרְבָתַי (בלק כ ז) בַּפָּסוּק ״אוּלַי אוּכַל נָכֶּה בּוֹ״ (שם כב ו), מָה מְנַכִּין מִן הַסְּאָה, חֵלֶק עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּךָ בִּקֵּשׁ לְנַכּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל חֵלֶק עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִן שִׁשִּׁים רִבּוֹא, דְּהַיְנוּ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף. וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מַה יִּתְרוֹן לוֹ בְּכָל עֲמָלוֹ כְּשֶׁיְּנַכֶּה עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף מִן שִׁשִּׁים רִבּוֹא. וְעוֹד לָמָּה נָפְלוּ דַּוְקָא עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁלֹּא בִּקֵּשׁ כִּי אִם לְבַטֵּל מִיִּשְׂרָאֵל בִּרְכַּת ״כֹּה״, וְחָשַׁב שֶׁנְּפִילַת עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף נוֹגֵעַ בְּבִרְכַּת ״כֹּה״, וּבְבִטּוּל בְּרָכָה זוֹ יִהְיֶה לוֹ מָקוֹם אָז לְקַלְקֵל. אֲבָל לֹא עָלְתָה בְּיָדוֹ, כִּי לֹא יוּכַל לָהֶם כִּי אִם בְּמִסְפַּר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה עַד מִסְפַּר עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה וְלֹא עַד בִּכְלָל, כִּי עָמְדָה לָהֶם בִּרְכַּת ״כֹּה תְּבָרְכוּ״ לְשֶׁלֹּא תָּחוּל הַקְּלָלָה יוֹתֵר וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

וְאוּלַי מִסְפַּר כֹּה הוּא בִּזְכוּת עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה וְעִם בִּרְכַּת כֹּהֲנִים חֲרֵי עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה, בִּזְכוּתָם חָלָה הַבְּרָכָה עַל יִשְׂרָאֵל. וְאִם תִּשְׁאַל, מָה הֻנָּאָה יֵשׁ לַכֹּהֲנִים בִּבְרָכָה זוֹ שֶׁתִּהְיֶה נָחְשֶׁבֶת בִּכְלַל כָּל מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה, תַּלְמוּד לוֹמַר: (בראשית יב ג) ״וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ״, אִם כֵּן עַל יְדֵי בְּרָכָה זוֹ יְקֻבְּלוּ גַּם הֵמָּה בְּרָכָה (ועיין חולין מט. ואני אברכם, תניא ר׳ ישמעאל אומר וכו׳ כהנים מברכים לישראל והקב״ה מברך לכהנים). וְעוֹד שֶׁנּוֹסַח הַבְּרָכוֹת ״יְבָרֶכְךָ ה״, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (במ״ר יא ה) בִּנְכָסִים, וּבְרָכָה זוֹ חוֹזֶרֶת גַּם לַכֹּהֲנִים, כִּי בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לְיִשְׂרָאֵל נְכָסִים מְרֻבִּים לְפִיכָךְ יִרְבּוּ מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, דְּאִם לֹא כֵּן מֵאַיִן יִקְחוּ, הַמִּן הַגֹּרֶן אוֹ מִן הַיְקָב.

אָמוֹר לָהֶם. מִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי ו קמג) שֶׁהַחַזָּן מַקְרִיא לַכֹּהֲנִים מִלָּה בְּמִלָּה נוּסַח הַבְּרָכוֹת. וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁהַחַזָּן הוּא הַסַּרְסוּר הַמּוֹשֵׁךְ שֶׁפַע צָנוֹר מִמְּקוֹר הַבְּרָכוֹת תְּחִלָּה וּמוֹרִיק אוֹתָם עַל רֹאשׁ הַכֹּהֲנִים יְחוּלוּ, כִּי הוּא אוֹמֵר תְּחִלָּה אֶל הַכֹּהֵן ״יְבָרֶכְךָ ה״, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אֶת הַכֹּהֵן תְּחִלָּה כְּלִי גָּדוֹשׁ וּמָלֵא בִּרְכַּת ה׳, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁהַכֹּהֵן אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל ״יְבָרֶכְךָ ה״, הוּא מוֹרִיק מִן כְּלִי מָלֵא עַל כְּלִי רֵיקָן. אֲבָל אִם לֹא הָיָה הַכֹּהֵן מִתְבָּרֵךְ תְּחִלָּה, הָיָה מוֹרִיק מִכְּלִי רֵיקָן אֶל כְּלִי רֵיקָן. וּבָזֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁכָּתוּב (בראשית יב ג): ״וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר״, וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ״וְאָאֹר מְקַלֶּלְךָ״ כְּדֶרֶךְ

שֶׁאָמַר ״וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶךָ״, אֶלָּא שֶׁרָצָה לוֹמַר שֶׁהַכֹּהֵן הַמְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל אֲנִי מְבָרְכוֹ תְּחִלָּה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אֶת הַכֹּהֵן כְּלִי מָלֵא וְנָדוּשׁ, וְיוֹרִיק מִן כְּלִי מָלֵא בִּרְכַּת ה׳ עַל יִשְׂרָאֵל. אֲבָל בִּקְלָלָה אֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר כֵּן, אֶלָּא אַחַר שֶׁיְּקַלְלֵם אָאר אוֹתוֹ וְלֹא קֹדֶם. לָכֵךְ נֶאֱמַר ״וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם״ תְּחִלָּה, (עיין חולין מט.) עַל יְדֵי שֶׁיֹּאמַר הַחַזָּן לַכֹּהֵן תְּחִלָּה ״יְבָרֶכְךָ ה׳״.

כד **יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ.** בְּבֵאוּר נֹסַח הַבְּרָכוֹת רַבּוּ הַדֵּעוֹת, אִישׁ לְפִי שִׂכְלוֹ יְפָרְשֵׁם. וּבַיַּלְקוּט (ו תשי) תִּמְצָא הַרְבֵּה דֵּעוֹת, יְבֻקַּשׁ מִמְּקוֹמוֹ וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בְּזִכְרוֹנָם. אַךְ אוֹמֵר אֲנִי דֶּרֶךְ כְּלָל, מֵאַחַר שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת מַתְחִילִים בְּיו״ד אֲשֶׁר הַנֶּעְלָם מְמֻנֶּה עוֹלֶה לְמִסְפַּר עֲשָׂרָה כְּמוֹ הַנִּגְלֶה, כִּי הַנֶּעְלָם מִן יו״ד הוּא ו׳ ד׳, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת כְּפוּלוֹת, כִּי חֵלֶק מֵהֶם אֶל הַגּוּף וְחֵלֶק מֵהֶם אֶל הַנְּשָׁמָה הַנֶּעֱלֶמֶת, כִּי שְׁנֵיהֶם בָּאוּ בְּמִסְפָּרָם עֲשָׂרָה, כְּאָמְרוּ רז״ל (נדה לא.) שְׁלֹשָׁה שׁוּתָּפִים בָּאָדָם: אָבִיו מַזְרִיעַ לֹבֶן שֶׁבּוֹ, שֶׁמְּמֶנּוּ גִּידִין וַעֲצָמוֹת וּמֹחַ שֶׁבְּרֹאשׁוֹ וְצִפָּרְנַיִם וְלֹבֶן שֶׁבָּעֵינַיִם, חֲרִי חֲמִשָּׁה; אִמּוֹ מַזְרַעַת אֹדֶם שֶׁבּוֹ, שֶׁמְּמֶנּוּ עוֹר וּבָשָׂר וְדָם וּשְׂעָרוֹת וְשָׁחֹר שֶׁבָּעֵינַיִם, חֲרִי חֲמִשָּׁה; וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בּוֹ עֲשָׂרָה דְּבָרִים רוּחָנִיִּים וְהֵם: רוּחַ, וּנְשָׁמָה, וְקֶלְסְתֵּר פָּנִים, וּרְאִיַּת הָעַיִן, וּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן, וְדִבּוּר פֶּה, וְהִלּוּךְ רַגְלַיִם, וְדַעַת, וּבִינָה, וְהַשְׂכֵּל. וְכָל עֶשְׂרִים חֲלָקִים אֵלּוּ מִתְבָּרְכִין עַל יְדֵי שֶׁיִּשָּׂא הַכֹּהֵן עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו, כְּדֵי שֶׁמִּן כָּל אֶצְבַּע תָּחוּל הַבְּרָכָה עַל חֵלֶק גַּשְׁמִי הַנִּגְלֶה וְעַל חֵלֶק רוּחָנִי הַנִּסְתָּר, וּשְׁלֹשָׁה יוֹדֵי״ן הַיְינוּ שִׁשִּׁים כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים אוֹתִיּוֹת שֶׁבְּכָל הַבְּרָכוֹת, אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם דָּרְשׁוּ (ילקו״ש שיר ג תתקפו) פָּסוּק (שיר ג ז) ״שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ״. וּשְׁלֹשָׁה י׳ הַיְינוּ שְׁלֹשִׁים וְנִסְמְכוּ לְסָתָם נְזִירוּת שְׁלֹשִׁים יוֹם, לוֹמַר לְךָ שֶׁבִּזְכוּת הַנְּזִירוּת יִזְכּוּ לַבְּרָכוֹת.

וְעַל צַד הָרֶמֶז יֵשׁ לְפָרֵשׁ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ עַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה פָּרָשַׁת יִתְרוֹ (יט ד) הַמְּדָרָשׁ (שהש״ר ג כא) הָאוֹמֵר שֶׁמִּתְּחִלָּה קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בַּת, וְאַחַר כָּךְ אָחוֹת, וְאַחַר כָּךְ אֵם, כִּי כָל זֶה מוֹרֶה עַל הַמְּמֻשָּׁלָה. כִּי מִתְּחִלָּה קָרָאָהּ בַּת שֶׁמִּסְתָּמָא הָאָב מוֹשֵׁל עַל הַבַּת וְהוּא לְמַעְלָה וְהַבַּת לְמַטָּה, עַל כֵּן אָמַר ״יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ״, שֶׁתִּמְשֹׁךְ שֶׁפַע הַבְּרָכוֹת מִלְּמַעְלָה, כִּי הוּא שׁוֹמְרֶךָ וְכָל שׁוֹמֵר לְמַעְלָה מִן הַנִּשְׁמָר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי ו כב) ״בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ״, וְכֵן רַבִּים. וְאַחַר כָּךְ קָרָאָהּ אָחוֹת, בְּדוֹמֶה לוֹ. עַל מַדְרֵגָה זוֹ נֶאֱמַר ״יָאֵר ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ״, בְּעָמְדְךָ לְנֶגְדּוֹ פָּנִים בְּפָנִים, כְּדֶרֶךְ קַבָּלַת הַלְּבָנָה אוֹרָהּ מִן הַחַמָּה בְּעָמְדָהּ לְנֶגְדָּהּ. וְאַחַר כָּךְ קָרָאָהּ אֵם הַמּוֹשֶׁלֶת עַל הַבַּת, כָּךְ צַדִּיק מוֹשֵׁל בְּיִרְאַת ה׳, כְּמוֹ שֶׁעֵינֵי הַבַּת נְשׂוּאוֹת אֶל הָאֵם, כָּךְ יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ כְּבִיכוֹל. וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בִּדְבָרִים אֵלּוּ, אֲבָל נְכוֹחִים הֵם לְמוֹצְאֵי דָעַת.

כה **יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ.** בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (יז:) הִקְשׁוּ: כְּתִיב (דברים י יז) ״אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים״, וּכְתִיב ״יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ״ כּוּ׳. וְכָתְבוּ הַתּוֹסָפוֹת שֶׁאֵין זֶה קוֹשְׁיָא, כִּי כָּאן מְדַבֵּר בְּפָנִים שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּלְהַלָּן מְדַבֵּר בְּפָנִים שֶׁל אָדָם שֶׁלֹּא יִשָּׂא ה׳ פְּנֵי גָּדוֹל. וְנִרְאֶה שֶׁדַּעַת הַמַּקְשֶׁה שֶׁכָּל נְשִׂיאוּת פָּנִים מוֹרֶה עַל פָּנִים הֶרְאוּיִין לִפּוֹל אוֹ לִהְיוֹת כְּבוּשִׁים, וְהֻמָּה מְנַשָּׂאִים דֶּרֶךְ וְתוּר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ד ז-ח): ״לָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ, הֲלֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת״, יִהְיוּ מְנַשָּׂאִים. וּכְשֶׁאָמַר לְהַלָּן ״אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים״, הַיְינוּ שֶׁפְּנֵי הַחוֹטֵא הֶרְאוּיִין לִפּוֹל כִּפְנֵי קַיִן וַחֲבֵרָיו, לֹא יִשָּׂא אוֹתָם ה׳ לְהַגְבִּיהֶם מִנְּפִילָתָם, אֶלָּא יִפּוֹל הַנּוֹפֵל הֶרְאוּי לִפּוֹל, דְּחוּ וְלֹא יָכְלוּ קוּם (תהלים לו יג), כִּי אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַתֵּר כְּלוּם. וְכָאן אָמַר ״יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ״, מִדְּקָאָמַר ״יִשָּׂא״ שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁאֲפִלּוּ בְּשָׁעַת הַכַּעַס שֶׁיִּשְׂרָאֵל רְאוּיִין לִהְיוֹת בְּהֶסְתֵּר פָּנִים, וְכָל הַמַּסְתִּיר פָּנָיו דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הֵם כְּבוּשִׁים לְמַטָּה כְּבִיכוֹל, מִכָּל מָקוֹם אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁדֶּרֶךְ וְתוּר אֶשָּׂא לְךָ פָּנַי שֶׁיִּהְיוּ מְכֻוָּנִין נֶגֶד פָּנֶיךָ, כִּי אֵין אוֹמְרִים ״יִשָּׂא״ כִּי אִם בָּרְאוּי לִפּוֹל אוֹ רָאוּי לִהְיוֹת כָּבוּשׁ. קַשְׁיָא וְתוּר אַוְתּוּר.

וּבַמִּדְרָשׁ (במ״ר יא ז) אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵיךְ לֹא אֶשָּׂא לָהֶם פָּנִים, אֲנִי אָמַרְתִּי בַּתּוֹרָה (דברים ח י) ״וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ״, וְהֵם מַחְמִירִים עַד כַּזַּיִת וְעַד כַּבֵּיצָה. רוֹצֶה לוֹמַר, הִנֵּה בְּרָכָה לְקַחְתִּי מֵהֶם וּבְרָכָה וְלֹא אֲשִׁיבֵנָּה, וְאֵיךְ לֹא אָשִׁיב לָהֶם בְּרָכָה דֶּרֶךְ וְתוּר תְּמוּרַת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר אֲנִי לוֹקֵחַ מֵהֶם גַּם כֵּן דֶּרֶךְ וְתוּר. וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים״, הַיְינוּ לְכָל הָאֻמּוֹת שֶׁאֵינָן עוֹשִׂין כְּלוּם דֶּרֶךְ וְתוּר, אֲבָל כָּאן נֶאֱמַר ״יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ״ דַּוְקָא, כִּי אַתָּה עוֹשֶׂה דֶּרֶךְ וְתוּר וּמַחְמִיר עַל עַצְמְךָ, גַּם אֲנִי אֶשָּׂא פָנַי אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ וְתוּר. וַאֲפִלּוּ וְתוּר זֶה אֵינוֹ בְּכָל דָּבָר, כִּי אִם מִדָּה בְּמִדָּה מַמָּשׁ, כִּי אַתֶּם מַחְמִירִין עַד כַּזַּיִת אֲפִלּוּ בְּלֹא שְׁבִיעָה כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׁבֵעִים, כָּךְ אַוְתֵּר לָכֶם שֶׁאֲפִלּוּ אוֹכֵל קְמָעָא מִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו. וְעַל זֶה אָמַר ״וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם״, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קמז יד) ״הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם, חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ״. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא כו ה-ו): ״וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם, וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ״, וּפֵרוּשׁ זֶה נָכוֹן וּבָרוּר בַּהֲבָנַת מִדְרָשׁ זֶה.

פרק ז

כב **וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְגוֹ׳.** סָמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים אֲשֶׁר חוֹתָם כָּל הַבְּרָכוֹת הַשָּׁלוֹם, כִּי אִם אֵין שָׁלוֹם אֵין כְּלוּם. לְפִיכָךְ הַשָּׁלוֹם בָּא בְּגִמַר הַחֲתִימָה וְאַחֲרוֹן חָבִיב, כִּי כָל הַקּוֹדְמִים נִרְאֶה כְּאִלּוּ עֲדַיִן הֵם חֲסֵרִים עַד בִּיאַת הַבְּרָכָה שֶׁאַחֲרֶיהָ הַבָּאָה לְמַלֹּאוֹת מָה שֶׁחָסְרָה הַבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה, אֲבָל הָאַחֲרוֹנָה אֵינָהּ חֲסֵרָה כְּלוּם, כִּי אֵין צָרֵךְ עוֹד בְּשׁוּם בְּרָכָה שֶׁתָּבֹא אַחֲרֶיהָ לְמַלֹּאוֹת חֶסְרוֹנָהּ. עַל כֵּן הַמְּדָרָשׁ מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר: גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם שֶׁהוּא חוֹתָם כָּל הַבְּרָכוֹת, כִּי זֶה מוֹרֶה עַל חֶסְרוֹן הַבְּרָכוֹת הַקּוֹדְמִים וְעַל מַעֲלַת הַחֲתִימָה, וּיצִירַת הָאָדָם בָּאַחֲרוֹנָה יוֹכִיחַ. וְעַל כֵּן נִמְצְאוּ מִדְרָשִׁים רַבִּים הַמְדַבְּרִים מִמַּעֲלַת

הַשָּׁלוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צֹרֶךְ בַּתַּחְתּוֹנִים וּבָעֶלְיוֹנִים. וְאָמְרוּ עוֹד (במ״ר יא ז): גְּדוֹל הַשָּׁלוֹם שֶׁאֲפִלּוּ הַמֵּתִים צְרִיכִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו טו) ״וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם״, אֵין הַפֵּרוּשׁ שֶׁיֵּשׁ אֵיזוֹ קְטָטָה וּמְרִיבָה בֵּין הַמֵּתִים שֶׁיִּצְטָרְכוּ אֶל הַשָּׁלוֹם, אֶלָּא הַמֵּתִים צְרִיכִין שֶׁיִּהְיֶה שָׁלוֹם בֵּין הַחַיִּים, כִּי אִם אֵין שָׁלוֹם בֵּין הַחַיִּים וְהֵם מְחָרְפִים זֶה אֶת זֶה, עַד מְהֵרָה יָרוּץ דִּבְרוֹ לְחָרֵף אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַמֵּתִים, עַד שֶׁאֲפִלּוּ לְשׁוֹנֵנִי עָפָר אֵין מְנוּחָה בַּקֶּבֶר מֵרִיב לְשׁוֹנוֹת שֶׁל הַחַיִּים, כַּמַּעֲשֶׂה שֶׁל הַהִיא שֶׁהָיְתָה קְבוּרָה בְּמַחֲצֶלֶת שֶׁל קָנִים (ברכות יח:), וּכְמַעֲשֶׂה בְּכָל יוֹם בְּדוֹרֵנוּ. עַל כֵּן צְרִיכִין הַמֵּתִים שֶׁיִּהְיֶה שָׁלוֹם בֵּין הַחַיִּים, וְאָז יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם שָׁלוֹם.

וְאַחַר שֶׁהִזְכִּיר חוֹתָם כָּל הַבְּרָכוֹת וְהוּא הַשָּׁלוֹם, מִיָּד הִתְחִיל בְּפָרָשָׁה אֲשֶׁר בָּהּ רָמוּז גַּם כֵּן הַשָּׁלוֹם, כִּי מִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בָּרַאשׁוֹן ״וְקָרָבְנוֹ״ בְּנֹא״ו הָעִטּוּף כְּאִלּוּ קָדְמוּ אֲחֵרִים, שֶׁלֹּא יִהְיֶה תִּפְאַרְתּוֹ לוֹמַר אֲנִי הִקְרַבְתִּי רִאשׁוֹן. גַּם לֹא הִזְכִּיר בּוֹ שֵׁם נָשִׂיא, שֶׁלֹּא יִתְנַשֵּׂא לוֹמַר אֲנִי אֶמְלוֹךְ, וְהַנֶּאֱוָה סִבָּה לְכָל רִיב וּלְכָל נֶגַע. וְאָמְרוּ עוֹד (שמו״ר טו ו עי״ש) שֶׁכָּל שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים אֵלּוּ נִמְשְׁלוּ לִשְׁנֵים עָשָׂר מַזָּלוֹת שֶׁהוֹלְכִים כְּהוֹלְכָךְ בְּסֵלָם לַאֲחוֹרָיו, וְכֵן יֹסֵד הַפֵּיָט שֶׁל נִשּׂוּאִין: שׁוֹר לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם, עֲלוֹת בְּשָׁלוֹם, שֶׁכָּל אֶחָד סוֹבֵר אֲנִי רִאשׁוֹן. וּמִטַּעַם זֶה הָאֲרִיכָה הַתּוֹרָה בְּזִכְרוֹן כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בְּכָל שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שׁוּם אֶחָד טָפֵל לַחֲבֵרוֹ, וְכָל זֶה סִבַּת הַשָּׁלוֹם.

פרק ח

ב בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה וְגוֹ׳. הוּקְשָׁה אֶל הַמְפָרְשִׁים, מֵאַחַר שֶׁפְּנֵי הַמְּנוֹרָה הַיְינוּ הַנֵּר הָאֶמְצָעִי, אִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר ״יָאִירוּ שִׁשֶּׁת הַנֵּרוֹת״, לוֹמַר שֶׁהַשִּׁשָּׁה יִפְנוּ מוּל הַשְּׁבִיעִי. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁמַּאֲמַר ״אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה״ קָאֵי אַשֶּׁלַמְעָלָה, וְלֹא קַשְׁיָא מִידֵי. וְזֶה שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּפָסוּק זֶה שׁוּם צִוּוּי, שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר ״תַּדְלִיקֵם״ אוֹ ״תַּעֲלֵם אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה״. גַּם ״יָאִירוּ״ אֵינוֹ צִוּוּי, כִּי אֵין צִוּוּי לַנֵּרוֹת. וְעוֹד, מַהוּ שֶׁאָמַר ״רַיֵּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן״, מַאי רְבוּתֵיהּ? וּמִי כָּמוֹהוּ מְקֻיָּם דְּבַר ה׳, וּמַאי שִׁבְחוֹ שֶׁלֹּא שִׁנָּה? מֵהֵיכָא תֵּיתֵי שֶׁיְּשַׁנֶּה? אֶלָּא שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַרְאוֹת שֶׁלֹּא לְאוֹרָהּ הוּא צָרִיךְ, וּמִטַּעַם זֶה רָצָה ה׳ שֶׁיִּפְנוּ כֻּלָּם מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, לְהוֹצִיא מִלֵּב הַטּוֹעִים. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם לֹא רָצָה לְצַוּוֹת עַל זֶה שֶׁיַּדְלִיקֵם מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, כִּי לֹא יִטְעֶה בָּזֶה כִּי אִם אִישׁ שׁוֹגֶה וּפֶתִי, וְכִי מִפְּנֵי הַשּׁוֹטִים שֶׁקִּלְקְלוּ יְצַוֶּה מִצְוָה פְּרָטִית? אַף אָמַר ה׳ דֶּרֶךְ הוֹדָעָה לוֹמַר: הִנְנִי מוֹדִיעֲךָ מֵרֵאשִׁית דָּבָר אַחֲרִית דָּבָר, וְהוּא ״בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה״, כִּי בָּזֶה לֹא תִּתֵּן מָקוֹם לַטּוֹעִים לִטְעוֹת כוּ׳, אָז אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹאת שֶׁיָּאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת לְעוֹלָם, לֹא יִכְבֶּה אוֹרָם, שֶׁיִּהְיוּ לְפָנַי תָּמִיד. וּמִכְּלַל הֵן תִּשְׁמַע לָאוֹ, שֶׁאִם לֹא תַּעֲלֶה אוֹתָם מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה וְתִתֵּן מָקוֹם לַטּוֹעִים לוֹמַר לְאוֹרָהּ אֲנִי צָרִיךְ, אָז לֹא יָאִירוּ כְּלָל שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת, הֵן עַל יְדֵי חֲרֵבֵן הַבַּיִת, הֵן שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּבִנְיָנוֹ לֹא יָאִירוּ וְלֹא יַצְהִיר זִיו אוֹרָם, גַּם לִי גַּם לָךְ לֹא יִהְיֶה.

וְסִיּוּעַ לְפֵרוּשׁ זֶה, מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (תנחומא בהעלותך ג) שֶׁנִּסְמְכוּ הַנֵּרוֹת לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, לְפִי שֶׁנִּצְטַעֵר אַהֲרֹן עַל שֶׁלֹּא הָיָה בַּחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְגְדוֹלָה מִזּוֹ אַתָּה מוּכָן, הַקָּרְבָּנוֹת אֵינָן כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, וְהַנֵּרוֹת הֵם לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת״, עַיֵּן בַּיַּלְקוּט (תשיט ח) נוֹסַח מִדְרָשׁ זֶה. וְהַבֵּט יָמִין וּרְאֵה: מֵאֵי מַשְׁמַע שֶׁהַנֵּרוֹת הֵם לְעוֹלָם מִפָּסוּק זֶה? אֶלָּא וַדַּאי שֶׁבַּעַל מִדְרָשׁ זֶה כַּוָּנָתוֹ לְפָרֵשׁ הַפָּסוּק עַל זֶה הָאֹפֶן: שֶׁאִם תַּעֲלֶה אוֹתָם מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, אָז אֶעֱשֶׂה שֶׁיָּאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת לְעוֹלָם, אַף בִּזְמַן הַחֻרְבָּן. וְהָרַמְבַּ״ן כָּאן הִקְשָׁה עַל מִדְרָשׁ זֶה: חֲבֵרַי בִּזְמַן שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת בְּטֵלִין גַּם הַנֵּרוֹת בְּטֵלִין, עַל כֵּן פֵּרֵשׁ שֶׁעַל נֵרוֹת חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו הוּא מְדַבֵּר. וְקָשֶׁה לִי עַל דְּבָרָיו: הֲרֵי גַּם נֵרוֹת חַשְׁמוֹנַאי מִתְחִלָּה בָּטְלוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, הַקָּרְבָּנוֹת וְהַנֵּרוֹת, וְכַאֲשֶׁר נָחָה שְׁקֵטָה הָאָרֶץ חָזְרוּ שְׁנֵיהֶם לְקַדְמוּתָן, וּמַה יִּתְרוֹן לַנֵּרוֹת עַל הַקָּרְבָּנוֹת?

וְנִרְאֶה לִי שֶׁלָּקַח לוֹ רְאָיָה מִן חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו, שֶׁיֵּשׁ יוֹתֵר קְדֻשָּׁה בַּנֵּרוֹת מִבַּקָּרְבָּנוֹת, שֶׁהֲרֵי בַּחֲזָרָתָן לֹא נַעֲשָׂה שׁוּם נֵס בַּקָּרְבָּנוֹת, וּבַנֵּרוֹת נַעֲשָׂה נֵס. עַל כֵּן קִבֵּל אַהֲרֹן תַּנְחוּמִין עַל הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת שֶׁהִיא גְּדוֹלָה מִן הַקָּרְבָּנוֹת. וּמַה שֶּׁאָמַר: הַקָּרְבָּנוֹת אֵינָן כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְהַנֵּרוֹת לְעוֹלָם, כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: הַקָּרְבָּנוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בָּהֶם אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְהוּא נֵס נִגְלֶה וּמַתְמִיד, מִכָּל מָקוֹם אַחַר שֶׁנֶּחֱרַב הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן, שׁוּב לֹא יָרַד אֵשׁ, כִּי בְּבֵית שֵׁנִי חָסְרוּ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים וּמִכֻּלָּם אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם (יומא כא:). אֲבָל קְדֻשַּׁת הַנֵּרוֹת לֹא סָרָה לְעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּחֱרַב הַבַּיִת פַּעֲמַיִם: אַחַת בִּימֵי נְבוּכַדְנֶצַּר, וְאַחַת בִּימֵי אַנְטִיּוֹכוּס, מִכָּל מָקוֹם נַעֲשָׂה נֵס בַּנֵּרוֹת, וְזֶה מוֹרֶה עַל גְּדֶל קְדֻשַּׁת הַנֵּרוֹת. וְלָמַד זֶה מִן הֶכְרֵחַ הַקְּשָׁיוֹת שֶׁהִזְכַּרְנוּ.

וְנִרְאֶה לִי כִּי כָּךְ בְּאוּר הַכָּתוּב: ״בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה״ וְלֹא תִּתֵּן מָקוֹם לַטּוֹעִים לוֹמַר לְאוֹרָהּ הוּא צָרִיךְ, הִנֵּה לְגֹדֶל קְדֻשַּׁת הַנֵּרוֹת אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹאת שֶׁיָּאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת לְעוֹלָם, וְאַף בִּזְמַן שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהֶם כִּי אִם לְהַדְלִיק נֵר אֶחָד, הִנֵּה עַל צַד הַנֵּס אֲנִי אֶעֱשֶׂה שֶׁיָּאִירוּ כָּל שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת בִּימֵי חַשְׁמוֹנַאי, וְזִכְרוֹנָם לֹא יָסוּף מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדוֹרֵי דּוֹרוֹת. אֲבָל אִם לֹא תַּעֲלֶה מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, אָז לֹא יָאִירוּ לְעוֹלָם, כִּי לֹא אֶעֱשֶׂה בָּהֶם נִסִּים מְפֻרְסָמִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ מָקוֹם לְחַזֵּק טָעוּתָם וְלוֹמַר: בְּעַבּוּר שֶׁלְּאוֹרָהּ הוּא צָרִיךְ, עַל כֵּן הוּא עוֹשֶׂה בָּהֶם נִסִּים מְפֻרְסָמִים יוֹתֵר מִבַּקָּרְבָּנוֹת. וּלְפִי זֶה אֵין בְּפָסוּק זֶה שׁוּם צִוּוּי, אֶלָּא הוֹדָעַת דְּבָרִים. וְעַל כֵּן אָמַר לְשִׁבְחוֹ שֶׁל אַהֲרֹן: ״רַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן וְגוֹ׳ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה״, רוֹצֶה לוֹמַר: כְּאִלּוּ צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה בְּפֵרוּשׁ, כָּךְ הָיָה נִזְהָר בַּדָּבָר כְּאִלּוּ נִצְטַוָּה עָלָיו. וְאַחַר כָּךְ נָתַן טַעַם מֵאַיִן בָּא לָהֶם טָעוּת זֶה, וְאָמַר: ״וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה״ וְגוֹ׳, כִּי כָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן נַעֲשׂוּ עַל יְדֵי אָדָם, חוּץ

מִן הַמְּנוֹרָה שֶׁעֲשָׂאָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ חֲתִיכָה אַחַת, ״כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר הֶרְאָה ה׳ אֶת מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה״, רוֹצֶה לוֹמַר: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲשָׂאָהּ. וּמִכָּאן יָצָא מָקוֹם לַטּוֹעִים לוֹמַר: שֶׁלְּכָךְ עֲשָׂאָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ, לְפִי שֶׁלְּאוֹרָהּ הוּא צָרִיךְ. עַל כֵּן הָיָה אַהֲרֹן מְזֹרָז לְהַעֲלוֹת נֵרוֹתֶיהָ מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, לְבַטֵּל טָעוּת זֶה.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים מַה שֶּׁשִּׁבֵּחַ אֶת אַהֲרֹן שֶׁלֹּא שִׁנָּה, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ ״אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת״ וְלֹא הִקְפִּיד עַל הַהַעֲלָאָה שֶׁתִּהְיֶה מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה כִּי אִם עַל הַהָאָרָה לְבַד הִקְפִּיד שֶׁתִּהְיֶה מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, וְלֹא הִקְפִּיד עַל הַהַעֲלָאָה, וְאַהֲרֹן הוֹסִיף וְעָשָׂה אֲפִלּוּ הַהַעֲלָאָה מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרוֹתֶיהָ״. וְיִתָּכֵן עוֹד לְפָרֵשׁ שֶׁהַשַּׁבָּח הוּא אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר ״יַעֲרֹךְ אוֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו״, מִכָּל מָקוֹם נִזְדָּרֵז הוּא לְבַדּוֹ בְּמִצְוָה ״וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן״, לְפִי שֶׁרָאָה בָּהּ קְדֻשָּׁה יְתֵרָה, מֵאַחַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ עָשָׂאָהּ כָּאָמוּר, וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ן.

וְעַל צַד הָרֶמֶז יֵשׁ לוֹמַר ״אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה״, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹרוֹ שֶׁל עוֹלָם, ״יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת״ כִּי כָּל הַקָּנִים הָיוּ מוּל הַקָּנֶה הָאֶמְצָעִי, וְהוּא פּוֹנֶה מוּל הַשְּׁכִינָה שֶׁבַּמַּעֲרָב, וְאִם כֵּן דּוֹמֶה כְּאִלּוּ כֻּלָּם פּוֹנִין מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הַטְּהוֹרָה אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ הָאוֹר יוֹצֵא לְכָל הַנִּמְצָאִים. וּמִדְּקָאָמַר ״בְּהַעֲלֹתְךָ״ לְשׁוֹן עֲלִיָּה, שֶׁיַּדְלִיק עַד שֶׁתְּהֵא שַׁלְהֶבֶת עוֹלָה מֵאֵלֶיהָ, וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (תנחומא בהעלותך ג) שֶׁהַמְּנוֹרָה נַעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ, זֶה מוֹפֵת גָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רֶמֶז עַל נֵר אֱלֹהִים נִשְׁמַת אָדָם הָעוֹלָה הִיא לְמַעְלָה מֵאֵלֶיהָ אִם אֵין לָהּ מוֹנֵעַ מִצַּד הָעֲוֹנוֹת, וְהִיא מַעֲשֵׂה ה׳, כִּי שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת בָּאָדָם (נדה לא.). וּכְבָר בֵּאַרְנוּ זֶה לְמַעְלָה פָּרָשַׁת תְּרוּמָה (כה לא), וְהוּא עִנְיָן נָכוֹן וּבָרוּר. וְזֶה סְמִיכוּת הַעֲלָאַת הַנֵּרוֹת מֵעִנְיָנָם לְמַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה, כִּי גַּם הִיא הָיְתָה מַעֲשֵׂה ה׳ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״כֵּן עָשָׂה אֶת הַמְּנוֹרָה״ – הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲשָׂאָהּ.

ו **קַח אֶת הַלְוִיִּם וְגוֹ׳.** לְפָעָמִים הִזְכִּיר לְשׁוֹן לְקִיחָה וְלִפְעָמִים לְשׁוֹן נְתִינָה, וְדָבָר זֶה צָרִיךְ בֵּאוּר. וְעוֹד מַהוּ הַכֶּפֶל שֶׁאָמַר ״כִּי נְתוּנִים נְתוּנִים הֵמָּה לִי״ וְאַחַר כָּךְ סָתַר דְּבָרָיו וְאָמַר ״לָקַחְתִּי אוֹתָם לִי״. וְנִרְאֶה שֶׁמְּהֻכְרַחַ קַשְׁיוּת אֵלּוּ מַסִּיק בַּתַּנְחוּמָא (בהעלותך ח): ״קַח אֶת הַלְוִיִּם״, קַח אוֹתָם לִשְׁמִי, לְשֵׁם שְׁרָרָה. וּבְזֶה הוּתְרוּ כָּל הַקַּשְׁיוֹת, כִּי מָצִינוּ לְשׁוֹן קִיחָה אֵצֶל חִלּוּף הַבְּכוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״תַּחַת פֶּטֶר כָּל רֶחֶם וְגוֹ׳ לָקַחְתִּי אוֹתָם לִי״.

וּבֵאוּר הָעִנְיָן הוּא שֶׁלִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נִבְחֲרוּ הַלְוִיִּם: שְׁנַיִם לִשְׁעְבּוּד, וְאֶחָד לִשְׁרָרָה. שְׁנַיִם לִשְׁעְבּוּד – הַיְינוּ שִׁעְבּוּד טֹרַח גּוּפָם לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא, וְשִׁעְבּוּד מְסִירַת גּוּפָם לְכַפָּרָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״וְאֶתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתֻנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וְגוֹ׳ לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֹהֶל מוֹעֵד״ הַיְינוּ עֲבוֹדַת מַשָּׂא, ״וּלְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, כִּי אַשְׁמַת הָעָם תָּלוּי בְּרֹאשֵׁיהֶם. וּלְכָךְ אָמַר: ״וְלֹא יִהְיֶה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף״ וְגוֹ׳, כִּי בְּחַבּוּרָתָם נִרְפָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי כָּךְ הַמִּדָּה, עַל דֶּרֶךְ ״בִּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ״ (ויקרא י ג). וּלְכָךְ נֶאֱמַר ״וְסָמְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יְדֵיהֶם עַל הַלְוִיִּם״, וּסְמִיכָה זוֹ לוֹמַר: חֲרֵי אַתֶּם קָרֻבָן עַל הָעָם וְכַפָּרָה עֲלֵיהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְמַעְלָה פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא (א ד) בַּפָּסוּק ״וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה״, וְכֵן יִתְבָּאֵר לְקַמָּן בְּעֶזְרַת ה׳ פָּרָשַׁת פִּינְחָס (כז יח) בִּסְמִיכַת יַד מֹשֶׁה עַל יְהוֹשֻׁעַ. וּשְׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ לֹא הִטִּיל ה׳ עַל הַלְוִיִּם בַּעֲבוּר שֶׁנִּפְסְלוּ הַבְּכוֹרִים. וְכִי כָּךְ הַמִּדָּה שֶׁטּוֹבְיָה חָטָא וְזִיגּוּד מִנְגַּד (פסחים קיג:)?! אֶלָּא לְכָךְ הוּטְלוּ שְׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ עַל הַלְוִיִּם, לְפִי שֶׁיַּעֲקֹב יִשְׂרָאֵל סָבָא נָתַן מַעֲשֵׂר מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ, וּמִבָּנָיו נָתַן מַעֲשֵׂר אֶת לֵוִי, כִּי הָיוּ לוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר בָּנִים, וְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ, חֲרֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר, צֵא מֵהֶם אַרְבָּעָה בְּכוֹרִים לְאַרְבַּע אִמָּהוֹת, נִשְׁאֲרוּ עֲשָׂרָה, וּמֵהֶם נָתַן אֶת לֵוִי. וּלְפִי שֶׁאָמַר כֻּלָּם ״עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ״ וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות סז:) שֶׁהַמַּבְזְבֵּז יִתֵּן הַחֹמֶשׁ, דְּהַיְינוּ שְׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת, עַל כֵּן נָתַן גַּם הוּא הַחֹמֶשׁ וְהַיְינוּ שֶׁהִקְדִּישׁ אֶת לֵוִי לַגָּבוֹהַּ בִּשְׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ, לְשַׁעְבֵּד גּוּפָם לַעֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ וְנִשְׁמָתָם לְכַפָּרָה, חֲרֵי כְּאִלּוּ הִפְרִישׁוּ שְׁנֵי פְּעָמִים וְהַיְינוּ הַחֹמֶשׁ. וְזֶה שֶׁאָמַר ״כִּי נְתוּנִים נְתוּנִים הֵמָּה לִי מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, הַיְינוּ שְׁתֵּי נְתִינוֹת שֶׁהִזְכַּרְנוּ, ״מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ סָבָא, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַחֹמֶשׁ מוּפְרָשׁ. וְכֵן בַּפָּסוּק ״וְאֶתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתֻנִים״ וְגוֹ׳ הִזְכִּיר שְׁתֵּי נְתִינוֹת, וְאָתְּנָה נְתֻנִים, וּפֵרֵשׁ מִיָּד שֶׁשְּׁתֵּי נְתִינוֹת אֵלּוּ הַיְינוּ ״לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, ״וּלְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ וְגוֹ׳. וְהִזְכִּיר חֲמֵשׁ פְּעָמִים ״יִשְׂרָאֵל״ בְּפָסוּק זֶה לְהוֹרוֹת שֶׁנִּתְינַת הַלְוִיִּם כְּפוּל הוּא הַחֹמֶשׁ מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְזֶה רֶמֶז נָכוֹן וְיָקָר.

אֲבָל כְּשֶׁהִזְכִּיר לְשׁוֹן לְקִיחָה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקָחָם מֵעַצְמוֹ בְּלֹא נְתִינַת יַעֲקֹב, הַיְינוּ לְקִיחָה שֶׁל שְׁרָרָה אֲשֶׁר הָיְתָה בַּבְּכוֹרוֹת וְנִפְסְלוּ וְנִתְּנָה הַשְּׁרָרָה לַלְוִיִּם. וְעַל זֶה אָמַר ״תַּחַת פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּכוֹר כֹּל מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַחְתִּי אוֹתָם לִי, וָאַקַּח אֶת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר״ וְגוֹ׳. וּמִכָּאן לָמַד בַּעַל הַמִּדְרָשׁ לְפָרֵשׁ ״קַח אֶת הַלְוִיִּם״ לִשְׁרָרָה, וְיִלְמוֹד עֶלְיוֹן מִתַּחְתּוֹן, מַה קִּיחָה שֶׁנֶּאֱמְרָה לְמַטָּה שֶׁל שְׁרָרָה, מִדְּתָלָה אוֹתָהּ בְּחִלּוּף הַבְּכוֹרוֹת, אַף קִיחָה שֶׁלְּמַעְלָה שֶׁל שְׁרָרָה, וְהַשְּׁרָרָה הִיא שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל חַיָּבִים לְהַעֲלוֹת לָהֶם מַס תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, כִּי עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ לֵוִי, שֶׁלִּוָּהוּ בְּמַתָּנוֹת. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

פרק ט

ז **לָמָּה נִגָּרַע לְבִלְתִּי הַקְרִיב וְגוֹ׳.** יֵשׁ מַקְשִׁים, וְכִי נֶעְלַם מֵהֶם שֶׁטָּמֵא אָסוּר בַּאֲכִילַת קָדָשִׁים? וְזֶה קָשֶׁה לְפִי גִּרְסַת הַתַּלְמוּד (פסחים סו:) שֶׁלָּמַד מִן ״אִישׁ אִישׁ״ שֶׁיָּחִיד נִדָּחֶה לְפֶסַח שֵׁנִי וְלֹא צִבּוּר, אֲבָל לְמַאי דְּמַסִּיק בַּיְלְקוּט (ט ב) בְּשֵׁם הַסִּפְרֵי, (ועיין פסחים עז. וירושלמי פסחים פ״ז ה״ד) שֶׁמִּן יִתּוּר שֶׁל ״בְּמוֹעֲדוֹ״ אָנוּ לְמֵדִין שֶׁפֶּסַח צִבּוּר קָרֵב בְּטוּמְאָה, לֹא קָשֶׁה מִידֵי, כִּי אַחַר שֶׁשָּׁמְעוּ לְשׁוֹן ״בְּמוֹעֲדוֹ״ אָמְרוּ לָמָּה נִגָּרַע מִן הַצִּבּוּר, וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה ״אִישׁ

אִישׁ״ כו׳ – דַּוְקָא אִישׁ נִדְחֶה וְלֹא צִבּוּר. וְהֵבִינוּ הָאֲנָשִׁים מִדְּקָאָמַר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ אֲפִלּוּ בְּטוּמְאָה, וְלֹא לָהֶם בִּפְרָטוּת, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁהוֹצִיא אוֹתָם מִן הַכְּלָל, דְּאִלְמָלֵא כֵּן לְמַאי נָפְקָא מִנַּהּ אָמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח, וַהֲלֹא כְּבָר הֵם מְצֻוִּין וְעוֹמְדִים, אֶלָּא שֶׁבָּא לְמַעֵט הַטְּמֵאִים הַיְחִידִים. עַל כֵּן אָמְרוּ ״לָמָּה נִגָּרַע״.

פרק י

י וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וְגוֹ׳. מִן פְּסוּקִים אֵלּוּ לָמְדוּ רז״ל שֶׁאוֹמְרִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מַלְכִיּוֹת זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, כִּדְאִיתָא בַּיְלְקוּט בְּפָרָשָׁה זוֹ (י תשכה) וְיֵשׁ לְהָבִין מָה רָאוּ עַל כָּכָה לִפָּרֵשׁ פְּסוּקִים אֵלּוּ עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְנִרְאֶה שֶׁלָּמְדוּ זֶה מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר ״וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצַּר הַצֹּרֵר״ וְגוֹ׳, וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל עֵת צָרָה הָיוּ תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין וְאוֹמְרִים מַלְכִיּוֹת זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, כִּדְאִיתָא בְּטוּר אוֹרַח חַיִּים סִימָן תקע״ט. וְאוּלַי רְאָיָתָם מִפְּסוּקִים אֵלּוּ שֶׁנֶּאֱמַר ״וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה״ וְגוֹ׳. וְדוּן מִנַּהּ וּמִנַּהּ שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁיֵּשׁ תְּקִיעָה עוֹשִׂין כַּסֵּדֶר הַזֶּה וְגַם רֹאשׁ הַשָּׁנָה בִּכְלָל. וּמִדְּקָאָמַר ״מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם״ בְּבֵי״ת, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁמְּדַבֵּר בְּצוֹרֵר שֶׁהוּא תּוֹךְ הָאָרֶץ, וְזֶה יֵאוֹת לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁתּוֹקְעִין בּוֹ בְּשׁוֹפָר לְעָרְבֵב הַשָּׂטָן הַצּוֹרֵר הַפְּנִימִי אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הָאָרֶץ, לְאַפּוֹקֵי סְתָם צוֹרֵר הוּא חוּצָה לָאָרֶץ. וְעוֹד, מָה לִי צוֹרֵר חִיצוֹנִי מָה לִי פְּנִימִי. וּלְפִי זֶה יָפָה נִרְמַז בְּפְסוּקִים אֵלּוּ סֵדֶר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה.

כט לָכָה אַתָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ. כָּאן שׁוֹאֲלִים הַמְפָרְשִׁים, מֵאַחַר שֶׁלֹּא נִתְרַצָּה יִתְרוֹ לָלֶכֶת עִמָּהֶם בְּהַבְטָחָה רִאשׁוֹנָה, מָה הוֹסִיף לוֹ מֹשֶׁה כְּשֶׁאָמַר לוֹ שֵׁנִית ״וְהָיָה הַטּוֹב אֲשֶׁר יֵיטִיב ה׳ עִמָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ״. וְעוֹד, לָמָּה קָרָאוֹ חוֹבָב עַכְשָׁיו. וְעוֹד, שֶׁאָמַר ״נֹסְעִים אֲנַחְנוּ״ וּ״לְכָה אִתָּנוּ״, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר הוֹלְכִים אֲנַחְנוּ, אוֹ תִּסַּע אִתָּנוּ. וְעוֹד, ״וַיֹּאמֶר לֹא אֵלֵךְ כִּי אִם אֶל אַרְצִי אֵלֵךְ״, תַּרְתֵּי ״אֵלֵךְ״ לָמָּה לִי. וּמָה שֶׁאָמַר ״דַּבֵּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל״ – לְיִשְׂרָאֵל הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר. וְנִרְאֶה שֶׁלְּשׁוֹן הֲלִיכָה נוֹפֵל עַל תְּנוּעַת הָרַגְלַיִם לְבַד, הַמַּעֲתִיקִין אֶת הָאָדָם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֲבָל יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁאַף בִּהְיוֹתוֹ הוֹלֵךְ לְמָקוֹם אַחֵר מִכָּל מָקוֹם עֲדַיִן דַּעְתּוֹ קְשׁוּרָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר הָלַךְ מִשָּׁם. אֲבָל לְשׁוֹן נְסִיעָה, הַעֲתָקָה כּוֹלֶלֶת לְגוּפוֹ וּלְמַחֲשַׁבְתּוֹ מִכֹּל וָכֹל. כִּי מִטַּעַם זֶה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם ״לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ״ (בראשית יב א), כִּי בַּהַתְחָלָה וַדַּאי מִסְתָּמָא עֲדַיִן נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּבֵית אָבִיו, וּלְסוֹף נֶאֱמַר (שם יב ט): ״הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה״, תְּחִלָּה הָיָה הוֹלֵךְ וְאַחַר כָּךְ נוֹסֵעַ הַנֶּגְבָּה, כִּי נַשּׂוּי אֱלֹהִים אֶת כָּל בֵּית אָבִיו. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחוֹבָב״, הֶעָלִים מִמֶּנּוּ שֵׁם יִתְרוֹ, כִּי אוּלַי יַחֲשׁוֹב שֶׁקָּשִׁים גֵּרִים לְיִשְׂרָאֵל כְּסַפַּחַת (יבמות מז:), כִּי כָּל יֶתֶר כְּנָטוּל דָּמֵי, וְעַל שֵׁם זֶה הוּא נִקְרָא יִתְרוֹ, וְאִם כֵּן מִסְתָּמָא לֹא יַקְרִיבוּהוּ כָּרָאוּי, עַל כֵּן שִׁנָּה שְׁמוֹ מִן יִתְרוֹ לְחוֹבָב לִרְמוֹז לוֹ עַל מָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י יט) ״וַאֲהַבְתֶּם אֶת הַגֵּר״, שֶׁיִּהְיֶה חָבִיב עֲלֵיהֶם. עַל כֵּן שָׁאַל מִמֶּנּוּ שֶׁיֵּלֵךְ. וְאָמַר ״נֹסְעִים אֲנַחְנוּ״, כִּי לְגַבֵּי אֶצְלֵנוּ נִקְרָא נְסִיעָה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יָצָאנוּ מִשָּׁם, כִּי אֵין לָנוּ שָׁם נַחֲלָה וְכֶרֶם וּמִשְׁפָּחָה. אָמְנָם לְגַבֵּי דִּידָךְ נִקְרָא הֲלִיכָה מֵאַרְצָךְ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ, וְאַף עַל פִּי כֵן אֲנִי מְבַקֵּשׁ ״לְכָה אִתָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ כִּי ה׳ דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל״, רוֹצֶה לוֹמַר צָוָה לָנוּ לְהֵטִיב עִם מִי שֶׁמְּדַבֵּק בָּנוּ. וְשָׁיָךְ בָּזֶה לוֹמַר ״עַל יִשְׂרָאֵל״ כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה יד א) ״וְנִלְוָה עֲלֵיהֶם הַגֵּר וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב״, כִּי לְשׁוֹן ״עַל״ מְשַׁמֵּשׁ עַל הַתּוֹסֶפֶת שֶׁעַל הָעִקָּר. ״וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֵךְ״, הָיָה חָרָה לוֹ שֶׁהִזְכִּיר לוֹ לְשׁוֹן הֲלִיכָה לְחָשְׁדוֹ שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ עֲדַיִן מְשׁוֹטָטֶת בְּאַרְצוֹ וּבִמְקוֹם מוֹלַדְתּוֹ, כִּי בֶּאֱמֶת הָיְתָה הַתּוֹרָה כָּל כָּךְ חֲבִיבָה עָלָיו עַד שֶׁיִּהְיֶה מְסַלֵּק אֲפִלּוּ מַחֲשַׁבְתּוֹ מִכֹּל וָכֹל מִן אַרְצוֹ וּמוֹלַדְתּוֹ, וְהָיָה לוֹ חֵשֶׁק מִכֹּל וָכֹל לְדָבֵק בַּשְּׁכִינָה.

וְעַל זֶה אָמַר ״כִּי אִם אֶל אַרְצִי וְאֶל מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ״, זֶה יִקָּרֵא הֲלִיכָה כְּשֶׁאֵלֵךְ אֶל אַרְצִי לְגַיֵּר אֶת בְּנֵי מִשְׁפַּחְתִּי, כִּי אָז וַדַּאי תָּמִיד תִּהְיֶה מַחֲשַׁבְתִּי מְשׁוֹטָטֶת בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ זֶה אֲשֶׁר נַפְשִׁי קְשׁוּרָה בּוֹ. ״וַיֹּאמֶר אַל נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ״, מֵעוֹלָם לֹא חָשַׁדְתִּיךָ שֶׁבְּשׁוּבְךָ לְבֵיתְךָ תִּשְׁכַּח הַמַּעֲמָד הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, אֶלָּא דָּאַגְתִּי מֵאַחַר שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת הָעָם הַזֶּה כִּי בְרָע הוּא, וְכָל הַחֲנִיוֹת הֵם בִּתְרֵעֻמוּת וּמַחֲלוֹקֶת וּתְלוּנָה, אוּלַי בַּעֲבוּר זֶה לֹא יַעֲלֶה בִּרְצוֹנְךָ לָשׁוּב אֶצְלֵנוּ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״אַל נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ״, כִּי בְּמִלַּת ״אוֹתָנוּ״ חָתַם כָּל הָעִנְיָן וּבָא לוֹמַר, יָרֵא אֲנִי פֶּן תִּהְיֶה הֶעָזִיבָה מֵאִתָּנוּ ״כִּי עַל כֵּן יָדַעְתָּ חֲנוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר״, וְ״עַל כֵּן״ כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י, וְרוֹצֶה לוֹמַר עַל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ חֲנוֹתֵינוּ, שֶׁכָּל הַחֲנִיוֹת הָיוּ בִּתְרֵעוֹמֶת עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁפָּרוּ מֵאַחֲרֵי ה׳, עַל כֵּן אֲנִי דּוֹאֵג פֶּן לֹא תָּשׁוּב אֵלֵינוּ, וְאַף בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ תִּהְיֶה מַחֲשַׁבְתְּךָ עַל אֶרֶץ מוֹלַדְתְּךָ לֵאמֹר, מִי יִתֵּן לִי אֵבֶר כְּיוֹנָה אָעוּפָה וְאֶשְׁכּוֹנָה בְּשָׁלוֹם שָׁמָּה, לֹא כַּחֲנִיוֹת הַלָּלוּ שֶׁהֵם בִּתְרֵעוֹמֶת כָּאמוּר. לָכֵן אֲנִי מְבַקֵּשׁ שֶׁאַפְלִיג אוֹתָנוּ אַל תַּעֲזֹב, כִּי בָּזֶה תִּהְיֶה מְזֻכֶּה הָרַבִּים, וְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ עָלֶיךָ לְלָמּוֹד קַל וָחוֹמֶר מִמְּךָ, שֶׁאִם אַתָּה עָזַבְתָּ אֶרֶץ מוֹלַדְתְּךָ וּשְׁרָרָתְךָ וּבָאתָ לְדַבֵּק בַּשְּׁכִינָה, קַל וָחוֹמֶר יִשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינָיִם״, וּזְכוּת הָרַבִּים יִהְיֶה תָּלוּי בְּךָ. ״וְהָיָה כִּי תֵלֵךְ עִמָּנוּ״, כִּי עִקַּר צוֹרֶךְ דָּבָר זֶה הוּא בִּהְיוֹתְךָ הוֹלֵךְ עִמָּנוּ וּמַחֲשַׁבְתְּךָ מְשׁוֹטָטֶת בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתְּךָ, בְּרֹאותְךָ קְלְקוּל הַסִּדֶּר שֶׁבֵּינֵינוּ, וְעַל כֵּן אָנוּ צְרִיכִין בְּיוֹתֵר אוֹתְךָ כְּדֵי לְזַכּוֹת הָרַבִּים. ״וְהָיָה הַטּוֹב אֲשֶׁר יֵיטִיב ה׳ עִמָּנוּ״, עַל יוֹשֶׁר מַעֲשֵׂינוּ, ״וְהֵטַבְנוּ לָךְ״, וּמִשֶּׁלְךָ יִתְּנוּ לְךָ, כִּי מֵאַחַר שֶׁאַתָּה תִּהְיֶה סִבָּה אֶל תִּקּוּן עִנְיָנֵינוּ וּזְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בְּךָ, אִם כֵּן מִי יֹאכַל וּמִי יָחוּשׁ חוּץ מִמְּךָ. וְאָז שָׁתַק יִתְרוֹ וְנֶעְתַּר לוֹ, כִּי זְכוּת הָרַבִּים גָּדוֹל.

וּבְדֶרֶךְ פְּשׁוּטוֹ, מִתְּחִלָּה הִבְטִיחוֹ בְּטוֹבָה גּוּפָנִית, בְּאָמְרוֹ ״וְהֵטַבְנוּ לָךְ״, וְלֹא הִזְכִּיר הַשֵּׁם, וְלֹא רָצָה לְקַבֵּל כִּי אָמַר אֵלֵךְ אֶל אַרְצִי וְשָׁם יִהְיֶה לִי טוֹבָה הַרְבֵּה. וְאַחַר כָּךְ הִבְטִיחוֹ בְּטוֹבָה רוּחָנִית, שֶׁיִּהְיֶה מִכְּלַל הַסַּנְהֶדְרִין שֶׁנִּקְרְאוּ עֵינֵי הָעֵדָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינָיִם״, וְאָמַר ״וְהָיָה הַטּוֹב אֲשֶׁר יֵיטִיב ה׳

עִמָּנוּ״, הִזְכִּיר הַשֵּׁם בְּטוֹבָה רוּחָנִית זוֹ, כִּי יִתֵּן ה׳ אֶת רוּחוֹ עָלָיו, וְנִעְתַּר לוֹ. וְכֵן הָיָה לְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קו.) שֶׁמִּבְּנֵי יִתְרוֹ זָכוּ וְיָשְׁבוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית כוּ׳, וּבְוַדַּאי הָיָה זֶה מֵהַבְטָחַת ״וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם״.

לג וַיִּסְעוּ מֵהַר ה׳ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים. דְּרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קטז תוס׳ ד״ה פורענות), אוֹתוֹ הַיּוֹם סָרוּ מֵאַחֲרֵי ה׳ וּבָרְחוּ מֵהַר ה׳ כְּתִינוֹק הַבּוֹרֵחַ מִבֵּית הַסֵּפֶר, לָכֵן בָּרְחוּ לָהֶם מִירְאָה פֶּן יוֹסִיף לָהֶם מִצְוֹת. וְאָמַר הַכָּתוּב, רְאֵה כַּמָּה הֵם כְּפוּיֵי טוֹבָה, כִּי אַף בִּזְמַן הַמֶּרֶד הַזֶּה, אֲרוֹן בְּרִית ה׳ נוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה. הֵמָּה מָרְדוּ בְּמִסְפַּר שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וַאֲרוֹן בְּרִית ה׳ מֵיטִיב עִמָּהֶם בְּמִסְפַּר שְׁלֹשֶׁת יָמִים. דָּבָר אַחֵר, לְפִי שֶׁכָּתוּב בְּמִגִּלַּת סְתָרִים, אִם תַּעַזְבֵנִי יוֹם יוֹמַיִם אֶעֱזָבֵךְ (ספרי עקב יא כב), מָשָׁל לְשָׁנַיִם שֶׁהוֹלְכִין זֶה מִזֶּה, זֶה הוֹלֵךְ מִיל לַמִּזְרָח וְזֶה לַמַּעֲרָב, נִמְצָא שֶׁהֵם רְחוֹקִים זֶה מִזֶּה שְׁנֵי מִילִין, כָּךְ אָמַר הַכָּתוּב כִּי הֵמָּה נָסְעוּ מֵאַחֲרֵי ה׳ וְנָזוֹרוּ אָחוֹר דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים מִן הַשְּׁכִינָה, וּלְעַמַּת זֶה גַּם אֲרוֹן בְּרִית ה׳ נוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם לְהִתְרַחֵק מֵהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, נִמְצָא רִחוּק דֶּרֶךְ שִׁשָּׁה יָמִים בֵּינֵיהֶם כְּדֵי לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה מִן הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר מָאֲסוּ בָּהֶם.

וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ שֶׁזֶּהוּ סוֹד נו״ן הַפּוּכָה. שֶׁבֵּין תֵּיבַת ״הַמַּחֲנֶה״ וּבֵין ״וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרוֹן״, כִּי נו״ן הַפּוּכָה אַחֲרוֹנָה מְרַמֶּזֶת עַל תְּלוּנָתָם ״וַיְהִי כְּמִתְאֹנְנִים״, כִּי נוּן הַיְינוּ דָּג, אֲבָל נו״ן רִאשׁוֹנָה רָמְזָ שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לְדָגִים, שֶׁעִקַּר חַיּוּתָם בַּמַּיִם, עַל כֵּן כָּל דָּג פּוֹנֶה פָּנָיו לָשׁוּט לְתוֹךְ הַמַּיִם לִמְקוֹם חַיּוּתוֹ, אֲבָל אֵינוֹ הוֹפֵךְ פָּנָיו אֶל שִׂפַת הַיָּם כִּי זֶה נִקְרָא פּוֹרֵשׁ מִמְּקוֹם חַיּוּתוֹ. כָּךְ יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר בָּהֶם (בראשית מח טז) ״וְיִדְגּוּ לָרֹב״, שֶׁיִּהְיוּ כַּדָּגִים הַלָּלוּ, כִּי עִקַּר חַיּוּתָם בַּתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לַמַּיִם וְכַמָּשָׁל שֶׁהֵבִיא רַבִּי עֲקִיבָא לְפַפּוֹס בֶּן יְהוּדָה כוּ׳ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת פֶּרֶק הָרוֹאֶה (סא:). וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בּוֹרְחִין מֵהַר ה׳ כְּתִינוֹק הַבּוֹרֵחַ מִבֵּית הַסֵּפֶר חֲרֵי הֵם כְּנוּן דָּג הֶהָפוּךְ, הַפּוֹרֵשׁ מִמְּקוֹם חַיּוּתוֹ וּפוֹנֶה פָּנָיו אֶל הַשָּׁפָה וְלַחוּץ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל פָּנוּ פְּנֵיהֶם מִן אֲרוֹן בְּרִית ה׳ מִמְּקוֹם חַיּוּתָם, וְעַל כֵּן הַנּו״ן הַפּוּכָה, כִּי הָפְכָה פָּנֶיהָ מִן פָּסוּק ״וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרוֹן״ וּפָנֶיהָ אֶל תֵּיבַת ״הַמַּחֲנֶה״, רָמְזָ אֶל הַזְּמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נָסוֹגוּ אָחוֹר מִן אֲרוֹן בְּרִית ה׳ וּפְנֵיהֶם אֶל הַמַּחֲנֶה, הַיְינוּ אֶל הָעָם, כִּי לְאַהֲבַת עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה אֲשֶׁר בְּנֵי הַמַּחֲנֶה מִסְתַּגְּלִים בָּהֶם, וּכְדֵי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי הַמַּחֲנֶה הוּא פּוֹנֶה עֹרֶף אֶל הַשְּׁכִינָה וּפוֹנֶה כָּל מְגַמַּת מַעֲשָׂיו כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אָדָם חָשׁוּב בַּמַּחֲנֶה אוֹ שַׂר וְנָגִיד עֲלֵיהֶם.

וְזֶהוּ עִקַּר הַחֵטְא בֵּינֵינוּ הַמְסַבֵּב אֲרִיכוּת הַגָּלוּת, כִּי בְּרֹב פָּנוּ פְּנֵיהֶם מִן אֲרוֹן בְּרִית ה׳ אֶל הַמַּחֲנֶה, עַד שֶׁאֲפִלּוּ כָּל כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה מִתּוֹרָה וּמִצְוֹת אֵינָן עוֹשִׂין לִשְׁמָהּ כִּי אִם כְּדֵי לְהִתְהַדֵּר בָּהֶם בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵיהֶם, וְנָטוֹרֵי קַרְתָּא כְּאִלּוּ הֵם הֵם חָרוּבֵי קַרְתָּא, וְהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁכֵּן הוּא וְאֵין אוֹמֵר הָשֵׁב, עַד אֲשֶׁר יַשְׁקִיף ה׳ וְיִרְאֶה וְיָסִיר רוּחַ זְנוּנִים מִקִּרְבֵּנוּ. וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בָּזֶה.

לה וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרוֹן. יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאָמְרוּ (שבת קטז) שֶׁשְּׁנֵי פְּסוּקִים אֵלּוּ הֵם סֵפֶר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְעַל כֵּן מָנָה שִׁבְעָה סְפָרִים בַּתּוֹרָה. וְכִי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר לֵאמֹר, הֲרֵי עִקַּר הַתּוֹרָה לְמִצְוֹתֶיהָ נִתְּנָה, וּבְסֵפֶר זֶה אֵין רָמֶז לְשׁוּם מִצְוָה, אֶעֱנֶה אֲנִי חֶלְקִי וְאוֹמַר שֶׁלְּמִצְוֹת פְּרָיָה וּרְבִיָּה עָשָׂה סֵפֶר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כִּי בְּמִצְוָה זוֹ תָּלוּי קִיּוּם הָעוֹלָם וְגוֹרֵם הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות סד.): כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בִּפְרָיָה וּרְבִיָּה גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבָנֶיהָ יֹאמַר שׁוּבָה ה׳ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל״, מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּפָחוֹת מִשְּׁנֵי אַלְפִים וּשְׁתֵּי רִבָּבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף פָּחוֹת אֶחָד, וְזֶה שֶׁלֹּא עָסַק בִּפְרָיָה וּרְבִיָּה, נִמְצָא שֶׁגּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל. וְזוֹ מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוָּה אָדָם הָרִאשׁוֹן עָלֶיהָ, כִּי מִיָּד אַחַר שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א כז): ״וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם״ וְגוֹ׳, כְּתִיב (שם א כח): ״וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ״. כָּךְ עָשָׂה סֵפֶר מְיֻחָד מִמִּצְוָה זוֹ, לוֹמַר שֶׁהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל צָרִיךְ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף. וּמִמֵּילָא יֵדַע כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל לִהְיוֹת זָהִיר בְּמִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה לְמַלֹּאוֹת הַמִּסְפָּר. וּרְאֵיָה גְּדוֹלָה לִדְבָרֵינוּ מִן פָּרָשַׁת מִתְאוֹנְנִים שֶׁסְּמוּכָה לָהּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסָמוּךְ.

פרק יא

א וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים וְגוֹ׳. לֹא מָצִינוּ מְפֹרָשׁ בַּמִּקְרָא מַהוּ אֲנִינוּת זֶה, וְלֹא בָּא הַכָּתוּב לִסְתּוֹם אֶלָּא לְפָרֵשׁ. אַךְ מֵאַחַר שֶׁמָּצִינוּ שְׁנֵי תְּלוּנוֹת מְפֹרָשִׁים בַּמִּקְרָא, הָאַחַת ״וַיִּסְעוּ מֵהַר ה׳ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים״ וְהוּא סוֹד נו״ן הַפּוּכָה שֶׁבְּסוֹף הַפָּרָשָׁה וּבְמִלַּת ״כְּמִתְאֹנְנִים״. כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי רַבִּים גַּם בְּעֵינֵי יִפָּלֵא מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ רז״ל (שבת קל.) ״וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בּוֹכֶה לְמִשְׁפְּחוֹתָיו״, עַל עִסְקֵי עֲרָיוֹת שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָהֶם – מַה עִנְיַן תְּלוּנָה זוֹ לָכָאן, וְלָמָּה לֹא בָּכוּ בְּשָׁעָה שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָהֶם הָעֲרָיוֹת. וְאִם בְּאוֹתוֹ זְמַן שָׁתְקוּ וְכָל אֶחָד מֵהֶם סָבַר וְקִבֵּל, עַתָּה מַה הָיָה לָהֶם כִּי בָּאוּ לְהַזְכִּיר רִאשׁוֹנוֹת וְלִהְיוֹת תּוֹהֶה עַל הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁכְּבָר קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ. וְעוֹד, הֲלֹא בְּפִיהֶם אָמְרוּ ״זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה״, וְאָמְרוּ ״מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר״, וּבְלִי סָפֵק שֶׁכָּל פְּסוּקִים אֵלּוּ מִן ״וַיִּשָּׂאוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ עַד ״וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בּוֹכֶה״, הַכֹּל מְדַבֵּר בִּבְכִיָּה אַחַת. וּמִטַּעַם זֶה הִשְׁתַּדְּלוּ רז״ל לְפָרֵשׁ הַתְּלוּנָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, כִּי בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (עה.) פְּלִיגִי בָּהּ רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר דָּגִים מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר עֲרָיוֹת וְלִישָׁנָא נָקֵט, כְּמָא דְּאָתְּ אָמַר (משלי ל כ) ״אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ״. וּלְדַעְתּוֹ פָּשׁוּט לוֹמַר שֶׁגַּם ״מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר״ לִישָׁנָא מְעַלְיָא נָקֵט. וְהִנֵּה גַּם לְדִבְרָיו צְרִיכִין אָנוּ לִתֵּן טוּב טַעַם וָדַעַת מַה עִנְיַן תְּלוּנָה זוֹ לָכָאן, וְלָמָּה שָׁתְקוּ כְּשֶׁנֶּאֶסְרוּ לָהֶם הָעֲרָיוֹת.

הָאָמְנָם לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה שֶׁכָּל פָּרָשַׁת ״וַיְהִי בִּנְסֹעַ״ לֹא נִכְתְּבָה כִּי אִם לְזָרְזוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל עַל מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה שֶׁיִּדְגּוּ לָרוֹב כַּדָּגִים הַלָּלוּ, יָבֹא כָּל עִנְיַן הַפָּרָשָׁה עַל נְכוֹנוֹ, וְיַגִּיד עָלָיו רַעוּ, נו״ן הַפּוּכָה שֶׁבְּסוֹף הַפָּרָשָׁה וְנוּ״ן הַפּוּכָה שֶׁבְּמִלַּת ״כְּמִתְאֹנְנִים״, כִּי נוּן הַיְינוּ דָּג, וְהַדָּגִים פְּרוּצִים בְּיוֹתֵר בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה. וְהִנֵּה מִתְּחִלָּה כְּשֶׁנֶּאֶסְרוּ לָהֶם הָעֲרָיוֹת לֹא הִקְפִּידוּ עַל זֶה, כִּי חָשְׁבוּ שֶׁאֵין מַעְצוֹר לְרוּחָם, עַד שֶׁשָּׁמְעוּ פָּרָשַׁת ״וַיְהִי בִּנְסֹעַ״ שֶׁמְּבָאֵר לָהֶם שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, אָז נִכְנְסָה טִינָא בְּלִבָּם וְאָמְרוּ: בְּשְׁלָמָא אִם נוֹכַל לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת כַּדָּגִים הַלָּלוּ עִם כָּל הַנָּשִׁים, הָיִינוּ בְּטוּחִים שֶׁלֹּא נָבֹא לִידֵי סִלּוּק שְׁכִינָה לְעוֹלָם, אָמְנָם מֵאַחַר שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָנוּ הָעֲרָיוֹת חֲרֵי אָנוּ הֵפֶךְ הַדָּג, וַהַיְינוּ נו״ן הַפּוּכָה.

וְזֶה בְּאוּר הַפָּרָשָׁה: אַחַר שֶׁשָּׁמְעוּ ״שׁוּבָה ה׳ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל״, שֶׁזֵּרְזָם עַל מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה לִהְיוֹת כַּדָּגִים הַלָּלוּ, מִיָּד הִרְהֲרוּ בְּלִבָּם עַל אִסּוּר הָעֲרָיוֹת, כִּי זֶהוּ נו״ן הָפוּךְ. לְפִיכָךְ ״וַיְהִי הָעָם״ – ״כְּמִתְאֹנְנִים״, מִתְאֹנְנִים לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא ״כְּמִתְאֹנְנִים״, בְּכַ״ף הַדִּמְיוֹן, לוֹמַר חֲרֵי אָנוּ כְּאוֹנֵן זֶה שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, כָּךְ לֹא הוּרְשָׁה לָנוּ תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה עִם כָּל הַנָּשִׁים. וּלְפִי שֶׁאֵין אֲנִינוּת כִּי אִם בַּלֵּב, שֶׁחֲרֵי עֲדַיִן לֹא הוֹצִיאוּ תְּלוּנָתָם מֵהַשָּׂפָה וְלַחוּץ, עַל כֵּן לֹא הִרְגִּישׁ מֹשֶׁה עֲדַיִן בִּתְלוּנָתָם. אָכֵן שָׁמַע ה׳ וְהִקְשִׁיב בְּקוֹל תְּלוּנָתָם, עַל כֵּן נֶאֱמַר ״רַע בְּאָזְנֵי ה׳ וַיִּתְבַּעַר בָּם אֵשׁ ה׳״, כִּי בְּרוּחְיִן קַלְקְלוּ וּבְעֲרָה בָהֶם אֵשׁ הַתַּאֲוָה וְחִמּוּם הָעֲרָיוֹת, עַל כֵּן מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה ״וַיִּתְבַּעַר בָּם אֵשׁ ה׳ וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה״, אוֹ בִּקְצִינִים אוֹ בִּמוּקְצִים, וְדָבָר זֶה יִתְבָּאֵר בְּסָמוּךְ.

ב וַיִּצְעַק הָעָם אֶל מֹשֶׁה. וְלֹא אֶל ה׳, כִּי חָשְׁבוּ מֵאַחַר שֶׁמֹּשֶׁה לֹא הִרְגִּישׁ עֲדַיִן בְּחֶטְאָם יַחְשֹׁב שֶׁמִּקְרֶה הוּא לָהֶם וְיִתְפַּלֵּל בַּעֲדָם, וְכָךְ עָשָׂה מֹשֶׁה בְּחָשְׁבוֹ שֶׁהַמָּקוֹם גָּרַם לָהֶם, כִּי יֵשׁ מְקוֹמוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁם רוּחַ גְּדוֹל נִסְתָּר הַמְסַבֵּב רְעִישַׁת הָאָרֶץ, וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁבָּהֶם אֵשׁ נִסְתָּר. עַל כֵּן קָרָא מֹשֶׁה שֵׁם הַמָּקוֹם תַּבְעֵרָה, כִּי חָשַׁב שֶׁהַמָּקוֹם גָּרַם לָהֶם וְלֹא חֶטְאָם.

ד וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה. כָּל מִלּוֹת אֵלּוּ מְחֻבָּרִין, וְכָךְ פֵּרוּשָׁם: כִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָדְעוּ הָאֱמֶת שֶׁבָּעֲרָה בָהֶם אֵשׁ ה׳ עַל צַד הָעֹנֶשׁ לֹא בְּמִקְרֶה, עַל כֵּן פָּסְקוּ מִתְּלוּנָתָם. אֲבָל הָעֵרֶב רַב אֲשֶׁר מִקִּרְבָּם מִן הַמִּצְרִים שְׁטוּפֵי זִמָּה לֹא לָקְחוּ מוּסָר, וְעוֹד הוֹסִיפוּ סָרָה וְהוֹצִיאוּ מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ כָּל מַה שֶּׁהִרְהֲרוּ תְּחִלָּה בְּקֶרֶב לִבָּם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר״ מִתְּחִלָּה ״בְּקִרְבּוֹ״, בְּקֶרֶב לִבּוֹ, ״הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה״. ״וַיָּשֻׁבוּ״, הַיְינוּ שֶׁשָּׁבוּ לְסוֹרָם וְהוֹצִיאוּ תְּלוּנוֹתֵיהֶם לַחוּץ וּבָכוּ. ״וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, מִדְּקָאָמַר ״גַּם״ שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁהָעֵרֶב רַב הָיוּ בּוֹכִים תְּחִלָּה וּמַבְכִּים גַּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִמָּהֶם. וְכָפַל לְשׁוֹן ״הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה״, כִּי כָּךְ הַמִּדָּה בָּעֲרָיוֹת שֶׁתַּאֲוָה גּוֹרֶרֶת תַּאֲוָה, וּכְאָמְרוּ רז״ל (סוכה נב:) מַשְׁבִּיעוֹ רָעֵב. ״יַ״אמְרוּ״ בְּפֶה מָלֵא ״מִי יַאֲכִלֵנוּ בָשָׂר״, הַיְינוּ בְּשַׂר עֶרְוָה, וְלִישָׁנָא מְעַלְיָא נָקֵט, כִּדְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא: ״זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה״ לִישָׁנָא מְעַלְיָא נָקֵט. וְקַל וָחוֹמֶר שֶׁלְּשׁוֹן בָּשָׂר יֵשׁ לְפָרֵשׁ כָּךְ.

וּמַה שֶּׁהִתְחִילוּ בְּבָשָׂר וְסִיְּמוּ בְּדָגָה, לְפִי שֶׁלְּשׁוֹן דָּגָה מוֹרָה יוֹתֵר עַל הַפְּרִיצוּת מִן לְשׁוֹן בָּשָׂר, לְפִי שֶׁהַדָּגִים פְּרוּצִים יוֹתֵר מִבְּשַׂר כָּל חַי, עַל כֵּן אָמְרוּ דֶּרֶךְ פְּשָׁרָה ״מִי יַאֲכִלֵנוּ בָשָׂר״, שֶׁנִּהְיֶה מֻתָּרִים בָּעֲרָיוֹת כִּשְׁאָר בְּשַׂר כָּל חַי אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִהְיֶה כְּדָגִים, כִּי כּוּלֵי הָאי לֹא בִּקְּשׁוּ. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ ״זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם״, כִּי בִּהְיוֹתֵנוּ בֵּין הַמִּצְרִים שְׁטוּפֵי זִמָּה הֻתְּרָה לָנוּ הַכֹּל, אֲפִלּוּ לִהְיוֹת כְּדָגִים, וַעֲכְשָׁיו הַלְוַאי וְנִהְיֶה כִּשְׁאָר בְּשַׂר כָּל חַי, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״מִי יַאֲכִלֵנוּ בָשָׂר״. וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ כִּי הַכֹּל כִּפְשׁוּטוֹ מַמָּשׁ, אַף כַּוָּנָתָם הָיְתָה לְבַקֵּשׁ הַבָּשָׂר הַמְּחֻמָּם בְּיוֹתֵר וּמַרְבֶּה תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל, וְזֶהוּ כֻּלָּם ״הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה״, שֶׁנִּתְאַוּוּ לְדָבָר הַמַּרְבֶּה תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל. וְהַדָּגִים אַף עַל פִּי שֶׁמְּקֻרְרִין, מִכָּל מָקוֹם הוּא מוֹסִיף הַלֵּחוֹת וְהַזֶּרַע גַּם כֵּן בִּכְלָל. וְעוֹד, שֶׁהָאוֹכְלוֹ מְקַבֵּל טִבְעוֹ לִהְיוֹת פָּרוּץ בַּעֲרָיוֹת. וְיֵשׁ בְּדָגִים תַּרְתֵּי לְרֵיעוּתָא עַל כֵּן אָמְרוּ דֶּרֶךְ פְּשָׁרָה ״מִי יַאֲכִלֵנוּ בָשָׂר״ הַמַּחֲזִיק הַתַּאֲוָה, וְ״זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה״ כּוּ׳ הַמַּחֲזִיק הַפְּרִיצוּת בְּיוֹתֵר, מִכָּל מָקוֹם הַלְוַאי וְיִהְיֶה לָנוּ בָּשָׂר דֶּרֶךְ פְּשָׁרָה. וּלְפֵרוּשׁ זֶה יָבוֹא כִּפְשׁוּטוֹ מַה שֶּׁאָמַר מֹשֶׁה ״מֵאַיִן לִי בָּשָׂר וְגוֹ׳ אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם״ וְגוֹ׳, כִּי טָעֲנוּ עַל שְׁנֵי אֵלּוּ שֶׁמְּסִיעִין לִפְרִיָּה וּרְבִיָּה, וְנָתַן לָהֶם ה׳ אֶת הַשְּׁלָיו הַמְּחֻמָּם בְּיוֹתֵר וּמְמַלֵּא שְׁאֵלָתָם. וְכֵן אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (תנחומא טז): כְּתִיב (תהלים עח כז): ״וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כֶּעָפָר שְׁאֵר״, וּכְתִיב לְהַלָּן (ויקרא יח ו): ״אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ״, הַיְינוּ עֲרָיוֹת, כִּי זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר בִּקְּשָׁה נַפְשָׁם.

וְאִם תֹּאמַר, עַל כָּל פָּנִים שֶׁהַדָּגִים מְקֻרְרִין וּמְמַצְּטִין הַתַּאֲוָה, אֲזַי כָּךְ תִּפָּרֵשׁ הַפְּסוּקִים, כִּי הֵמָּה שָׁאֲלוּ בָּשָׂר הַמְחֻמָּם וּמַרְבֶּה הַתַּאֲוָה, וְאָמְרוּ: זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה כּוּ׳ וְהַקִּשָּׁאִים וְהָאֲבַטִּחִים, כִּי כָּל הַדְּבָרִים הַלָּלוּ מְקֻרְרִין וּמִכָּל מָקוֹם לֹא הָיוּ מַזִּיקִין אֶל הַתּוֹלָדָה, לְפִי שֶׁהָיָה לָנוּ גַּם הֶחָצִיר וְהַבְּצָלִים וְהַשּׁוּמִים הַמְחַמְּמִין בְּיוֹתֵר וּמְבַטְּלִין הַקְּרִירוּת, אֲבָל עַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה כּוּ׳.

אוֹ אָמְרוּ שֶׁבְּמִצְרַיִם לֹא הָיוּ מַזִּיקִין לָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים הַמְּקֻרְרִין. גַּם הֶחָצִיר וְהַשּׁוּמִים וְהַבְּצָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם קָשִׁים לְעֻבָּרוֹת וּמֵנִיקוֹת מִכָּל מָקוֹם הָיִינוּ פָּרִים וְרַבִּים וְלֹא הִזִּיקוּ לָנוּ כְּלוּם כָּל הַדְּבָרִים הַמִּתְנַגְּדִים אֶל הַתּוֹלָדָה, בֵּין לָאֲנָשִׁים וּבֵין לַנָּשִׁים, וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה, כִּי אֵין לָנוּ לְחוֹת כָּל כָּךְ הַמַּרְבִּים הַזֶּרַע, כִּי בִּלְתִּי אֶל הַמָּן לְבַד עֵינֵינוּ, וְהוּא נִבְלָע בָּאֲבָרִים וְאֵינוֹ מִתְבַּשֵּׁל בָּאִצְטוֹמְכָא וּבַכָּבֵד, עַל כֵּן אֵינוֹ סִבָּה אֶל הַתּוֹלָדָה. וְהַפָּסוּק מֵעִיד עַל הַהֵפֶךְ וְאָמַר ״וְהַמָּן כִּזְרַע״, שֶׁלְּכָךְ הָיָה תָּאֳרוֹ כְּזֶרַע לוֹמַר לְךָ שֶׁהוּא מַרְבֶּה הַזֶּרַע, וְהָיָה גַּד, שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא עה.) שֶׁהָיָה מַגִּיד אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לַשֵּׁנִי, כְּמִסְפַּר גַּד, שֶׁהָיָה מַגִּיד אִם הוּא בֶּן שִׁבְעָה. וְכָל זֶה מִדְּבָרִים הַמְסֻיָּעִים אֶל הַתּוֹלָדָה. הֵמָּה אָמְרוּ שֶׁהַמָּן גּוֹרֵם יְבֵשׁוּת לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ לַחְלוּחִית, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: ״וְטַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן״, דְּהַיְינוּ לַחְלוּחִית, וְזֶה הֵפֶךְ הַיְבֵשׁוּת.

וּמַה שֶּׁאָמְרוּ ״אֵין כֹּל״, יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכָּךְ אָמְרוּ אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ טַעַם כָּל מִינֵי אֹכֶל מִכָּל מָקוֹם אֵין בּוֹ טַעַם כָּל הָאֳכָלִין, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ טַעַם חָצִיר וּבְצָלִים כו׳. וּבָעֲקָדָה פֵּרֵשׁ ״בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ״, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּל הַטְּעָמִים מִכָּל מָקוֹם אֵין עֵינֵינוּ רוֹאוֹת כִּי אִם הַמָּן, וְהַסּוֹמָא אוֹכֵל וְאֵינוֹ שָׂבֵעַ.

י **וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו אִישׁ לְפֶתַח אָהֳלוֹ.** כִּי אֵין לוֹמַר שֶׁנִּתְקַבְּצוּ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת וּבָכוּ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר ״אִישׁ לְפֶתַח אָהֳלוֹ״, אֶלָּא וַדַּאי עַל עִסְקֵי מִשְׁפְּחוֹתָיו. ״וַיִּחַר אַף ה׳ וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע״, דָּוְקָא עַכְשָׁיו, אֲבָל קֹדֶם לָכֵן הָיָה רַע בְּאָזְנֵי ה׳ לְבַד כִּי מֹשֶׁה לֹא הֵבִין כַּוָּנָתָם. וּמַה שֶּׁאָמַר ״זָכַרְנוּ״ לְשֶׁעָבַר מַשְׁמָע, וַ״אֲשֶׁר נֹאכַל״ מַשְׁמָע לְהַבָּא, כְּךְ אָמְרוּ, שֶׁבְּכָל זְמַן שֶׁאָמְרוּ לְשֶׁעָבַר ״נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה״, בְּאוֹתוֹ זְמַן ״זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל״ לְהַבָּא כְּשֶׁנָּבֹא שָׁם. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ ״חִנָּם״ מִן הַמְּצוֹת, יִתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה׳ לְקַמָּן פָּרָשַׁת פִּינְחָס (כו סד) שֶׁעַל תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת אָמְרוּ כֵן.

וַתֹּאכַל בְּקֵצָה הַמַּחֲנָה. בַּקֵּצָה מַמָּשׁ, עַל כֵּן בָּרְחוּ כָּל הָעָם מִקֵּצָה בִּרְאוֹתָם כִּי סְבִיבוֹת הַמַּחֲנָה נִשְׂעָרָה מְאֹד, וּבָרְחוּ לְתוֹךְ הַמַּחֲנָה כִּי הָיוּ יְרֵאִים לִהְיוֹת בַּקֵּצָוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר ״וְהָאסַפְסֵף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ״, לֹא מָצִינוּ בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרָא הָעֵרֶב רַב אֲסַפְסֵף כִּי אִם כָּאן, לְפִי שֶׁ״סַּפְסֵף״ שְׁנֵי פְּעָמִים סוֹף, וּרְצוֹנָם לוֹמַר כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בְּכָל סוֹף וָסוֹף מִן הַמַּחֲנֶה, בִּרְאוֹתָם שֶׁסְּבִיבָם בָּעֲרָה אֵשׁ ה׳ עַל כֵּן בָּרְחוּ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה. זֶהוּ שֶׁאָמַר ״אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ״, בָּאֶמְצַע כָּאֲמוּר.

וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי יא א) דָּרְשׁוּ: בַּקֵּצִינִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה אוֹ בַּמּוּקְצִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה, וְאֵין הַלָּשׁוֹן מְחֻוָּר אֶצְלִי, כִּי כָּל קָצֶה אֵינוֹ לְשׁוֹן קָצִין, וְלֹא לְשׁוֹן מוּקְצֶה. וְנִרְאֶה לִי שֶׁהַכֹּל מוֹדִים שֶׁאֵין קָצֶה יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, שֶׁמְּדַבֵּר בְּקֵץ הַמַּחֲנֶה, כִּי כָּל מְקֵץ לְשׁוֹן סוֹף הוּא. אַף שֶׁלְּכָל קָצֶה יֵשׁ שְׁנֵי קְצָוֹת, רֹאשׁ וָסוֹף. וּבְנוֹגֵעַ שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁקְּצִינֵי עָם הוֹלְכִים בְּרֹאשׁ הַמַּחֲנֶה, דְּהַיְנוּ קָצֶה רִאשׁוֹן, וְהַמּוּקְצִים הוֹלְכִים בְּסוֹף הַמַּחֲנֶה, דְּהַיְנוּ קָצֶה אַחֲרוֹן. וּלְכָל הַדֵּעוֹת אֵין קָצֶה הַמַּחֲנֶה יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, אַף שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ בַּמִּקְרָא בְּאֵיזוֹ קָצֶה, אִם בְּקִצְינֵי עָם הַהוֹלְכִים רִאשׁוֹנָה בַּקֵּצֶה הָרִאשׁוֹן, אוֹ בַּמּוּקְצִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה הַהוֹלְכִים בַּקֵּצֶה הָאַחֲרוֹן. עַל כֵּן נֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּדָּבָר, יֵשׁ אוֹמְרִים בַּקְּצִינִים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים בַּמּוּקְצִים. וּמַחֲלֹקְתָּם תָּלוּי בְּמַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא קמא ס.) אֵין פֻּרְעָנוּת בָּא לָעוֹלָם אֶלָּא בַּעֲבוּר הָרְשָׁעִים, וְאֵינוֹ מַתְחִיל כִּי אִם בַּצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ה) ״כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ״, שֶׁכְּבָר נֶאֱכַל גָּדִישׁ. וּלְפִי זֶה, מַאן דְּאָמַר בַּקְּצִינִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה סוֹבֵר שֶׁפֻּרְעָנוּת מַתְחִיל בָּהֶם, וּמַאן דְּאָמַר בַּמּוּקְצִים סוֹבֵר שֶׁפֻּרְעָנוּת זֶה מְדַבֵּר בְּאוֹתָם הַמִּסְבְּבִים הַפֻּרְעָנוּת. אֲבָל מִדְּקָאָמַר ״וְהָאסַפְסֵף״ שְׁנֵי פְּעָמִים סוֹף, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁמְּדַבֵּר בִּשְׁנֵיהֶם, בַּקְּצִינִים וּבַמּוּקְצִים, כִּי שְׁנֵיהֶם בַּסּוֹף, זֶה בְּסוֹף רִאשׁוֹן וְזֶה בְּסוֹף אַחֲרוֹן. וְכֵן מַשְׁמָע לְשׁוֹן הַכָּתוּב ״וּמָצְאָה קֹצִים״, הַיְינוּ שְׁנֵי קְצָוֹת, כִּי קֹצִים לְשׁוֹן קֵץ, ״וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ״, הַכֹּל בְּכֹלָל, אֲפִלּוּ הַבֵּינוֹנִים שֶׁבַּתָּוֶךְ. לְכָךְ נֶאֱמַר ״וְהָאסַפְסֵף״, הַיְינוּ שְׁנֵי סוֹפוֹת, ״אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ״, כְּמוֹ וַאֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ, דְּהַיְנוּ הַבֵּינוֹנִים, כְּמוֹ (חבקוק ג יא) ״שֶׁמֶשׁ יָרַח עָמַד זְבֻלָה״, חָסֵר וָ״ו, כְּאִלּוּ אָמַר ״שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ״, כָּךְ כָּאן כְּאִלּוּ אָמַר ״וְהָאסַפְסֵף וַאֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ״, כֻּלָּם סָגִ יַחְדָּיו נֶאֱלָחוּ, מִכָּף רֶגֶל וְעַד רֹאשׁ, כֻּלָּם הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה.

וְעַל דֶּרֶךְ הַמִּדְרָשׁ יֵשׁ לוֹמַר שֶׁכָּךְ מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּזְמַן שֶׁהַבְּרִיּוֹת רָעִים וְחַטָּאִים, אָז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵחַ יָד בִּשְׁנֵי הַקְּצָוֹת, בַּטּוֹבִים וּבָרָעִים, כְּדֵי שֶׁכָּל הַבֵּינוֹנִים יִקְחוּ מוּסָר בְּקַל וָחֹמֶר. כִּי אִלּוּ הָיָה נוֹגֵעַ בַּפָּחוּתִים לְבַד, אָז יִתְלוּ הַטּוֹבִים שֶׁבָּהֶם בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים לֵאמֹר: לֹא תַגִּישׁ בַּעֲדֵנוּ הָרָעָה, כִּי אֵין אֲנַחְנוּ חַטָּאִים כְּמוֹתָם. עַל כֵּן הוּא נוֹגֵעַ גַּם בַּשְּׁלֵמִים שֶׁבָּהֶם, וְאָז יִקְחוּ הַפָּחוּתִים מֵעֶרְכָּם קַל וָחֹמֶר לֵאמֹר: אִם אֵשׁ אָחֲזָה בַּלַּחִים, מַה יֵּעָשׂוּ קוֹצִים יְבֵשִׁים כְּסוּחִים. וְאִם הָיָה נוֹגֵעַ רַק בַּטּוֹבִים שֶׁבָּהֶם, יֹאמְרוּ הַפָּחוּתִים: בִּשְׁלָמָא אִלּוּ, דִּין הוּא שֶׁיֵּעָנְשׁוּ, כִּי קְרוֹבִים הֵמָּה אֶל ה׳, וּסְבִיבָיו נִשְׂעָרָה מְאֹד, כִּי כָּל הַקָּרֵב בְּיוֹתֵר הוּא אֶל ה׳, אָז בְּיוֹתֵר הוּא צָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּמַעֲשָׂיו, כִּי אֵינוֹ דּוֹמֶה מוֹרֵד בַּמֶּלֶךְ תּוֹךְ פָּלָטִין שֶׁלּוֹ לְמוֹרֵד בַּמֶּלֶךְ חוּץ לָפָלָטִין שֶׁלּוֹ. עַל כֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹחֵז בִּשְׁנֵי הַקְּצָוֹת, וְאָז בָּטְלוּ כָּל הַטְּעָנוֹת הָאֵלּוּ, וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹךְ הַקְּצָוֹת יִפְחֲדוּ אֶל ה׳ וְאַל יָשׁוּבוּ לְכִסְלָה. וְדָבָר זֶה מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל (יחזקאל טו ב-ד) ״בֶּן אָדָם מַה יִּהְיֶה עֵץ הַגֶּפֶן וְגוֹ׳, אֶת שְׁנֵי קְצוֹתָיו אָכְלָה הָאֵשׁ וְתוֹכוֹ נָחָר, הֲיִצְלַח לְמְלָאכָה״, כִּי הִמְשִׁיל אֶת יִשְׂרָאֵל לְגֶפֶן שֶׁהָאֵשׁ אוֹכֶל בִּשְׁנֵי קְצוֹתָיו וְתוֹכוֹ נָחָר וְנִרְעָשׁ, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹחֵז בָּאֲסַפְסֵף, בַּקְּצִינִים וּבַמּוּקְצִים, כְּדֵי שֶׁאֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ נָחָר וְיִפְחָד. וְכַאֲשֶׁר סָרוּ כֻּלָּם מִן הַדֶּרֶךְ, אָז אָכְלָה הָאֵשׁ בְּכֻלָּם, בֵּין בָּאֲסַפְסֵף בֵּין בַּאֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ, דְּהַיְנוּ תּוֹכוֹ. וְאוּלַי בַּקְּצִינִים אֵינָן הַטּוֹבִים, כִּי אִם הַחֲנֻפִים הַמַּרְאִין אֶת עַצְמָם כְּשָׂרִים כְּדֵי שֶׁיְּשַׁימוּ אוֹתָן לְרֹאשׁ וּלְקָצִין, וּבְקִרְבָּם יָשִׂימוּ אָרְבָּם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פָּרַס עַל הַחֲנֻפִים וְגָרַם שֶׁהוֹצִיאוּ רָעָתָן לַחוּץ, כִּי מִכַּסֶּה שׁוֹנְאָה בְּמַשָּׂאוֹן, תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְּקָהָל (משלי כו כו).

טו וְאִם כָּכָה אַתְּ עֹשֶׂה לִי. פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כִּנְקֵבָה. וְרַבִּים כַּאֲשֶׁר רָאוּ כֵּן תָּמְהוּ עַל פֵּרוּשׁ זֶה: וְכִי מִפְּנֵי שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כִּנְקֵבָה אָמַר לְשׁוֹן ״אַתְּ״ כְּלַפֵּי מַעְלָה? וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁלֹּא קָשֶׁה מִידֵי, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ילקוט שמעוני האזינו תתקמה) שֶׁהַצַּדִּיקִים מוֹסִיפִין כֹּחַ בִּגְבוּרָה שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יד יז): ״וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה׳״, וְהָרְשָׁעִים מַתִּישִׁין כֹּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב יח) ״צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי״, וּבְאוּר הָעִנְיָן הוּא שֶׁמִּצַּד הַפְּסָקַת הַשֶּׁפַע עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים, נִרְאֶה כְּאִלּוּ יֵשׁ תַּשׁוּת כֹּחַ בְּקִבְיָכוֹל. וְכָאן עַל יְדֵי שֶׁנִּתְרַשְּׁלוּ יְדֵי הָאוֹהֵב וְתָשׁ כֹּחוֹ כִּנְקֵבָה, לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהוֹסִיף כֹּחַ בִּגְבוּרָה שֶׁל מַעְלָה. עַל כֵּן אָמַר לְשׁוֹן ״אַתְּ״ כְּלַפֵּי מַעְלָה, לְהוֹרוֹת שֶׁהָא בְּהָא תַּלְיָא. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ שֶׁקֵּאי עַל מַה שֶּׁאָמַר ״כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן״, וְלֹא אָמַר אוֹמֶנֶת. פֵּרֵשׁ מַהֲרַי״א שֶׁאָתָּה עוֹשֶׂה לִי כְּאוֹמֵן זָכָר הַנּוֹשֵׂא אֶת הַיּוֹנֵק, שֶׁאֵין לוֹ דַּדִּים לְהָנִיק הַיֶּלֶד כְּשֶׁבּוֹכֶה, כָּךְ אֵין בְּיָדִי לְמַלֹּאת שְׁאֵלָתָם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר ״וְאִם כָּכָה אַתְּ עֹשֶׂה לִי״, כִּי דִּמְיוֹן זֶה שֶׁל נְקֵבָה מָצוּי בְּךָ כִּבְקִבְיָכוֹל, כִּי בְיָדְךָ לְרַוּוֹת

צָמָאם, וְאַתָּה הוֹרָה גְּבָר, וְאֵיךְ תַּטִּיל עָלַי דִּמְיוֹן הַנְּקֵבָה וַאֲנִי זָכָר שֶׁאֵין לוֹ דַּדִּים לְהָנִיק? וְדִמְיוֹן ״אַתְּ״ כְּלַפֵּי מַעְלָה אֵינוֹ תַּשּׁוּת כֹּחַ חָלִילָה, אֶלָּא מוֹרֶה עַל הַיְכֹלֶת כִּנְקֵבָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ דַּדִּים לְהָנִיק.

כב **הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם.** הַמּוּבָן מִן פְּרוּשׁ רַשִׁ״י כְּאִלּוּ הָיָה מֹשֶׁה מְסַפֵּק בְּיִכֹלֶת הָאֵל חָלִילָה, וּלְפִי שֶׁהָיָה בַּפֶּתַח חִפּוּשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו. וְכָל הַמְפָרְשִׁים חָלְקוּ עָלָיו וְרָצוּ לְיַשֵּׁב דִּבְרֵי מֹשֶׁה, אִישׁ לְפִי שִׂכְלוֹ. וְהַנָּכוֹן שֶׁבְּכֻלָּם הַמּוּבָן מִן לְשׁוֹן ״וּמָצָא לָהֶם״, כִּי כָּךְ מַשְׁמָעוּתוֹ שֶׁיִּשָּׁחֵט לָהֶם וְיֵאָסֵף לָהֶם אֶפְשָׁרִי מִצַּד עַצְמוֹ, אַף ״וּמָצָא לָהֶם״ אֵינוֹ אֶפְשָׁרִי, כִּי מֵאַחַר שֶׁאֵינָן מְבַקְּשִׁין כִּי אִם תְּאֵנָה, אַף אִם תִּתֵּן לָהֶם כָּל צֹאן וּבָקָר וְכָל דְּגֵי הַיָּם שֶׁבָּעוֹלָם לֹא יִמָּצֵא לָהֶם, לֹא יַסְפִּיק לָהֶם, כִּי עוֹד יוֹסִיפוּ סָרָה לְבַקֵּשׁ עֲלִילוֹת דְּבָרִים. וְכָךְ נִרְאִין הַדְּבָרִים מִדְּקָאָמַר ״אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמָצָא לָהֶם״, תַּרְתֵּי ״לָהֶם״ לָמָּה לִי, לְעָרְבִינְהוּ וְלִתְנִינְהוּ: ״אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם״, אֶלָּא שֶׁלְּכָךְ עָשָׂה שְׁתֵּי חֲלֻקּוֹת, לְפִי שֶׁאֶחָד מֵהֶם אֶפְשָׁרִי, מֵאַחַר שֶׁעֲלִילָה הֵם מְבַקְּשִׁים. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁגַּם רַשִׁ״י סָבַר שֶׁמֹּשֶׁה לֹא הָיָה מְסַפֵּק כְּלָל בִּיכֹלֶת הָאֵל יִתְבָּרַךְ, וְהֵבִין מִדְּבָרָיו הַפְּרוּשׁ הַנִּזְכָּר אוֹ שְׁאָר פֵּרוּשׁ שֶׁל הַמְפָרְשִׁים, אַף תָּפַס עָלָיו רַשִׁ״י עַל שֶׁאָמַר דְּבָרָיו בְּלָשׁוֹן שֶׁיֵּשׁ לַטּוֹעִים מָקוֹם לְטָעוֹת וְלוֹמַר שֶׁהָיָה מְסַפֵּק בִּיכֹלֶת הָאֵל יִתְבָּרַךְ חָלִילָה, וְיָבֹא מִזֶּה חִלּוּל הַשֵּׁם. אַךְ לְפִי שֶׁהָיָה בַּסֵּתֶר וְלֹא הָיָה חוֹשֵׁשׁ פֶּן יִשְׁמְעוּ הָעִוְרִים שֶׁבְּמַחֲנֵה הָעִבְרִים, עַל כֵּן לֹא הָיָה מַקְפִּיד בִּלְשׁוֹנוֹ בִּהְיוֹת שֵׁעַם ה׳ הוּא מְדַבֵּר, הַמֵּבִין כַּוָּנָתוֹ, וְלֹא עִם הַטּוֹעִים. אֲבָל ״שִׁמְעוּ נָא הַמֹּרִים״ הָיָה בָּרִבִּים וְשָׁמְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל כַּנּוֹדָע, לְפִיכָךְ נֶעֱנַשׁ.

דָּבָר אַחֵר שֶׁעַל דֶּרֶךְ הַטֶּבַע אָמַר מֹשֶׁה, כִּי בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע וַדַּאי לֹא יִמְצְאוּ בַּמִּדְבָּר דֵּי סִפּוּקָם מִבָּשָׂר וְדָגִים אִם לֹא בְּדֶרֶךְ נֵס, וּכְפִי גֹּדֶל הַנֵּס יִהְיוּ רְאוּיִין לְעֹנֶשׁ גָּדוֹל שֶׁהִטְרִיחוּ בְּתִלּוּנָתָם לְבוֹרְאָם. וְעַל כֵּן אָמַר ״שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי״ וְכוּ׳, וּלְעֻמַּת רַב זֶה יִהְיֶה הַסִּפּוּק נֵס גָּדוֹל, וְעַל חֹדֶשׁ יָמִים זְמַן רַב הוּא, וְתִרְצֶה לְהַגְדִּיל הַנֵּס כְּדֵי לְהַגְדִּיל פָּרְעָנוּתָם, זֶה לֹא יִתָּכֵן. הֵשִׁיב לוֹ ה׳: אִם כֵּן יֹאמְרוּ שֶׁקָּצְרָה יַד ה׳, מוּטָב שֶׁיֹּאבְדוּ הֵם מִמָּה שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁקָּצְרָה יַד ה׳.

וְעַל צַד הָרֶמֶז מִקְרָא זֶה אוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי, כִּי יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת ״יִשָּׁחֵט״ וְ״יֵאָסֵף״ לָמָּה לִי, וְכִי עַכְשָׁיו אָתֵי לְאַשְׁמוּעִינַן דִּין שְׁחִיטָה בִּבְהֵמוֹת וַאֲסִיפָה בְּדָגִים? וְעוֹד שֶׁבִּתְלוּנָתָם זָכְרוּ בָּשָׂר וְדָגִים, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לָהֶם מִין שְׁלִישִׁי, כִּי הַצְּפוֹר לֹא בָּשָׂר מִקְּרֵי. וּבְדֶרֶךְ רְחוֹקָה נֹאמַר שֶׁרָמַז כָּאן לְמַה שֶׁאָמְרוּ הַקַּדְמוֹנִים שֶׁהָרָשָׁעִים נִמְשָׁלוּ לִבְהֵמוֹת שֶׁשְּׁחִיטָתָן שְׁנֵי סִימָנִים, כָּךְ הָרְשָׁעִים נִטְרָדִין מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. וְהַבֵּינוֹנִים נִמְשָׁלוּ לְעוֹפוֹת שֶׁנִּתָּרִים בְּסִימָן אֶחָד, כָּךְ הֵמָּה אַחַר שֶׁקִּבְּלוּ עָנְשָׁם בָּעוֹלָם הַזֶּה יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. וְהַצַּדִּיקִים נִמְשָׁלוּ לָדָגִים שֶׁבַּאֲסִיפָה לְבַד סַגִּי, וְכָךְ נֶאֱמַר בַּצַּדִּיקִים ״וַיֵּאָסֵף אֶל עַמָּיו״ (בראשית כה ח), כִּי מִיתָתָם בִּנְשִׁיקָה. וְכָאן כְּבָר בָּעֲרָה אֵשׁ ה׳ בַּקְּצִינִים וּבַמְקֻצִים, וְלֹא שָׁבוּ עוֹד לִכְסָלָה. וְהַמִּתְאַוִּים הָיוּ הַבֵּינוֹנִים, כַּמּוּבָן מִלְּשׁוֹן ״אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ״, דְּהַיְנוּ הַתּוֹךְ וְהָאֶמְצַע, וְשָׁאֲלוּ בָּשָׂר וְדָגִים שֶׁאֵינָן מִמִּינָם, כִּי בְּשַׂר בְּהֵמָה יֵאוֹת לָרְשָׁעִים וְדָגִים לַצַּדִּיקִים. לָכָךְ נָקַט ״יִשָּׁחֵט״ וְ״יֵאָסֵף״, וְהוֹסִיף מִלַּת ״לָהֶם״ לוֹמַר שֶׁהַבְּהֵמוֹת מִצַּד שֶׁטְּעוּנִין שְׁחִיטָה וְהַדָּגִים מִצַּד שֶׁבַּאֲסִיפָה בְּעָלְמָא סַגִּי, לֹא יִמָּצֵא לָהֶם, אֵינָן מַקְבִּילִין לָהֶם כִּי אֵינָן מִמִּינָם כְּלָל. וְהֵשִׁיב לוֹ ה׳ ״עַתָּה תִּרְאֶה הֲיִקְרְךָ דְבָרִי״, כִּי בְּיָדִי לְהַקְבִּיל לָהֶם מַה שֶּׁהוּא מִמִּינָם, כַּמּוּבָן מִלְּשׁוֹן ״יִקְרְךָ״, כִּי הִקְרָה ה׳ לָהֶם הַשְּׁלָו וּמָצָא מִין אֶת מִינוֹ. וְכָל זֶה דֶּרֶךְ דְּרָשׁ וְרָחוֹק מִפְּשׁוּטוֹ.

כט **הַמַּקֵּנְא אַתָּה לִי וְגוֹ׳.** יְהוֹשֻׁעַ לְפִי שֶׁהָיָה בָּחוּר בַּיָּמִים אָחַז בְּמִדַּת הַקִּנְאָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֻרָיו״, מִצַּד הֱיוֹתוֹ מִבְּחֻרָיו אָמַר כֵּן. וְאִלּוּ הָיָה זָקֵן בָּא בַּיָּמִים לֹא הָיָה מַקְפִּיד עַל הִשְׁתָּרֵר שְׁנֵי רֵעִים כְּאֶחָד. וְעַל כָּךְ אָמְרוּ (ב״ב עה.) פְּנֵי מֹשֶׁה כִּפְנֵי חַמָּה וִיהוֹשֻׁעַ כַּלְּבָנָה. כִּי כְּמוֹ שֶׁקִּטְרְגָה הַלְּבָנָה וְאָמְרָה: אִי אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מְלָכִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד, כָּךְ יְהוֹשֻׁעַ הָיָה מְקַטְרֵג וְאָמַר: אֲלַדֵּד וּמֵידַד מִתְנַבְּאִים. אֲבָל מֹשֶׁה הָיָה כַּחַמָּה שֶׁלֹּא קִטְרְגָה כְּלוּם, כָּךְ מֹשֶׁה אָמַר: מִי יִתֵּן וְהָיָה כָּל עַם ה׳ נְבִיאִים.

וְאָמַר **כִּי יִתֵּן ה׳ אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם.** פֵּרֵשׁ בָּעֲקֵדָה, פְּשִׁיטָא אִם יִהְיוּ מְאֻצָּלִים מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלַי שֶׁלֹּא אֶתְקַנֵּא בָּהֶם, כִּי בְּכָל אָדָם מִתְקַנֵּא חוּץ מִבָּנוֹ וְתַלְמִידוֹ (סנהדרין קה:), אֶלָּא אַפְּלוּ ״כִּי יִתֵּן ה׳ אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם״ וְלֹא יִהְיוּ תַּלְמִידַי, מִכָּל מָקוֹם לֹא אֶתְקַנֵּא בָּהֶם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁדָּוְקָא קָאָמַר, כִּי דַּוְקָא בִּזְמַן שֶׁיִּתֵּן ה׳ אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיִּהְיֶה כָּל עַם ה׳ נְבִיאִים, אֲבָל אִם יֵאָצֵל עֲלֵיהֶם מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלַי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם נְבִיאִים, כִּי הַמְּאֻצָּל צָרִיךְ לִהְיוֹת דּוֹמֶה מִכָּל צַד אֶל הַמְּאַצִּיל. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (נדרים לח.) אֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה כִּי אִם עַל גִּבּוֹר חָכָם עָשִׁיר וְעָנָו, וְכֻלָּן בְּמֹשֶׁה. רָצוּ בָּזֶה מֵאַחַר שֶׁהָיוּ כֻּלָּם בְּמֹשֶׁה, עַל כֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת כִּי הַמְּאֻצָּל מְמֻנּוּ דּוֹמֶה אֲלֵיהֶם מִכָּל צַד. וְזֶה בִּלְתִּי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שָׁוִים בְּכָל אַרְבַּע תְּאָרִים אֵלּוּ, דְּאִם כֵּן מַה גְּבַר מִגִּבְּרִין. אֲבָל אִם יִתֵּן ה׳ אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם בְּלֹא אֶמְצָעִי, אָז אֵין צָרִיךְ בְּאַרְבַּע תְּאָרִים אֵלּוּ שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם שָׁוִים בָּהֶם. וְאֵין לוֹמַר שֶׁיִּתְדַּמּוּ אֵלָיו כִּבְיָכוֹל, כִּי מַה דְּמוּת תַּעַרְכוּ לוֹ, עַל כֵּן נֶאֱמַר ״כִּי יִתֵּן ה׳ אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם״.

פרק יג

ב **שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים.** לְפִי שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל (דברים א כב) ״נִשְׁלְחָה לְפָנֵינוּ אֲנָשִׁים וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ״, ״לָנוּ״ הֱיֵינוּ לְהַנָּאָתֵנוּ וּלְטוֹבָתֵנוּ, וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה ״שְׁלַח לְךָ״ וְלֹא לָהֶם, כִּי לְךָ דַּוְקָא יִהְיֶה הַשְּׁלִיחוּת לְהַנָּאָה וּלְטוֹבָה, אֲבָל לָהֶם לֹא יִהְיֶה לְטוֹבָתָם כִּי עַל יְדֵי שְׁלִיחוּת זֶה נִגְזְרָה עֲלֵיהֶם מִיתָה

וּלְמֹשֶׁה גֶּרֶם שֶׁיִּהְיֶה חַי עוֹד אַרְבָּעִים שָׁנָה, כִּי כְּבָר נִגְזַר עַל מֹשֶׁה שֶׁלֹּא יִרְאֶה אֶת הֶעָשׂוּי לְמַלְכֵי שֶׁבַע אֻמּוֹת וְעַל יְדֵי חֶטְא הַמְרַגְּלִים נִשְׁתַּהוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה.

דָּבָר אַחֵר, ״שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים״, דַּוְקָא אַתָּה תֶּחֱזֶה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אִם הָאֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים לָזֶה הַשְּׁלִיחוּת, כִּי רֹב הָעוֹלָם טוֹעִים בַּאֲנָשִׁים חֲנֻפִּים הַמַּרְאִים אֶת עַצְמָם כְּשֵׁרִים וְלוֹבְשִׁין אַדֶּרֶת שֵׂעָר לְמַעַן כַּחֵשׁ. עַל כֵּן אָמַר ״לְךָ אֲנָשִׁים״, דַּוְקָא אוֹתָן שֶׁהֵם בְּעֵינֶיךָ אֲנָשִׁים חֲשׁוּבִים וְלֹא אוֹתָן שֶׁהֵם אֲנָשִׁים בְּעֵינֵי זוּלָתֶךָ, כִּי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁאֵין תּוֹכָם כְּבָרָם. דָּבָר אַחֵר, ״לְךָ אֲנָשִׁים״, לְךָ נִרְאֶה כִּי הֵמָּה אֲנָשִׁים חֲשׁוּבִים, כִּי עֵינֵי בָשָׂר לְךָ לִרְאוֹת בְּנִגְלֶה לְבַד בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כְּשֵׁרִים הָיוּ, אֲבָל בְּעֵינֵי אֵינָן אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים כִּי אֲנִי רוֹאֶה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, בַּהוֹוֶה וּבֶעָתִיד, כִּי עֲתִידִין לִהְיוֹת בְּעֵצָה רָעָה.

וְרִבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (במ״ר טז ו) שְׁסָמִיכוּת הַמְרַגְּלִים לְמִרְיָם, לְפִי שֶׁמִּרְיָם לָקְתָה עַל עִסְקֵי דִּבָּה וּרְשָׁעִים הַלָּלוּ רָאוּ וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר. וּרְצוֹנָם לוֹמַר שֶׁמִּיָּד אַחַר מַעֲשֶׂה מִרְיָם נִשְׁתַּלְּחוּ הַמְרַגְּלִים, כִּי אָמַר ה׳ פֶּן יִנָּחֵם כָּל אֶחָד מֵהֶם וְיִקַּח מוּסָר בִּרְאוֹתוֹ מַה שֶּׁקָּרָה לְמִרְיָם. וּמִטַּעַם זֶה פֵּרֵט כָּאן ״אֲנָשִׁים״ לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב א) ״וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה״, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר ״וַיְדַבְּרוּ״ כִּי ״וַתְּדַבֵּר״ חוֹזֵר אֶל מִרְיָם, וְעוֹד שֶׁלֹּא מָצִינוּ עָנָשׁ לְאַהֲרֹן, אֶלָּא שֶׁהִגִּיד לְךָ הַכָּתוּב שֶׁלָּשׁוֹן הָרַע מָצוּי בְּנָשִׁים יוֹתֵר מִבַּאֲנָשִׁים, כִּי עֲשָׂרָה קַבִּין שִׂיחָה יָרְדוּ לָעוֹלָם תִּשְׁעָה נָטְלוּ נָשִׁים כו׳, (קידושין מט:), וּלְפִי שֶׁסְּתָם נָשִׁים פַּטְפְּטָנִיּוֹת דַּבְּרָנִיּוֹת עַל כֵּן תָּלָה הַדִּבּוּר בְּמִרְיָם, כִּי הִיא הִתְחִילָה בְּקִלְקוּל זֶה וְאַהֲרֹן הָיָה טָפֵל לָהּ. לְכָךְ אָמַר ״שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים״ שֶׁאֵין לָהֶם דֶּרֶךְ נָשִׁים וְלֹא יִהְיוּ כְּמִרְיָם שֶׁסִּפְּרָה לָשׁוֹן הָרַע אֶלָּא אֲנָשִׁים מַמָּשׁ שֶׁאֵין מִדַּרְכָּן לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע.

דָּבָר אַחֵר לְכָךְ פֵּרֵט אֲנָשִׁים, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ילקו״ש פנחס תשעג כז) הָאֲנָשִׁים הָיוּ שׂוֹנְאִים אֶת הָאָרֶץ וְאָמְרוּ ״נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה״ (במדבר יד ד), וְהַנָּשִׁים הָיוּ מְחַבְּבוֹת הָאָרֶץ וְאָמְרוּ ״תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה״ (שם כז ד), וְעַל כֵּן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִי דַּעְתִּי שֶׁאֲנִי רוֹאֶה בֶּעָתִיד הָיָה יוֹתֵר טוֹב לִשְׁלֹחַ נָשִׁים הַמְחַבְּבוֹת אֶת הָאָרֶץ, כִּי לֹא יְסַפְּרוּ בִּגְנוּתָהּ, אֲבָל לְךָ לְדַעְתְּךָ שֶׁאַתָּה סָבוּר שֶׁכְּשֵׁרִים הֵמָּה וְאַתָּה סָבוּר שֶׁהָאָרֶץ חֲבִיבָה עֲלֵיהֶם, תִּשְׁלַח אֲנָשִׁים. וְזֶהוּ ״שְׁלַח לְךָ״, לְדַעְתְּךָ, ״אֲנָשִׁים״, אֲבָל לְדַעְתִּי הָיָה יוֹתֵר טוֹב לִשְׁלֹחַ נָשִׁים כָּאָמוּר.

וַיָּתֻרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן. מָצִינוּ שָׁלֹשׁ לְשׁוֹנוֹת בְּעִנְיָן זֶה: וַיָּתֻרוּ, וַיַּחְפְּרוּ, וַיְרַגְּלוּ, כִּי יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ (דברים א כב): ״נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ״. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר: ״וַיָּתֻרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן״. וּבַמְרַגְּלִים כְּתִיב (שם א כד): ״וַיְרַגְּלוּ אוֹתָהּ״. לְפִי שֶׁשָּׁלֹשׁ דֵּעוֹת הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר ״וַיָּתֻרוּ״, שֶׁיֵּשׁ בְּמַשְׁמָעוּתוֹ גַּם לְשׁוֹן יִתְרוֹן, כִּי רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַרְאוֹת לָהֶם יִתְרוֹן הָאָרֶץ עַל כָּל הָאֲרָצוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ג ח): ״וּלְהַעֲלוֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִיא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה״, וְטוֹבָה זוֹ הִיא הַטּוֹבָה הָרוּחָנִית מִצַּד הֱיוֹתָהּ אֲוִירָא דְּמַחְכִּים (ב״ב קנח:), כִּי זֶה הֲכָנָה אֶל הָאָדָם לָבֹא עַל יָדוֹ לְכָלַל הַטּוֹבָה הָאֲמִתִּית, כִּי אֵין לְאָדָם יִתְרוֹן תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ זוּלָתוֹ וְיִתְרוֹן אֶרֶץ זֶה בַּכֹּל הִיא (קהלת ה ח). אֲבָל יִשְׂרָאֵל רוּחַ אַחֶרֶת הָיְתָה עִמָּהֶם, כִּי תָּמִיד הָיוּ מְבַקְּשִׁים תּוֹאֲנָה לָשׁוּב מִצְרָיְמָה, וְעַל כֵּן אָמְרוּ ״וַיַּחְפְּרוּ״, שֶׁיֵּשׁ בְּמַשְׁמָעוּתוֹ לְשׁוֹן חֶרְפָּה, כִּי עֶרְוַת הָאָרֶץ רָצוּ לִרְאוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם מָקוֹם לָלִין וְלוֹמַר ״נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה״. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם לֹא בִּקְּשׁוּ שֶׁיּוֹצִיאוּ מִלִּבָּם דִּבָּה שִׁקְרִית. וְהַמְרַגְּלִים הִשְׁחִיתוּ הִתְעִיבוּ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁבִּקְּשׁוּ מֵהֶם, וְהוֹצִיאוּ מִלִּבָּם מִלִּין שְׁקָרִים כְּדֶרֶךְ כָּל הוֹלֵךְ רָכִיל הַמַּפְלִיג כָּל דָּבָר לְהַגִּיד יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁרָאָה, לְכָךְ נֶאֱמַר ״וַיְרַגְּלוּ אוֹתָהּ״. כִּי רֶגֶל לָשׁוֹן רָכִיל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ רַשִׁ״י עַל פָּסוּק לֹא תֵלֵךְ רָכִיל (ויקרא יט טז).

גַּם יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר ״וְיָתוּרוּ״, כִּי בֶּאֱמֶת הָאָרֶץ הַהִיא רֹאשׁ לְכָל הָאֲרָצוֹת עַל יְדֵי כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת כְּפוּלוֹת שֶׁיֵּשׁ לָהּ בְּיֶתֶר שְׁאֵת עַל כָּל שְׁאָר הָאָרֶץ. וְכֵן מֵבִיא בַּיְלְקוּט פָּרָשָׁה זוֹ (יג תשמג) עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פָּסוּק ״וְרֹאשׁ עַפְרוֹת תֵּבֵל״ (משלי ח כו), וְהֵמָּה עָשׂוּ בְּהֵפֶךְ זֶה לוֹמַר שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת, כִּי אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא, וְהוֹרִידוּהָ מִמַּדְרֵגַת הָרֹאשׁ אֶל מַדְרֵגַת הָרֶגֶל. לְכָךְ נֶאֱמַר ״וַיְרַגְּלוּ אוֹתָהּ״, שֶׁעָשׂוּ אוֹתָהּ לְמִדְרַס רֶגֶל, כְּרֶגֶל זֶה הַפָּחוּת שֶׁבְּכָל הַגּוּף. וּבֶאֱמֶת הִיא רֹאשׁ לְכָל הָאֲרָצוֹת, כִּי מִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בְּכָל מָקוֹם לְשׁוֹן עֲלִיָּה בֵּהוֹלֵךְ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְעַל זֶה אָמְרוּ ״נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה״, מָצִינוּ נְתִינָה לְשׁוֹן שְׁבִיקָה, כְּמוֹ ״לֹא יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ״ (שמות ג יט), תַּרְגּוּמוֹ ״לֹא יִשְׁבּוֹק״, כָּךְ אָמְרוּ כָּאן נִשְׁבּוֹק הָרֹאשׁ, אוֹתָהּ אֶרֶץ שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים כִּי הִיא רֹאשׁ לְכָל הָאֲרָצוֹת, וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם אוֹמְרִים שֶׁהִיא לְמַטָּה מִמַּדְרֵגַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וּמַה שֶּׁכָּתוּב לְשׁוֹן מְרַגְּלִים בְּאוֹתָן שֶׁשָּׁלַח יְהוֹשֻׁעַ, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים, מִכָּל מָקוֹם קָרָאם מְרַגְּלִים לְפִי שֶׁהָלְכוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ לְמִדְרַךְ כַּף רֶגֶל לְיִשְׂרָאֵל, אוֹ לַעֲשׂוֹת מִדְרַךְ רֶגֶל לְיִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ. אֲבָל כָּאן נֶאֱמַר ״וַיְרַגְּלוּ אוֹתָהּ״, מַשְׁמַע שֶׁעָשׂוּ אֶת הָאָרֶץ עַצְמָהּ כְּמַדְרֵגַת הָרֶגֶל. וּמַה שֶּׁכָּתוּב אֵצֶל יְהוֹשֻׁעַ ״כִּי לְחַפֹּר אֶת כָּל הָאָרֶץ בָּאוּ״ (יהושע ב ג), לְפִי שֶׁעָשׂוּ אֶת עַצְמָן מוֹכְרֵי קְדֵרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ב א) ״חֶרֶשׁ לֵאמֹר״, וְדֶרֶךְ עוֹשֵׂי קְדֵרוֹת לַעֲשׂוֹת חֲפִירוֹת בָּאָרֶץ וְגוּמּוֹת, וְהַמָּקוֹם הַהוּא הָיָה דָּשֵׁנָּה שֶׁל יְרִיחוֹ, מָקוֹם חָשׁוּב. עַל כֵּן אָמְרוּ עֲלֵיהֶם: רְאוּ כִּי לְחַפֹּר אֶת הָאָרֶץ בָּאוּ, לַעֲשׂוֹת חֲפִירוֹת בָּאָרֶץ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לָהֶם קְדֵרוֹת, וְיִקָּלְקְלוּ הָאָרֶץ.

ג עַל פִּי ה׳. לֹא הָיָה הַשְּׁלִיחוּת עַל פִּי ה׳, שֶׁהֲרֵי אָמַר לוֹ ״שְׁלַח לְךָ״ לְדַעְתְּךָ וְכוּ׳. אֶלָּא רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהַשְּׁלִיחוּת מִמִּדְבַּר פָּארָן הָיָה עַל פִּי ה׳, מַפַּע הָרִאשׁוֹן מֵחֲצֵרוֹת. כִּי לְפִי דִּבְרֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֹא הָיָה מַסְכִּים לִשְׁלֹחַ כְּלָל, אַף לְרוֹב הַפְּצָרָתָם לֹא מִיחָה בָּהֶם. וּמִכָּל מָקוֹם הָיָה לוֹ לְאַחַר זְמַן הַשְּׁלִיחוּת, שֶׁהֲרֵי מִמִּדְבַּר פָּארָן כַּמָּה מַסָּעוֹת עַד סְמוּךְ לָאָרֶץ, וְהָיָה לוֹ לִשְׁלֹחַ מֵחֲנָיָה אַחֶרֶת הַסְּמוּכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִמִּדְבַּר פָּארָן. אֶלָּא לְפִי שֶׁחֲנָיָה זוֹ שֶׁל מִדְבַּר פָּארָן

הָיְתָה מִיָּד בְּבוֹאָם מֻחֲצָרוֹת שָׁקֻרָה שָׁם מַעֲשֶׂה שֶׁל מִרְיָם, וְחָשַׁב ה׳ כִּי קָרוֹב הוּא הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא, אוּלַי יִקָּחוּ הָרְשָׁעִים מוּסָר. וְאוּלַי בְּרוֹב הַיָּמִים יִשְׁכְּחוּ מַה שֶּׁקָּרָה לְמִרְיָם. וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״עַל פִּי ה׳״ מוּסָב עַל מִמִּדְבַּר פָּארָן וְלֹא עַל עֶצֶם הַשְּׁלִיחוּת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָיָה מִמִּדְבַּר פָּארָן דַּוְקָא, כִּי מִמָּקוֹם זֶה שִׁעֲרָה חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁיִּלְכוּ וְיָשׁוּבוּ תּוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל מֵתֵי מִדְבָּר בְּנֵי שִׁשִּׁים שָׁנָה, וְיָבֹאוּ בְּכֶלַח אֶלֵי קָבֶר (איוב ה כו), כָּל מִי שֶׁהָיָה בֶּן עֶשְׂרִים וּמַעְלָה אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם הָיְתָה הַגְּזֵרָה.

טז וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ. יְהֹ יוֹשִׁיעֲךָ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן לָמָּה דַּוְקָא שֵׁם שֶׁל יָהּ, וְלָמָּה לֹא הִתְפַּלֵּל גַּם עַל כָּלֵב. וְנִרְאֶה לְפִי שֶׁאָמַר לָהֶם ״עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב״, וְהַמְרַגְּלִים אָמְרוּ ״עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב״, פֵּרֵשׁ רַשׁ״י לְפִי שֶׁנִּכְווּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל. וְחָשַׁב בּוֹ שֶׁמִּסְתָּמָא בְּעֵצָה זוֹ לֹא יִהְיֶה יְהוֹשֵׁעַ, כִּי אַדְרַבָּה הוּא הֶחֱלִישׁ אֶת עֲמָלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חָרֶב. וּלְדוֹרוֹת מֵאוֹתָהּ מִלְחָמָה וְהָלְאָה הוּא גַּם כֵּן בָּטוּחַ בְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר (שמות יז טז) ״כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַה׳ בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר״. וּבְאוֹתָהּ שְׁבוּעָה שֶׁהָיְתָה בְּשֵׁם יָהּ יִהְיֶה בָּטוּחַ לְנַצֵּחַ אֶת עֲמָלֵק. עַל כֵּן הוֹסִיף לוֹ מֹשֶׁה יָהּ עַל שְׁמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִזְכָּר לַשְּׁבוּעָה שֶׁהָיְתָה בְּשֵׁם יָהּ, וּבְסִבָּה זוֹ לֹא יִהְיֶה בַּעֲצַת מְרַגְּלִים שֶׁהִפְחִידוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בַּעֲמָלֵק.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ הָיָה תַּלְמִידוֹ, הִקְפִּיד עָלָיו שֶׁלֹּא יַקְדִּימַ תַּבְשִׁילוֹ וְיִתְלוֹ בְּרִבּוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁהָיָה מְשֻׁבָּט יוֹסֵף שֶׁהֵבִיא דִּבַּת אֶחָיו, עַל כֵּן הָיָה יָרֵא שֶׁלֹּא יֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ זְקֵנוֹ. כִּי מִסְּתָם זֶה לֹא הִזְכִּיר בּוֹ ״לְמַטֵּה יוֹסֵף״, וּבְנַדְבַ בֶּן סוּסִי הִזְכִּיר ״לְמַטֵּה יוֹסֵף״. וּמַה שֶּׁלֹּא הִתְפַּלֵּל עַל גַּדִּי, אוּלַי חָשַׁב שֶׁאִם זֶה שֶׁבָּא מִשֵּׁבֶט אֶפְרַיִם הַגָּדוֹל מִמְּנַשֶּׁה לֹא יְשַׁנֶּה אֶת תַּפְקִידוֹ, מִסְתָּמָא גַּם הַקָּטָן מִמֶּנִּי לֹא יְדַבֵּר כְּנֶגְדּוֹ. וּכְבָר נוֹדָע מִבִּרְכוֹת שֶׁל יַעֲקֹב כִּי שָׁם שָׁם לוֹ חֹק לְחַקְּדִים אֶת אֶפְרַיִם לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה. אוֹ לְפִי שֶׁנִּקְרָא אָבִיו מְנַשֶּׁה עַל שֵׁם ״כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת כָּל בֵּית אָבִי״, וְחָשַׁב מֹשֶׁה שֶׁמִּסְתָּמָא כָּל זַרְעוֹ שָׁכְחוּ כָּל מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם.

יח הֶחָזָק הוּא וָרָפֶה. פֵּרֵשׁ רַשׁ״י סִימָן מָסַר לָהֶם כוּ׳, וְקָשֶׁה מִנָּא לֵיהּ לְרַשׁ״י לוֹמַר כֵּן, אִם לְפִי שֶׁקָּשֶׁה לוֹ בַּמֶּה יִוָּדַע אֵיפֹא אִם חֲזָקִים הֵמָּה אוֹ לֹא, שֶׁהֲרֵי לֹא הָלְכוּ לְהִלָּחֵם עִמָּהֶם, תִּקְשֶׁה עַל דִּבְרֵי הַמְרַגְּלִים שֶׁאָמְרוּ ״אֶפֶס כִּי עַז הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים בְּצוּרוֹת״ וְגוֹ׳, וּמֵאַחַר שֶׁרָאוּ הֶעָרִים בְּצוּרוֹת הָיָה לָהֶם לַחֲשׁוֹב כִּי חֲלָשִׁים הֵמָּה, כִּי עַל כָּרְחָם יָשְׁבוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁאָמְרוּ כִּי רָאוּ בְּחוּשׁ כִּי הַסִּימָן בָּטֵל, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֶעָרִים בְּצוּרוֹת מִכָּל מָקוֹם עַז הָעָם. וּמְנָא יָדְעוּ, וַדַּאי אָמְרוּ זֶה עַל שֶׁרָאוּ אוֹתָם בַּעֲלֵי קוֹמָה עֲנָקִים וְאַנְשֵׁי מִדּוֹת. וְאִם כֵּן שֶׁמָּא ״הֶחָזָק הוּא״ כִּפְשׁוּטוֹ, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר ״הַמַּחֲנִים אִם מִבְצָרִים״ וּמִדְּקָאָמַר בְּבֵי״ת ״הַבְּמַחֲנִים״ שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁעַל יוֹשְׁבֶיהָ קָאָמַר, מִכָּל מָקוֹם רַשׁ״י פֵּרֵשׁ הַסִּימָן עַל פָּסוּק ״הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה״.

וְנִרְאֶה שֶׁקָּשֶׁה לְרַשׁ״י, שֶׁהָיָה לוֹ לְכַנֵּס בְּכִי טוֹב וְלָמָּה הִתְחִיל בְּקָלָלָה, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּבָר אָמַר כִּי טוֹבָה הִיא, וְרָאוּי לְהַתְחִיל בְּכָל פָּרָט כִּדְבַר ה׳ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּכָל הַפָּרָטִים: הַטּוֹבָה הִיא אִם רָעָה, הַמְשֻׁמָּנָה הִיא אִם רָזָה, הֲיֵשׁ בָּהּ עֵץ אִם אַיִן, בְּכֻלָּם הִתְחִיל בְּשֶׁבַח וְכָאן הִתְחִיל בִּגְנוּת, כִּי הֶחָזָק הוּא הַיֵּינוּ רָעָה לְיִשְׂרָאֵל וְגוֹרֵם לָהֶם קְלָקוּל. עַל כֵּן פֵּרֵשׁ שִׁסִּימָן מָסַר לָהֶם וְכָל אֶחָד קַל מִצַּד אֶחָד וְקָשֶׁה מִצַּד אַחֵר, כִּי מַאֲמַר הֶחָזָק הוּא קָשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל מִצַּד כִּי עַז הָעָם, וְאַף טוֹב הוּא לְיִשְׂרָאֵל כִּי מִסְּתָמָא יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת וּבְנָקֵל לָבוֹא אֲלֵיהֶם. וּמַאֲמַר הֲרָפֶה אִם טוֹב הוּא מִצַּד רְפִיּוֹנָם מִכָּל מָקוֹם לֹא טוֹב הַדָּבָר מִצַּד שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַמִּבְצָר, וְאִם כֵּן שִׁקּוּלִים הֵמָּה. וְכֵן הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים כָּל אֶחָד קַל מִצַּד וְכָבֵד מִצַּד, וּשְׁקוּלִים הֵמָּה.

כ הֲיֵשׁ בָּהּ עֵץ אִם אַיִן. דָּרְשׁוּ רז״ל (ב״ב טו) אִם יֵשׁ שָׁם אָדָם כָּשֵׁר שֶׁיָּגֵן עֲלֵיהֶם כְּעֵץ זֶה הָעוֹשֶׂה צֵל וּמָגֵן עַל כָּל הַמִּסְתּוֹפֵף בְּצִלּוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר ״סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם״ שֶׁכְּבָר מֵת אִיּוֹב. רָמֵז לַדָּבָר, ״צִלָּם״ עוֹלֶה לְמִסְפַּר ״עֵץ״. וְיֵשׁ אוֹמְרִים ״עֵץ״ זֶה עוֹץ, וְהוּא אִיּוֹב שֶׁהָיָה מֵאֶרֶץ עוּץ. וְעַל דֶּרֶךְ הַנִּסְתָּר אָמַר ״הֲיֵשׁ בָּהּ עֵץ אִם אַיִן״, דּוֹמֶה לְמַה שֶּׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל ״הֲיֵשׁ ה׳ בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן״, כִּי לֹא הָיוּ יִשְׂרָאֵל מְסֻפָּקִים בְּמְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי לֹא נֶאֱמַר ״הֲיֵשׁ ה׳ אִם אַיִן״ אֶלָּא יוֹדְעִים הָיוּ שֶׁיֵּשׁ ה׳, אֲבָל הָיוּ מְסֻפָּקִים אִם הוּא בְּקִרְבָּם וּמַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם אוֹ אִם מִסָּרָם תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת הַמַּעֲרָכָה. כָּךְ רָצָה מֹשֶׁה לַחֲקוֹר אִם הָאָרֶץ הַהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּצֵל שַׁדַּי וְאֶרֶץ אֲשֶׁר עֵינֵי ה׳ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ תָּמִיד, אוֹ אִם הִיא תַּחַת הַמַּעֲרָכָה כִּשְׁאָר אֲרָצוֹת. וְרָמַז בְּמִלַּת ״עֵץ״ לְצֵל שַׁדַּי, וְשֵׁם שֶׁל אַרְבַּע רָמוּז בְּמִלַּת עֵץ. כִּיצַד, י״ה – י׳ פְּעָמִים ה׳, ה׳ פְּעָמִים י׳ הֲרֵי מֵאָה. ו״ה – ו׳ פְּעָמִים ה׳, ה׳ פְּעָמִים ו׳ הֲרֵי שִׁשִּׁים. סַךְ הַכֹּל מֵאָה וְשִׁשִּׁים כְּמִסְפַּר ״עֵץ״ וּכְמִסְפַּר ״צִלָּם״, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם״ וַעֲזָבָם לַמִּקְרִים וַה׳ אִתָּנוּ שׁוֹמְרֵינוּ וְצִלֵּנוּ. וּמִדְּקָאָמַר ״מֵעֲלֵיהֶם״ שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁצִּלּוֹ עַל הָאָרֶץ הַהִיא זוּלַת שֶׁמֵּעֲלֵיהֶם סָר מֵרַעַת יוֹשְׁבֵי בָהּ. אֲבָל הָאָרֶץ מִצַּד עַצְמָהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר עֵינֵי ה׳ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ.

וְאָמַר **וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ.** לְפִי שֶׁהַיָּמִים יְמֵי בִכּוּרֵי עֲנָבִים וְהַבְּעָלִים מַקְפִּידִין עַל הַלְּקִיחָה, וּמִכָּל מָקוֹם הִתְחַזְּקוּ וִהְיוּ לַאֲנָשִׁים כִּי ה׳ עִמָּכֶם. וְעַל צַד הָרֶמֶז אָמַר שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לַעֲנָבִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ט י): ״כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל״, וּבַמִּדְרָשׁ (ילקו״ש וישב מ קמו עיי״ש) אָמְרוּ: ״הִבְשִׁילוּ אֶשְׁכְּלוֹתֶיהָ עֲנָבִים״, הִגִּיעַ זְמַנָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נִגְאָלִין. עַל זֶה אָמַר כָּאן ״וְהַיָּמִים יְמֵי בִכּוּרֵי עֲנָבִים״, הִגִּיעַ זְמַנָּם לִכָּנֵס לָאָרֶץ, כִּי בְּכָר נִתְבַּשְּׂלוּ וְנִגְמַר כָּל שְׁלֵמוּתָם עַל יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁקִּבְּלוּ.

כב וְחָבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם. פֵּרְשׁוּ רז״ל (סוטה לד:) שֶׁהָיְתָה מְבֻנָּה עַל אֶחָד מִשִּׁבְעָה בְּצֹעַן בְּכָל טוּב. וּלְשׁוֹן ״שֶׁבַע שָׁנִים לִפְנֵי״ אֵינוֹ מַשְׁמַע כֵּן, כִּי אַף אִם נֹאמַר שֶׁלְּשׁוֹן ״לִפְנֵי״ הַיְינוּ קֹדֶם בְּמַעֲלָה וְלֹא קֹדֶם בִּזְמַן, מִכָּל מָקוֹם ״שֶׁבַע שָׁנִים״ מְדַבֵּר בִּקְדִימָה זְמַנִּית דַּוְקָא. וְהַרְבֵּה מְפָרְשִׁים יָצְאוּ לְלֹקֶט וְלֹא מָצְאוּ יְשׁוּב מַסְפִּיק.

וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁהַדָּבָר כְּפִשׁוּטוֹ מַמָּשׁ, כִּי מֵאַחַר שֶׁהוּנַח שֶׁשַּׁיָּךְ לְשׁוֹן מְבוּנָה בְּפֵרוֹת, אִם כֵּן אִם עָשְׂתָה צֹעַן בְּכָל שָׁנָה אֶלֶף מִדּוֹת יַגִּיעַ לְשֶׁבַע שָׁנִים שִׁבְעַת אֲלָפִים מִדּוֹת, וְחֶבְרוֹן הוּא מְעֻלֶּה שֶׁבַע פְּעָמִים יוֹתֵר מִצֹּעַן, מִמֵּילָא עָשְׂתָה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה שִׁבְעַת אֲלָפִים מִדּוֹת, נִמְצָא שֶׁאוֹצָרוֹת שֶׁל תְּבוּאָה שֶׁהָיוּ מְבוּנִים בְּפֵרוֹת בְּצֹעַן בְּשֶׁבַע שָׁנִים הָיוּ מְבוּנִים בְּחֶבְרוֹן בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה, וְאִם כֵּן שַׁפִּיר קָאָמַר ״וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה״ בִּתְבוּאָה ״לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם״, קֹדֶמָה בִּזְמַן מַמָּשׁ. וְשַׁיָּךְ בָּזֶה לְשׁוֹן בִּנְיָן מַמָּשׁ כִּי בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ הַרְבֵּה תְּבוּאָה בּוֹנִין הַרְבֵּה אוֹצָרוֹת וְאָז הַמָּקוֹם בָּנוּי בִּבְנְיָנִים מַמָּשׁ. אוֹ בִּהְיוֹת שֶׁיּוֹשְׁבֵי הַמָּקוֹם יֵשׁ לָהֶם תְּבוּאָה הַרְבֵּה לִמְכֹּר, אָז כֶּסֶף וְזָהָב יִרְבְּיוּן וְיִבְנוּ לָהֶם בָּתִּים סְפוּנִים וַחֲשׁוּבִים. וְהָיָה חֶבְרוֹן בָּנוּי בְּכָל עִנְיְנֵי יֹפִי שֶׁבַע שָׁנִים לִפְנֵי צֹעַן מִצְרַיִם, כִּי זֶה מֵעִיד עַל עֲשִׁירוּת הַמָּקוֹם וְרִבּוּי תְּבוּאָתָם כִּי יִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הוּא. וְהִזְכִּיר שֶׁבַח הָאָרֶץ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם, לְפִי שֶׁעֲתִידִין לוֹמַר ״נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה״. וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר ״וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן״ וְלֹא נֶאֱמַר ״וַיָּבֹאוּ״, לְפִי שֶׁבְּבוֹאָם לְחֶבְרוֹן וָרְאוּ שָׁם מַעֲלַת הָאָרֶץ עַל מִצְרַיִם הָיוּ כֻּלָּם בְּלֵב אֶחָד כְּאִישׁ אֶחָד לְסַפֵּר בְּשֶׁבַח הָאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ נִתְקַלְקְלוּ, וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה צַדִּיקִים הָיוּ.

כד לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל. כִּי מִימִים רַבִּים הָיָה נִקְרָא מָקוֹם זֶה ״אֶשְׁכּוֹל״ כִּדְמַסִּיק בַּיְלְקוּט פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה (קב כג) וּבְפָרָשָׁה זוֹ (תשמג יג), וְעַל יְדֵי מַעֲשֶׂה זֶה קָרְאוּהוּ ״נַחַל אֶשְׁכּוֹל״, הוֹסִיפוּ לוֹ שֵׁם ״נַחַל״, וְהוּא לְשִׁבְחוֹ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּי עִקַּר הַגֶּפֶן הַטּוֹב הוּא הַצּוֹמֵחַ בֶּהָרִים כִּי הֵמָּה מִתְבַּשְּׁלִים בְּיוֹתֵר עַל יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַשּׁוֹלֶטֶת יוֹתֵר בֶּהָרִים מִבַּנְּחָלִים, וְהֵמָּה לָקְחוּ אֶשְׁכּוֹל מִן הַנַּחַל בָּעֶמֶק וְאַף עַל פִּי כֵן הָיָה גָּדוֹל וּמְעֻלֶּה, וְקַל וָחֹמֶר לְאַשְׁכְּלוֹת הֶהָרִים. וּבָזֶה מְתוֹרָץ לָמָּה לֹא קָרָאוּהוּ סְתָם ״אֶשְׁכּוֹל״. וּלְמַעְלָה פָּרָשַׁת נָשֹׂא (ה יז) בְּמֵי הַמָּרִים פָּרַשְׁתִּי שֶׁמֵּי מָרָה הָיוּ מְתוּקִים וּבְפִיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ לִהְיוֹת מָרִים, וְעַל כֵּן הַצָּרְךְ לוֹמַר שָׁם ״עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מָרָה״, שֶׁלֹּא יוּבַן מִשָּׁם מָרָה שֶׁהָיוּ קֹדֶם לָכֵן מָרִים. כָּךְ בְּעֵקְדָּה פֵּרֵשׁ שֶׁהַצָּרְךְ לְהוֹדִיעַ לָנוּ שֶׁנִּקְרָא ״אֶשְׁכּוֹל״ עַל אוֹדוֹת אֶשְׁכּוֹל זֶה שֶׁכָּרְתוּ מִשָּׁם, שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁנִּקְרָא מֵעוֹלָם אֶשְׁכּוֹל עַל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ שָׁם אֶשְׁכּוֹלוֹת מֻבְחָרִים, וְיִהְיֶה זֶה עֵדוּת עַל גְּנוּת הָאָרֶץ שֶׁאֵין בְּכָל הָאָרֶץ כְּמוֹתָם, עַל כֵּן אָמַר שֶׁבְּכָל הָאָרֶץ הָיָה כֵן וְהֵמָּה לָקְחוּ בְּמִקְרֶה מִמָּה שֶׁנִּזְדַּמֵּן לְיָדָם, וּמַה שֶּׁנִּקְרָא ״נַחַל אֶשְׁכּוֹל״ זֶהוּ עַל אוֹדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל. וְיִתָּכֵן לְפָרֵשׁ שֶׁנִּקְרָא אֶשְׁכֹּל עַל שֵׁם ״לָמָּה אֶשְׁכַּל שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד״, כִּי מָקוֹם זֶה גָּרַם לָהֶם שֶׁנַּעֲשׂוּ שְׁכוּלִים, כִּי אָמְרוּ כְּשֵׁם שֶׁפָּרְחָה מִשָּׁנָה כָּךְ עַמָּהּ, וְעַל יְדֵי זֶה כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי כֻּלָּם נִכְרְתוּ סָפוּ תַּמּוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר ״אֲשֶׁר כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״.

כו וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא. אָמְרוּ אֵל מֹשֶׁה, כָּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּשֵׁם ה׳, לֹא נָפַל מִכֻּלָּם דָּבָר אַרְצָה, וְכַאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: ״בָּאנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ״, כִּי אִלּוּ הָיָה בָּהּ שִׁנּוּי בְּאֵיזֶה דָּבָר הָיָה נִרְאֶה כְּאִלּוּ לֹא זוֹ הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ לְשָׁם מֵאַחַר שֶׁחָסְרוּ בָּהּ הַתְּאָרִים הָהֵם, וְנוֹסָף עַל דְּבָרֶיךָ הוּא שֶׁגַּם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִיא. אַךְ בְּדָבָר אֶחָד לֹא מָצָאנוּ כְּדִבָּרֶיךָ, כִּי אָמַרְתָּ שֶׁסִּימָן זֶה בָּדוּק וּמְנֻסֶּה שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁהָעָם יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת, עַל זֶה אָמְרוּ ״אֶפֶס כִּי עַז הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלוֹת מְאֹד״, כִּי לְשׁוֹן ״אֶפֶס״ מְשַׁמֵּשׁ כְּמוֹ אַךְ וְרַק.

וְהַבֵּט יָמִין וּרְאֵה כִּי הֵמָּה אָמְרוּ ״עָרִים גְּדוֹלִים וּבְצֻרוֹת מְאֹד״, וּבְפָרָשַׁת דְּבָרִים (א כח) אָמַר מֹשֶׁה שֶׁהַמְרַגְּלִים אָמְרוּ ״עָרִים גְּדֹלוֹת וּבְצֻרוֹת בַּשָּׁמָיִם״, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁאָמְרוּ בַּשָּׁמַיִם, אֶלָּא שֶׁמֹּשֶׁה הֵבִין מִדִּבְרֵיהֶם כְּפִירָה בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי אָמְרוּ ״חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ״, כְּבָיְכוֹל אֲפִלּוּ בַּעַל הַבַּיִת אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו מִשָּׁם (סוטה לה.). וְאָמְרוּ שֶׁחוֹזֵק זֶה בָּא לָהֶם מִכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וּכְסִילֵיהֶם, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״וּבִצְרוֹת בַּשָּׁמָיִם״, שֶׁמִּזָּלָם שֶׁבַּשָּׁמַיִם חָזָק מִמֶּנּוּ כְּבָיְכוֹל. וּמִתְּחִלָּה לֹא אָמְרוּ כְּפִירָה זוֹ בְּפֵרוּשׁ, וְאָמְרוּ סְתָם ״בְּצֻרוֹת גְּדֹלוֹת מְאֹד״, וְכַאֲשֶׁר בָּא כָּלֵב וְהִכְחִישׁ דִּבְרֵיהֶם אָמְרוּ הַכְּפִירָה בְּפֵרוּשׁ ״כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ״. וּמִסּוֹף דִּבְרֵיהֶם נִכָּר שֶׁרֹאשׁ דִּבְרֵיהֶם הָיָה גַּם כֵּן כְּפִירָה, וּכְאִלּוּ אָמְרוּ ״וּבִצְרוֹת בַּשָּׁמָיִם״.

ל עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ. כְּפֶל הַלְּשׁוֹנוֹת יֵשׁ לְפָרֵשׁ בִּשְׁנֵי פָנִים. דֶּרֶךְ אֶחָד הוּא, שֶׁ״עָלֹה״ כְּלַפֵּי מַעְלָה אָמַר, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מו ד) ״וְאָנֹכִי אַעֲלְךָ גַם עָלֹה״, שֶׁפֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה ״גַּם עָלֹה״ קָאֵי עַל הַשְּׁכִינָה (מכילתא בשלח פר׳ ג) וְאַגַּבֵּהּ יַעֲלֶה גַּם הוּא, כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ כָּאן, ״עָלֹה״ – אִי אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּ״עָלֹה״ שֶׁהַשְּׁכִינָה תַּעֲלֶה לְבֵית מְלוֹנָהּ, כִּי הָאָרֶץ הַהִיא מָלוֹן לַשְּׁכִינָה מִימוֹת עוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין צא:): צַדִּיק זֶה בָּא לְבֵית מְלוֹנִי. וּכְשֵׁם שֶׁהַשְּׁכִינָה תַּעֲלֶה, כָּךְ אַגַּבֵּהּ נַעֲלֶה גַּם אָנוּ הַדְּבֵקִים בַּהּ׳. ״כִּי יָכוֹל״, אִי אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּ״יָכוֹל״, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָכוֹל לָהֶם, וּכְשֵׁם שֶׁהוּא יָכוֹל לָהֶם כָּךְ נוּכַל גַּם אֲנַחְנוּ לָהֶם בִּיכֹלֶת הָאֵל יִתְבָּרַךְ אֲשֶׁר עִמָּנוּ. וְהַמְרַגְּלִים אָמְרוּ, מֵעִקָּרָא דִּדִינָא פִּרְכָא, וְהַנָּחָה רִאשׁוֹנָה בִּלְתִּי צוֹדֶקֶת, וְלֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֲנַחְנוּ כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ, כִּבְיָכוֹל כְּלַפֵּי מַעְלָה אָמְרוּ כֵּן, וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י.

דֶּרֶךְ שֵׁנִי הוּא, שֶׁאָמַר ״עָלֹה״, אֱמֶת שֶׁהָעֲלָיָה אֶפְשָׁרִית הִיא, אַךְ ״נַעֲלֶה״ בִּתְנַאי זֶה, אִם אֲנַחְנוּ נִתְקַן מַעֲשֵׂינוּ, כִּי בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִלְּתָא, וַאֲנַחְנוּ חַיָּבִים לַעֲשׂוֹת הֲכָנָה אֶל הָעֲלָיָה עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְכֵן ״יָכוֹל״, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַדַּאי יָכוֹל לָהֶם, אַךְ בִּתְנַאי זֶה שֶׁגַּם אֲנַחְנוּ נוּכַל עַל יְדֵי שֶׁנָּסִיר לֵב הָאֶבֶן מִקִּרְבֵּנוּ. וְהִשִּׁיבוּ הַמְרַגְּלִים, אִם בָּנוּ תְּלוּי הַדָּבָר אִם כֵּן אֵין בּוֹ מַמָּשׁ, כִּי אִם ה׳ לֹא יַעֲלֵנוּ מִזֶּה בִּרְחָמָיו – מִצַּדֵּנוּ יִבָּצֵר וְנִמְנַע כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ הַיֵּצֶר

הָרָע, כְּאָמְרוּ רז״ל (סוכה נב.): יְצִרוֹ שֶׁל אָדָם גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וְכִדְמַסֵּיק בַּיְלְקוּט שֶׁל תְּהִלִּים (לה י תשכג) עַל פָּסוּק ״מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ״, הַיְנוּ מִן הַיֵּצֶר הָרָע, עַיֵּן שָׁם.

לב אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא. שֶׁרָאוּ אוֹתָם קוֹבְרִים מֵתִים, וְהָאֱלֹהִים חָשְׁבָה לְטוֹבָה כוּ׳. וְקָשֶׁה, וְכִי בַּעֲבוּר זֶה נִקְרְאוּ מוֹצִיאֵי דִּבָּה, וַהֲלֹא הִגִּידוּ הָאֱמֶת מַה שֶּׁרָאוּ, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁוּ שֶׁלְּטוֹבָתָם עָשָׂה ה׳ זֹאת נִקְרְאוּ מוֹצִיאֵי דִּבָּה, כְּסִילִים רָאוּי שֶׁיִּקָּרְאוּ. וְכֵן מַסִּיק בַּמִּדְרָשׁ (במ״ר טז ב): מְרַגְּלִים שֶׁשָּׁלַח מֹשֶׁה כְּסִילִים הָיוּ כוּ׳. וּלְפָחוֹת יֵשׁ מָקוֹם לוֹמַר אֲהֲנֵי לֵיהּ שְׁטוּתֵיהּ שֶׁלֹּא חָלֵי וְלֹא מַרְגִּישׁ בְּטוֹבָתוֹ.

וְנִרְאֶה שֶׁהָיָה לָהֶם לְכָל הַפָּחוֹת לִתְלוֹת הַקִּבּוּרוֹת בְּחֶטְאָם, כִּי כְּבָר נוֹדַע לָהֶם שֶׁמַּעֲשֶׂה אֶרֶץ כְּנַעַן מְקַלְקְלִים יוֹתֵר מִכָּל הָאֻמּוֹת, וְהֵם אָמְרוּ בְּהֵפֶךְ זֶה שֶׁכָּל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת טוֹבוֹת הֵמָּה וְצַדִּיקִים, וְתָלוּ הַדָּבָר בִּרוֹעַ מֶזֶג אֲוִיר הָאָרֶץ שֶׁאוֹכֵל וּמְכַלֶּה אֲפִלּוּ לְיוֹשְׁבֶיהָ הַמּוּרְגָּלִים בָּהּ, קַל וָחֹמֶר שֶׁתַּזִּיק לְבִלְתִּי יוֹשְׁבִים עָלֶיהָ וּבָאוּ מִמֶּרְחָק וְלֹא הוּרְגְּלוּ בַּאֲוִיר הָאָרֶץ. וּבְאָמְרָם ״אַנְשֵׁי מִדּוֹת״ נִכְלְלוּ כַּמָּה דְּבָרִים, הֵן צִדְקָתָם וְיֹשֶׁר פְּעֻלָּתָם בְּמִדָּה וּבְמִשְׁקָל, אֵינָן יוֹצְאִין מִקּוֹ הַשִּׁוּוּי, הֵן עִנְיַן הַנְהָגָתָם בְּמַאֲכָלָם וּמִשְׁתֶּה, שֶׁאֵינָן מִן הַמְרֻבִּים בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וּמִשְׁגָּל אֶלָּא מְכַלְכְּלִין דִּבְרֵיהֶם בְּמִשְׁפָּט בַּמִּדָּה וּבַזְּמַן הָרָאוּי, וְאִם כֵּן וַדַּאי הַכֹּל תָּלוּי בְּחוֹם הָאֲוִיר הַמְקַלְקֵל הַבְּרִיאוּת. ״וְזֶה פְּרִיָה״, כִּי בְּמָקוֹם שֶׁהַחוֹם גָּדוֹל אָז פְּרִיָה מְשֻׁנֶּה לְמַעְלְיוּתָא אֲבָל עַמָּה מְשֻׁנֶּה לְגִרְיעוּתָא, כִּי הָא בְּהָא תַּלְיָא. ״וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים״, מִן אוֹתָן שֶׁנִּפְּלוּ וּמֵתוּ אֲשֶׁר קָמְטוּ בְּלֹא עֵת. ״בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִילִים״ הַקַּדְמוֹנִים, וְזֶהוּ כֻּלָּם ״הַנְּפִילִים״, כִּי אֶחָד תֹּאַר לַעֲנָקִים וְאֶחָד לְשׁוֹן נְפִילָה מַמָּשׁ. וְאָמְרוּ שֶׁאִם מֶזֶג הָאֲוִיר מַזִּיק לְגַסֵּי הַחוֹמֶר הַחֲזָקִים אַף בְּרִיאִים, קַל וָחֹמֶר שֶׁיַּזִּיק לָנוּ הַחֲלוּשִׁים וּקְטַנִּים מֵעֲרָכָם. ״וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם״, כִּי שָׁמַעְנוּ אוֹמְרִים נְמָלִים יֵשׁ בַּכֶּרֶם, כִּי אֵינוֹ דוֹמֶה רְאִיָּה מֵרָחוֹק לִרְאִיָּה מִקָּרוֹב, כִּי מֵרָחוֹק נִרְאֶה הַכֹּל יוֹתֵר קָטָן מִמַּה שֶּׁהוּא נִרְאֶה מִקָּרוֹב, וַחֲגָבִים גְּדוֹלִים מִנְּמָלִים, וְאִם הָיִינוּ בְּעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים מִסְתָּמָא הָיִינוּ מֵרָחוֹק בְּעֵינֵיהֶם כִּנְמָלִים, כִּי אִידִּי וְאִידִּי חַד שִׁיעוּרָא הוּא.

וְאָמְרוּ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב הָאָרֶץ טוֹבָה מְאֹד מְאֹד, הֵן מִצַּד פְּרִיָה, הֵן מִצַּד מֶזֶג הָאֲוִיר, וְאֵין טוֹבַת הַפֵּרוֹת תָּלוּי בְּחוֹם הָאֲוִיר כִּי אִם בְּשַׁמְנוּנִית הָאָרֶץ הַנּוֹתֶנֶת מְתִיקוּת לַפֵּרוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ ״אֶרֶץ אֲשֶׁר הִיא זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ״, כִּי הַבְּהֵמָה גִּדּוּלֵי קַרְקַע מִקָּרֵי, וְהַדְּבַשׁ כִּנּוּי אֶל הַמְּתִיקוּת הַבָּא מִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ, וְהָאֲוִיר אֵינוֹ מַזִּיק כִּי אִם לַחוֹטְאִים. ״אַךְ בַּה׳ אַל תִּמְרֹדוּ״, וְאָז לֹא יַזִּיק לָכֶם אֲוִיר הָאָרֶץ. ״וְאַתֶּם אַל תִּירְאוּ אֶת עַם הָאָרֶץ״, שֶׁהָיוּ קוֹבְרֵי מֵתִים. ״כִּי לַחְמֵנוּ הֵם״, וַדַּאי בְּחֶטְאָם מֵתוּ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר (דברים ז טז): ״וְאָכַלְתָּ אֶת כָּל הָעַמִּים״, וְאָמְרוּ רז״ל (ב״ק לח.): מַאי דִּכְתִיב (חבקוק ג ו) ״רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם״, רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֻפְּלוּ שִׁבַּע מִצְוֹת שֶׁל בְּנֵי נֹחַ לֹא קִיְּמוּ וְעָמַד וְהִתִּיר מָמוֹנָם לְיִשְׂרָאֵל. וְאִם מָמוֹנָם הִתִּיר עַל שֶׁלֹּא קִיְּמוּ שִׁבַּע מִצְוֹת אִם כֵּן גַּם גּוּפָם הִתִּיר עַל כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶם, וְאִם כֵּן וַדַּאי בְּחֶטְאָם מֵתוּ, דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה הִתִּיר לָנוּ לְאָכְלָם כַּלֶּחֶם. וּרְאָיָה עַל חֶטְאָם שֶׁאֻפְּלוּ צַדִּיק אֶחָד שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם מֵת בְּחֶטְאָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יָגֵן עֲלֵיהֶם כְּצֵל. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ ״סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם״, אֲבָל צֵל שֶׁלָּנוּ קַיָּם, וְהוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכא ה): ״ה׳ שֹׁמְרֶךָ ה׳ צִלְּךָ״.

וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ כִּי ״לַחְמֵנוּ״ הַלָּמ״ד בְּחוֹלָם, כְּמוֹ לוֹחֲמֵינוּ, כִּי הֵם בַּעֲלֵי מִלְחַמְתֵּנוּ, וְאוּלַי הָיוּ מַרְגִּישִׁין בָּכֶם וְעוֹשִׂין עִמָּכֶם מִלְחָמָה. עַל כֵּן עָשָׂה הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ שֶׁהָיוּ קוֹבְרִים מֵתִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לִבָּם אֲלֵיכֶם. וּבְתוֹלְדוֹת יִצְחָק כָּתַב ״כִּי לַחְמֵנוּ״ כְּמוֹ הַמָּן הַזֶּה שֶׁאִם יָסוּר הַצֵּל מִמֶּנּוּ וְזָרְחָה עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמַס, כָּךְ סָר מֵעֲלֵיהֶם צִלּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָז יִמַּסּוּ כַּדּוֹנַג מִפְּנֵי הָאֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות טו טו): ״נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן״. וְעַל דֶּרֶךְ הָרֶמֶז אָמַר ״סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם״, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אִם מִדֶּרֶךְ הָאָרֶץ הַהִיא שֶׁתָּקִיא אֶת יוֹשְׁבֶיהָ הַחוֹטְאִים הַיּוֹם אוֹ מָחָר גַּם אֲנַחְנוּ נֶחֱטָא, כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ וְגוֹ׳, וְתָקִיא גַּם אוֹתָנוּ. עַל זֶה אָמַר ״וַה׳ אִתָּנוּ״ – בַּגְּלוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים צא טו): ״עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה״, וַאֲפִלּוּ גַּם אֲנַחְנוּ בְּטוּחִים לָשׁוּב שָׁמָּה, וְיַעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַעַן שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ אֲשֶׁר עִמָּנוּ וְיַחֲזוֹר וְיִגְאָלֵנוּ.

פרק יד

יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳ וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם וְגוֹ׳. פְּסוּקִים אֵלּוּ צְרִיכִין בֵּאוּר, כִּי ״וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם״ עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ אַתָּה לְפָרְשׁוֹ עַל הַהֲרִיגָה, כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ״י, וְאִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר מִיָּד אַחַר ״וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם״, ״וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת״, וּמָה זֶּה שֶׁאָמַר ״וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם״? אִם הֵם הַמִּצְרִים לָמָּה קָרָאָם עַכְשָׁיו סְתָם גּוֹיִם, וְאִם הֵם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לָמָּה שִׁנָּה שְׁמָם. וְזוֹלַת זֶה הַלָּשׁוֹן קְצָת מְגֻמְגָּם. וְרָאִיתִי לְהִסְתַּיֵּעַ מִמַּה שֶּׁכָּתַב מַהֲרִי״א בַּפָּסוּק ״וְאוּלָם חַי אֲנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד ה׳ אֶת כָּל הָאָרֶץ״, כִּי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם מְמַהֵר לִקַּח נְקָמָה מִשֹּׂנְאֵי סְבוֹת, הֵן מִצַּד שֶׁהוּא יָרֵא שֶׁמָּא הַיּוֹם אוֹ מָחָר יָמוּת וְלֹא יִרְאֶה נְקָמָתוֹ בְּחַיָּיו, הֵן מִצַּד שֶׁהוּא יָרֵא פֶּן יִבְרַח שׂוֹנְאוֹ לְמָקוֹם אַחֵר וְלֹא יוּכַל לְהָרְגוֹ. עַל כֵּן נֶאֱמַר ״וְאוּלָם חַי אֲנִי״, וּמִצִּדִּי לֹא יִבָּצֵר לְאַחֵר הַפְּרָעוֹן, וְעוֹד שֶׁ״יִמָּלֵא כְבוֹד ה׳ אֶת כָּל הָאָרֶץ״, וְאָנָה מִפָּנַי יִבְרַח, עַל כֵּן אַרְחִיב לָהֶם זְמַן אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲשֶׁר בָּהֶם יִתְמָרֵק הֶעָוֹן, עכ״ל. וְזֶה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: ״וְהֵמַתָּה אֶת הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד״, אִם תְּכַלֶּה אוֹתָם כְּרֶגַע אָז תַּעֲשֶׂה כְּאִישׁ אֶחָד הַמְמַהֵר לִנְקוֹם מִפְּנֵי שְׁנֵי הַחֲשָׁשׁוֹת, וְאַתָּה אֵל וְלֹא אִישׁ, לָמָּה זֶּה תְּמַהֵר לִנְקוֹם?

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר כִּי הַמִּצְרִים לֹא יֹאמְרוּ "מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה'", שֶׁהֲרֵי הֵמָּה רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם כֹּחוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם", כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ הַהֲרִיגָה אָז "יֹאמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת" וְגוֹ'. וּמַה שֶּׁהִכְנִיס בֵּין הַדְּבֵקִים מַאֲמַר "כִּי הֶעֱלִיתָ בְכֹחֶךָ" וְגוֹ' הוּא נְתִינַת טַעַם עַל הַשְּׁלִילָה, כִּי לָמָּה לֹא יֹאמְרוּ "מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת", לְפִי שֶׁרָאוּ "כִּי הֶעֱלִיתָ בְכֹחֶךָ" וְגוֹ', וְלָכֵן וַדַּאי לֹא יֹאמְרוּ "מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה'" אֶלָּא יֹאמְרוּ דָּבָר אַחֵר, וּלְמִי יֹאמְרוּ, "אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת" הַקְּרוֹבִים, וְלָמָּה יֹאמְרוּ דַּוְקָא אֲלֵיהֶם, "שָׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה'" וְגוֹ', כִּי הַקְּרוֹבִים שָׁמְעוּ מִסְתָּמָא כִּי אַתָּה ה' אֵל וְלֹא אִישׁ, וְאֵין לְהִמָּלֵט מִפָּנֶיךָ, כִּי "עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה ה'", חַי וְקַיָּם לָעַד, "וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵיהֶם" וְגוֹ', וְאִם כֵּן בֵּין בַּחֲנִיָּה בֵּין בַּהֲלִיכָה הָעַמּוּד עָנָן עִמָּהֶם וְאָנָה מִפָּנֶיךָ יִבָּרְחוּ. "וְהַמַּתָּה אֶת הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד", אֵיךְ תַּעֲשֶׂה כְּמַעֲשֶׂה גֶּבֶר בְּעָלְמָא הַמְמַהֵר לִנְקוֹם בְּכַעְסוֹ וּכְדֵי בְּזָיוֹן וָקֶצֶף לְיַחֵס אֵלֶיךָ יִתְבָּרֵךְ מִדָּה זוֹ. וְכָל סִפּוּר זֶה הוּא "שָׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה'", אֵל וְלֹא אִישׁ, "וְהַמַּתָּה אֶת הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד". וּמַה שֶּׁהִכְנִיס בֵּין הַדְּבֵקִים "אֲשֶׁר עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה ה'" וְגוֹ', לְבָאֵר שְׁנֵי הַתְּאָרִים הַנִּזְכָּרִים בְּפָסוּק "וְאוּלָם חַי אֲנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ", כִּי הֵמָּה רְמוּזִים גַּם בְּמַאֲמַר "אֲשֶׁר עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה ה' וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵיהֶם" וְגוֹ'.

וְכָל פְּסוּקִים אֵלּוּ מְדַבְּרִים מִמַּה שֶּׁיִּסַּפְּרוּ בֵּינֵיהֶם הַקְּרוֹבִים, דְּהַיְנוּ מִצְרַיִם עִם יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת, כִּי לֹא יוּכְלוּ לוֹמַר "מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת" לְפִי שֶׁכֻּלָּם רָאוּ וְשָׁמְעוּ כִּי הֶעֱלָם בְּכֹחוֹ מִמִּצְרַיִם, וְהִיא הַנּוֹתֶנֶת, כָּל עוֹד שֶׁיִּרְאוּ בְּיוֹתֵר כֹּחַ ה' וְיִכָּלְתוֹ אָז בְּיוֹתֵר יֵשׁ לָהֶם מָקוֹם לָלוּן וְלוֹמַר, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁמִּי שֶׁהוּא ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִרְאֶה עַיִן בְּעַיִן וַעֲנָנוֹ לֹא יָמִישׁ, יָמִית אֶת הָעָם כְּמַעֲשֶׂה אִישׁ בְּעָלְמָא. אֲבָל הָרְחוֹקִים אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שִׁמְעֲךָ אֲבָל מִכָּל מָקוֹם יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ אֶת כָּל הַיָּד הַחֲזָקָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם, רַק שָׁמְעוּ כִּי יֵשׁ ה' אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְיִשְׂרָאֵל לַהֲבִיאָם אֶל הָאָרֶץ, לֹא יִתְמַהוּ עַל "וְהַמַּתָּה אֶת הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד", אֲבָל יֹאמְרוּ כְּפִירָה אַחֶרֶת, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם", הַיְנוּ הָרְחוֹקִים, "מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה'" וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְתָּ "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם", וְאִם כֵּן לְמַפְרֵעַ יִרְאוּ יְכֹלֶת ה', מִכָּל מָקוֹם בֵּינַי בֵּינֵי יִתְחַלֵּל הַשֵּׁם, כִּי יָמִים רַבִּים יִהְיוּ לְלֹא אֱלֹהִים אֱמֶת קֹדֶם שֶׁאֶהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל. לְפִיכָךְ "וְעַתָּה", תֵּכֶף בְּדוֹר זֶה "יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה'", כִּי רָאוּי וְנָכוֹן שֶׁגַּם בָּעֵת הַזֹּאת יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה' לְבַטֵּל דִּבְרֵי הַגּוֹיִם הָרְחוֹקִים. "ה' אֶרֶךְ אַפַּיִם" וְגוֹ' לְבַטֵּל דִּבְרֵי הַמִּצְרִים שֶׁאָמְרוּ "וְהַמַּתָּה אֶת הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד". "וַיֹּאמֶר ה' סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ", בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת דָּרְשׁוּ פָּסוּק זֶה עַל מַעֲשֶׂה הָעֶגֶל, וְרוֹצֶה לוֹמַר כִּי בְּכָל זְמַן מִמִּצְרַיִם וְעַד הֵנָּה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ, אֲבָל מִכָּאן וּלְהַלָּן חוּשְׁבָנָא וְלֹא אֶסְלַח לְגַמְרֵי. וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר: "וְיִנַּסּוּ אוֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים", עַל כֵּן וְיִתַּרְתִּי לָהֶם בִּזְכוּת אַבְרָהָם שְׁנִתְנַסָּה בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת, אֲבָל מִשָּׁם וְהָלְאָה תַּמָּה זְכוּת זוֹ, עַל כֵּן אֶגְבֶּה חוֹבִי מְעַט מְעַט. אַף עַל פִּי שֶׁבְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (טו.) מָנוּ גַּם מַעֲשֵׂה הַמְרַגְּלִים בִּכְלַל עֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת, מִכָּל מָקוֹם כְּפִי הַפְּשָׁט נוֹכַל לוֹמַר בִּמְקוֹם מְרַגְּלִים, "וַיִּסְעוּ מֵהַר ה'" (במדבר י לג) – מֵאַחֲרֵי ה'.

וְעַל צַד הָרֶמֶז יִתָּכֵן לָפָרֵשׁ, "כִּי עַיִן בְּעַיִן", בִּזְכוּת שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה הַנִּדְרֶשֶׁת בְּשִׁבְעִים פָּנִים זָכוּ לְעֵין ה' אֶל יֶרְאָיו, (תהלים לג יח). וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ הַפָּסוּק (ישעיה נב ח) "כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן", כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין סה.): נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד, יַיִן שִׁבְעִים וְסוֹד שִׁבְעִים, כִּי הַגְּאוּלָה סוֹד ה' לְיִרְאָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דניאל יב ט): "כִּי סְתֻמִים וַחֲתֻמִים הַדְּבָרִים", וּכְשֶׁנִּכְנַס בְּיִשְׂרָאֵל יֵין הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שִׁבְעִים פָּנִים, אָז יֵצֵא סוֹד הַגְּאוּלָה וְנִגְלֶה כְּבוֹד ה'. (ישעיה מ ה) זֶהוּ שֶׁאָמַר "כִּי עַיִן", הַגְּאוּלָה, שֶׁהִיא סוֹד בְּעַיִן, בִּזְכוּת יֵין הַתּוֹרָה "יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן", וְקַל לְהָבִין.

לד **יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה.** שָׁנָה לְיוֹם שָׁנָה לְיוֹם מִבְּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר. וְעוֹד, הֲלֹא מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה עַל מִדַּת פֻּרְעָנוּת, וְאֵיךְ יִכְפּוֹל עָנְשָׁם שָׁנָה לְיוֹם. וּמַה שֶּׁכָּתוּב "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים", כְּמִסְפַּר בְּכָ"ף מִבְּעֵי לֵיהּ. וּמַהוּ שֶׁחָזַר וְאָמַר "תִּשְׂאוּ עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה", כִּי כְּבָר הִזְכִּיר עָנְשָׁם. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (תענית כט.) כִּי יוֹם זֶה הַיְנוּ תִּשְׁעָה בְּאָב כִּי בוֹ בָּכוּ בְּכִיָּה לְחִנָּם וְקָבְעוּ בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת עַל כֵּן בְּכָל יוֹם תִּשְׁעָה בְּאָב הָיוּ קוֹבְרִים מֵתֵיהֶם, לָכֵן נֶאֱמַר "יוֹם לַשָּׁנָה", שֶׁבְּכָל שָׁנָה תִּשְׂאוּ עֲוֹנֹתֵיכֶם יוֹם אֶחָד.

וְעַל דֶּרֶךְ הַדְּרָשׁ נִרְאֶה לִי לְפָרֵשׁ, לְפִי שֶׁעִקַּר כַּוָּנַת הַמְרַגְּלִים הָיְתָה בְּהוֹצָאַת דִּבַּת הָאָרֶץ כְּדֵי לִהְיוֹת לָהֶם פִּתְחוֹן פֶּה לוֹמַר "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה", וְיָדְעוּ כִּי מֵאָז וּמִקֶּדֶם נִתְחַיְּבוּ שֶׁמִּצְרַיִם תֵּשֵׁב שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּיחֶזְקֵאל (כט יב) "תִּהְיֶיןָ שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם לְפִי שֶׁנִּגְזַר עֲלֵיהֶם רַעֲבוֹן אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ פְּעָמִים שֶׁנִּכְתַּב הַחֲלוֹם שֶׁבַע פָּרוֹת שֶׁבַע שִׁבֳּלִים וְלֹא הָיָה לָהֶם אֶלָּא שְׁתַּיִם, כִּי מִשֶּׁבָּא יַעֲקֹב פָּסַק הָרָעָב וְנִשְׁאֲרוּ חַיָּבִים עוֹד אַרְבָּעִים שָׁנָה, כָּךְ פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י. וּלְפִי זֶה מָקוֹם אִתִּי לְפָרֵשׁ שֶׁהַמִּרַגְּלִים יָדְעוּ גַּם הֵמָּה שֶׁהַמִּצְרִים יֵשׁ לָהֶם לִפְרֹעַ חוֹב אַרְבָּעִים שָׁנָה, אוֹ לִהְיוֹת שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה, אוֹ לִהְיוֹת שָׁם רַעֲבוֹן אַרְבָּעִים שָׁנָה. לָכֵן הָלְכוּ אַרְבָּעִים יוֹם לוֹמַר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאַרְבָּעִים יוֹם אֵלּוּ אֲשֶׁר בָּהֶם רָאִינוּ סַכָּנַת אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ, גְּרוּעִים לָנוּ יוֹתֵר מִן אַרְבָּעִים שָׁנָה הָרָעִים שֶׁנִּגְזְרוּ עַל מִצְרַיִם, וְעַל כֵּן אָמְרוּ "נָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה", כִּי יוֹתֵר טוֹב לָנוּ לִהְיוֹת בְּשִׁמְמַת מִצְרַיִם אַרְבָּעִים שָׁנָה מֵאוֹתָן אַרְבָּעִים יוֹם אֲשֶׁר בָּהֶם הָיִינוּ בְּסַכָּנַת מָוֶת וּמְשֻׁכָּלֶת בָּאָרֶץ. לָכֵן נֶאֱמַר: "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם, כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ יוֹם לַשָּׁנָה שֶׁל מִצְרַיִם, לוֹמַר שֶׁשָּׁנָה שֶׁל מִצְרַיִם יוֹתֵר טוֹב מִן יוֹם שֶׁל הָאָרֶץ אֲפִלּוּ שְׁנַת רָעָבוֹן אוֹ שְׁמָמָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה", הַיְנוּ לְשָׁנָה שֶׁל מִצְרַיִם. עַל כֵּן תִּשְׂאוּ עֲוֹנוֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה כְּנֶגֶד אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁל מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם לִהְיוֹת שָׁמָּה בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק יוֹתֵר מִן יוֹם בָּאָרֶץ, עַל כֵּן תִּהְיוּ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

לו וַיַּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִיאֵי דִבַּת הָאָרֶץ. שֶׁנִּשְׁתַּרְבֵּב לְשׁוֹנָם עַד טַבּוּרָם כוּ׳. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נח ד): ״זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם תָּעוּ מִבֶּטֶן דִּבְּרֵי כָזָב״, וְהַתִּינוֹק כְּשֶׁהוּא בְּמְעֵי אִמּוֹ אָז הַטַּבּוּר עוֹמֵד בְּמְקוֹם הַפֶּה, כִּי פִּיו סָתוּם וְטַבּוּרוֹ פָּתוּחַ, וּמֵאַחַר שֶׁגַּם בַּבֶּטֶן תָּעוּ דִּבְרֵי כָזָב דּוֹמֶה כְּאִלּוּ גַּם בִּמְעֵי אִמָּם פִּיהֶם פָּתוּחַ לוֹמַר כָּזָב וָשֶׁקֶר, וְשָׁם הַטַּבּוּר בְּמְקוֹם פֶּה, עַל כֵּן נִשְׁתַּרְבֵּב לְשׁוֹנָם עַד טַבּוּרָם, לְפִי שֶׁבְּכָל פֶּה אָכְלוּ וְכִלּוּ אֶת הָאָרֶץ בִּלְשׁוֹן שֶׁקֶר שֶׁלָּהֶם, וְנִרְאֶה הָעִנְיָן בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת אֵלּוּ כִּי הֵם מְקוֹם הַחֵטְא.

דָּבָר אַחֵר לְפִי שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִקְרֵאת ״טַבּוּר הָאָרֶץ״ (יחזקאל לח יב) כִּי הִיא בְּאֶמְצַע הַיִּשּׁוּב כְּמוֹ הַטַּבּוּר שֶׁבְּאֶמְצַע הַגּוּף, עַל כֵּן נִרְאֶה הָעִנְיָן בְּמְקוֹם טַבּוּרָם לְפִי שֶׁסִּפְּרוּ לָשׁוֹן הָרַע עַל אֶרֶץ זוֹ הַיּוֹשֶׁבֶת עַל טַבּוּר הָאָרֶץ.

לח וַיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה חָיוּ מִן הָאֲנָשִׁים הָהֵם וְגוֹ׳. פְּסוּק זֶה כֻּלּוֹ מְיֻתָּר, פְּשִׁיטָא שֶׁחָיוּ שֶׁהֲרֵי לֹא הָיוּ בִּכְלַל מוֹצִיאֵי דִּבָּה. אֶלָּא שֶׁרָמַז לְאָמְרוּ רז״ל (חגיגה טו) שֶׁהַצַּדִּיק נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק שֶׁל הָרָשָׁע בְּגַן עֵדֶן, כָּךְ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב קִבְּלוּ חֶלְקָם וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים שֶׁהָלְכוּ עִמָּהֶם לָתוּר. וְזֶהוּ ״חָיוּ מִן הָאֲנָשִׁים״, שֶׁקִּבְּלוּ גַּם חֵלֶק אוֹתָן הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתָּם.

פרק טו

כד וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת. חַטָּת כְּתִיב חָסֵר אָלֶ״ף. וְעוֹד יֵשׁ כָּאן שִׁנּוּי כִּי בְּכָל מָקוֹם שֶׁמַּקְרִיבִין חַטָּאת וְעוֹלָה הַחַטָּאת קוֹדֶמֶת לָעוֹלָה, וְכָאן הָעוֹלָה קוֹדֶמֶת לַחַטָּאת, הֲלֹא דָּבָר הוּא. וְאוֹמֵר אֲנִי לְפִי שֶׁחֵטְא זֶה מְדַבֵּר בְּחֵטְא עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹות״, זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהַמּוֹדֶה בָּהּ כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה. וּבְכָל עֲבֵרָה הָאָדָם חוֹטֵא בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמַעֲשֶׂה, כִּי כָל מַעֲשֶׂה קָדְמָה לוֹ הַמַּחֲשָׁבָה, כִּי אִם יַעֲשֶׂה בְּלֹא כַוָּנָה כְּלָל אֵין זֶה נִקְרָא שׁוֹגֵג אֶלָּא אֹנֵס, וְעַל כֵּן כָּל חוֹטֵא צָרִיךְ לְהָבִיא שְׁתֵּי כַּפָּרוֹת, הָעוֹלָה עַל הִרְהוּר הַלֵּב, וְחַטָּאת עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל הִרְהוּר קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה, מִכָּל מָקוֹם הַמַּעֲשֶׂה קָשֶׁה מִן הַהִרְהוּר, שֶׁהֲרֵי לְעוֹלָם אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲנִישׁ עַל הַמַּחֲשָׁבָה אִם לֹא יָצְאָה מַחֲשַׁבְתּוֹ לַפֹּעַל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים סו יח): ״אֶוֶן אִם רָאִיתִי בְלִבָּבִי לֹא יִשְׁמַע ה׳״. אַף עַל פִּי שֶׁגַּם עַל הַמַּעֲשֶׂה אֵינוֹ מַעֲנִישׁ כְּשֶׁהוּא נַעֲשָׂה בְּלֹא מַחֲשָׁבָה וְכַוָּנָה כְּלָל, מִכָּל מָקוֹם הַמַּעֲשֶׂה עִקַּר הַחֵטְא, עַל כֵּן מֵבִיא תְּחִלָּה חַטָּאת לְהָסִיר הֶעָוֹן הַגָּדוֹל תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ עוֹלָה לְהָסִיר עָוֹן הַהִרְהוּר, חוּץ מֵעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (יחזקאל יד ה): ״לְמַעַן תְּפֹשׂ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם״, לְפִי שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה בַּעֲבוֹדָה זָרָה הוּא עִקַּר הַחֵטְא, כִּי זֶה דָּבָר הַתָּלוּי בֶּאֱמוּנַת הַלֵּב, וְכָל הַמַּעֲשִׂים כְּקִטּוּר וְזִבּוּחַ וְנִסּוּךְ וְהִשְׁתַּחֲוָיָה, כֻּלָּם טְפֵלִים אֶל הַמַּחֲשָׁבָה. וְכֵן הַתְּחִלַּת הַסְּמַ״ג: שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹת בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁיֵּשׁ אֱלוֹהַּ אַחֵר כוּ׳. עַל כֵּן הוּא מַקְדִּים עוֹלָה לְחַטָּאת, כְּדֵי לְהָסִיר הַחֵטְא הַגָּדוֹל תְּחִלָּה, וְהוּא הַהִרְהוּר אֲשֶׁר עָלָיו בָּאָה הָעוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ לב): ״וְהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם״, וְאַחַר כָּךְ הַקָּטָן, וְהוּא הַמַּעֲשֶׂה. וְעַל כֵּן כְּתִיב ״לְחַטָּת״ חָסֵר אָלֶ״ף, כִּי הָאָלֶ״ף אוֹת רִאשׁוֹנָה וּמִסְפָּרָהּ אֶחָד, מוֹרֶה בְּכָל מָקוֹם עַל אַחְדוּת שֶׁל רִאשׁוֹן לְכָל נוֹצֵר יִתְבָּרַךְ, וְזֶה הַחוֹטֵא בַּעֲבוֹדָה זָרָה מַכְחִישׁ אַחְדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ וְאֵין אֱלֹהִים מִזְמוּתָיו, וְעַל כֵּן חָסֵר אָלֶ״ף בְּחַטָּת לוֹמַר שֶׁחִסְרוֹן הָאָלֶ״ף הַיְינוּ חֵטְאוֹ, כִּי הוּא מְדַבֵּר בַּעֲבוֹדָה זָרָה. וּבְדָבָר זֶה נִבְדַּל ה׳ מִכָּל בְּרוּאָיו, כִּי כֻּלָּם בִּשְׁתַּיִם, בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמַעֲשֶׂה, וְאֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֶאֱמַר (איוב כג יג): ״וְהוּא בְאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ וְנַפְשׁוֹ אִוְּתָה וַיַּעַשׂ״, כִּי מִיָּד כַּאֲשֶׁר יַחְשֹׁב ה׳ עַל אֵיזֶה דָּבָר לַעֲשׂוֹתוֹ מִיָּד הוּא עָשׂוּי, כַּאֲשֶׁר אִוְּתָה נַפְשׁוֹ וְחָשַׁב עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ.

לח וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת וְגוֹ׳. כָּל תִּכֶּן הַפָּרָשָׁה צָרִיךְ בֵּאוּר, כִּי אֵיךְ יִזְכֹּר אֶת כָּל מִצְוֹת ה׳ עַל יְדֵי שֶׁיִּסְתַּכֵּל בְּחוּט שֶׁל תְּכֵלֶת. וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ זֶה הָעִנְיָן בִּשְׁנֵי דְּרָכִים. הַדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן הוּא, עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי וּמְבִיאוֹ הַיְלִקּוּט פָּרָשַׁת הַאֲזִינוּ (לב תתקמב): אָמַר לוֹ הקב״ה לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, הִסְתַּכְּלוּ בַּשָּׁמַיִם שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמְּשָׁכֶם – שֶׁמָּא שִׁנּוּ מִדָּתָם, אוֹ שֶׁמָּא עָלָה גַּלְגַּל חַמָּה מִן הַמַּעֲרָב, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁשָּׁמַח לַעֲשׂוֹת וְכוּ׳. וְכֵן הוּא אוֹמֵר לְעִנְיַן הַיָּם (ירמיה ה כב): ״הַאוֹתִי לֹא תִירָאוּ וְגוֹ׳ אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם״, שֶׁמָּא שִׁנָּה מִדָּתוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמִּצְטַעֵר לַעֲשׂוֹת וְאֵין יָכוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ה כב): ״וַיִּתְגָּעֲשׁוּ וְלֹא יוּכָלוּ״. מִכָּאן רָאָיָה שֶׁהַיָּם אֵינוֹ מְשַׁנֶּה מִדָּתוֹ מִיִּרְאָה, שֶׁהֲרֵי מִצְטַעֵר לַעֲשׂוֹת וְאֵינוֹ רַשַּׁאי, וְהַשָּׁמַיִם אֵינָן מְשַׁנִּים מִדָּתָם מֵאַהֲבָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁשָּׁמַח לַעֲשׂוֹת. וְהִנֵּה בְּעִנְיַן הַתְּכֵלֶת אָמְרוּ רז״ל (מנחות מג:): תְּכֵלֶת דּוֹמֶה לַיָּם, וְיָם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ, וְרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא כָּבוֹד. וּבְרַבְּאי פֵּרוּשׁוֹ שֶׁצְּבָעִים אֵלּוּ בְּדוֹמֶה לַדּוֹמֶה, כִּי אֵין תְּכֵלֶת דּוֹמֶה לָרָקִיעַ אֶלָּא כָּל אֶחָד נוֹטֶה בְּצִבְעוֹ אֶל הַדּוֹמֶה לוֹ וְכָל אֶחָד עָמֹק מֻחְבָּרוֹ. וּבְמַאֲמַר זֶה חָתַם כָּל הָעִנְיָן לוֹמַר מַה עִנְיַן הִסְתַּכְּלוּת בְּחוּט שֶׁל תְּכֵלֶת לְשֶׁיִּזְכּוֹר עַל יְדֵי זֶה כָּל מִצְוֹת ה׳ וְלֹא יֵצֵא מִן הַמִּדָּה אֲפִלּוּ כְּמִלֹּא נִימָא, אֶלָּא לְפִי שֶׁתְּכֵלֶת דּוֹמֶה לַיָּם וְעַל יְדֵי שֶׁיִּסְתַּכֵּל בְּחוּט זֶה יִזְכֹּר אֶל הַיָּם הַדּוֹמֶה לוֹ בְּצִבְעוֹ, וְיִהְיֶה דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה הַיָּם תָּמִיד נֶגֶד עֵינָיו, וְאָז יִתְבּוֹנֵן בְּמַעֲשֵׂה הַיָּם שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּדָּה אֲפִלּוּ כְּמִלֹּא נִימָא, וּמִמֶּנּוּ יִרְאֶה וְכֵן יַעֲשֶׂה בְּקַל וָחֹמֶר שֶׁהֲזְכִּיר בַּעַל הַמִּדְרָשׁ הָאוֹמֵר הִסְתַּכְּלוּ בַּיָּם, כִּי הִסְתַּכְּלוּ הַיְנוּ לְשׁוֹן צִיצִית, שֶׁהוּא נִגְזָר מִלְּשׁוֹן ״מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים״ (שיר ב ט), דְּהַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה מֵצִיץ וּמִסְתַּכֵּל בַּיָּם שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה מִדָּתוֹ, כָּךְ הוּא לֹא יְשַׁנֶּה בְּקַל וָחֹמֶר. וְאִם יַעֲבֹר אֲפִלּוּ עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה׳ הֲרֵי הוּא יוֹצֵא מִן הַמִּדָּה אֲשֶׁר מָדַד לוֹ ה׳ לוֹמַר עַד פֹּה תָּבֹא וְלֹא תּוֹסִיף, בָּזֶה מֵתָר וְזֶה אָסוּר.

אַךְ לְפִי שֶׁמִּן הַיָּם אֵין לִלְמֹד כִּי אִם לַעֲבֹד אֶת ה׳ מִיִּרְאָה, שֶׁהֲרֵי אָמַר בַּיָּם: וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמִּצְטַעֵר לַעֲשׂוֹת כוּ׳, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״הַאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נְאֻם ה׳

אֲשֶׁר שָׁמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם״, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁמִּן הַיָּם אֵין לִלְמֹד, כִּי אִם הַיִּרְאָה מִלְּתָא זוּטַרְתִּי לְגַבֵּי מֹשֶׁה וּלְגַבֵּי כָּל דִּכְוָתֵהּ, אֲבָל אֵין זֶה סוֹף הַשְׁלֵמוּת, כִּי הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה וְעוֹבֵד אֶת ה׳ בְּשִׂמְחָה גָּדוֹל מִן הַיֵּרֵא אֱלֹהִים, וְהוּא הַנֶּהֱנֶה מִיְּגִיעַת כַּפָּיו בַּתּוֹרָה שֶׁאָמְרוּ רז״ל (ברכות ח.), כִּי הָעוֹשֶׂה בְּשִׂמְחָה מֵאַהֲבָה נֶהֱנֶה מַעֲצָם הַיְּגִיעָה, אֲבָל הַיֵּרֵא אֵינוֹ נֶהֱנֶה מֵעֶצֶם הַמַּעֲשֶׂה. עַל כֵּן אָמַר: וְיָם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ, כִּי עַל יְדֵי שֶׁיִּזְכֹּר תָּמִיד בְּמַעֲשֵׂה הַיָּם יִהְיֶה דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הַיָּם תָּמִיד נֶגֶד עֵינָיו, וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה דּוֹמֶה גַּם כֵּן כְּאִלּוּ הוּא מִסְתַּכֵּל בָּרָקִיעַ תָּמִיד, כִּי יָם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ וּמִמֶּנּוּ יִרְאֶה וְכֵן יַעֲשֶׂה, מָה הָרָקִיעַ אֵינוֹ מְשַׁנֶּה מִדָּתוֹ וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁשָּׂמֵחַ לַעֲבֹד, כָּךְ יַעֲבֹד גַּם הוּא אֶת ה׳ בְּשִׂמְחָה מֵאַהֲבָה. וְאִם יֹאמַר הָעוֹבֵד ה׳, מַה יִּתְרוֹן לָעֹשֶׂה מֵאַהֲבָה עַל הָעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה, עַל זֶה אָמַר: וְרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא כָּבוֹד, כִּי עַל יְדֵי זֶה יִזְכֹּר שֶׁמִּתּוֹךְ הָאַהֲבָה יָבֹא לִדְבֵקוּת הַשְּׁכִינָה מָקוֹם חָצְבָהּ שֶׁל הַנְּשָׁמָה, כִּי כָל יָרֵא מִתְרַחֵק מִן זֶה שֶׁהוּא יָרֵא מִמֶּנּוּ, וְהָאוֹהֵב מִשְׁתַּדֵּל תָּמִיד לְדָבֵק בַּנֶּאֱהָב לוֹ, כִּי עַל כֵּן יָבֹא עַל שְׁכָרוֹ. נִמְצָא שֶׁהָאַהֲבָה תַּכְלִית הַהַצְלָחָה, כִּי עַל יָדָהּ יִזְכֶּה לְדָבֵק בְּכִסֵּא כָּבוֹד, וְעַל יְדֵי שֶׁיָּצִיץ וְיִסְתַּכֵּל בָּרָקִיעַ יִהְיֶה נִזְכָּר לְכִסֵּא כָּבוֹד עַל יְדֵי דְּמְיוֹן הַצְּבָעִים. וּלְפִי שֶׁיֵּשׁ כָּאן רֶמֶז לְשָׁכָר נִגְלָה שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה הַבָּא בִּזְכוּת הַיִּרְאָה, וּלְשָׁכָר נִסְתָּר הַבָּא בִּזְכוּת הָאַהֲבָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ברכות ח.) בְּנֶהֱנֶה מִיְּגִיעַ כַּפָּיו: אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לְךָ לָעוֹלָם הַבָּא, עַל כֵּן נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ ״וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית״ בִּלְשׁוֹן נִסְתָּר, וְאַחַר כָּךְ ״וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית״ בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ וְנִגְלָה. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר. וְזֶהוּ טַעַם שְׁמוֹנָה חוּטִין חֲמִשָּׁה קְשָׁרִים סַךְ הַכֹּל שְׁלֹשָׁה עָשָׂר כְּמִסְפַּר אַהֲבָה.

הַדֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי הוּא, שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת נִמְשְׁלוּ לְבֶגֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ט ח): ״בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים״. אָמְנָם יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם, כִּי סְתָם בֶּגֶד אָרוּג דַּוְקָא מִן חוּטִין הַרְבֵּה, כִּי חוּט אֶחָד אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהִתְכַּסּוֹת, אֲבָל מַלְבּוּשׁ הַנְּשָׁמָה אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּחוּט אֶחָד יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְכַסּוֹתָהּ, כִּדְדָרַשׁ ר׳ יוֹחָנָן (בסנהדרין קיא.): ״לִבְלִי חֹק״, לְמִי שֶׁלֹּא שָׁמַר אֲפִילּוּ חֹק אֶחָד, הָא אִם שָׁמַר אֲפִלּוּ חֹק אֶחָד נִצּוֹל מִגֵּיהִנֹּם. וְטַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר לְפִי שֶׁבְּרִית כְּרוּתָה שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, (אבות ד ב), וְאִם כֵּן מִיָּד כְּשֶׁעָשָׂה רַק מִצְוָה אַחַת הָיוּ כָּל הַמִּצְוֹת בְּכֹחוֹ לַעֲשׂוֹת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצְאוּ מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל מִכָּל מָקוֹם הַדָּבָר שֶׁהוּא בְּכֹחַ דּוֹמֶה כְּאִלּוּ עֲשָׂאוֹ. וְזֶהוּ סוֹד הַחוּט שֶׁל תְּכֵלֶת הַמַּזְכִּיר אֶת כָּל מִצְוֹת ה׳, כִּי עַל יָדוֹ נַעֲשֶׂה בֶּגֶד שָׁלֵם לַנְּשָׁמָה וְאֵינוֹ נִקְבָּר עָרֹם, עַד שֶׁיִּהְיֶה כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁרַק מִצְוָה אַחַת הָיְתָה בְּיָדוֹ וְנִתְעָרְטֵל מִמֶּנָּה. וְיֵשׁ עוֹד מִצְוָה אַחַת הַמַּזְכֶּרֶת אֶת כָּל מִצְוֹת, וְהוּא ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״ (ויקרא יט יח), וְאִם כֵּן חוּט אֶחָד יָכוֹל לְהָבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי תַּכְלִית, כְּהוֹרָאַת לְשׁוֹן תְּכֵלֶת, וְזֶהוּ סוֹד מְסוֹדוֹת הַתּוֹרָה.

פרק טז

א וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי. בְּקִיחָה זוֹ בָּאוּ הַרְבֵּה פֵּרוּשִׁים יַעַן כִּי לֹא פֵּרֵשׁ אִם קִיחָה בַּיָּדַיִם אוֹ בִּדְבָרִים, כְּמוֹ ״קַח אֶת הַלְוִיִּם״ (במדבר ח ו). וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכָּל הַסִּפּוּר נִמְשַׁךְ עַד בְּנֵי רְאוּבֵן, שֶׁלָּקַח לוֹ לְמַחֲלֹקְתּוֹ אֶת בְּנֵי רְאוּבֵן כִּי רָאָה לְלַקֵּט אֲלָיו כָּל מָרֵי נֶפֶשׁ, וְיָדַע כִּי נִפְשָׁם מָרָה עַל הַבְּכוֹרָה שֶׁנִּלְקְחָה מֵרְאוּבֵן. וְאַף עַל פִּי שֶׁיַּעֲקֹב נִטְלָהּ וְלֹא מֹשֶׁה מִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי שֶׁתַּחֲזֹר כָּל שְׁרָרָה לִבְעָלֶיהָ יַחְשְׁבוּ שֶׁגַּם לָהֶם תַּחֲזֹר הַבְּכוֹרָה וְיִסְכִּימוּ עִם קֹרַח. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלָּקַח לוֹ לְטַעֲנָה אֶת בֶּן יִצְהָר, כִּי זֹאת הָיְתָה עִקַּר טַעֲנָתוֹ לוֹמַר אֲחִי אַבָּא אַרְבָּעָה הֲווֹ כו׳, מֵאַחַר שֶׁאֲנִי בֶּן יִצְהָר מִי רָאוּי לִטֹּל הַשְּׁנִיָּה כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ״י. וְיֵשׁ אוֹמְרִים וַיִּ״ו שֶׁל וְדָתָן נוֹסֶפֶת כְּוַיִּ״ו שֶׁל ״וְאֵיָה וַעֲנָה״ (בראשית לו כד), וּבְאוּרוֹ שֶׁלָּקַח אֶת דָּתָן וַאֲבִירָם לְצָרְפָם אֵלָיו. וְנָכוֹן לוֹמַר שֶׁתַּרְוִיהוּ אִיתַּנְהוּ, שֶׁלָּקַח לוֹ לְטַעֲנָה מָה שֶׁהוּא בֶּן יִצְהָר, וְלָקַח לוֹ גַּם אֶת דָּתָן וַאֲבִירָם וְאוֹן, וּלְפִי זֶה לֹא תִּהְיֶה הַוַּי״ו נוֹסֶפֶת.

וּבַמִּדְרָשׁ (במ״ר יח ג) אָמְרוּ ״וַיִּקַּח קֹרַח״, מַה לָּקַח, טַלִּית שֶׁכּוּלּוֹ תְּכֵלֶת כו׳. וּמִסִּיק שֶׁשָּׁאַל עוֹד: בַּיִת מָלֵא סְפָרִים אִם חַיָּב בִּמְזוּזָה כו׳, בְּשִׁלְמָא צִיצִית דָּרַשׁ סְמוּכִין, מִדְּסָמִיךְ ״וַיִּקַּח קֹרַח״ לְפָרָשַׁת צִיצִית, אֲבָל מְזוּזָה מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ. וְנִרְאֶה לִי דְּמַפֵּיק לָהּ מִדִּכְתִיב ״וְדָתָן וַאֲבִירָם יָצְאוּ נִצָּבִים פֶּתַח אָהֳלֵיהֶם״, לָמָּה לִיהּ לְמִכְתַּב ״פֶּתַח אָהֳלֵיהֶם״, אֶלָּא שֶׁיָּצְאוּ נִצָּבִים לְחָרֵף וּלְגַדֵּף עַל הַמְּזוּזָה שֶׁבְּפִתְחֵי אָהֳלֵיהֶם. וְהִנֵּה קֹרַח חָלַק עַל פָּרָשַׁת צִיצִית, וְדָתָן וַאֲבִירָם הוֹסִיפוּ עוֹד לַחֲלוֹק עַל מִצְוַת הַמְּזוּזָה שֶׁבְּפִתְחֵי הָאֹהֶל, כִּי אָמְרוּ שֶׁמֹּשֶׁה בָּדָה מִלִּבּוֹ שְׁתֵּי מִצְוֹות אֵלּוּ, וְהָיָה זֶה מֵעֵין מַחֲלוֹקְתָם, כְּמַה שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ בְּחַיֵּי, כִּי אָמְרוּ כְּשֵׁם שֶׁשַּׁלִּית שֶׁכּוּלּוֹ תְּכֵלֶת הַסְּבָרָא נוֹתֶנֶת שֶׁהוּא פָּטוּר מִצִּיצִית, וְכֵן בַּיִת מָלֵא סְפָרִים פָּטוּר מִמְּזוּזָה, כָּךְ בִּזְמַן שֶׁכָּל הָעֲדָה קְדוֹשִׁים אֵינָן צְרִיכִין לְמַנְהִיג. וְעוֹד רָמוּז בָּזֶה לוֹמַר שֶׁעִקַּר טַעַם שְׁנֵי מִצְוֹות אֵלּוּ לְהִיוֹת לָאָדָם כְּמַזְכִּירִים אֶת מִצְוֹות ה׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם״ וְגוֹ׳, וְכֵן הַמְּזוּזָה כְּדֵי שֶׁיִּזָּכֵר אֶת ה׳ בְּבוֹאוֹ וּבְצֵאתוֹ, וּבִזְמַן שֶׁכָּל הָעֲדָה קְדוֹשִׁים אֵינָן צְרִיכִין לְדָבָר הַמַּזְכִּיר, כִּי בְּלָאו הָכֵי ה׳ לְנֶגְדָּם תָּמִיד, הוּא יִתְבָּרֵךְ וְכָל מִצְוֹותָיו, וְאֵין צֹרֶךְ בָּהֶם כִּי אִם לַאֲנָשִׁים שִׁכְחֵי אֱלֹהִים. וּמִטַּעַם זֶה נֶעֱנְשׁוּ הַמָּה וְטַפָּם. וְיֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן, אִם קֹרַח וַעֲדָתוֹ חָטְאוּ, טַף לָמָּה בָּאִים לְעֹנֶשׁ זֶה. אֶלָּא לְפִי שֶׁחָלְקוּ עַל צִיצִית וּמְזוּזָה, וּמַסִּיק בְּפֶרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (שבת לב:): ר׳ יְהוּדָה וְר׳ מֵאִיר, חַד אָמַר בָּנִים מֵתִים בַּעֲוֹן צִיצִית, וְחַד אָמַר בַּעֲוֹן מְזוּזָה כו׳. וְטַעַם לִשְׁנֵיהֶם אֶחָד הוּא, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם בָּאוּ לְזָכְרוֹן, כִּי הַמְּזוּזָה לִהְיוֹת ה׳ לְנֶגֶד עֵינָיו תָּמִיד בְּבוֹאוֹ וּבְצֵאתוֹ, וְהַצִּיצִית לְזִכָּרוֹן הַמִּצְוֹות, וּכְתִיב (הושע ד ו): ״וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם אָנִי״, כִּי עַל יְדֵי שֶׁתִּשְׁכַּח תּוֹלְדוֹת הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים, אֶשְׁכַּח גַּם סְתָם תּוֹלְדוֹתֶיךָ. וְעוֹד, שֶׁהַבָּנִים עָנָף מִמֶּנּוּ כְּצִיצִית שֶׁהֵם עָנָף מִן הַבֶּגֶד.

וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן יִצְהָר וגו׳. וְלֹא קָחַשִׁיב בֶּן יַעֲקֹב לְפִי שֶׁקֹּרַח הָיָה מַחֲנִיךְ לִבְנֵי רְאוּבֵן וְאָמַר דֶּרֶךְ חֲנֻפָּה: אֵין אֲנִי מִתְיַחֵס אַחַר אֲבִינוּ יַעֲקֹב וְאַל יְהִי חֶלְקִי עִמּוֹ

בְּמָה שֶׁלָּקַח הַבְּכוֹרָה מִן רְאוּבֵן, עַל כֵּן גַּם הַפָּסוּק אֵינוֹ מְיַחֲסוֹ אַחֲרָיו. וְרז״ל אָמְרוּ (בסנהדרין קט:) ״וַיִּקַּח קֹרַח״, שֶׁעָשָׂה קָרְחָה בָּעוֹלָם. ״בֶּן יִצְהָר״, שֶׁהִרְתִּיחַ אֶת כָּל הָעוֹלָם כַּצָּהֳרַיִם וגו׳. ״בֶּן לֵוִי״, שֶׁנַּעֲשָׂה לְוָיָה לְגֵיהִנֹּם. וְלִחְשׁוֹב נָמִי ״בֶּן יַעֲקֹב״ שֶׁעָקַב עַצְמוֹ לְגֵיהִנֹּם? יַעֲקֹב בִּקֵּשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יֵחָשֵׁב עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט ה) ״בְּסֹדָם אַל תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל תֵּחַד כְּבֹדִי״. לְפִי פְּשׁוּטוֹ וַדַּאי לֹא לְכָבוֹד יִהְיֶה לוֹ אִם יֵחָשֵׁב עִמָּהֶם, כִּי עַל יְדֵי זֶה יִדָּרֵשׁ שְׁמוֹ לִגְנַאי, וְעַל כֵּן בִּקֵּשׁ שֶׁלֹּא יֵחַד כְּבוֹדוֹ שָׁמָּה. דָּבָר אַחֵר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁמִּדָּה זוֹ יֵרָשָׁה בְּיָדוֹ מִן יַעֲקֹב שֶׁעֵרְעֵר עַל הַבְּכוֹרָה, דְּהַיְנוּ עַל הַהֶבְדֵּל, כִּי לְפָנִים הָיְתָה הָעֲבוֹדָה בַּבְּכוֹרוֹת, וְיֹאמְרוּ שֶׁמִּמֶּנּוּ לָמַד קֹרַח לְעַרְעֵר עַל הַהֶבְדֵּל. וְכֵן בְּמַעֲשֵׂה זִמְרִי יֹאמְרוּ שֶׁיֵּרָשָׁה בְּיָדָם מִן יַעֲקֹב שֶׁלָּקַח שְׁתֵּי אֲחָיוֹת. עַל כֵּן יֵחֵס אֶת קֹרַח הַקַּנְאִי עַד לֵוִי שֶׁהָיָה גַּם כֵּן מְקַנֵּא בְּיוֹסֵף. וּמִכָּל מָקוֹם הַמַּאֲמָר מְחֻסָּר בֵּאוּר, מַהוּ הַקָּרְחָה שֶׁעָשָׂה, וְאֵיךְ הִרְתִּיחַ הָעוֹלָם כַּצָּהֳרַיִם.

וּכְפִי הָרֶמֶז מִן הַפָּסוּק זוֹלַת הַמַּאֲמָר שֶׁל הַגְּמָרָא, הָיָה מָקוֹם לְפָרֵשׁ הַשֵּׁמוֹת בְּדֶרֶךְ אַחֵר. וְהוּא, שֶׁהַמִּקְרָא וַדַּאי אֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, שֶׁהַשֵּׁמוֹת כְּפְשׁוּטָם, אַךְ מֵאַחַר שֶׁפֵּרֵט כָּל הַיִּחוּס הַלָּזֶה נִרְאֶה כִּי שְׁמוֹ וְשֵׁם אֲבוֹתָיו הָיָה הוֹרָאָה עַל הֶעָתִיד, שֶׁיֵּעָמִידוּ בֶּן פּוֹרֵץ גְּדֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהוּא קֹרַח, כִּי הַשֵּׁמוֹת מְרַמְּזִים עַל טַעֲנוֹתָיו וְעַל מַחֲלֹקְתּוֹ, כִּי קֹרַח לְשׁוֹן קָרַחַת שֵׂעָר, וּכְדֶרֶךְ שֶׁמַּסִּיק בְּפֶרֶק חֵלֶק (קי) וְעוֹד גְּזֵז לְכוּ לְמַזָּיְכוּ וּמְטַלֵּל לְכוּ כוּ׳, שֶׁמְּצַחֵק בָּכֶם עַל שֶׁעָשָׂה אֶתְכֶם קֵרֵחַ מִן הַשְּׂעָרוֹת. וְנִמְצָא שֶׁלָּקַח לוֹ זֶה לְטַעֲנָה נֶגֶד מֹשֶׁה מַה שֶּׁעָשָׂה הַלְוִיִּים קָרְחִים. ״בֶּן יִצְהָר״, הוּא לְשׁוֹן שֶׁמֶן, שֶׁחָלַק עַל הַכְּהֻנָּה עַל אֲשֶׁר יָצַק עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אֲשֶׁר מַחֲצִיתוֹ מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים, כִּדְאִיתָא פָּרָשַׁת כִּי תִשָּׂא (ל כג), וְעַל כֵּן לָקַח לְמַחֲלֹקְתּוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁלָּקַח מִסְּפָר זֶה כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה גַּם כֵּן לְכָל שִׁבְטֹ כְּמִסְפַּר סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, כְּשֶׁתְּצָרֵף אֲלֵיהֶם עוֹד שִׁלְשָׁה, דָּתָן וַאֲבִירָם וְאוֹן, חוּץ מִשֵּׁבֶט לֵוִי שֶׁלֹּא הָיָה אִישׁ מִבֵּינֵיהֶם. מִכָּל מָקוֹם לְפִי דַּרְכֵּנוּ נוֹכַל לוֹמַר שֶׁלְּקָחָן לְקַח מִסְפָּר זֶה, לוֹמַר אֵלּוּ בְּנֵי הַיִּצְהָר אֲשֶׁר רְאוּיִין לִהְיוֹת נִמְשָׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה אֲשֶׁר מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם כְּמוֹ שֶׁנִּמְשַׁח בּוֹ אַהֲרֹן. ״בֶּן קְהָת״, הוּא מִלְּשׁוֹן ״וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים״ (בראשית מט י), וְהוּא לְשׁוֹן אֲסִיפָה וְהַקְהֵל, כִּי הוּא אָסְפָם וְרוּחוֹ קִבְּצָם לְהַקְהִילָם עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן״. ״בֶּן לֵוִי״, פֵּרֵשׁ רַשׁ״י פָּרָשַׁת וַיֵּצֵא (כט לד) שֶׁנִּקְרָא לֵוִי עַל שֵׁם שֶׁלִּוּוּהוּ בְּמַתָּנוֹת, וְגַם מַתָּנוֹת לָקַח לוֹ קֹרַח לְטַעֲנָה נֶגֶד אַהֲרֹן, כִּדְמַסִּיק בַּיַּלְקוּט פָּרָשָׁה זוֹ (טז א), בְּאַלְמָנָה אַחַת שֶׁהָיָה לָהּ כֶּבֶשׂ, בָּאָה לִגְזֹז – בָּא אַהֲרֹן וְנָטַל רֵאשִׁית הַגֵּז כוּ׳. עַל כָּל אֵלֶּה נוֹפֵל לְשׁוֹן לְקִיחָה, כִּי כֻּלָּם לָקַח לוֹ לְטַעֲנָה לְהַחֲזִיק מַחֲלֹקְתּוֹ.

אָמְנָם לְפִי מַה שֶּׁמַּסִּיק בַּמִּדְרָשׁ, ״קֹרַח״ – שֶׁעָשָׂה קָרְחָה בָּעוֹלָם כוּ׳, נִרְאֶה שֶׁדַּעַת בַּעַל הַמִּדְרָשׁ זֶה לוֹמַר שֶׁקֹּרַח חָלַק עַל מְצִיאוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״הַנּוֹעָדִים עַל ה׳״ (במדבר כז ג) ״בְּהַצּוֹתָם עַל ה׳״ (במדבר כו ט), וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁקֹּרַח נוֹעַד עַל ה׳, אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קי.) שֶׁהַחוֹלֵק עַל רַבּוֹ כְּחוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה, מִכָּל מָקוֹם הֵיא גּוּפָא קַשְׁיָא, לָמָּה יְהֵיה כְּחוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה. אֶלָּא לְפִי שֶׁקֹּרַח טָעַן שֶׁהָעוֹלָם קַדְמוֹן כְּקַדְמוּת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְהוּא מְחֻיָּב הַמְצִיאוּת, וְהֶצְרֵךְ לְכָפְיָרָה זוֹ כְּדֵי לְחַזֵּק מַחֲלֹקְתּוֹ, כִּי הוּא טָעַן וְאָמַר ״כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכָם ה׳ וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל ה׳״, וְדַעְתּוֹ לוֹמַר שֶׁאֵין יִתְרוֹן וּשְׂרָרָה לְשׁוּם נוֹצֵר עַל חֲבֵרוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין קְדִימָה חָס וְשָׁלוֹם לוֹ יִתְבָּרַךְ עַל בְּרוּאָיו. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״וּבְתוֹכָם ה׳״, וְהָיָה רָאוּי לִהְיוֹת ה׳ בְּרֹאשָׁם וְלֹא בְּתוֹכָם בָּאֶמְצַע, אֶלָּא הוֹרָה וְהוֹדָה כִּבְיָכוֹל שֶׁאֵין לוֹ קְדִימָה, קַל וָחֹמֶר בֶּן בְּנוֹ שֶׁל קַל וָחֹמֶר מַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ אַתֶּם. וְאָמַר לוֹ מֹשֶׁה ״בֹּקֶר״, גְּבוּלוֹת חָלַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, יְכוֹלִים אַתֶּם לַהֲפוֹךְ בֹּקֶר לְעֶרֶב? כֵּן תּוּכְלוּ לְבַטֵּל אֶת זוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א ד-ה): ״וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר״, ״וַיַּבְדֵּל״, וּכְתִיב: ״וַאֲבְדִיל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי״ (ויקרא כ כו) וּכְשֵׁם שֶׁהִבְדִּיל יִשְׂרָאֵל מִן הָאֻמּוֹת כָּךְ הִבְדִּיל אֶת אַהֲרֹן כוּ׳ (רש״י בשם מדרש).

וְכָל מַשְׂכִּיל יִשְׁתּוֹמֵם עַל הַמַּרְאֶה, מַה עִנְיַן מַרְאֶה הָעֶרֶב וְהַבֹּקֶר לְכָאן, אֶלָּא לְפִי שֶׁקֹּרַח חָלַק אַעִקָּרָא דִּדְיָנָא, לוֹמַר שֶׁהָעוֹלָם קַדְמוֹן, וּמַרְאֶה הָעֶרֶב וּבֹקֶר הַכֹּל בִּמְקֹרֶה, וְאִם כֵּן לָמָּה תֵּצֵא כָּזֹאת מִלְּפָנָיו יִתְבָּרַךְ לְהַבְדִּיל בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ. וּמֹשֶׁה הֵשִׁיב לוֹ מִטּוּנְךָ רְאָיָה, כִּי הַמִּקְרֶה לֹא יַתְמִיד זְמַן רַב, וַהֲרֵי עֵינֵינוּ הָרוֹאוֹת שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לְבַטֵּל הַבְדָּלַת בֹּקֶר וָעֶרֶב, אִם כֵּן אֵין זֶה מִקְרֶה אֶלָּא כָּךְ נִבְרָא בִּרְצוֹנוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ קַדְמוֹן לְכָל נוֹצָר, כָּךְ חָלַק מִכְּבוֹדוֹ לַאֲשֶׁר חָפֵץ בּוֹ וְחָלַק גְּבוּלוֹת, לַיּוֹם נָתַן גְּבוּלוֹ בַּיּוֹם, וְאֶת יִשְׂרָאֵל נָתַן עֶלְיוֹן עַל כָּל הָעַמִּים, כָּךְ נָתַן בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ גְּדֻלָּה זוֹ לְאַהֲרֹן. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״אִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה׳״ וגו׳, פֵּרֵשׁ רַשׁ״י, ״אִם בְּרִיאָה״ – פֶּה לָאָרֶץ מִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, מוּטָב; וְאִם לָאו – ״יִבְרָא ה׳״. וְקָשֶׁה לִי, לָמָּה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ ״כִּי טוֹב״, כִּי לֹא מָצִינוּ לְשׁוֹן מוּטָב מִפֹּרָשׁ בַּפָּסוּק. אֶלָּא וַדַּאי כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, קֹרַח חָלַק עַל הַבְּרִיאָה שֶׁל שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית וְטָעַן לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ בְּרִיאָה, עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר ״אִם בְּרִיאָה״ רוֹצֶה לוֹמַר אִם הָיְתָה בְּרִיאָה חֲדָשָׁה בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, אָז ״יִבְרָא ה׳״ חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ ״וּפָצְתָה אֶת פִּיהָ וְגוֹ׳, וְיִדְעוּ כִּי נִצְּווּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת ה׳״ בְּמַה שֶׁאָמְרוּ שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּרִיאָה מֵעוֹלָם, וַעֲכְשָׁו יַאֲמִינוּ לְמַפְרֵעַ שֶׁהָיְתָה בְּרִיאָה כְּשֵׁם שֶׁבָּרָא ה׳ חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ עַכְשָׁו.

וְזֶה דַּעַת רָבָא (בנדרים לט:) שֶׁדָּרַשׁ פָּסוּק ״שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה״ (חבקוק ג יא), מַאי בָּעוּ בִּזְבוּל? אֶלָּא שֶׁבְּמַחֲלֹקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח עָלוּ לִזְבוּל כוּ׳, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לִכְבוֹדִי לֹא מְחִיתֶם כוּ׳. וְהַיְינוּ טַעְמָא לְפִי שֶׁקֹּרַח עָרַעֵר עַל גְּבוּלוֹת בֹּקֶר וָעֶרֶב, דְּהַיְינוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ, וְטָעַן עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא ה׳ חָלַק לְכָל אֶחָד גְּבוּלוֹ וּתְחוּמוֹ לָזֶה בַּיּוֹם וְלָזֶה בַּלַּיְלָה, עַל כֵּן עָלוּ מֵרָקִיעַ לִזְבוּל כִּי אֵין נָכוֹן לָהֶם לְהָאִיר לְמִי שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין שֶׁלֹּא ה׳ פָּעַל כָּל זֹאת. אַךְ שֶׁלֹּא יָפָה אָמְרוּ שֶׁיֵּעָשֶׂה דִּין לְבֶן עַמְרָם, עַד שֶׁאָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לִכְבוֹדִי לֹא מְחִיתֶם כוּ׳, וַהֲלֹא הַדָּבָר בּוֹקֵעַ וְעוֹלֶה עַד כְּפָא כָבוֹד וְנוֹגֵעַ בִּכְבוֹדִי יוֹתֵר מִבִּכְבוֹד מֹשֶׁה. וּמַה

שֶׁעָלוּ דַּוְקָא לִזְבוּל, אֶחְשׁוֹב בָּזֶה לְפִי שֶׁקָּרַח עֵרְעֵר עַל הַכְּהֻנָּה, וְאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ בְּעוֹלַת תָּמִיד שֶׁל בֹּקֶר וָעֶרֶב שֶׁבִּזְכוּתָם יִתְקַיְּמוּ שֵׁמֶשׁ וְיָרֵחַ אוֹרוֹת שֶׁל יוֹם וָלַיְלָה, וְאִם תִּבָּטֵל הַכְּהֻנָּה וְתִהְיֶה בְּיַד מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהּ, אִם כֵּן בְּאֵיזוֹ זְכוּת יִתְקַיְּמוּ הַמְּאוֹרוֹת, עַל כֵּן עָלוּ לִזְבוּל, כִּי בוֹ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמִיכָאֵל כֹּהֵן גָּדוֹל, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה (יב:). וּמִכָּאן רְאָיָה שֶׁקָּרַח חָלַק עַל גְּבוּלוֹת שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ וְעַל הַבְּרִיאָה, עַל כֵּן אָמְרוּ שֶׁעָשָׂה קָרְחָה בָּעוֹלָם, כִּי בְּהִסְתַּלְּקוּת אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרַךְ כְּבָיְכוֹל חֲרֵי כָּל הָעוֹלָם נַעֲשֶׂה קָרְחָה. וּבְמַה שֶׁעָלוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ לִזְבוּל כְּבָר יָצְאָה הַחָמָה מִנַּרְתִּיקָהּ, וְעַל יְדֵי זֶה הִרְתִּיחַ אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כַּצָּהֳרַיִם. וְהַנּוֹגֵעַ בְּעִנְיַן הָאֱלֹהוּת גּוֹרֵם קֲהוּי שְׁנַיִם לַמַּאֲמִינִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִצְרַיִם שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם קֲהוֹת כְּשֶׁרָאוּ קְשִׁירַת הַטָּלֶה (טור או״ח סימן תל), לְכָךְ אָמְרוּ ״בֶּן קְהָת״ – שֶׁהִקְהָה שִׁנֵּי מוֹלִידָיו. וְדֵי בָּזֶה מַה שֶּׁאָמַרְנוּ בְּדֶרֶךְ דָּרֹשׁ קְצָת, וּמַעֲתָּה נָבֹא לְבֵאוּר הַדִּבּוּר בְּדֶרֶךְ פְּשׁוּטוֹ.

ב קָרְאֵי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שֵׁם. נִרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁנִּתְקַבְּצוּ אֶל קֹרַח אֲנָשִׁים מָרֵי לֵבָב אֹהֲבֵי יוֹתֶרֶת הַכָּבוֹד וְהַשְׂרָרָה, בְּחָשְׁבָם כִּי לְכֻלָּם יִתֵּן שְׂרָרוֹת, כִּי זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר בִּקְּשָׁה נַפְשָׁם כָּל אַנְשֵׁי שֵׁם אֲשֶׁר אָמְרוּ בֵּינֵיהֶם נַעֲשׂוּ לָנוּ שֵׁם פֶּן נִהְיֶה לָבוּז. וְיוֹכִיחַ עַל זֶה רֹאשׁ דִּבְרֵיהֶם: ״רַב לָכֶם״ וגו׳, כִּי אָמְרוּ דִּין הוּא שֶׁתִּהְיֶה הַשְׂרָרָה חוֹזֶרֶת חֲלִילָה מִן אֶחָד לַחֲבֵרוֹ, כִּי רַב לָכֶם שֶׁיָּמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל שְׁנֻהֲגִתֶּם עֲלֵיהֶם שְׂרָרָה, וְרָאוּי שֶׁתִּתְנוּ שֶׁבֶט הַנְּהָגָה בְּיַד אֲחֵרִים ״כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים״. וְ״כֻלָּם״ מִיָּתֵר, אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ: יָדוּעַ שֶׁאֵין עֵדָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וּבְכָל עֵדָה וְעֵדָה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל כֻּלָּם קְדוֹשִׁים, כָּל עֵדָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ יֵשׁ בָּהּ קְדֻשָּׁה, כִּי אֵין דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה כִּי בְּכָל עֵדָה שֶׁל עֲשָׂרָה יֵשׁ קְדֻשָּׁה וּבְתוֹכָם ה׳. וְאַתֶּם לֹא דַּי שֶׁאַתֶּם מִתְנַשְּׂאִים עַל עֵדָה שֶׁל עֲשָׂרָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ עַל כָּל קְהַל ה׳ אַתֶּם מִתְנַשְּׂאִים, וְדָבָר זֶה אֵין לִסְבֹּל. וּלְכָךְ פָּתַח בְּ״עֵדָה״ וְסִיֵּם בְּ״קָהָל״, לוֹמַר שֶׁאֲפִלּוּ אִם הֱיִיתֶם מִתְנַשְּׂאִים עַל עֵדָה שֶׁל עֲשָׂרָה הָיָה לָנוּ מָקוֹם לָלוּן עֲלֵיכֶם, שֶׁחֲבֵרֵי כָּל עֵדָה יֵשׁ בָּהּ קְדֻשָּׁה, קַל וָחֹמֶר שֶׁיֵּשׁ לָלוּן ״מֵדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל ה׳״ עַל כֻּלָּם כְּאֶחָד. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ ״וּבְתוֹכָם ה׳״, כִּי בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הקב״ה שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ (מגילה לא.), וַחֲבֵרֵי הקב״ה מַרְאֶה עֲנָוָה לְיִשְׂרָאֵל וּמִתְהַלֵּךְ בְּתוֹכָם, רוֹצֶה לוֹמַר בְּאֶמְצַע וְלֹא רֹאשׁ, לוֹמַר חֲרִינִי כְּרֵעַ כְּאָח לָכֶם וְאֵין אֲנִי מְבַקֵּשׁ לֵילֵךְ בָּרֹאשׁ כְּדִינִי, וְאֵיךְ אַתֶּם תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל ה׳.

ד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו. בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (קי) אָמְרוּ: מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע, מִלַּמֵּד שֶׁחֲשָׁדוּהוּ בְּאֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו טז): ״וַיְקַנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה״, שֶׁכָּל אֶחָד קִנֵּא אוֹתוֹ עִם אִשְׁתּוֹ. וְדָבָר זֶה רָחוֹק מִן הַשֵּׂכֶל מְאֹד, וּמִדִּבְרֵי קַבָּלָה לֹא יָלְפִינָן, כִּי מָאן יֵמַר שֶׁחָשַׁד זֶה הָיָה בִּזְמַן זֶה דְּוָקָא כִּי אֵין לוֹ רֶמֶז בַּפָּסוּק. עַל כֵּן אוֹמֵר אֲנִי שֶׁבַּעַל אַגָּדָה זוֹ רָצָה לְפָרֵשׁ פָּסוּק ״כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל ה׳״, מַה עִנְיָן הַקְּדֻשָּׁה אֶל הַהִתְנַשְּׂאוּת. וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ יַחַס בֵּינֵיהֶם, וְהַקְּדֻשָּׁה רָאוּי שֶׁתִּמְנַע הַהִתְנַשְּׂאוּת, אִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר ״וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל קְדֹשׁ״ אוֹ ״עֵדָה קְדוֹשָׁה״. אֶלָּא וַדַּאי כָּךְ אָמַר קֹרַח לְמֹשֶׁה, לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (ד:) אָמְרוּ רז״ל: כָּל הַמִּתְגָּאֶה לְסוֹף נִכְשָׁל בְּאֵשֶׁת אִישׁ, וּבְמָקוֹם אַחֵר אָמְרוּ (שם ד:): כָּל הַמִּתְגָּאֶה כְּאִלּוּ בָּא עַל כָּל הָעֲרָיוֹת, וְיָדוּעַ שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא קְדֻשָּׁה שָׁם תִּמְצָא גֶּדֶר עֲרָוָה, כִּי הָעֲרָיוֹת מְחַלְּלִין הַקְּדֻשָּׁה. וְכָךְ אָמַר קֹרַח מִסְּבָרָא דְּנַפְשֵׁיהּ, חֲרֵי כָּל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּגְדוּרִין מֵעֲרָיוֹת, וְאִם כֵּן מַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ לְהִשְׁתָּרֵר וּלְהִתְגָּאוֹת, כִּי דָּבָר זֶה יִגְרֹם לָכֶם שֶׁתִּהְיוּ נִכְשָׁלִים בְּאֵשֶׁת אִישׁ וּתְחַלְּלוּ קְדֻשַּׁת הָעָם. לְכָךְ אָמַר ״עַל קְהַל ה׳״, וְלֹא אָמַר ״עַל קָהָל קָדוֹשׁ״, כִּי אַחַר הַהִתְנַשְּׂאוּת אֵין כָּאן קְדֻשָּׁה, כִּי כָּל הַמִּתְגָּאֶה לְסוֹף נִכְשָׁל בְּאֵשֶׁת אִישׁ וְדָבָר זֶה גּוֹרֵם חִלּוּל קְדֻשַּׁת הָעָם. וּבָזֶה הֵבִין מֹשֶׁה שֶׁקֹּרַח חָשַׁדּוֹ שֶׁיִּהְיֶה נִכְשָׁל בְּאֵשֶׁת אִישׁ, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו״. וְטַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר נִרְאֶה לְפִי שֶׁכָּל הַמִּתְגָּאֶה רוֹצֶה שֶׁיִּהְיֶה הוּא גָּבוֹהַּ מֵעַל כָּל גְּבוֹהִים, אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ רוֹדֶה בְּכָל הָעוֹלָם זוּלָתוֹ. וּלְפִי שֶׁכָּל אִשָּׁה מְשַׁעְבֶּדֶת תַּחַת יַד בַּעְלָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג טז): ״וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ״, עַל כֵּן אֵין הַמִּתְגָּאֶה יָכוֹל לִסְבֹּל אֲפִלּוּ מֻמְשָׁלָה זוֹ שֶׁתִּהְיֶה בְּיַד אַחֵר. וְעַל כֵּן נָקַט דָּוְקָא אֵשֶׁת אִישׁ וְלֹא שְׁאָר עֲרָיוֹת. וּמְדֻקְדָּק הַלָּשׁוֹן שֶׁאָמַר לְסוֹף נִכְשַׁל בְּאֵשֶׁת אִישׁ, כִּי כָּל מִי שֶׁמִּתְגָּאֶה חֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ וּבוֹדֵק בְּכָל מִינֵי שְׂרָרָה שֶׁרוֹאֶה בְּזוּלָתוֹ לִכְבֹּשׁ אֶת הַכֹּל תַּחַת יָדוֹ כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה יָדוֹ בְּכָל הַמֻּמְשָׁלוֹת, וְלֹא יִשְׁקֹט הָאִישׁ בְּכָל הַשְׂרָרוֹת שֶׁבְּכָר הִשִּׂיג עַד שֶׁלְּסוֹף יִתֵּן עֵינָיו גַּם בְּמֻמְשֶׁלֶת הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ וְיִרְצֶה לִכְבֹּשׁ תַּחַת יָדָיו, וְזֶהוּ לְשׁוֹן ״לְסוֹף״, כִּי בֶּאֱמֶת הַמֻּמְשָׁלָה זוֹ שֶׁסּוֹפוֹ לְבַקֵּשׁ הוּא סוֹף כָּל דָּבָר וְקֵץ לְכֻלָּם. וְזֶה פֵּרוּשׁ קָצָר מְאֹד, הֵן בְּפָרָשָׁה זוֹ הֵן בִּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא.

ה בֹּקֶר וְיֹדַע ה׳ אֶת אֲשֶׁר לוֹ. אֵין פֵּרוּשׁוֹ הַגְּבֶלֶת זְמַן לֵאמֹר מָחָר יִהְיֶה הָאוֹת הַזֶּה, דְּאִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר ״בֹּקֶר יֵדַע ה׳״, מַהוּ ״וְיֹדַע״ בְּוָי״ו, ״וַאֲשֶׁר אֵלָיו״ מִבָּעֵי לֵהּ, מַהוּ ״לוֹ״, אֶלָּא כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: הַבֹּקֶר יַאֲמֵת וְיבָרֵר הַדִּין עִם מִי. וְזֶה לְפִי שֶׁקֹּרַח חָלַק עַל הַכְּהֻנָּה וְעַל הַמַּתָּנוֹת כְּהֻנָּה, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (ילקוט טז א) בַּמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר סִפֵּר קֹרַח לְכָל הָעֵדָה: אַלְמָנָה הָיָה לָהּ כִּבְשָׁה, וְלָקַח אַהֲרֹן רֹאשִׁית הַגֵּז וְהַבְּכוֹר וּזְרוֹעַ וּלְחָיַיִם כו׳. וּרְאָיָה לָזֶה שֶׁחֲרֵי אַחַר אֲשֶׁר נָחָה שְׁקֵטָה הָאָרֶץ מִן הַמַּחְלֹקֶת נָתַן ה׳ לְאַהֲרֹן הַמַּתָּנוֹת בְּרִית מֶלַח עוֹלָם, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁקֹּרַח הָיָה מְעָרְעֵר עֲלֵיהֶם. וְאָמַר מֹשֶׁה: בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי נָתַן ה׳ לְאַהֲרֹן הַמַּתָּנוֹת חֻלִּף עֲבוֹדָתוֹ, כִּי כָּל דָּבָר הַנִּתָּן בַּבֹּקֶר הוּא הַדָּבָר הַנִּתָּן בְּשִׂמְחָה וּבְפָנִים מְאִירוֹת, וְזֶה הוֹרָאָה שֶׁהַנְּתִינָה דָּבָר הָגוּן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח (טז ז) עַל הַמָּן שֶׁנִּתַּן בַּבֹּקֶר: וּלְכָךְ נֶאֱמַר לְקַמָּן בְּמַתָּנוֹת כְּהֻנָּה: ״וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ״, פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י בְּשִׂמְחָה, כְּמוֹ ״הִנֵּה הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ״ (שמות ד יד), וְהֵינוּ בְּפָנִים מְאִירוֹת. וְכָל דָּבָר הַנִּתָּן בְּשִׂמְחָה וּבְפָנִים מְאִירוֹת נִתָּן בַּבֹּקֶר בְּהֶטְיבוֹ אֶת אֲשֶׁר שָׂאַל כַּהֹגֶן. וְאִם כֵּן הַבֹּקֶר יִבָּרֵר שֶׁהָאֱמֶת עִם אַהֲרֹן. ״וְיֹדַע ה׳ אֶת אֲשֶׁר לוֹ״, כִּי לוֹ יִתְבָּרַךְ הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, וּמִשְּׁלוֹ יִתֵּן לוֹ ה׳ לְמִשְׂרָתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ, וְלֹא כְּמוֹ שֶׁאָמַר קֹרַח שֶׁלְּקָחָם בְּלֹא הֶרְמָנָא דְּמַלְכָּא יִתְבָּרַךְ. וּמִדְּקָאָמַר מֹשֶׁה ״לֹא חֲמוֹר אֶחָד נָשָׂאתִי״. שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁכְּשֶׁם שֶׁחָשְׁדוּהוּ שֶׁנָּתַן לְאַהֲרֹן הַכְּהֻנָּה כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה בְּמַתָּנוֹת כְּהֻנָּה, כָּךְ חָשְׁדוּ אֶת מֹשֶׁה לוֹמַר אַף לוֹ

הַמְּלוּכָה כְּדֵי לְזַכּוֹת בָּזֶה מִשְׁפַּט הַמְּלוּכָה "אֶת חֲמוֹרֵיכֶם יִקָּח" וְגוֹ' (שמואל א ח טז). עַל כֵּן אָמַר כְּמִתְנַצֵּל, לֹא זוֹ שֶׁלֹּא לָקַחְתִּי בִּזְרוֹעַ חֲמוֹר שֶׁל אֶחָד מֵהֶם, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּמַתָּנָה לֹא לָקַחְתִּי מֵהֶם. לְכָךְ אָמַר "נָשָׂאתִי" לְשׁוֹן "וַיִּשָּׂא מַשָּׂאת מֵאֵת פָּנָיו" (בראשית מג לד). וּלְפִי שֶׁמִּדַּרְכְּךָ הַמְּלָכִים לְהָרַע לְמִי שֶׁאֵין נוֹתֵן לוֹ מַתָּנוֹת, לְכָךְ אָמַר "וְלֹא הֲרֵעֹתִי אֶת אַחַד מֵהֶם". וּלְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה שֶׁקֹּרַח חָלַק עַל הַבְּרִיאָה אָמַר כָּאן "בֹּקֶר", כִּי מִצַּד שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לְהַפִּךְ הַבֹּקֶר לְעֶרֶב, בָּזֶה "וְיֹדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ", כִּי לוֹ יִתְבָּרַךְ תֵּבֵל וּמְלוֹאָהּ, וְהוּא הַמַּמְלִיךְ מְלָכִים, וּבְיָדוֹ יִתְבָּרַךְ לְהַקְרִיב אֵלָיו אֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ.

ט הַמְעַט מִכֶּם וְגוֹ'. "לָכֶם" לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "מִכֶּם", לְפִי שֶׁמְּדַבֵּר עַל הַמֶּרֶד וְהַמַּעַל הַיּוֹצֵא מִכֶּם. וְכִי דָּבָר מוּעָט וְקָטָן הוּא מֶרֶד כָּזֶה, שְׁמִי שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ אֵיזוֹ מִנּוּי יְעַרְעֵר עַל שֶׁלֹּא נָתְנוּ לוֹ עוֹד מִנּוּי גָּדוֹל מִזֶּה? וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁמְּדַבֵּר כְּלַפֵּי הַמְעַטִּים מִכָּל הַשְּׁבָטִים, שֶׁהַלְוִיִּם הַמְעַטִּים מִכָּל הַשְּׁבָטִים, "כִּי הִבְדִּיל ה' אֶתְכֶם" וְגוֹ' וְהֵינוּ לַעֲבוֹדַת אָרוֹן הַמְּכַלֶּה בָּכֶם, "וּבִקַּשְׁתֶּם גַּם כְּהֻנָּה" וְתִסְתַּכְּנוּ בְּיוֹתֵר, כִּי כֹּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב בְּיוֹתֵר אֶל אָרוֹן בְּרִית ה' מְסֻכָּן בְּיוֹתֵר. "וְאַהֲרֹן מַה הוּא", כִּי לְעוֹלָם הָיָה עָנָו בְּיוֹתֵר וְאֵינוֹ מַחְשִׁיב אֶת עַצְמוֹ לִכְלוּם, עַל כֵּן הוּא מִתְקַיֵּם אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָרוֹב אֶל ה' בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (סנהדרין יד.): הֲוֵי קָבֵל וְקַיָּם. אֲבָל כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ בְּעֶרְכּוֹ בְּגֶדֶר הֲעָנָוָה, אֵינוֹ מִתְקַיֵּם אִם יָבֹא לִפְנֵי ה' בְּלֵב גַּס.

יב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה. לְאֵיזוֹ הַר קָרָא לָהֶם לַעֲלוֹת, וּמַהוּ שֶׁאָמְרוּ "הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר". וּבְאוּר הָעִנְיָן שֶׁמֹּשֶׁה שָׁלַח אַחֲרֵיהֶם לְדַבֵּר עַל לִבָּם דִּבְרֵי שָׁלוֹם, וְהֵמָּה חָשְׁדוּ אֶת מֹשֶׁה שֶׁלְּקָחָן שָׁלַח אַחֲרֵיהֶם לְפִי שֶׁהֵם גְּדוֹלִים וְהָעִקָּר בְּמַחְלֹקֶת זֶה, וְרוֹצֶה מֹשֶׁה לִתֵּן לָהֶם אֵיזוֹ מִנּוּי שֶׁל שְׂרָרָה דֶּרֶךְ שֹׁחַד כְּדֵי שֶׁיִּסְתַּלְּקוּ מִן הַמַּחֲלֹקֶת, וְאָז מִמֵּילָא יִסְתַּלְּקוּ כֻּלָּם. עַל כֵּן הֵשִׁיבוּ לְמֹשֶׁה: "לֹא נַעֲלֶה", לֹא נְקַבֵּל מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ שֹׁחַד שׁוּם מַעֲלָה וּשְׂרָרָה. וְעַל זֶה אָמְרוּ: "הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר", כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר (דברים טז יט), וְכִי אַתָּה סוֹבֵר לְעַוֵּר עֵינֵינוּ בְּשֹׁחַד זֶה? וּכְדֵי לְתַקֵּן לְשׁוֹן "הָאֲנָשִׁים הָהֵם", נִרְאֶה שֶׁלֹּא עַל עַצְמָם אָמְרוּ כֵּן אֶלָּא עַל כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתָּם, כִּי אַף אִם אֲנַחְנוּ נִשְׁתּוֹק בַּעֲבוּר שֶׁתִּתֵּן לָנוּ אֵיזוֹ שְׂרָרָה אוֹ נַחֲלַת שָׂדֶה וָכֶרֶם, מִכָּל מָקוֹם הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתָּנוּ כָּל שֶׁכֵּן דְּפַקְּרוּ טְפֵי, "הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם" אֲשֶׁר אִתָּנוּ תְּנַקֵּר, שֶׁיִּהְיוּ כָּל כָּךְ עִוְרִים שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ בְּתַחְבּוּלָה זוֹ? לְפִיכָךְ "לֹא נַעֲלֶה", לֹא נְקַבֵּל מִמְּךָ שׁוּם שְׂרָרָה וַעֲלָיָה.

וּמַה שֶּׁהִכְנִיסוּ תּוֹךְ סִפּוּר זֶה "הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ" וְגוֹ', חָדָא וְעוֹד קָאָמְרוּ: מִתְּחִלָּה אָמְרוּ שֶׁכָּךְ דַּרְכְּךָ שֶׁאַתָּה מַבְטִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, כִּי כָּךְ הִבְטַחְתָּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַהֲבִיאָם אֶל אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ, וְהֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם אֶרֶץ טוֹבָה, וְכָל זֶה עָשִׂיתָ "כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ", כְּדֵי לְהַרְאוֹת שִׂרָרָתְךָ עָלֵינוּ, וְלֹא אַתָּה בִּלְבַד אֶלָּא "גַּם הִשְׁתָּרֵר" אֲחֵרִים עָלֵינוּ, כְּאַהֲרֹן וְזוּלָתוֹ. אַף אֶל אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לֹא הֲבֵאתָנוּ, וַתִּתֶּן לָנוּ נַחֲלַת שָׂדֶה וָכֶרֶם וְגוֹ', אָמְרוּ מִמַּה נַּפְשָׁךְ, לָמָּה זֶה אַתָּה שׁוֹלֵחַ אַחֲרֵינוּ, אִם לְהַבְטִיחַ לָנוּ אֵיזוֹ נַחֲלַת שָׂדֶה וָכֶרֶם כְּשֶׁנַּבֹּא לָאָרֶץ, הֲרֵי זֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, כִּי עֲדַיִן לֹא הֲבֵאתָנוּ שָׁמָּה, וְתִתֵּן לָנוּ עַכְשָׁיו נַחֲלַת שָׂדֶה וָכֶרֶם? וְאַף אִם תֹּאמַר שֶׁחֲבֵרֵנוּ לֹא יַרְגִּישׁוּ בְּתַחְבּוּלָה זוֹ, כִּי נְתִינָה זוֹ לְעִתִּים רְחוֹקִים, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ כַּמָּה דְבָרִים בְּגוֹ, הֵן מִצַּד שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲלֶה לָאָרֶץ כִּי כְּבָר נִגְזְרָה גְּזֵרָה שֶׁנָּמוּת בַּמִּדְבָּר, וְאִם תֹּאמַר שֶׁנְּתִינָה זוֹ תִּהְיֶה לְזַרְעֵנוּ, מִכָּל מָקוֹם מַה כִּשְׁרוֹן לָנוּ בָּזֶה, וְגַם לְזַרְעֵנוּ הַדָּבָר בְּסָפֵק, כִּי מִדַּרְכְּךָ לְהָיוֹת מַבְטִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה. וְעוֹד, שֶׁהַדָּבָר לֹא בָּא לָעוֹלָם עֲדַיִן. וְאִם תִּרְצֶה לִתֵּן לָנוּ אֵיזוֹ שְׂרָרָה תֵּכֶף וּמִיָּד, יֵשׁ חֲשָׁשָׁא אַחֶרֶת, שֶׁחֲבֵרֵנוּ יַרְגִּישׁוּ בְּתַחְבּוּלָה זוֹ, הַעֵינֵיהֶם תְּנַקֵּר שֶׁלֹּא יִרְאוּ עַיִן בְּעַיִן תַּחְבּוּלָה זוֹ?

וְיֵשׁ אוֹמְרִים נִקּוּר עֵינַיִם זֶה קָאֵי עַל הַצְּרָעָה, שֶׁהִבְטִיחָם שֶׁהַצְּרָעָה יִשְׁלַח ה' לִפְנֵיהֶם (שם ז כ) כְּדֵי שֶׁתְּנַקֵּר עֵינֵי הַכְּנַעֲנִים. וְאָמְרוּ, אַף אִם בֶּאֱמֶת יִהְיוּ סוּמִים, מִכָּל מָקוֹם חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ וְלֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ "לֹא נַעֲלֶה".

כא הַבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְגוֹ'. קָרוֹב לִשְׁמוֹעַ שֶׁגַּם מִתְּחִלָּה לֹא עָלְתָה עַל דַּעְתּוֹ יִתְבָּרַךְ לְהַעֲנִישׁ הַבִּלְתִּי חוֹטְאִים אֶלָּא שֶׁעַל עֲדַת קֹרַח אָמַר כֵּן, וּמֹשֶׁה הֵבִין שֶׁעַל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל אָמַר כֵּן, לְפִי שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר "וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם קֹרַח אֶת כָּל הָעֵדָה", וְהָיָה סָבוּר מֹשֶׁה שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל הִסְכִּימוּ עִמּוֹ, וְעַל כֵּן אָמַר עַל כָּל הָעֵדָה "וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרֶגַע" וְלֹא חָשַׁשׁ פֶּן יֹאמְרוּ מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה' וְגוֹ', כִּי בְּלָאוֹ הָכֵי הֵם מְטֻלְטָלִים אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, וְאַף אִם יְכַלֶּה כֻּלָּם מִכָּל מָקוֹם תּוֹךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְגוֹי גָּדוֹל כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשׂוּ מִתֵּי מִסְפָּר בְּמִצְרַיִם פִּתְאוֹם לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם. לְכָךְ אָמַר מֹשֶׁה בִּתְפִלָּתוֹ: "אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר", לְפִי שֶׁמֹּשֶׁה לֹא רָאָה בְּיִשְׂרָאֵל שׁוּם רֵעוּתָא, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם קֹרַח אֶת כָּל הָעֵדָה", מִכָּל מָקוֹם אֵין רְאָיָה מִכָּאן שֶׁבֶּאֱמֶת נִקְהֲלוּ יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה, אֶלָּא קֹרַח עָשָׂה אֶת שֶׁלּוֹ וְהִקְהִילָם עֲלֵיהֶם כְּדֶרֶךְ כָּל מֵסִית וּמַדִּיחַ, וּמֵאן יֵימַר שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִתְפַּתּוּ לִדְבָרָיו. אַךְ מֵאַחַר שֶׁהֵבִין שֶׁרוֹצֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכַלּוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל כְּרֶגַע, זֶהוּ לְפִי שֶׁהוּא אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת, וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁבְּרוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְיָדַע שֶׁבְּלִבָּם מַסְכִּימִים עִם קֹרַח. וּמִכָּל מָקוֹם אָמַר מֹשֶׁה "הָאִישׁ אֶחָד יֶחֱטָא", עַל קֹרַח הַמַּדִּיחַ אָמַר כֵּן, כִּי הוּא עִקַּר הַחוֹטֵא בְּהַסָּתָה זוֹ, וּמִן הָרָאוּי שֶׁלֹּא יִקְצֹף עַל כָּל הָעֵדָה, כִּי מָצִינוּ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב א) "וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה", וְלֹא נֶעֱנַשׁ אַהֲרֹן, לְפִי שֶׁמִּרְיָם הָיְתָה הַהַתְחָלָה לַדִּבּוּר וְאַהֲרֹן טָפֵל לָהּ, כָּךְ כָּל הָעֵדָה יֵשׁ לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם קְצָת זְכוּת, כִּי לֹא בָּאוּ מֵעַצְמָם לִידֵי חֵטְא זֶה כִּי אִם מֵחֲמַת הַמֵּצִיק הַמְּסִית וּמַדִּיחַ בְּחֶלְקַת לְשׁוֹנוֹ. וְאִם עַל כָּל פָּנִים רְאוּיִין לְעֹנֶשׁ מָה, מִכָּל מָקוֹם אֵין הַדִּין נוֹתֵן שֶׁיִּהְיוּ שָׁוִים בָּעֹנֶשׁ אֶל הַמֵּסִית לְכַלּוֹת כֻּלָּם כְּרֶגַע בְּמִיתָה אַחַת, שֶׁהֲרֵי גַּם לַנָּחָשׁ הַמֵּסִית הוֹסִיף בַּקְּלָלָה מֵאָדָם וְחַוָּה, כִּי הַכֹּל מִתְרַפְּאִין חוּץ מִן הַנָּחָשׁ שֶׁאֵין לוֹ רְפוּאָה (בר"ר כ ה).

כג וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר הֵעָלוּ מִסָּבִיב לְמִשְׁכַּן קֹרַח. מֵעוֹלָם לֹא עָלָה עַל לִבִּי לְהַעֲנִישׁ כָּל הָעֵדָה, כִּי אַדְרַבָּה יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁלֹּא נִתְפַּתּוּ לְקֹרַח. וּמַה שֶּׁאָמַרְתִּי ״הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה״ – עַל כָּל יִשְׂרָאֵל אָמַרְתִּי כֵן, שֶׁיִּבָּדְלוּ מִתּוֹךְ עֲדַת קֹרַח. וּרְאָיָה לָזֶה, מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר מִתְּחִלָּה: ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר״, מַהוּ ״לֵאמֹר״, לְמִי יֹאמְרוּ כֵן, אֶלָּא שֶׁרָצָה ה׳ שֶׁיֹּאמְרוּ לְכָל יִשְׂרָאֵל ״הִבָּדְלוּ״. וּמֹשֶׁה לֹא הֵבִין דִּבְרֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי מִלַּת ״לֵאמֹר״ הוּא מַאֲמַר הַתּוֹרָה עַל שֵׁם סוֹפוֹ, אֲבָל לְמַטָּה נֶאֱמַר: ״הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה״ וְגוֹ׳, כִּי שָׁם נֶאֱמַר: ״וַיְהִי בְּהַקָּהֵל הָעֵדָה עַל מֹשֶׁה״ וְגוֹ׳, כִּי שָׁם נִקְהֲלוּ בֶּאֱמֶת עֲלֵיהֶם, עַל כֵּן אָמַר לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן: ״הֵרֹמּוּ״, לְשׁוֹן רוֹמְמוּת הַשֵּׁיךְ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן כְּפִי מַדְרֵגָתָם, וְכָאן אָמַר: ״הִבָּדְלוּ״, כִּי לְכָל יִשְׂרָאֵל אָמַר כֵּן, כִּי אֵין לְשׁוֹן רוֹמְמוּת שַׁיָּךְ בְּכָל הָעֵדָה כָּאמוּר. וּמֹשֶׁה לֹא הֵבִין זֶה מֵחִלּוּק הַלָּשׁוֹן, כִּי לֹא שָׁמַע עֲדַיִן מֵאֲמַר ״הֵרֹמּוּ״. וּרְאָיָה לִדְבָרֵינוּ שֶׁ״הֵרֹמּוּ״ אֵינוֹ לְשׁוֹן הַבְדָּלָה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר כָּךְ ״וְהוֹלֵךְ מְהֵרָה אֶל הָעֵדָה״, שָׁמַע מִנֵּה שֶׁלֹּא הָיוּ בֵּינֵיהֶם, וּמַה שֶּׁאָמַר ״הֵרֹמּוּ״, אֶלָּא שֶׁהוּא לְשׁוֹן רוֹמְמוּת, כִּי כֻּלָּם יֵרְדוּ שְׁאוֹלָה וְלָכֶם תִּשָּׁאֵר הַגְּדֻלָּה וְהָרוֹמְמוּת כִּי תִּהְיוּ לְעַם עָצוּם כְּדֵי לְקַיֵּם הַשְּׁבוּעָה. וְקָרוֹב לְפֵרוּשׁ זֶה כָּתַב הָרַמְבַּ״ן בְּשֵׁם ר״ח, וּמִשָּׁם תִּרְאֶה מַה שֶּׁהוֹסַפְתִּי מִשֶּׁלִּי עַל דְּבָרָיו כִּי בָּהֶם יִתּוֹרְצוּ הַרְבֵּה סְפֵקוֹת.

כט אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמוּתוּן אֵלֶּה וְגוֹ׳. בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים (לט:) אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: רָמְז לְבִקּוּר חוֹלִים מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם״ וְגוֹ׳ שֶׁהֵם חוֹלִים וּמוּטָלִים עַל עֲרִיסוֹתֵיהֶם וּבְנֵי אָדָם מְבַקְּרִים אוֹתָם, ״לֹא ה׳ שְׁלָחָנִי״. וּפֵרֵשׁ רַשׁ״י שֶׁפָּמַךְ עַל סוֹף הַמִּקְרָא, שֶׁאָמַר: ״וּפְקֻדַּת כָּל הָאָדָם יִפָּקֵד עֲלֵיהֶם״, פְּקִידָה זוֹ הֵיינוּ בִּקּוּר. וְהִנֵּה מָקוֹם אִתִּי לְפָרֵשׁ פְּקִידָה זוֹ בְּדֶרֶךְ אַחֵר. כִּי יֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי תּוֹעֶלֶת בְּבִקּוּר זֶה, הָאֶחָד הוּא שֶׁמְּבַקְּרִין אַחֲרֵי צָרְכָיו שֶׁל הַחוֹלֶה; הַשֵּׁנִי הוּא לְצָרְךָ הַהוֹלְכִים שָׁמָּה, כִּי כְּמוֹ שֶׁטּוֹב לָלֶכֶת אֶל בֵּית אֵבֶל כְּדֵי שֶׁהַחַי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ, כָּךְ טוֹב לָלֶכֶת אֶל הַחוֹלֶה כִּי עַל יְדֵי זֶה יְבַקֵּשׁ וִימַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו, כִּי יֵלְכוּ שָׁמָּה אַבִּירֵי לֵב הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה אֲשֶׁר אֵין פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינֵיהֶם, וְלִבָּם הֶעָרֵל טָח מֵהָבִין לַאֲחֵרִיתָם כִּי תִּהְיֶה הוּא וְסוֹפוֹ לְמָקוֹם רִמָּה. וְזֶהוּ ״וּפְקֻדַּת כָּל הָאָדָם״, כִּי הַסּוֹף, הוּא פְּקֻדַּת כָּל אָדָם, יִפָּקֵד עֲלֵיהֶם, ״יִפָּקֵד״ לְשׁוֹן זְכִירָה, וְרוֹצֶה לוֹמַר אִם יִפָּקֵד וְיִזָּכֵר עֲלֵיהֶם פְּקֻדַּת כָּל אָדָם, הֵיינוּ הַמִּיתָה, וְזֶה וַדַּאי עַל יְדֵי שֶׁיְּבַקְּרוּ אוֹתָם, וְיִתְגַּלְגֵּל זְכוּת זֶה לָרַבִּים עַל יְדֵיהֶם, וְאֵינָן מְקַבְּלִים עֹנֶשׁ כְּמִדָּתָם, אָז כְּדִבְרֵיהֶם כֵּן הוּא שֶׁלֹּא ה׳ שְׁלָחָנִי. אֲבָל אִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה׳ וְגוֹ׳, שֶׁלֹּא יָמוּתוּ כְּדֶרֶךְ כָּל הָעוֹלָם, וְאָז לֹא יִזָּכֵר עַל יָדָם פְּקֻדַּת כָּל הָאָדָם, כִּי מֻחְדּוּשׁ לֹא יַלְפִּינָן, כִּי לֹא יַעֲלֶה עַל לֵב אָדָם לָמוּת בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה כָּזוֹ, בְּזֹאת יֵדְעוּן כִּי נְאָצוּ הָאֲנָשִׁים אֶת ה׳, וְאֵינָן רְאוּיִן שֶׁיִּתְגַּלְגֵּל עַל יָדָם שׁוּם זְכוּת לְזוּלָתָם.

וְטַעַם לְמִיתָה כָּזוֹ, לְפִי מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה שֶׁכָּפְרוּ בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם וּבִבְרִיאָתוֹ, אָמַר מֹשֶׁה, ״אִם בְּרִיאָה״, אִם בֶּאֱמֶת הָיְתָה בְּרִיאָה חֲדָשָׁה בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, אָז יֹאמַת ה׳ דְּבָרַי וְיִבְרָא גַּם עַתָּה חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ, וְעַל יָדָהּ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כִּי ה׳ עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת. וּמַה שֶּׁנִּבְרָא בְּרִיאָה זוֹ דַּוְקָא לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ג ב): אִלְמָלֵא מוֹרָאָה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוּ. וְהֵמָּה לֹא רָצוּ בְּשׁוּם מַנְהִיג, כִּי אָמְרוּ ״כָּל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכָם ה׳ וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל ה׳״. וּלְפִי סְבָרָתָם הַנִּבְעֶרֶת יִבְלַע אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים, עַל כֵּן יֵעָנְשׁוּ כְּמִדָּתָם שֶׁיֵּרְדוּ שְׁאוֹל חַיִּים, כִּי אֲפִלּוּ הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל אָדָם כָּשֵׁר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קה:) שֶׁרָאוּי לְקָבְרוֹ בְּחַיָּיו, לְפִי שֶׁנִּרְאֶה שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ בְּהֶעְדֵּר הַשָּׁלֵם שֶׁהָיָה מַטִּיל מוֹרָאוֹ עַל הַבְּרִיּוֹת, כָּל שֶׁכֵּן עֲדַת קֹרַח שֶׁבְּפֶה מָלֵא אָמְרוּ שֶׁאֵינָן רוֹצִין בְּשׁוּם מִתְנַשֵּׂא לְכָל רֹאשׁ. עַל כֵּן אָמַר מֹשֶׁה שֶׁאִם יָמוּתוּ עַל מִטָּתָם וְלֹא יֵרְדוּ שְׁאוֹל חַיִּים אָז לֹא ה׳ שְׁלָחָנִי לַעֲשׂוֹת כָּל הַמְּנוּיִים שֶׁל הַשֻּׁרָרוֹת וְהַנְהָגַת הָעָם. אָמְנָם אִם יֵרְדוּ שְׁאוֹל חַיִּים, בְּזֹאת יֵדָעוּן כִּי נִמְדַּד לָהֶם כְּמִדָּתָם, כִּי ה׳ שְׁלָחָנִי לַעֲשׂוֹת כָּל הַמְּנוּיִים כִּדֵי שֶׁכָּל הָעָם הַזֶּה אִישׁ עַל מְקוֹמוֹ יָבֹא בְּשָׁלוֹם. לָכֵן נֶאֱמַר ״וַיֶּאְבְּדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל״, מִתּוֹךְ שֶׁרָצָה ה׳ שֶׁיִּהְיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בִּקְהִלָּה אַחַת וּבַאֲגֻדָּה אַחַת, וְכָל קְהִלָּה וַאֲסִיפָּה צְרִיכָה לְמַנְהִיג כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבְלַע אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, וְהֵמָּה לֹא רָצוּ בָּזֶה, עַל כֵּן נֶאֶבְדוּ, כִּי הוּא יָצָא לַחֲלֹק וּבֵין אַחִים יַפְרִיד עַל יְדֵי מַחֲלֹקְתּוֹ.

לד נָסוּ לְקוֹלָם. ״מִקּוֹלָם״ מִבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר, וְעוֹד לְהֵיכָן נָסוּ, וְאָנָה מְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ יִבְרְחוּ. וְהִנֵּה רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (תנחומא קרח יא) שֶׁקֹּרַח וַעֲדָתוֹ אוֹמְרִים תָּמִיד: מֹשֶׁה אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וְהֵם בַּדָּאִים. וְאוֹתוֹ קוֹל הִתְחִיל לְבַצְּבֵץ מִיָּד אַחַר הַבְּלִיעָה. וּלְאוֹתוֹ קוֹל הַיּוֹצֵא מִמְּקוֹם הַבְּלִיעָה נָסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִשְׁמוֹעַ מַה יְדַבְּרוּ, כִּי סָבְרוּ מִסְתָּמָא הֵם מִתְוַדִּים עַל חֶטְאָם וְרָצוּ לֵידַע מַה הָיָה עִקַּר חֶטְאָם כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא יַעֲבֹר גַּם עֲלֵיהֶם כּוֹס זֶה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״כִּי אָמְרוּ פֶּן תִּבְלָעֵנוּ הָאָרֶץ״. וּמִדְּקָאָמְרוּ מֹשֶׁה אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת, שָׁמַע מִנֵּה שֶׁכָּפְרוּ גַּם בְּתוֹרָתוֹ. וְאוּלַי תָּלוּ זֶה בְּמַה שֶּׁשָּׁמְעוּ ״אָנֹכִי״ וְ״לֹא יִהְיֶה לְךָ מִפִּי הַגְּבוּרָה, אִם כֵּן רוֹצֶה ה׳ שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ הַכֹּל מִפִּי הַגְּבוּרָה, וּמַה שֶּׁמֹּשֶׁה מַגִּיד לָהֶם עוֹד, לָאו כָּל כְּמִינֵיהּ לָתֵת מָקוֹם לִדְבָרָיו אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ גַּם הֵמָּה. וּלְדַעְתִּי שֶׁזֶּה כַּוָּנַת רַשׁ״י שֶׁפֵּרֵשׁ ״כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים״ – לֹא אַתֶּם לְבַדְכֶם שְׁמַעְתֶּם ״אָנֹכִי״ וְ״לֹא יִהְיֶה לְךָ״. רְצוּ בָּזֶה, מֵאַחַר שֶׁגַּם כָּל הָעֵדָה שָׁמְעוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ, לוּ חָפֵץ ה׳ בְּמִצְוֹת יוֹתֵר מֵאֵלּוּ כָּעֵת, לָמָּה לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁמִּלְּבְכֶם אַתֶּם בּוֹדִים הַכֹּל. וּלְפִי שֶׁחָלְקוּ עַל הַתּוֹרָה, אָמְרוּ בְּהִתְוַדּוֹתָם: מֹשֶׁה אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת.

פרק יז

ה **וְלֹא יִהְיֶה קֹרַח וַעֲדָתוֹ וְגוּ׳.** פֵּרֵשׁ רַשׁ״י, שֶׁלֹּא יִלָּקֶה בְּצָרַעַת כְּמוֹ שֶׁלָּקָה מֹשֶׁה בְּצָרַעַת בְּיָדוֹ (סנהדרין קי). וּמִלַּת ״לוֹ״ שָׁב אֶל הַחוֹלֵק עַל הַכְּהֻנָּה. וְכָאן הַבֵּן שׁוֹאֵל, מַה עִנְיַן צָרַעַת שֶׁל מֹשֶׁה אֶל הַחוֹלֵק עַל הַכְּהֻנָּה, וְיוֹתֵר הָיָה נָכוֹן אִם הָיָה מֵבִיא לִרְאָיָה צָרַעַת שֶׁל מִרְיָם שֶׁהָיָה מֵעֵין מַחֲלֹקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח, כִּי מַחֲלֹקְתּוֹ עַל הַכְּהֻנָּה נִמְשָׁךְ מִמַּה שֶׁחָלַק עַל נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה – לֹא שִׁלְחָךְ ה׳, וּמִזֶּה הַמִּין הָיָה צָרַעַת שֶׁל מִרְיָם, שֶׁאָמְרָה: ״הֲרַק אַךְ בְּמֹשֶׁה דִּבֶּר ה׳ הֲלֹא גַּם בָּנוּ דִּבֶּר״, וְכֵן אָמַר קֹרַח: ״כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים״, לֹא אַתֶּם לְבַדְּכֶם שְׁמַעְתֶּם בְּהַר סִינַי ״אָנֹכִי״ וְ״לֹא יִהְיֶה לְךָ״. אֲבָל צָרַעַת יָדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מַה שַּׁיְכוּת יֵשׁ לוֹ לְמַחֲלֹקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח.

וְעַתָּה שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה, כִּי הִנְנִי מְקָרֵב הָעִנְיָנִים וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיֶדֶךָ, וְילָקֶה הַדּוֹמֶה בַּדּוֹמֶה, וּמִשָּׁם תִּקַּח רְאָיָה בְּרִיאָה וְטוֹבָה שֶׁהַחוֹלֵק עַל נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לוֹקֶה בְּצָרַעַת. וְזֶה לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת צז): הַחוֹשֵׁד בִּכְשֵׁרִים לוֹקֶה בְּגוּפוֹ, מְנָלָן מִמֹּשֶׁה כו׳. וּכְפִי שׁוּרַת הַדִּין שָׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת אֶל הַחוֹשֵׁד כְּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו. אִם כֵּן הַחוֹשֵׁד נִלְקֶה בְּאוֹתָהּ מַכָּה שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לָבוֹא עַל הַנֶּחְשָׁד אִם הָיָה הַדָּבָר אֱמֶת. וּמֹשֶׁה חָשַׁד אֶת יִשְׂרָאֵל בְּלִבְּתִי מַאֲמִינִים בִּנְבוּאָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ד א): ״וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי וְגוֹ׳ כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ ה׳״, וְהֵיינוּ מַמָּשׁ דִּבְרֵי קֹרַח, שֶׁאָמַר לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ ה׳ וְאַתָּה בּוֹדֶה הַכֹּל מִלִּבְּךָ, מִדְּהֶצְרֵךְ מֹשֶׁה לוֹמַר ״כִּי ה׳ שְׁלָחָנִי כִּי לֹא מִלִּבִּי״, כָּךְ חָשַׁד מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּכְחִישׁוּ נְבוּאָתוֹ וְיֹאמְרוּ, לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ ה׳ וּמִלִּבְּךָ אַתָּה בּוֹדֶה כְּדֵי לִנְהֹג שְׂרָרְתְּךָ עָלֵינוּ. וּמִדְּאָנוּ רוֹאִין שֶׁנִּלְקָה מֹשֶׁה בְּצָרַעַת עַל שֶׁחָשַׁדְתָּם בְּמַה שֶׁאֵין בָּהֶם, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁאִלּוּ הָיָה הַדָּבָר אֱמֶת שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מַכְחִישִׁין נְבוּאָתוֹ, אָז הָיוּ יִשְׂרָאֵל לוֹקִין בְּצָרַעַת זֶה, וּלְפִי שֶׁחָשַׁדְתָּם בְּמַה שֶּׁאֵין בָּהֶם נִלְקָה הוּא בְּאוֹתָהּ מַכָּה שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לָבוֹא עֲלֵיהֶם, דְּאִי לָא לֹא יִהְיֶה מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו. וּמִכָּאן רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁהַחוֹלֵק עַל הַכְּהֻנָּה לוֹקֶה בְּצָרַעַת, כִּי כָּל הַחוֹלֵק עַל הַכְּהֻנָּה חוֹלֵק עַל נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְאוֹמֵר לֹא נִרְאָה אֵלָיו ה׳ לָתֵת לוֹ רְשׁוּת שֶׁיִּתֵּן הַכְּהֻנָּה לְאַהֲרֹן דַּוְקָא, וְחוֹשְׁדוֹ שֶׁמֹּשֶׁה מִלִּבּוֹ נָתָנָהּ לְאָחִיו. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

וְטַעַם לְצָרַעַת דַּוְקָא, הֵיינוּ לְפִי שֶׁמָּצִינוּ (ערכין טז) שֶׁהַצָּרַעַת בָּא עַל גַּסּוּת הָרוּחַ וְעַל לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁכֵּן עֻזִּיָּהוּ נִצְטָרַע עַל שֶׁגָּבַהּ לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית (דבה״י ב׳ כו יט), וּמִדִּבְרֵי קַבָּלָה יַלְפִינַן שֶׁנֶּאֱמַר: ״גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנָּוֶה״ (חבקוק ב ה), שֶׁלֹּא יִשָּׂאֵר בְּנָוֶה שֶׁלּוֹ, לְפִי שֶׁסּוֹפוֹ לִישֵׁב בָּדָד מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. וְאִלּוּ הָיוּ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָּתִי מַאֲמִינִים בִּנְבוּאַת מֹשֶׁה, מִפְּתָמָא הָיוּ חוֹשְׁדִים אוֹתוֹ כִּי לְבַעֲבוּר הִשְׂתָּרֵר עֲלֵיהֶם הוּא רוֹצֶה לְמָשְׁכָם אַחֲרָיו. וְאִלּוּ הָיוּ אוֹמְרִים אֵלָיו לֹא נִרְאָה אֵלֶיךָ ה׳ בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ הָיוּ וַדַּאי בִּכְלַל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע. וּמִשְּׁנֵי צְדָדִים אֵלּוּ הָיוּ נִלְקִין בְּצָרַעַת, וְעַל כֵּן חָזַר הַדִּין עַל מֹשֶׁה שֶׁחָשָׁדָם שֶׁלֹּא כַּדִּין. וְצָרַעַת בַּיָּד דַּוְקָא, כְּאָמְרוּ רז״ל (ערכין טו:): כְּתִיב: ״מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד הַלָּשׁוֹן״ (משלי יח כא), וְכִי יֵשׁ יָד לַלָּשׁוֹן? אֶלָּא מָה הַיָּד מְמִיתָה אַף הַלָּשׁוֹן מְמִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ט ז): ״חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם״, ״שׁוֹחֵט״ כְּתִיב, כִּי חֲבֵרַי זֶה בָּא לְהִיוֹת שׁוֹחֵט לַאֲחֵרִים וְנִמְצָא שָׁחוּט, כִּי לָשׁוֹן הָרָע תִּלְתָּא קָטִיל (דב״ר ה י). וְכֵן קֹרַח הָיָה בִּכְלַל כַּת לְצִים, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (שו״ט תהלים א), וְסִימָן לַדָּבָר: ״קֹרַח״ רָאשֵׁי תֵּבוֹת: קֶשֶׁת רוֹמַח חֶרֶב, עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נז ה): ״בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה״. וּמַה שֶּׁלֹּא נֶעֱנַשׁ קֹרַח בְּצָרַעַת כְּמֹשֶׁה, לְפִי שֶׁהָיָה קִים לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִנֵּיהּ, שֶׁהֲרֵי כָּפַר בָּעִקָּר וּבְתוֹרַת מֹשֶׁה, וְרָצָה לְבַטֵּל הַשְׁרָרָה, אֲשֶׁר מִזֶּה הַצַּד נָתַן הַדִּין שֶׁיִּהְיֶה מִן הַבְּלוּעִים. וְעוֹד שֶׁכְּבָר רָאָה מַעֲשֶׂה ה׳ הַגָּדוֹל מַה שֶּׁלֹּא רָאוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁלִיחוּת רִאשׁוֹן שֶׁל מֹשֶׁה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״זִכְרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר לְהַקְטִיר קְטֹרֶת״, כִּי הַזָּר הַקָּרֵב מִסְּתָמָא הוּא חוֹלֵק עַל נְבוּאַת מֹשֶׁה, וּמִכָּל מָקוֹם הַזָּר הַקָּרֵב לֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וַעֲדָתוֹ שֶׁזֶּה בָּעֹנֶשׁ, כִּי קֹרַח וַעֲדָתוֹ הָיוּ בּוֹ חֲטָאִים גְּדוֹלִים זוּלַת זֶה, אֶלָּא יִהְיֶה ״כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ״, כְּמֹשֶׁה שֶׁלָּקָה בְּיָדוֹ בְּצָרַעַת כָּךְ יִלָּקֶה בְּצָרַעַת כָּל הַחוֹלֵק עַל הַכְּהֻנָּה.

כג **וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה אַהֲרֹן וְגוֹ׳.** רֶמֶז כִּי לֹא לְמַרְאֵה עֵינֵי הָאָדָם יִשְׁפֹּט ה׳, כִּי אִם נִרְאֶה אֶחָד עֵץ יָבֵשׁ בְּלִי לַחְלוּחִית מַיִם תּוֹרָה וְחָכְמָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַפְרִיחוֹ, וְכָךְ בְּהֶפֶךְ, כִּדְמַסִּיק בַּיַּלְקוּט (ביחזקאל יז קח עייי״ש) שֶׁדָּרַשׁ עַל קֹרַח וַאֲהֲרֹן פָּסוּק ״הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ״ (שם יז כד). וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁמִּשָּׁם נִמְשַׁךְ הַמָּקוֹר שֶׁכָּל מַה שֶּׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ הָיָה מְלַבְלֵב וְעוֹשֶׂה פֵּרוֹת וַאֲפִילוּ הַזָּהָב שֶׁנִּקְרָא פַּרְוַיִם. ״וַיּוֹצֵא פֶּרַח״, זֶה הָיָה סִימָן לְכֹהֲנִים קְטַנִּים שֶׁנִּקְרְאוּ פְּרָחֵי כְּהֻנָּה. ״וַיַּצֵּץ צִיץ״, זֶה סִימָן לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים נוֹשְׂאִים צִיץ נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ. ״וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים״, בִּזְכוּת ״וַיִּיָּרֵץ אֶל תּוֹךְ הַקָּהָל״ וְגוֹ׳ כְּדֵי לַעֲצֹר הַמַּגֵּפָה, וּבִזְכוּת שֶׁכֹּהֲנִים זְרִיזִים הֵם, כְּגוּמּוּל יָדוֹ הֵשִׁיב לוֹ לְהַצְמִיחַ שְׁקֵדִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן שְׁקִידוּת וּמְהִירוּת, וְזָכָה לַמַּתָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ״, וּלְשׁוֹן הִנֵּה מוֹרֶה עַל הַזְּרִיזוּת. וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשׁ״י פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (לז יג) ״וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי״, לְשׁוֹן עֲנָוָה וּזְרִיזוּת. וְרַשׁ״י פֵּרֵשׁ כָּאן, ״הִנֵּה״ – בְּשִׂמְחָה, כִּדְאִיתָא ״הִנֵּה הוּא יוֹצֵא לִקְרָאתְךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ״ (שמות ד יד). וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁכָּל ״הִנֵּה״ לְשׁוֹן זְרִיזוּת הוּא, וְכָל מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּזְרִיזוּת וַדַּאי הוּא שָׂמֵחַ בַּעֲשָׂיָתוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁאַהֲרֹן הָיָה שָׂמֵחַ לִקְרַאת מֹשֶׁה אָחִיו הַקָּטָן מִמֶּנּוּ וְלֹא נִתְקַנֵּא בִּשְׂרָרָתוֹ, בִּזְכוּת זֶה נִתַּן לְאַהֲרֹן שְׂרָרַת הַכְּהֻנָּה לְמָשְׁחָה בָּהּ בְּשִׂמְחָה, זֶהוּ שֶׁאָמַר: ״וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ״, בִּזְכוּת ״הִנֵּה הוּא יוֹצֵא לִקְרָאתֶךָ״. וּלְמַעְלָה בַּפָּסוּק ״בֹּקֶר וְיוֹדַע ה׳״ שֶׁנָּתַן לוֹ ה׳ הַמַּתָּנוֹת בַּבֹּקֶר בְּפָנִים מְאִירוֹת בְּשִׂמְחָה, כְּמִשְׁפַּט כָּל דָּבָר הַנִּתָּן אֶל הַשּׁוֹאֵל כַּהֹגֶן. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (שבת קלט.) שֶׁבִּזְכוּת ״וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ״, זָכָה לְחֹשֶׁן מִשְׁפָּט עַל הַלֵּב, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כה ט): ״יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט״, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (כא א), וְדֶרֶךְ זֶה עֲנָוָה לוֹ שֶׁשָּׂמַח עַל שְׂרָרַת אָחִיו. וְרַבּוֹתֵינוּ

זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (חולין פט.): גָּדוֹל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז ח): ״וְנַחְנוּ מָה״, וְכֵן בְּאַהֲרֹן כָּתִיב (במדבר טז יב): ״וְאַהֲרֹן מַה הוּא״, שֶׁהוּא מְחַשֵּׁב אֶת עַצְמוֹ לִבְלִי מָה, כְּאִלּוּ הוּא עֵץ יָבֵשׁ שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם לַחְלוּחִית, עַל כֵּן זָכָה שֶׁפָּרַח מַטֵּה אַהֲרֹן הַיָּבֵשׁ.

וּמַה שֶּׁנָּתְנוּ לוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת, כְּנֶגֶד עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים, כִּדְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן (סנהדרין צ:): מִנַּיִן שֶׁאֵין נוֹתְנִים מַתָּנוֹת לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (דבה״י ב׳ לא ד): ״לָתֵת מְנָת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְמַעַן יֶחֶזְקוּ בְּתוֹרַת ה״ וְגוֹ׳. וּבַיְלְקוּט (יח תשנה עיי״ש) מָנָה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת שְׁתִּים עֶשְׂרֵה בַּמִּקְדָּשׁ וּשְׁתִּים עֶשְׂרֵה בַּגְּבוּלִין, רֶמֶז לַדָּבָר ״זֶה יִהְיֶה לְךָ מִקֹּדֶשׁ הַקָּדָשִׁים״, כְּמִסְפַּר ״זֶה״, דְּהַיְינוּ שְׁנַיִם עָשָׂר, יִהְיֶה לְךָ מִקֹּדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, דְּהַיְינוּ שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ; ״וְזֶה לְךָ תְּרוּמַת מַתָּנָם לְכָל תְּנוּפוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, זֶהוּ כְּנֶגֶד שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שֶׁבַּגְּבוּלִין, כִּי אֵין שָׁם מִקְדָּשׁ. וּלְמַעְלָה פָּרָשַׁת נָשֹׂא (ו כג) פְּרָשַׁת נְשִׂיאֵי עוֹד עֲבוֹדַת מַתָּנָה, וְהִיא בִּרְכַּת כֹּהֲנִים ״כֹּה תְבָרֲכוּ״, כִּי בָהּ יִהְיוּ עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ, וְכָאן הִיא רְמוּזָה בְּיִתּוּר לָשׁוֹן ״הִנֵּה״ (יח ח) עוֹלָה שִׁשִּׁים כְּמִסְפַּר ״שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ״ (שיר ג ז) הָרְמוּזִים בִּבְרַכַּת כֹּהֲנִים, וְשָׁם נֶאֶמְרוּ פָּנִים מְאִירוֹת: ״יָאֵר ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ״, וְהַיְינוּ ״הִנֵּה״ בְּשִׂמְחָה.

פרק יט

ב זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ לֵאמֹר. תַּרְתֵּי לֵאמֹר לָמָּה לִי, כִּי כְּבָר נֶאֱמַר ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר״. וְנִרְאֶה לְפִי שֶׁהָאֱמוֹת מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוָה זוֹ דַּוְקָא שֶׁטַּעֲמָהּ נֶעְלָם מֵעֵין כָּל חַי, וְאוֹמְרִים מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם, וְאָמְרָה תּוֹרָה ״עֲנֵה כְסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן יִהְיֶה חָכָם בְּעֵינָיו״ וַיְשִׁיל דִּפְי בְּכָל הַתּוֹרָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ לֵאמֹר״, שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לֵאמֹר וּלְהָשִׁיב לַמִּין הַנִּמְהָר שֶׁזֹּאת הַמִּצְוָה חֻקַּת הַתּוֹרָה, רוֹצֶה לוֹמַר חֹק הַמֶּלֶךְ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ עָלֵינוּ וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהַרְהֵר אַחֲרֶיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י הַתְּרוּץ לָנוּ, כָּךְ לְפֵרוּשׁ זֶה יִהְיֶה נוֹסַח תֵּרוּץ זֶה אֶל הַמִּין הַמַּלְעִיג. לָכֵן נֶאֱמַר ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ וְלֹא נֶאֱמַר ״זֹאת חֻקַּת הַפָּרָה״, לְפִי שֶׁנּוֹסַח זֶה הוּא תְּשׁוּבָה לַמִּינִים הַמּוֹנִים אֶת יִשְׂרָאֵל לוֹמַר לָהֶם חֹק הַמֶּלֶךְ יִתְבָּרַךְ הוּא, כִּי ״הַתּוֹרָה״ בְּמָקוֹם תֵּבַת ״הַמֶּלֶךְ״, כִּי מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ תֵּצֵא תּוֹרָה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁאֵין מִצְוָה זוֹ מִכְּלַל מִצְוֹת הַתּוֹרָה.

וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן (ד ו) ״כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה״, וְכָאן מַשְׁמָע אַדְרַבָּה שֶׁמּוֹנִין עַל הַחֻקִּים, תְּשׁוּבָה לַדָּבָר כִּי יֵשׁ חֻקִּים שֶׁיְּכוֹל הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי לְהַשִּׂיג טַעֲמָם וּסְתָר מִכְּלַל הֶהָמוֹן וְנִגְלָה הוּא לִיחִידֵי שְׁרִידֵי הַדּוֹר, וּפָרָה זוֹ טַעֲמָהּ נִסְתָּר מִכָּל אָדָם, שֶׁהֲרֵי שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשָּׁלוֹם הִשִּׂיג הַכֹּל חוּץ מִן הַפָּרָה שֶׁאָמַר עָלֶיהָ ״וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי״ (קהלת ז כג), לְפִיכָךְ הָאֱמוֹת שֶׁשּׁוֹמְעִים חֹק הַפָּרָה לְבַד וַדַּאי מוֹנִין עָלֶיהָ. וּלְהַלָּן נֶאֱמַר ״אֵת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה״, כִּי הַשּׁוֹמְעִים כָּל הַחֻקִּים בִּכְלָל, וְיֵשׁ בָּהֶם חֻקִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם טַעַם נִגְלֶה, אֲזַי הֵמָּה יְעִידוּן יַגִּידוּן גַּם עַל חֹק הַנֶּעְלָם כִּי יֵשׁ בּוֹ סוֹד וְיִתְלוּ הַחֶסְרוֹן בְּקוֹצֶר דַּעַת הַמַּשִּׂיג.

וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה וְגוֹ׳. פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י, לְעוֹלָם הִיא נִקְרֵאת עַל שְׁמְךָ כוּ׳. מַה יִּקָּר וּגְדוּלָּה נָתַן לְמֹשֶׁה בָּזֶה שֶׁתִּקָּרֵא הַפָּרָה עַל שְׁמוֹ. וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה שֶׁאֵין מִצְוָה נִקְרֵאת כִּי אִם עַל שֵׁם הַגּוֹמְרָהּ, וּלְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (במד״ר יט ח) הַפָּרָה כַּפָּרָה עַל עֲוֹן הָעֶגֶל, תָּבוֹא הָאֵם וּתְקַנַּח צוֹאַת בְּנָהּ. וּכְשֵׁם שֶׁמֹּשֶׁה הִתְחִיל בְּכַפָּרָה זוֹ כְּשֶׁשָּׁרַף הָעֶגֶל וַיִּטְחֹן אוֹתוֹ דַּק לְעָפָר כָּךְ יִגְמֹר הַכַּפָּרָה, שֶׁגַּם הַגְּמָר יִקָּרֵא עַל שְׁמוֹ. וְזֶה טַעַם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ילק״ש יתרו רס ח): כְּשֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר הֲלָכָה בְּשֵׁם אֱלִיעֶזֶר, פָּרָה בַּת שְׁתַּיִם עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ, אָמַר: יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּהְיֶה אֱלִיעֶזֶר זֶה מִיּוֹצְאֵי חֲלָצַי, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר״. (שמות יח ד) וּמַה רָאָה מֹשֶׁה עַל כָּכָה לְבַקֵּשׁ עַל דִּין זֶה שֶׁיֵּצֵא מִיּוֹצְאֵי חֲלָצָיו יוֹתֵר מִכָּל סִתְרֵי תּוֹרָה הַנֶּאֱמָרִים בָּאֱמֶת מִכָּל דּוֹר וָדוֹר וְדוֹרְשָׁיו דּוֹר דּוֹר וַחֲכָמָיו? אֶלָּא לְפִי שֶׁבְּמַעֲשֵׂה הָעֶגֶל מָסַר מֹשֶׁה נַפְשׁוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ״ (שמות לב לב), וְנִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סג יא): ״וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ״, עַל כֵּן רָצָה שֶׁגַּם בְּפָרָה זוֹ מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף תִּקָּרֵא עַל שְׁמוֹ, כִּי פָּרָה טַעֲמָהּ לְשָׁרֵשׁ אַחַר הָעֲבוֹדָה זָרָה, וְכֵן הָעֶגְלָה עֲרוּפָה כַּפָּרָה עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, כִּי בְּמַעֲשֵׂה הָעֶגֶל עָבְרוּ גַּם עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים בַּהֲרִיגַת חוּר, לָכֵן נֶאֱמַר: ״וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ״, שֶׁגִּמַר מִצְוָה זוֹ תִּקָּרֵא עַל שְׁמְךָ.

וְיֵעַן כִּי נֶאֱמַר ״זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה״ וְלֹא נֶאֱמַר ״חֻקַּת הַפָּרָה״, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁהַתּוֹרָה וְהַפָּרָה עִנְיָן אֶחָד לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג כב): ״זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי״, כָּךְ הַפָּרָה תִּקָּרֵא עַל שְׁמוֹ. וְטַעַם שְׁנֵיהֶם אֶחָד הוּא, כִּי חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִינָה נִבְרְאוּ בָעוֹלָם וְכֻלָּם נִמְסְרוּ לְמֹשֶׁה חָסֵר אַחַת (נדרים לח.), וְעַל יְדֵי אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה שַׁעֲרֵי בִינָה שֶׁהִשִּׂיג הָיָה לוֹ מָבוֹא לָבוֹא בְּסוֹד ה׳ לְדְרוֹשׁ הַתּוֹרָה בְּאַרְבָּעִים וְתֵשַׁע פָּנִים טָהוֹר וּבְאַרְבָּעִים וְתֵשַׁע פָּנִים טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי ב ד): ״וְכַמַּטְמוֹנִים תַּחְפְּשֶׂנָּה״, מוֹנִים הַיְינוּ בְּפַעֲמַיִם מ״ט, כִּי עַל יְדֵי זֶה אִמְרוֹת ה׳ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת מְזֻקָּקוֹת שִׁבְעָתַיִם (תהלים יב ז), הַיְינוּ שֶׁבַע עַל שֶׁבַע. וְכֵן טַעַם הַפָּרָה נֶעֱלָם מֵעֵין כָּל חַי, אֲפִלּוּ מִשְׁלֹמֹה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ ״וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם״ (מלכים א׳ ה יא), וְלֹא נִגְלֵית כִּי אִם לְמֹשֶׁה עַל יְדֵי אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה שַׁעֲרֵי בִינָה שֶׁהִשִּׂיג, כִּדְמַסִּיק בִּילְקוּט שִׁמְעוֹנִי (תהלים יב תרנח): ״כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם״, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי פָּתַר קְרָא בְּפָרָשַׁת פָּרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֶׁבַע פְּעָמִים שֶׁבַע: שֶׁבַע פָּרוֹת, שֶׁבַע הַזָּיוֹת, שֶׁבַע שְׁרֵפוֹת, שֶׁבַע כִּבּוּסִים, שִׁבְעָה טְמֵאִים, שִׁבְעָה טְהוֹרִים, שִׁבְעָה כֹּהֲנִים. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, חֲסֵרִים הֵם, אֱמוֹר לוֹ אַף מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הָיוּ בִּכְלָל, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְיֵשׁ לְדַקְדֵּק, מַה נָּפְקוּתָא יֵשׁ לָן בְּמִסְפָּר זֶה עַד שֶׁדָּרַשׁ עָלָיו

פָּסוּק ״מְזַקֵּק שִׁבְעָתַיִם״, אֶלָּא וַדַּאי דַּעַת בַּעַל מִדְרָשׁ זֶה לִתֵּן טַעַם עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ (ילק״ש חקת יט תשנט): ״וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה״, לְךָ אֲנִי מְגַלֶּה סוֹד פָּרָה וְלַאֲחֵרִים הִיא חֻקָּה. וְלָמָּה נֶעְלְמָה מֵעַיִן כָּל חַי, אֶלָּא לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִסְפַּר אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה, וְזֶה רֶמֶז שֶׁאֵין לְזַקֵּק וּלְצָרֵף כָּל עִנְיָנָהּ כִּי אִם עַל יְדֵי אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה שַׁעֲרֵי בִינָה שֶׁלֹּא נִגְלוּ כִּי אִם לְמֹשֶׁה. עַל כֵּן הִיא לַאֲחֵרִים חֻקָּה וַאֲפִלּוּ לִשְׁלֹמֹה.

וּבָעַקָּדָה הֵבִיא מִדְרָשׁ הָאוֹמֵר שֶׁהַפָּרָה בַּת שֶׁבַע אִם שְׁלֹמֹה מִתְקָרְיָא, וּפֵרֵשׁ בָּזֶה מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ. וְאוֹמֵר אֲנִי כְּשֵׁם שֶׁהָאֵם מוֹשֶׁלֶת עַל הַבֵּן כָּךְ הַפָּרָה מָשְׁלָה בְּכָל חָכְמוֹת שְׁלֹמֹה, כִּי לֹא יוּכַל לָבוֹא בְּסוֹדָהּ. וּבָזֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר ״חֻקַּת הַתּוֹרָה״ כִּי אִם כָּאן וּבְפָרָשַׁת סוֹטָה בְּהִלְכוֹת גְּעוּלֵי כֵּלִים בְּמֵי נִדָּה, לְפִי שֶׁטָּהֳרַת הַפָּרָה בִּכְלָלָהּ נִמְשָׁלָה לַתּוֹרָה בִּכְלָלָהּ עַל יְדֵי תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה שֶׁבָּהּ.

פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה. מָשָׁל לְבֶן שִׁפְחָה שֶׁטִּנֵּף פַּלְטִין הַמֶּלֶךְ, אָמְרוּ תָּבוֹא הָאֵם וּתְקַנֵּח צוֹאַת בְּנָהּ (תנחומא חקת ח). לְפִי שֶׁכָּל הָרוֹצֶה לְבַטֵּל אֵיזוֹ גְּזֵרָה רָע אֵין דַּי בְּשֶׁיִּכְרוֹת הָעֲנָפִים כָּל זְמַן שֶׁבָּאָרֶץ לֹא יָמוּת גִּזְעוֹ שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה, כִּי סוֹפָהּ לַחֲזוֹר וְלִצְמֹחַ. אֲבָל בְּבִטּוּל הַשֹּׁרֶשׁ יִפְּלוּ גַּם הָעֲנָפִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (עמוס ב ט): ״וְאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת״, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁלֹּא דַּי בְּהַשְׁמָדַת הַפְּרִי לְבַד. לָכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז מה:): הָעוֹקֵר עֲבוֹדָה זָרָה צָרִיךְ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ, רוֹצֶה לוֹמַר צָרִיךְ לַחֲקוֹר אֵיזוֹ סִבָּה גְּרָמָה לָהֶם לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, כִּי הַסִּבָּה הוּא הַשֹּׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה, וּבְבִטּוּל הַסִּבָּה יִפּוֹל הַמְּסֻבָּב דְּהַיְינוּ הַתּוֹלָדָה. וְהַסִּבָּה נִמְשָׁלָה לְאֵם הַמּוֹלֶדֶת הַתּוֹלָדָה, עַל כֵּן צִוָּה ה׳ עַל שְׁרֵפַת הַפָּרָה אֵם שֶׁל הָעֵגֶל, כְּדֵי שֶׁנִּלְמוֹד מִזֶּה דִּין הָעוֹקֵר עֲבוֹדָה זָרָה צָרִיךְ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ וְאָז לֹא יָשׁוּבוּ לְכִסְלָה. וּבְפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא (ל יג) הֶאֱרַכְנוּ לְדַבֵּר מִזֶּה, וְשָׁם מְבֹאָר שֶׁעִקַּר הַסִּבָּה הָיְתָה רוֹב כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהִשְׁפִּיעַ לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לב.): אַתָּה גָּרַמְתָּ לָהֶם כוּ׳. וּלְפִי שֶׁהַזָּהָב הָאָדוֹם הָאָדוֹם הַזֶּה הֶבִיאָם לִידֵי מַעֲשֶׂה זֶה, עַל כֵּן יִקְחוּ פָּרָה אֲדֻמָּה לִשְׁרוֹף וּלְבַטֵּל מַרְאֶה הָאָדוֹם הַזֶּה, וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה לָהֶם עוֹד, וְאָז לֹא יָבוֹאוּ לִידֵי מַעֲשֶׂה כָּזֶה.

וְעִנְיָן עָמוֹק זֶה וְהַמָּשָׁל וְשִׁבְרוֹ הֶרְאָה ה׳ בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, כִּי הוּא גֶּרֶם טֻמְאַת הַמֵּת, לְפִי שֶׁבְּמַתַּן תּוֹרָה נַעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל חֵירוּת עַל הַלּוּחוֹת, חֵירוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת (שמו״ר מא ז), וְאֵין הַפְּרוּשׁ שֶׁהָיְתָה הַכַּוָּנָה לְבַטֵּל הַמָּוֶת לְגַמְרֵי, אֶלָּא עִנְיַן חֵירוּת זֶה הוּא דָּוְקָא מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת, שֶׁלֹּא יָמוּתוּ כִּי אִם בִּנְשִׁיקָה עַל פִּי ה׳, וְאָז לֹא הָיוּ הַמֵּתִים טְמֵאִים, כִּי כָּל עִקַּר הַטֻּמְאָה שֶׁל הַמֵּתִים בָּאָה מִמִּיתָה שֶׁהִיא עַל יְדֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת הַבָּא מִסִּטְרָא דִּסְאָבָא, אֲבָל הַמֵּתִים בִּנְשִׁיקָה אֵין בָּהֶם שׁוּם צַד טֻמְאָה, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹם שֶׁמֵּת רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ אָמְרוּ שֶׁבוֹ בַּיּוֹם בָּטְלָה הַכְּהֻנָּה (כתובות קג:, ועיי״ש בתוספות) כִּי לֹא הָיָה שָׁם טֻמְאָה, עַל כֵּן הִתִּירוּ לַכֹּהֲנִים לְהִתְעַסֵּק בּוֹ. נִמְצָא שֶׁבְּקַבָּלַת הַתּוֹרָה נַעֲשׂוּ בְּנֵי חוֹרִין מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת, וּבָטְלָה הַטֻּמְאָה, וְעַל יְדֵי הָעֵגֶל שֶׁעָשׂוּ חָזְרוּ לְקִלְקוּלָם וְהִשְׁלִיטוּ עֲלֵיהֶם הַמַּלְאַךְ הַמָּוֶת. וְאִם כֵּן הָעֵגֶל גֶּרֶם טֻמְאַת הַמֵּת, עַל כֵּן תָּבוֹא הָאֵם וּתְקַנֵּח צוֹאַת בְּנָהּ לְהָסִיר הַטֻּמְאָה עַל יְדֵי אֵפֶר הַפָּרָה. וְזֶה פְּרוּשׁ יָקָר.

ג וּנְתַתָּם אוֹתָהּ אֶל אֶלְעָזָר. וְלֹא עַל יְדֵי אַהֲרֹן, כִּי הוּא הָיָה סִבָּה אֶל הָעֵגֶל. וּמִדְּמָצִינוּ שֶׁמֹּשֶׁה הִתְפַּלֵּל שֶׁאֶלְעָזָר הַדּוֹרֵשׁ דִּין הַפָּרָה יִהְיֶה מֻחְלָצִיו, וְכָאן נֶאֱמַר גַּם כֵּן אֶלְעָזָר, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁיֵּשׁ רֶמֶז אֶל עֵזֶר הָאֵל יִתְבָּרַךְ אֶל הַטָּהֳרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יחזקאל לו כה): ״וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים״ וְגוֹ׳, כִּי לוּלֵא הָעֵזֶר שֶׁל הָאֵל יִתְבָּרַךְ לֹא עָלְתָה לָהֶם טָהֳרָה זוֹ לְבַד. וּמִדְּקָאָמַר פָּרָה בַּת שְׁתַּיִם, עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁהַסִּבָּה גְּדוֹלָה פִּי שְׁנַיִם מִן הַמְסֻבָּב, עַל כֵּן בְּיוֹתֵר צָרִיךְ הָאָדָם זְרִיזוּת עַל הָסָרַת הַסִּבָּה כָּאָמוּר. וְטַעַם לְהַזָּאַת שְׁלִישִׁי וְשְׁבִיעִי, לְפִי שֶׁהַטֻּמְאָה מִתְמַעֶטֶת וְהוֹלֶכֶת, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ (מו״ק כז:) שִׁלְשָׁה לִבְכִי, שִׁבְעָה לְהֶסְפֵּד. עַל כֵּן הַזָּאָתוֹ בִּשְׁנֵי זְמַנִּים הַלָּלוּ.

כא וּמַיִם מֵי הַנִּדָּה יְכֻבַּס בְּגָדָיו. רֹב הַמְפָרְשִׁים יָצְאוּ לְלַקֵּט וְלֹא מָצְאוּ טַעַם מַסְפִּיק לָמָּה הַפָּרָה הַמְטַהֶרֶת הַטְּמֵאִים תְּטַמֵּא הַטְּהוֹרִים. וְעַתָּה הַט אָזְנְךָ וּשְׁמַע, כִּי מָצִינוּ שֶׁכָּל אֹכֶל אֵינוֹ מֻכְשָׁר לְטֻמְאָה עַד שֶׁיִּפּוֹל עָלָיו מַיִם. וְאֵיךְ אֶפְשָׁר הַמַּיִם שֶׁמְּקוֹרָם טָהֳרָה יְסַבְּבוּ הַטֻּמְאָה? אֶלָּא בְּאוּר הָעִנְיָן כָּךְ הוּא: שֶׁכָּךְ הוּא בַּטְּבִעִיּוֹת, שֶׁכָּל דָּבָר אֵינוֹ מִתְפָּעֵל כִּי אִם מֵהַפְּכִּוּ, וְלֹא מִמָּה שֶׁהוּא מִמִּינוֹ. כְּדֶרֶךְ שֶׁהַיַּיִן הָרָע מִתְגָּרֶה יוֹתֵר בְּיִשְׂרָאֵל מִבָּאֻמּוֹת, וּבְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹתֵר מִכֻּלָּם (סוכה נב.), לְפִי שֶׁכֻּלָּם הַפְכִּיִּים לוֹ, עַל כֵּן הוּא רוֹצֶה לְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם. וְזֶה טַעַם שֶׁפְּמוּזִּ לַעֲלִיַּת הַשַּׁחַר הַחֹשֶׁךְ מִתְגַּבֵּר, כִּי כָּל דָּבָר מִתְפָּעֵל מֵהַפְכּוֹ דָּוְקָא. לְפִיכָךְ, כָּל אֹכֶל וְזֶרַע אֵינוֹ מִתְפָּעֵל מִן הַטֻּמְאָה לַעֲשׂוֹת בּוֹ רוֹשֶׁם עַד שֶׁיָּבֹא עָלָיו מַיִם שֶׁכֻּלָּם טָהֳרָה, וְאָז הַטֻּמְאָה רְצוֹנָהּ לְנַצֵּחַ הַטָּהֳרָה וּמִתְגַּבֵּר עָלֶיהָ וְעוֹשָׂה בָּהּ רוֹשֶׁם. כָּךְ מֵי נִדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַיִם שֶׁכֻּלָּם טָהֳרָה, וְיֵשׁ שָׁם אֵפֶר פָּרָה שֶׁכֻּלּוֹ טֻמְאָה, וְהֵם מְעֹרָבִין יַחַד. לְפִיכָךְ, אִם מֵי נִדָּה זוֹרֵק עַל אָדָם טָמֵא, אָז אֵין הָאָדָם מִתְפָּעֵל מִן הָאֵפֶר, שֶׁהֲרֵי הוּא מִמִּינוֹ, אֲבָל הוּא מִתְפָּעֵל מִן הַמַּיִם שֶׁהֵם הַפְכִּיִּים לוֹ, כִּי הוּא טָמֵא וְהַמַּיִם פּוֹעֲלִים בּוֹ וּמְנַצְּחִים הַטֻּמְאָה. אֲבָל אָדָם טָהוֹר הַנּוֹשֵׂא מֵי הַנִּדָּה אֵינוֹ מִתְפָּעֵל מִן הַמַּיִם, כִּי הֵם מִמִּינוֹ, שֶׁשְּׁנֵיהֶם טְהוֹרִים. אֲבָל הוּא מִתְפָּעֵל מִן הָאֵפֶר שֶׁהֵם הַפְכִּיִּים לוֹ, כִּי הוּא טָהוֹר וְהָאֵפֶר טָמֵא, עַל כֵּן הָאֵפֶר פּוֹעֵל בּוֹ וְעוֹשֶׂה בּוֹ רוֹשֶׁם לְטַמְּאוֹ.

וְאִם תִּשְׁאַל לוֹמַר: אִם כֵּן, הָאֵפֶר לָמָּה לִי? יְטַהֲרוּ בְּמַיִם בִּלֹּא אֵפֶר. תְּשׁוּבָה לַדָּבָר, שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ בִּזְרִיקַת הָאֵפֶר עָלָיו, כִּי לֹא יוּכַל לְהִטָּהֵר עַד שֶׁיֵּדַע מְקוֹר הַטֻּמְאָה וְיִשְׁתַּדֵּל לְהָסִיר הַסִּבָּה, לוֹמַר: חֲרֵי לְךָ שֶׁטָּר וְשׁוֹבְרוֹ עִמּוֹ. וּבְעֵרוּב זֶה, כֹּחַ הַמַּיִם אֲתֵי לְאַשְׁמוּעִינָן שֶׁהֵם מְנַצְּחִים מְקוֹר הַטֻּמְאָה.

וְעַל צַד הָרֶמֶז מָקוֹם אֹתִי לוֹמַר עַל פִּי דִּבְרֵי בַּעַל הָעֲקֵדָה, שֶׁפֵּרֵשׁ כָּל עִנְיְנֵי הַפָּרָה עַל דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה, כַּמְבֹאָר מִסְּפָרוֹ. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ קָרוֹב לִשְׁמֹעַ, שֶׁרְפּוּאַת הַנֶּפֶשׁ כִּרְפוּאַת הַגּוּף, כִּי הַמַּשְׁקֶה הַמּוֹעִיל לִתְרוּפַּת אָדָם חוֹלֶה מַזִּיק לְאָדָם בָּרִיא. וּכְאָמְרוּ רַז״ל (תענית יא:): בַּר בֵּי רַב דְּיָתֵיב בְּתַעֲנִיתָא, כַּלְבָּא לֵיכוֹל

שֵׁירוּתָא. וְרֵי שֶׁהַצּוֹמוֹת מְטַמְּאִים אֶת הַטָּהוֹרִים וּמְטַהֲרִים הַטְּמֵאִים. פֵּרוּשׁ: מִי שֶׁנִּטְמָא כְּבָר בַּעֲבֵרָה, הַצּוֹמוֹת הֶכְרֵחִיִּים לוֹ, וּכְהַהִיא שֶׁאָמְרוּ רַז״ל (יומא פו:): הֵיכִי דָּמֵי בַּעַל תְּשׁוּבָה? כְּגוֹן שֶׁבָּא אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה לְיָדוֹ וּפֵרַשׁ מִמֶּנּוּ. מַחֲוֵי רַב יְהוּדָה: בְּאוֹתוֹ פֶּרֶק וּבְאוֹתָהּ אִשָּׁה וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם. כִּי מְקוֹם הַחֵטְא וְשַׁעַר שֶׁעָבַר בּוֹ צָרִיךְ שֶׁשָּׁם תִּהְיֶה גְּבוּרָתוֹ לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ, שֶׁכְּבָר טָעַם פֹּה טַעַם עֲבֵרָה וּמְבַקֵּשׁ לְמוּדוֹ. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (הושע ב א): ״וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם, יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל חָי״, דַּוְקָא בִּמְקוֹם הַחֵטְא, אֲשֶׁר שָׁם יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם, בַּמָּקוֹם הַהוּא תִּהְיֶה הַתְּשׁוּבָה, וְשָׁם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל חָי.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁזֶּה כַּוָּנַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לד:): מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים, צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵינָם יְכוֹלִים לַעֲמוֹד שָׁם, כִּי הַבַּעַל תְּשׁוּבָה צָרִיךְ לַעֲמוֹד בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם בָּרִאשׁוֹנָה וּלְהִתְיַחֵד עִם אוֹתָהּ אִשָּׁה אֲשֶׁר חָטָא, אֲבָל לְצַדִּיק גָּמוּר אָסוּר לְהָבִיא נַפְשׁוֹ בְּנֶפֶשׁ יוֹן. נִמְצָא שֶׁיִּחוּד, דְּהַיְנוּ עֶצֶם הַתְּשׁוּבָה, מְטַמֵּא הַטְּהוֹרִים וּמְטַהֵר הַטְּמֵאִים. וְכֵן צָרִיךְ כָּל בַּעַל תְּשׁוּבָה לְהַטּוֹת לְקֶצֶה הָאַחֲרוֹן בַּדָּבָר שֶׁחָטָא בּוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא לְדֶרֶךְ הַמְּמֻצָּע, כְּדֶרֶךְ הָאֶמְּנִין הָרוֹצִים לְיַשֵּׁר עֵץ מְעֻקָּם, שֶׁצְּרִיכִים לְעַקְּמוֹ לַצַּד הַשֵּׁנִי. אֲבָל לְצַדִּיק גָּמוּר לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ זֶה, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ מְמֻצָּע תָּמִיד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קהלת ז טז): ״אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה, אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה״. וְכֵן יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁדָּבָר זֶה נִרְמָז בְּהַשְׁלָכַת עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב אֶל תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה, דְּהַיְנוּ הַשְׁלָכַת הַקְּצָווֹת, שֶׁלֹּא לְהַגְבִּיהַּ עַצְמוֹ כָּאֶרֶז וְלֹא לְהַשְׁפִּיל עַצְמוֹ יוֹתֵר מִדַּאי כָּאֵזוֹב. עַל כֵּן הַפָּרָה מְטַמְּאָה וּמְטַהֶרֶת, כְּדֵי שֶׁנִּלְמַד מִמֶּנָּה שֶׁבְּעִנְיָנֵי הַתְּשׁוּבָה יֵשׁ כַּמָּה דְּבָרִים הַמְּטַמְּאִים וּמְטַהֲרִים כְּאֶחָד, וְהַשְּׁנוּי בָּא מִצַּד הַמְקַבְּלִים כָּאָמוּר. וְזֶה דֶּרֶךְ נָכוֹן וּבָרוּר.

פרק כ

ב וְלֹא הָיָה מַיִם לָעֵדָה. עַל צַד הָעֹנֶשׁ חָסְרוּ הַמַּיִם לְפִי שֶׁלֹּא הִסְפִּידוּהָ כָּרָאוּי, כִּי בְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נֶאֱמַר וַיִּבְכּוּ אוֹתָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָאן לֹא נֶאֱמַר וַיִּבְכּוּ אוֹתָהּ, וְנֶאֱמַר ״וַתָּמָת שָׁם וַתִּקָּבֵר שָׁם״, כִּי בְּמָקוֹם שֶׁמֵּתָה שָׁם תִּהֶא קְבוּרָתָהּ לְאַלְתַּר, וְנִשְׁכְּחָה כְּמֵת מִלֵּב וְלֹא הִרְגִּישׁוּ בְּהֶעְדֵּרָהּ כְּלָל. עַל כֵּן נֶחְסְרוּ לָהֶם הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ לְמַפְרֵעַ שֶׁהַבְּאֵר הָיְתָה בִּזְכוּת מִרְיָם. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מו״ק כח.) אָמְרוּ שֶׁנִּסְמְכָה מִיתָתָהּ לְפָרָשַׁת פָּרָה לוֹמַר לְךָ מָה הַקֳּרְבָּנוֹת מְכַפְּרִים אַף מִיתַת הַצַּדִּיקִים מְכַפֶּרֶת. וְלָמָּה נִסְמְכָה דַּוְקָא לְפָרָה, כִּי בֶּאֱמֶת אֵינָהּ קָרְבָּן רַק מַה שֶּׁמְּצִינוּ שֶׁקָּרָאָהּ הַכָּתוּב חַטָּאת, (במדבר יט ט) אֲבָל הָעִקָּר הוּא כְּשֵׁם שֶׁהַפָּרָה בָּאָה לְקַנַּח צוֹאַת בְּנָהּ כָּךְ הַצַּדֶּקֶת אִם כָּל חַי בְּמִיתָתָהּ מְקַנַּחַת צוֹאַת תּוֹלְדוֹתֶיהָ.

וּסְמִיכוּת זֶה מְבִיאִים הַמִּדְרָשִׁים בְּאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת: א׳, סְמִיכוּת מִיתַת בְּנֵי אַהֲרֹן לְיוֹם הַכִּפּוּרִים הַמְכֻפֵּר (ויקרא טז א); ב׳, סְמִיכוּת מִרְיָם לְפָרָה; ג׳, סְמִיכַת מִיתַת אַהֲרֹן לְבִגְדֵי כְהֻנָּה הַמְכַפְּרִים (במדבר כ כח) כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מו״ק כח.); ד׳, סָמְךְ מִיתַת אַהֲרֹן לִשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת (דברים י ב-ו) לוֹמַר שֶׁקָּשָׁה מִיתַת צַדִּיקִים כִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת. לְפִי שֶׁמִּן כָּל צַדִּיק יַגִּיעַ לִבְנֵי דוֹרוֹ אַרְבָּעָה מִינֵי תּוֹעֶלֶת. הָאֶחָד הוּא, שֶׁכָּל הָעוֹלָם נִזּוֹן בִּזְכוּתוֹ, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יז:): כָּל הָעוֹלָם נִזּוֹן בִּשְׁבִיל חֲנִינָא בְּנִי כוּ׳, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּפָרָשַׁת וַיְחִי בְּגֹרֶן הָאָטָד וּבְפָרָשַׁת אֱמוֹר בְּפָסוּק ״כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ״, וַהֲרֵי הֵמָּה כְּמוֹ הָאֵם הַמְּנִיקָה אֶת בְּנָהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תנחומא שמות י״ב:כ״ח): ״שְׁנֵי שָׁדַיִךְ״ אֵלּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְכֵן פֶּרֶשׁ רַשׁ״י (שיר ד ה). וְכֵן מָצִינוּ שֶׁבִּזְכוּת מִרְיָם הָיָה לָהֶם הַבְּאֵר שֶׁהָיָה מַסְפִּיק לְיִשְׂרָאֵל כָּל צָרְכֵיהֶם, וְזֶהוּ סְמִיכַת מִיתָתָהּ לְפָרָה אִם הָעֶגֶל הַבָּא לְתַקֵּן קִלְקוּל בְּנָהּ. הַשֵּׁנִי, שֶׁהַצַּדִּיק מְלַמְּדָם לְהוֹעִיל דֶּרֶךְ ה׳ וּמִצְוָה, עַל כֵּן דּוֹמֶה פְּטִירָתוֹ כִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת. הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁזְּכוּתוֹ מֵגֵן כְּצֵל וּכְבֶגֶד הֶעָשׂוּי לְהַצִּיל מִקֹּר וָחֹם, וּבְמוֹתוֹ סָר צִלָּם וַהֲרֵי הֵם עֲרוּמִים מִכָּל מְכֻסֶּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כ כט): ״וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן״, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ראש השנה ג.) ״וַיִּרְאוּ״ הֵיוּ״ד בְּצֵרִי, שֶׁנִּרְאוּ, וְהֵינוּ בְּהֶסֵר הֶעָנָן שֶׁנִּמְשַׁל לְבֶגֶד, וְזֶהוּ סְמִיכוּת לְבִגְדֵי כְהֻנָּה. הָרְבִיעִי, שֶׁהוּא מְכַפֵּר עֲלֵיהֶם בְּמִיתָתוֹ, זֶהוּ סְמִיכוּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְקַל לְהָבִין.

ג וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה. בְּכָל הַתְּלוּנּוֹת לֹא מָצִינוּ לְשׁוֹן מְרִיבָה כִּי אִם עַל עִסְקֵי מַיִם שְׁתֵּי פְּעָמִים: כָּאן, וּבְמַסָּה וּמְרִיבָה (שמות יז ז), לְפִי שֶׁמִּן הַמַּיִם נִבְרָא הַמַּחֲלֹקֶת, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בר״ר ד ו): מִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר ״כִּי טוֹב״ בַּשֵּׁנִי, לְפִי שֶׁבּוֹ נִבְרָא הַמַּחֲלֹקֶת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א ו): ״וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם״, וּמִפְּרָשׁ בַּקַּבָּלָה (משלי יז יד): ״פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן״, מַה שֶּׁנִּפְטְרוּ וְנִבְדְּלוּ הַמַּיִם זֶה מִזֶּה זֶה רֵאשִׁית מָדוֹן וְהַתְחָלָה לְכָל מְרִיבָה. וְכֵן מְרִיבַת רוֹעֵי יִצְחָק עַל אוֹדוֹת הַמַּיִם, כִּי כָל זֶה נִמְשָׁךְ בַּשֵּׁבֶט מִמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים. וְרָבוּ עִם מֹשֶׁה שֶׁנִּמְשָׁה מִן הַמַּיִם וְיָדוֹ מָשְׁלָה בַּמַּיִם בְּיַם סוּף וּבַצּוּר, וְלָמָּה לֹא יוֹצִיא לָנוּ מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ גַּם עַתָּה.

וּמַה שֶּׁאָמְרוּ ״וְלוּ גָוַעְנוּ בְּגֹוַע אַחֵינוּ״, לֹא עַל מִיתַת הַצָּמָא אָמְרוּ כֵן, דְּאִם כֵּן לָמָּה סִימוּ דִּבְרֵיהֶם ״וּמַיִם אֵין לִשְׁתּוֹת״? אֶלָּא שֹׂרֹאשׁ דִּבְרֵיהֶם תְּלוּנָּה אַחֶרֶת וּגְדוֹלָה הִיא, כִּי נִגְזַר עֲלֵיהֶם ״בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמוּתוּ״, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קי:): ״וְשָׁם יָמוּתוּ״ לָעוֹלָם הַבָּא, כִּי מֵתֵי מִדְבָּר אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ כָּאן: ״לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ״, אֲנַחְנוּ שֶׁוֶּה לְבְעִירֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁרוֹחַ הַבְּהֵמָה יוֹרֶדֶת לְמַטָּה כָּךְ רוּחֵנוּ. וְאוֹסִיף אֲנִי לֶקַח טוֹב, שֶׁעַל כֵּן הִקְדִּימוּ לוֹמַר ״וְלוּ גָוַעְנוּ בְּגֹוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי ה׳״, דּוֹמֶה לְאַחֵינוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל שֶׁמֵּתוּ קֹדֶם גְּזֵרַת ״וְשָׁם יָמוּתוּ״ לָעוֹלָם הַבָּא, כִּי אָז הָיֵינוּ שָׁוִים לְאַחֵינוּ בְּחֵלֶק הָעוֹלָם הַבָּא, ״וְלָמָּה הֲבֵאתֶם וְגוֹ׳ לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ״ שֶׁוֶּה לְבְעִירֵנוּ, כִּי הוּא הֵפֶךְ ״בִּגְוַע אַחֵינוּ״ אֶלָּא כְּמִיתַת בְּעִירֵנוּ. וּבָזֶה

מִיַּשֵּׁב מַה שֶּׁהִזְכִּירוּ תְּחִלָּה לְשׁוֹן גְּוִיעָה וְאַחַר כָּךְ לְשׁוֹן מִיתָה, כִּי גְוִיעָה נֶאֱמְרָה בַּצַּדִּיקִים (ב״ב טז:) וּמִיתָה שַׁיָּכָא אַף בִּפְחוּתִים. וְזֶה מוֹפֵת שֶׁעַל גְּוִיעַת הַצַּדִּיקִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא אָמְרוּ כֵּן. וּכְשֶׁאָמְרוּ ״לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ״ אָמְרוּ הַכְמוֹת נָבָל יָמוּתוּ כִּשְׁאָר בְּהֵמָה? וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

ד **וְלָמָּה תָּבִאתֶם אֶת קְהַל ה׳.** מִתְּחִלָּה נֶאֱמַר ״וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן״ וְאַחַר כָּךְ נֶאֱמַר ״וַיִּרָב הָעָם עִם מֹשֶׁה״ לְבַד, וְאַחַר כָּךְ חָזַר וְאָמַר ״וְלָמָּה תָּבִאתֶם״ לִשְׁנֵיהֶם, וְאַחַר כָּךְ ״לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ״ לְמֹשֶׁה לְבַד (עיין בעל הטורים). וְעוֹד שֶׁהָיָה לָהֶם לְהַקְדִּים תְּלוּנַת ״וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם״ קֹדֶם ״וְלָמָּה תָּבִאתֶם אֶת קְהַל ה׳ אֶל הַמִּדְבָּר״ כְּסֵדֶר הֲוָיָתָן. וְעוֹד שֶׁשִּׁנָּה שְׁמוֹתָם כַּמָּה פְּעָמִים מֵעֲדָה, לְקָהָל, וְהָעָם, וּקְהַל ה׳.

וְהַבְּאוּר לְכָל זֶה הוּא, שֶׁיָּדְעוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהַבְּאֵר הָיָה בִּזְכוּת מִרְיָם, וְהַמָּן בִּזְכוּת מֹשֶׁה, וְעָנְנֵי כָּבוֹד בִּזְכוּת אַהֲרֹן, וְאִלּוּ הָלְכוּ דֶּרֶךְ אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת לֹא הָיוּ צְרִיכִין לְכָל זֶה, וְיָדוּעַ שֶׁהָעֲלָיָה מִמִּצְרַיִם הָיָה מֹשֶׁה לְבַד הָעִקָּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות לב א): ״כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ״ וְגוֹ׳, אֲבָל מַה שֶּׁנִּתְרַצּוּ לִכְנֹס בַּמִּדְבָּר הָיָה עַל יְדֵי שְׁנֵיהֶם, כִּי לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לִהְיוֹת שָׁם בְּלֹא מָן וּבְלֹא עַנְנֵי כָבוֹד. וּלְפִיכָךְ נֶאֱמַר: ״וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן״, וְלֹא פֵּרֵשׁ עַדַיִן לָמָּה נִקְהֲלוּ עַל שְׁנֵיהֶם. וְאַחַר כָּךְ אָמַר: ״וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה״ לְבַדּוֹ, וְלֹא פֵּרֵשׁ עַדַיִן לָמָּה רָבוּ עִמּוֹ. וְאַחַר כָּךְ פֵּרֵשׁ עַל רֹאשׁוֹן רִאשׁוֹן, כִּי מַה שֶּׁנִּקְהֲלוּ עַל שְׁנֵיהֶם הָיִינוּ כְּדֵי לוֹמַר לָהֶם ״וְלָמָּה תָּבִאתֶם אֶת קְהַל ה׳ אֶל הַמִּדְבָּר״, כִּי שְׁנֵיהֶם הָיוּ סִבָּה לָהֶם לָבֹא אֶל הַמִּדְבָּר. וְעַל אַהֲרוֹן אַחֲרוֹן, כִּי מַה שֶּׁנֶּאֱמַר ״וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה״, הַיְינוּ שֶׁאָמְרוּ ״וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם״ וְגוֹ׳ כִּי מֹשֶׁה לְבַדּוֹ הַמַּעֲלֶה אוֹתָם. וּמַה שֶּׁהִקְדִּימוּ תְּלוּנַת ״וְלָמָּה תָּבִאתֶם״ וְגוֹ׳ לְפִי שֶׁזּוֹ הַגְּדוֹלָה שֶׁבְּכֻלָּם, כִּי לֹא הָיָה לָהֶם הֶזֵּק בַּהַעֲלָאָה מִמִּצְרַיִם אֶלָּא לֹא הֶבִיאָם אֶל הַמִּדְבָּר. עַל כֵּן עָשׂוּ תְּלוּנָה תְּחִלָּה עַל שֶׁהֶבִיאוּם אֶל הַמִּדְבָּר הָרַע מִצַּד עַצְמוֹ, אַף אִם לֹא הָיוּ יוֹצְאִים מִמָּקוֹם חָשׁוּב כְּמִצְרַיִם, וְאַחַר כָּךְ עָשׂוּ תְּלוּנָה קְטַנָּה מִזּוֹ, וְהוּא שֶׁהִכְרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה כִּי הֶעֱלָם מִמִּצְרַיִם, מָקוֹם שֶׁהוּא כְּגַן ה׳ לְאֵילָנוֹת וּזְרָעִים, אֶל הַמָּקוֹם הָרַע הַזֶּה לֹא מָקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגוֹ׳.

וּלְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה שֶׁעָשׂוּ תְּלוּנָה בַּעֲבוּר שֶׁאִבְּדוּ חֶלְקָם בָּעוֹלָם הַבָּא, מִיַּשֵּׁב גַּם כֵּן לָמָּה הִקְדִּימוּ תְּלוּנַת ״וְלָמָּה תָּבִאתֶם״ וְגוֹ׳ כִּי רַבָּה הִיא בֶּאֱמֶת. וְזֶה שֶׁאָמַר ״וַיִּבְאוּ כָּל הָעֵדָה״ הַיְינוּ עֵדָה הַשְּׁלֵמָה כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ״י, ״וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ״, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ״הָעָם״ מְדַבֵּר בִּרְשָׁעִים, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ רַשִׁ״י בַּפָּסוּק ״וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים״ (במדבר יא א), וְרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהָרְשָׁעִים שֶׁבֵּינֵיהֶם בִּקְשׁוּ לֵישֵׁב יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בְּקָדֵשׁ, וְלֹא הָיָה לָהֶם רָצוֹן וְחֵפֶץ לָלֶכֶת לָאָרֶץ כִּי שָׁנְאוּ הָאָרֶץ, מְיֻד ״וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם״ כְּדֵי שֶׁמַּחֲמַת חֶסְרוֹן מַיִם לֹא יְבַקְּשׁוּ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע, וּמִיתָתָהּ סִבָּה לְחֶסְרוֹן הַבְּאֵר, וּבַהֲדֵי הוֹצָא לָקֵי כַּרְבָּא (ב״ק צב.), שֶׁלֹּא הָיָה מַיִם לָעֵדָה אֲפִלּוּ לַשְׁלֵמִים שֶׁבָּהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בְּשֵׁם ״עֵדָה״. ״וַיָּרֶב הָעָם״ אִלּוּ הַפְּחוּתִים, אֲבָל הַטּוֹבִים שָׁתְקוּ כְּמִצַּפִּים לִתְשׁוּעַת ה׳. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ ״וְלָמָּה תָּבִאתֶם אֶת קְהַל ה׳״, זֶהוּ דִּבְרֵי עַצְמָם, כִּי בְּעֵינֵי עַצְמָם הָיוּ כְּשֵׁרִים.

ו **וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד מִפְּנֵי הַקָּהָל.** הַיְינוּ מִפְּנֵי שֶׁנִּקְהֲלוּ וְעָמְדוּ עַל נַפְשָׁם, בָּרְחוּ מִפְּנֵיהֶם אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד.

ח **קַח אֶת הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת הָעֵדָה וְגוֹ׳.** אִם צִוָּהוּ ה׳ לְדַבֵּר אֶל הַסֶּלַע אִם כֵּן מַטֶּה זֶה לָמָּה לוֹ, מִדְּלָא קָאָמַר ״קַח אֶת מַטֶּךָ״ וְאָמַר ״אֶת הַמַּטֶּה״, שְׁמַע מִנַּהּ בְּמַטֶּה יָדוּעַ הוּא מְדַבֵּר. וּמַה שֶּׁאָמַר ״מִלְּפָנֵי ה׳״, וְכִי מַטֵּה מֹשֶׁה עָמַד לִפְנֵי ה׳? וְלָמָּה קָרָאָם ״מוֹרִים״ דַּוְקָא בִּתְלוּנָה זוֹ? וְהִנֵּה בְּמָהוּת חֵטְא זֶה בָּאוּ אַחַת עֶשְׂרֵה דֵּעוֹת, זָכָרָם מַהֲרִי״א בְּסִפְרוֹ, וְשָׁם תִּמְצָא דֵּעוֹת הַרְבֵּה רְחוֹקִים מִפְּשׁוּטוֹ. וְעַתָּה הַבֵּט יָמִין וּרְאֵה וְלִבְּךָ תָּשִׂית לְדַעְתִּי.

וְתֵדַע וְתַשְׂכִּיל כִּי מָצָאתִי בַּחִזְקוּנִי, שֶׁמַּטֶּה זֶה הָיָה מַטֵּה אַהֲרֹן אֲשֶׁר הוּנַח לִפְנֵי ה׳. וּדְבָרָיו בִּלְתִּי מְתֻבָּלִים, כִּי לֹא פֵּרֵשׁ מַה טִּיבוֹ שֶׁל מַטֵּה אַהֲרֹן לְכָאן. וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁבֶּאֱמֶת הַלָּשׁוֹן מוֹכִיחַ שֶׁמַּטֶּה זֶה הָיָה מַטֵּה אַהֲרֹן, מִדִּכְתִיב ״הַמַּטֶּה״, מַשְׁמַע הַיְדוּעַ אֲשֶׁר הוּנַח לְמִשְׁמֶרֶת לִפְנֵי ה׳, וְהוּא הָיָה עֵץ יָבֵשׁ שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ לַחְלוּחִית מַיִם כְּלָל, וּמִכָּל מָקוֹם הוֹצִיא פֶּרַח וָצִיץ, וְאֵין פֶּרַח וָצִיץ בְּלֹא מַיִם, אֶלָּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּזַר עָלָיו שֶׁיּוֹצִיא מַיִם, וְהִפְרִיחַ ה׳ עֵץ יָבֵשׁ עַל יְדֵי הַמַּיִם שֶׁהוֹצִיא בִּגְזֵרַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ. וְרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁמֹּשֶׁה יִקַּח מַטֵּה אַהֲרֹן וְיַרְאֵהוּ אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל, לוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁהוֹצִיא ה׳ מַיִם מִן עֵץ יָבֵשׁ זֶה כָּךְ יוֹצִיא מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ זֶה הַיָּבֵשׁ. וּמַה שֶּׁאָמַר ״וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע וְנָתַן מֵימָיו״, כִּי כָּךְ תְּדַבֵּר אֶל הַסֶּלַע שֶׁיַּעֲשֶׂה גַּם הוּא כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה הַמַּטֶּה הַזֶּה. וְיַעַן כִּי לֹא פֹּרֵשׁ בַּמִּקְרָא נֹסַח הַדִּבּוּר שֶׁיְּדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הַסֶּלַע, וַדַּאי הַנֹּסַח הוּא שְׁתֵּי תֵּיבוֹת ״וְנָתַן מֵימָיו״, כִּי ״וְנָתַן״ מְשַׁמֵּשׁ לְשֶׁעָבָר, וְהוּא שֶׁיְּדַבֵּר אֶל הַסֶּלַע עִנְיַן הַמַּטֶּה שֶׁהוֹצִיא פֶּרַח וְנָתַן מֵימָיו, כִּי בְּסָתָם פֶּרַח וָצִיץ יֵשׁ לַחְלוּחִית מַיִם, וְכַאֲשֶׁר יִשְׁמַע הַסֶּלַע שֶׁהַמַּטֶּה כְּבָר נָתַן מֵימָיו אָז יַעֲשֶׂה גַּם הוּא כְּמוֹתוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה ״וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן הַסֶּלַע״. רָמַז לַדָּבָר, ״סֶלַע״ בְּגִימַטְרִיָא ״עֵץ״, שֶׁיִּלְמַד מִן עֵץ יָבֵשׁ לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂהוּ. אֲבָל לֹא צִוָּה לְהַכּוֹת בּוֹ כְּלָל. וּכְשֶׁהִכָּה בּוֹ מֹשֶׁה כְּתִיב ״בְּמַטֵּהוּ״, מַשְׁמַע בַּמַּטֶּה שֶׁלּוֹ הִכָּה וְלֹא בְּמַטֵּה אַהֲרֹן. ״וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת הַמַּטֶּה מִלִּפְנֵי ה׳ כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ״, כִּי הֵבִין זֶה מִדְּקָאָמַר ״הַמַּטֶּה״ הַיְדוּעַ וְלֹא אָמַר ״מַטֶּךָ״, וְהוֹדִיעַ לָנוּ שֶׁרַק קִיחָה זוֹ הָיְתָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ ה׳, אֲבָל מַה שֶּׁעָשָׂה מִכָּאן וְהָלְאָה לֹא עָשָׂה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ ה׳.

וְעִנְיַן חֵטְא הַהֲכָאָה הוּא, כִּי מָצִינוּ לְרַז״ל (שמו״ר כא ט) בְּקִרְיַעַת יַם סוּף כְּתִיב (שמות יד טז): ״וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת יָדֶךָ״, וַהֲרָמָה זוֹ לְשׁוֹן סִלּוּק וּתְרוּמָה, לוֹמַר הָרֵם אֶת מַטֶּךָ וְסַלְּקֵהוּ וּנְטֵה אֶת יָדְךָ וְלֹא בְּמַטֶּךָ, לְפִי שֶׁהָיוּ מְרַגְּנִים אַחַר הַמַּטֶּה וְאָמְרוּ שֶׁכָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בְּמַטֵּהוּ הַכֹּל הָיָה דֶּרֶךְ אִיזוֹ כְּשׁוּף שֶׁהָיָה לוֹ בְּמַטֶּה זֶה, לְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִין שֶׁאֵין כֹּחוֹ כִּי אִם בְּמַטֶּה זֶה. לָכֵן נֶאֱמַר ״הָרֵם אֶת מַטֶּךָ״ כְּדֵי לְהוֹצִיא מִלִּבָּם. וּלְכָךְ נֶאֱמַר (שמות יד לא) ״וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה״, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁרָאוּ שֶׁגַּם זֶה נַעֲשָׂה בְּיָד וְלֹא בַּמַּטֶּה, לְפִיכָךְ ״וַיַּאֲמִינוּ בַּה׳ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ״, מִכְּלָל דְּעַד עַתָּה הָיוּ בָּנִים לֹא אֻמּוּן בָּם,

כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ בַה׳ וּבִנְבוּאַת מֹשֶׁה עַבְדּוֹ, לְפִי שֶׁהָיָה לָהֶם מָקוֹם לִתְלוֹת הַנִּסִּים בַּמַּטֶּה.

וְהִנֵּה בָּעֵת הַזֹּאת זֶה יָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרַע הַיָּם, וְדוֹר זֶה לֹא יָדְעוּ אִם עָשָׂה מֹשֶׁה הַנֵּס הַהוּא בְּיָדוֹ אוֹ בְמַטֵּהוּ, וְסָבְרוּ כְּשֵׁם שֶׁכָּל הַנִּסִּים נַעֲשׂוּ בְּמִצְרַיִם בַּמַּטֶּה כָּךְ קְרִיעַת יַם סוּף, וְעַל יְדֵי שֶׁהִכָּה צוּר בַּמַּטֶּה חָזַר וְהֵבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶסְרוֹן הָאֱמוּנָה, שֶׁחָזְרוּ וְאָמְרוּ שֶׁלֹּא ה׳ פָּעַל כָּל זֹאת אֶלָּא בְּמַטֵּהוּ שֶׁלּוֹ יֵשׁ אֵיזוֹ צַד כִּשּׁוּף. וְשָׁם נֶאֱמַר "וְאַתָּה הָרֵם אֶת מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת יָדְךָ", נֶאֱמַר לְשׁוֹן הֲרָמָה וְסִלּוּק בַּמַּטֶּה וּלְשׁוֹן נְטִיָּה בַּיָּד, וְעַל יְדֵי זֶה "וַיַּאֲמִינוּ בַּה׳", וְכָאן נֶאֱמַר מַמָּשׁ הַכֹּל בְּהֶפֶךְ, "וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיַּךְ בְּמַטֵּהוּ", לְשׁוֹן הֲרָמָה וְסִלּוּק בַּיָּד, כִּי מֵאַחַר שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה זֶה בְּהַטָּיַת יָד בְּעָלְמָא דּוֹמֶה כְּאִלּוּ סִלֵּק אֶת יָדוֹ וַיַּךְ בְּמַטֵּהוּ, וְעַל יְדֵי זֶה הֶחֱזִיר מִעוּט הָאֱמוּנָה לִמְקוֹמָהּ הָרִאשׁוֹן כַּאֲשֶׁר הָיָה רִנּוּן שֶׁל הַמַּטֶּה קֹדֶם קְרִיעַת יַם סוּף. לְכָךְ נֶאֱמַר "יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי", "לֹא אֲמַנְתֶּם" לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "הֶאֱמַנְתֶּם" שֶׁהוּא לְשׁוֹן יוֹצֵא לִשְׁנַיִם, שֶׁגָּרְמוּ שֶׁלֹּא לְהַאֲמִין בִּי אֶלָּא יֹאמְרוּ בְּכֹחַ הַמַּטֶּה עָשָׂה זֶה וְלֹא ה׳ פָּעַל כָּל זֹאת. וּבָזֶה שְׁתֵּי רָעוֹת עָשׂוּ, כִּי לֹא דִּבְּרוּ אֶל הַסֶּלַע כְּלוּם, וְגַם אַהֲרֹן הָיָה חַיָּב בְּדָבָר זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע", וְאִלּוּ הָיוּ מְדַבְּרִים אֶל הַסֶּלַע עִנְיַן מַטֵּה אַהֲרֹן מַה שֶּׁעָשָׂה, וְהָיָה הַסֶּלַע שׁוֹמֵעַ וְעוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂהוּ, אֵין לְךָ קִדּוּשׁ הַשֵּׁם גָּדוֹל מִזֶּה, שֶׁיִּלְמְדוּ הַכֹּל קַל וָחֹמֶר מִן הַסֶּלַע. וְהִנֵּה לֹא דַּי שֶׁלֹּא דִבְּרוּ כְּלוּם כְּדֵי לְהַחֲזִיק הָאֱמוּנָה, אֶלָּא הִכָּהוּ בְּמַטֵּהוּ וְהֵבִיא חֻלְשָׁה בָּאֱמוּנָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם", בִּי לֹא גְּרַמְתֶּם לַאֲחֵרִים לְהַאֲמִין בִּי.

וְאִם תֹּאמַר, הֲלֹא מֵאֲמַר "הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם" (במדבר יא כב) קָשֶׁה מִזֶּה, עַל זֶה אָמַר "לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כִּי זֶה הָיָה בַּסֵּתֶר וְזֶה בְּגָלוּי לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל, כִּי כָּךְ הַמִּדָּה בְּחִלּוּל הַשֵּׁם, שֶׁכָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּגָלוּי (אבות ד ה), פֵּרוּשׁ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִנָּה לְיָדוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּגָלוּי כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ לָמָּה הוּא יִתְבָּרַךְ נִפְרַע מִמֶּנּוּ. וּמַה שֶּׁהִתְחִיל בִּ"בְנֵי יִשְׂרָאֵל" וְאַחַר כָּךְ אָמַר "לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל", כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אִלּוּ הָיוּ כָּל הַנִּכְנָסִים לָאָרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּנֵי אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (בראשית טו ו) "וְהֶאֱמִן בַּה׳", הֶחֱרַשְׁתִּי, כִּי מֵאַחַר שֶׁהֵם מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים אַף אִם לֹא תַּעֲשֶׂה לְעֵינֵיהֶם נִסִּים הַמַּחֲזִיקִים הָאֱמוּנָה, מִכָּל מָקוֹם יִהְיוּ חֲזָקִים בָּאֱמוּנָה לֹא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ. אָמְנָם בְּבָאֵי הָאָרֶץ יֵשׁ בֵּינֵיהֶם קְהַל גֵּרִים, וְהֵם הָעֵרֶב רַב אֲשֶׁר לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה, כִּי בְּרֶגַע הוּא, וּבְנָקֵל יַחְזְרוּ לְסוֹרָם, כִּי הֵמָּה בָּנִים לֹא אֵמֻן בָּם, עַל כֵּן אוֹתָן בָּאֵי הָאָרֶץ צְרִיכִין לְמַנְהִיג אֲשֶׁר יוּכַל לָלֶכֶת נֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְלַעֲשׂוֹת תָּמִיד בִּפְנֵיהֶם נִסִּים הַמַּחֲזִיקִים הָאֱמוּנָה, וְאַתֶּם אֵין מִדַּרְכְּכֶם לְהַקְפִּיד עַל זֶה, לָכֵן "לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל", אוֹתוֹ קְהַל גֵּרִים, אֶל הָאָרֶץ.

וּלְכָךְ נֶאֱמַר אֵצֶל יְהוֹשֻׁעַ (דברים לא ז): "לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ", גַּם שָׁם מַתְחִיל בְּ"יִשְׂרָאֵל" וְסִיֵּם בָּ"עָם" כִּי אָמַר, תַּרְגִּיל עַצְמְךָ לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת חָזָק וְאַמִּיץ בִּדְבַר ה׳, שֶׁלֹּא יָבֹאוּ עַל יָדְךָ לִידֵי חֶסְרוֹן אֱמוּנָה. וְאִם תֹּאמַר שֶׁיִּשְׂרָאֵל אֵינָן חֲשׁוּדִין אֶצְלְךָ, עַל זֶה אָמַר: "כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת הָעָם הַזֶּה", שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם גַּם הָעֵרֶב רַב שֶׁנִּקְרְאוּ בְּשֵׁם "הָעָם", וְהֵם צְרִיכִין חִזּוּק בְּיוֹתֵר. וְיִתְבָּאֵר דָּבָר זֶה עוֹד לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ בְּעֶזְרַת ה׳. וּפֵרוּשׁ זֶה יָקָר מִכָּל מַה שֶּׁדִּבְּרוּ בּוֹ הַמְפָרְשִׁים אֲשֶׁר תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ בְּסִפְרוֹ שֶׁל מַהֲרִי"א.

וְאוֹסִיף עוֹד וְאוֹמַר בְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם", נִמְשַׁךְ מִמֶּנּוּ מִעוּט הָאֱמוּנָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹל ה׳ וּבְקוֹל נְבִיאָיו כִּי אִם אַחֲרֵי הַכָּאוֹת רַבּוֹת, כִּי "תֵּחַת גְּעָרָה בְמֵבִין מֵהַכּוֹת כְּסִיל מֵאָה" (משלי יז י) כִּדְמַסִּיק בַּיַּלְקוּט סִימָן תשס"ג וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע", "וְהִכִּיתֶם" לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "וְדִבַּרְתֶּם", כְּשֶׁהַנַּעַר קָטָן רַבּוֹ מְלַמְּדוֹ וּמַכֶּה אוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִגְדִּיל, בְּדִבּוּר הוּא מְיַסְּרוֹ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: כְּשֶׁהָיָה הַסֶּלַע קָטָן הִכִּיתָ אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִכִּיתָ בַצּוּר", אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁהִגְדִּיל – "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע". וְכָל מַשְׂכִּיל יִשְׁתּוֹמֵם עַל הַמַּרְאֶה, וְכִי סֶלַע זֶה עֵינֵי בָשָׂר לוֹ? וַהֲלֹא קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא, הַכֹּל חֲדָא, וְאֵיךְ דִּמָּה אוֹתוֹ לְנַעַר? וַדַּאי אֵין הַכַּוָּנָה כִּי אִם אֶל הַנִּמְשָׁל שֶׁיִּשְׂרָאֵל יִלְמְדוּ מִזֶּה, כִּי יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּין הַמּוּסָר שֶׁבְּעַל פֶּה וּבֵין הַמּוּסָר שֶׁבְּשֵׁבֶט הַנּוֹגֵשׂ, כִּי בְּסוּר הַמַּכְרִיחַ יָשׁוּב לְסוּרוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה׳ לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ. וְהֶרְאָה לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַף עַל פִּי שֶׁאֵין דָּבָר זֶה שַׁיָּךְ בַּסֶּלַע, מִכָּל מָקוֹם לְמַעַן הַרְאוֹתוֹ הוּבְאוּ הָעִנְיָנִים הַלָּלוּ, לוֹמַר שֶׁאֵין נָכוֹן לְהַכּוֹת בַּשֵּׁבֶט כִּי אִם לְנַעַר וּבַעַר, אֲבָל כְּשֶׁיַּגְדִּיל – "תֵּחַת גְּעָרָה בְמֵבִין", כִּי אִם לֹא יִשְׁמַע בְּקוֹל מוּסָר וְיִהְיֶה צָרִיךְ לְהַכָּאָה בְּיִסּוּרִין, בְּלִי סָפֵק מִיָּד כִּי יִרְאֶה הָרְוָחָה יַחֲזֹר לְסוּרוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוּצְרַךְ לְהַכּוֹת אֶת הַסֶּלַע פַּעֲמַיִם וְלֹא שָׁמַע לְהַכָּאָה רִאשׁוֹנָה, כָּךְ כָּל מַה שֶּׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי הַכָּאָה וְהֶכְרֵחַ אֵין פִּתְגָם הַמַּעֲשֶׂה נַעֲשָׂה מְהֵרָה. וְזֶהוּ חִלּוּל הַשֵּׁם שֶׁיִּלְמְדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ בְּקוֹל מוּסָר כִּי אִם אַחַר הַכּוֹת כְּסִיל מֵאָה. וְזֶה רֶמֶז נָכוֹן מְאֹד לָדַעַת מִדְרָשׁ זֶה.

יד כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל הַתְּלָאָה וְגוֹ׳. כִּי תְּלָאָה זוֹ הָיְתָה רְאוּיָה לִהְיוֹת חֶצְיָהּ שֶׁלְּךָ לִפְרֹעַ חוֹב "כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ", וַאֲנַחְנוּ סָבַלְנוּ כָּל הַתְּלָאָה כֻּלָּהּ, אֲפִלּוּ חֶלְקְךָ. וְרָמַז בְּמִלַּת "הַתְּלָאָה" עוֹלֶה ת׳ כְּנֶגֶד אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁל גָּלוּת, עוֹד אַרְבָּעִים שֶׁהָיוּ מְטֻלְטָלִים בַּמִּדְבָּר, וְא׳ אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין לְךָ חֵלֶק בִּפְרִיעַת הַחוֹב כָּךְ אֵין לְךָ חֵלֶק בָּאָרֶץ, כִּי דּוֹמֶה כְּאִלּוּ קָנִינוּ מִיָּדְךָ חֶלְקְךָ, וְרָאוּי שֶׁגַּם אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵינוּ הַמִּקָּח וּתְסַיֵּעַ לָנוּ לָבוֹא לָאָרֶץ מְהֵרָה.

יז וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר. לְרְבוּתָא נָקַט, כִּי מֵי בּוֹרוֹת פְּשִׁיטָא שֶׁלֹּא נִשְׁתֶּה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ טֹרַח לַחֲזוֹר וּלְמַלֹּאוֹת, אֶלָּא אֲפִלּוּ מֵי בְּאֵר שֶׁהַמַּעְיָן מִתְגַּבֵּר מֵעַצְמוֹ וְזֶה נֶהֱנֶה וְזֶה לֹא חָסֵר, מִכָּל מָקוֹם לֹא נִשְׁתֶּה מִשֶּׁלְּךָ. וְאַחַר כָּךְ הוֹסִיפוּ לוֹמַר "וְנָתַתִּי מִכְרָם" לְהַנּוֹת הָאוּשְׁפִּיזָא. וְכֵן מִתְּחִלָּה אָמְרוּ "דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ", שֶׁהַמֶּלֶךְ דַּרְכּוֹ לֵילֵךְ בּוֹ, וְהֵשִׁיב "פֶּן בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ", מֵאַחַר שֶׁהַדֶּרֶךְ כָּבוּשׁ לַמֶּלֶךְ, כִּי יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו מִי נִדְחֶה מִפְּנֵי מִי, וְהֵשִׁיב "בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה".

פרק כא

ה וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה וגו׳. נִרְאֶה שֶׁלֹּא עַל הַמָּן לְבַדּוֹ קָרְאוּ תִּגָּר כִּי אִם גַּם עַל הַמַּיִם, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ ״אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם״, כִּי הַלֶּחֶם וְהַמַּיִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם רוּחָנִיִּים וְקַלִּים, וְכָל הַדְּבָרִים הַקַּלִּים טוֹבִים לְבַעֲלֵי הַמְּנוּחָה וְלֹא לְהוֹלְכֵי דְּרָכִים, כִּי מַאֲכָל כָּבֵד טוֹב לְהִתְעַכֵּל לְבַעֲלֵי הַיְגִיעָה. לְפִיכָךְ כַּאֲשֶׁר קָצְרָה נֶפֶשׁ הָעָם בְּרִבּוּי הַדֶּרֶךְ, אָמְרוּ לְפִי טַרַח הַדֶּרֶךְ ״אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם״, כִּי שְׁנֵיהֶם נִרְאִין כְּאִלּוּ אֵינָם וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ, ״וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל״ – קַל קַל, שְׁנֵיהֶם קַלִּים כָּאָמוּר. וּכְנֶגֶד שֶׁתָּפְלוּ עַל הַמַּאֲכָל שֶׁלַּחוּ בָהֶם נְחָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (ישעיה סה כה) ״וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ״. וּכְנֶגֶד שֶׁתָּפְלוּ עַל הַמַּיִם, שֶׁלַּחוּ בָהֶם הַשְּׂרָפִים, כִּי אֵין מַיִם לְכַבּוֹת הָאֵשׁ.

וּבְתוֹלְדוֹת יִצְחָק כָּתַב: לְפִי שֶׁדִּבְּרוּ בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חֶלְקִי שְׁרִי וּמְחוּל, אַף עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף כְּנֶגֶד מַה שֶּׁעָשׂוּ לְךָ, וּמֹשֶׁה אָמַר בְּהֵפֶךְ: חֶלְקִי מָחוּל, אֲבָל חֵלֶק גְּבוֹהַּ מִי יַתִּיר, לְפִיכָךְ ״וַיַּעַשׂ נְחַשׁ נְחֹשֶׁת״. וְשֹׂרֶשׁ דָּבָר זֶה נִמְצָא גַּם בַּיַּלְקוּט פָּרָשַׁת שְׁמוֹת. פֵּרוּשׁ לְפֵירוּשׁוֹ, כִּי לָשׁוֹן הָרַע שׁוֹרֵף וּמַזִּיק לָאָדָם, כִּי ״חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים״ (תהלים קכ ד), עַל כֵּן בָּא הַשָּׂרָף כְּנֶגֶד מַה שֶּׁדִּבְּרוּ בְּמֹשֶׁה. אֲבָל כְּלַפֵּי מַעְלָה, ״מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יּוֹסִיף לָשׁוֹן רְמִיָּה״ (שם קכ ג) עַל כֵּן שֻׁלְּחוּ בָהֶם הַנְּחָשִׁים, לְפִי שֶׁתָּפְסוּ אֱמָנוּת נָחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרַע בִּבּוֹרָאוֹ, כִּי הַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן, כִּי הַנָּחָשׁ שֶׁחָטָא בַּלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן. ״וְהִבִּיט אֶל נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי״, שֶׁיִּרְאֶה מַה שֶּׁקָּרָה לַנָּחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי וְאָז לֹא יָשׁוּב לְכִסְלָה.

יז אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת. מֵאַחַר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר ״אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל״, וְעוֹד שֶׁלֹּא שָׁרוּ הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּתְחִלַּת אַרְבָּעִים שְׁמַע מִנַּה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ שִׁירָה זוֹ עַל מֹשֶׁה שֶׁחָזְרָה הַבְּאֵר בִּזְכוּתוֹ אַחַר שֶׁפָּסְקָה בְּמִיתַת מִרְיָם. וּמִטַּעַם זֶה לֹא נִזְכְּרָה מִרְיָם בְּשִׁירָה זוֹ וְנִזְכַּר מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״בְּאֵר חָפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בְּמְחֹקֵק״, וְאֵין מְחֹקֵק אֶלָּא מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג כא): ״כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן״. וּבְתַעֲנִית (ט.) מַסִּיק שֶׁחָזְרָה בִּזְכוּת מֹשֶׁה, כִּי מִתְּחִלָּה הָיָה הַמָּן בִּזְכוּת מֹשֶׁה שֶׁקִּבֵּל הַתּוֹרָה, כִּי לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה כִּי אִם לְאוֹכְלֵי הַמָּן (תנחומא בשלח כ.), שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז ד): ״לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי״, וְהַבְּאֵר שֶׁהָיָה מַסְפִּיק לָהֶם כָּל צָרְכֵיהֶם בִּזְכוּת מִרְיָם שֶׁאָחֲזָה בְּמִדַּת גְּמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁכֵּן נֶאֱמַר (שמות א יח): ״וַתְּחַיֶּיןָ אֶת הַיְלָדִים״, שֶׁהָיוּ מַסְפִּיקִין לָהֶם מָזוֹן כוּ׳, וַעֲנָנֵי כָבוֹד אֲשֶׁר שָׁם כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה בִּזְכוּת אַהֲרֹן שֶׁגָּרַם הַשְּׂרָאַת הַשְּׁכִינָה עַל יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת, וּבִזְכוּת הַתּוֹרָה חָזְרוּ שְׁלָשְׁתָּן. לְכָךְ נֶאֱמַר בְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּהָ נְדִיבֵי עָם, שֶׁאָחֲזוּ בְּמִדַּת גְּמִילוּת חֲסָדִים וּבִזְכוּתָם הָיְתָה הַבְּאֵר מֵאָז וּמִקֶּדֶם, עַכְשָׁיו חָזְרָה בְּמְחֹקֵק, בִּזְכוּת מֹשֶׁה וּבִזְכוּת הַתּוֹרָה הָרְמוּזָה בַּפָּסוּק ״וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל״ כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין (נד.), דְּאִם לֹא כֵּן קָשֶׁה מַה רָאוּ עַל כָּכָה לִדְרוֹשׁ פְּסוּקִים אֵלּוּ עַל הַתּוֹרָה, וּמַה עִנְיָן שָׁבַח הַתּוֹרָה אֶל שִׁירַת הַבְּאֵר, אֶלָּא לְפִי שֶׁחָזְרָה הַבְּאֵר בִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁקִּבֵּל מֹשֶׁה. וְזֶה פֵּרוּשׁ נָכוֹן וּבָרוּר.

לד וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אַל תִּירָא אותו. פֵּרֵשׁ רַשׁ״י שֶׁהָיָה יָרֵא שֶׁמָּא תַּעֲמוֹד לוֹ זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, דְּאִם לֹא כֵּן קָשֶׁה, וְכִי מֹשֶׁה הָיָה יָרֵא מִזְּרוֹעַ בָּשָׂר וָדָם בַּאֲשֶׁר ה׳ אִתּוֹ? וְעוֹד קָשֶׁה, מֵאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אוֹתוֹ וְאֶת עַמּוֹ״, וְאִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר ״אַל תִּירָא אוֹתוֹ וְאֶת עַמּוֹ״, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁמַּעֲמוֹ וַדַּאי לֹא הָיָה יָרֵא כִּי ה׳ אִתּוֹ, אַךְ מֵאוֹתוֹ הָיָה יָרֵא פֶּן תַּעֲמוֹד לוֹ זְכוּת אַבְרָהָם.

וּמַה שֶּׁמַּקְשִׁים כָּאן, אֵיךְ הָיָה יָרֵא מִזְּכוּת זֶה, אַדְּרַבָּא חֲרֵי בְּאוֹתוֹ זְמַן הָיָה חוֹטֵא וְרַב מֶרִי, כִּי כַּוָּנָתוֹ הָיָה כְּדֵי שֶׁיֵּהָרֵג אַבְרָהָם וְיִשָּׂא הוּא שָׂרָה כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י שָׁם (בראשית יד יג), אֵין זֶה קוּשְׁיָא, כִּי רַשׁ״י פֵּרֵשׁ כֵּן לְפִי הָאֱמֶת, שֶׁהֲרֵי סוֹף כָּל דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע שֶׁלֹּא הוֹעִיל לוֹ זְכוּת זֶה, וְאִם כֵּן סוֹפוֹ מוֹכִיחַ שֶׁכַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה. אֲבָל מֹשֶׁה עֲדַיִן לֹא הָיָה יוֹדֵעַ סוֹף הַדָּבָר, וְהָיָה סָבוּר שֶׁלְּטוֹבָתוֹ נִתְכַּוֵּן לְהַצִּיל אֶת לוֹט, עַל כֵּן הָיָה יָרֵא פֶּן יַעֲמוֹד לוֹ זְכוּת זֶה. וְהֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ״אַל תִּירָא אוֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי״, וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ״כִּי בְיָדְךָ אֶתֵּן״ לְהַבָּא, אַף עַל פִּי שֶׁמַּתַּת ה׳ דּוֹמָה כְּאִלּוּ הִיא כְּבָר נְתוּנָה, מִכָּל מָקוֹם בִּמְקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְפָרְשׁוֹ כְּפִשׁוּטוֹ אֵין צָרִךְ בְּפֵרוּשׁ זֶה. וּבְאוּר הַדָּבָר, שֶׁמֵּאָז וּמִקֶּדֶם כְּבָר נָתַתִּי אוֹתוֹ בְּיָדְךָ, כִּי מֵעוֹלָם לֹא הָיָה לוֹ שׁוּם זְכוּת, וּבְמַעֲשֶׂה הַהוּא הָיָה נִרְדָּף עַד חוֹבָה, וְהָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְרָעָה, וְנִגְזַר עָלָיו מֵאָז שֶׁיִּהְיֶה נָתוּן לְךָ וּמָסוּר בְּיָדְךָ. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

פרק כב

ב וַיַּרְא בָּלָק בֶּן צִפּוֹר אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי. וַהֲלֹא נִסֵּי מִצְרַיִם הָיוּ גְּדוֹלִים מֵאֵלּוּ, וְלָמָּה לֹא הִתְבּוֹנֵן בְּאוֹתָן גְּדוֹלוֹת וְנוֹרָאוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה ה׳. וְעוֹד יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן כִּי זָכַר כָּאן אֶת יִשְׂרָאֵל בְּאַרְבָּעָה שֵׁמוֹת: יִשְׂרָאֵל, הָעָם, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, קָהָל. כִּי מִתְּחִלָּה נֶאֱמַר ״אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי״, וְאַחַר כָּךְ אָמַר ״וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם״, וְאַחַר כָּךְ אָמַר ״וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, וְאַחַר כָּךְ נֶאֱמַר ״עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל״. הֲלֹא דָּבָר הוּא.

וּבְאוּר הַדָּבָר כָּךְ הוּא, שֶׁמִּדֶּרֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַמְּלָכִים יֵשׁ לָהֶם סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים אֲשֶׁר עָלָיו כְּתוּבִים כָּל הַקּוֹרוֹת מִיָּמִים רַבִּים. אֲבָל הֶהָמוֹן עָם אֵינָן יוֹדְעִין כִּי אִם הַהוֹוֶה, מַה שֶּׁרוֹאִין בְּעֵינֵיהֶם אוֹ מַה שֶּׁשָּׁמְעוּ מִפִּי הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁבִּימֵיהֶם. לְפִיכָךְ בָּלָק שֶׁהָיָה מֶלֶךְ, הִנֵּה מִיָּמִים רַבִּים יִפְקֹד אֶצְלוֹ מַה שֶּׁעָשָׂה יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל סָבָא אֶל הָאֱמֹרִי, כִּי הוּא הָיָה רַק אִישׁ אֶחָד וּבְנֵי בֵיתוֹ מְתֵי מִסְפָּר, וְאַף עַל פִּי כֵן נִצַּח אֲמָה שְׁלֵמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית מח כב): ״אֲשֶׁר

לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי״. וּלְפִי דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא בתרא קכג.) שֶׁפֵּרְשׁוּ ״בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי״ הַיְינוּ בִּתְפִלָּתוֹ, אָתֵי שַׁפִּיר, שֶׁרָאָה בָּלָק כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל סָבָא לָאֱמֹרִי בִּתְפִלָּתוֹ, לְפִי שֶׁכָּל כֹּחוֹ בְּפִיו. עַל כֵּן הִשְׁתַּדֵּל הוּא גַּם כֵּן אַחַר אֶחָד שֶׁגַּם כֵּן כֹּחוֹ בְּפִיו. וּלְכָךְ נֶאֱמַר ״וַיִּרָא בָּלָק״ וְלֹא נֶאֱמַר ״וַיִּשְׁמַע בָּלָק״, כִּי כָּל הַקּוֹרוֹת הָהֵם הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי הָאֲדָמָה, וְרָאָה בְּעֵינָיו הַדָּבָר כָּתוּב עַל סֵפֶר, וְנִכְנַס מוֹרָךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר: אִם כֵּן עָשׂוּ בְּשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת בִּהְיוֹתָם מְתֵי מִסְפָּר, מַה יַּעֲשׂוּ עַתָּה בִּהְיוֹתָם עַם רַב וְעָצוּם. וּלְכָךְ לֹא נֶאֱמַר ״בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ אוֹ ״הָעָם״ אוֹ ״קָהָל״, לְפִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל סָבָא הוּא מְדַבֵּר.

אֲבָל מוֹאָב, דְּהַיְינוּ כְּלַל הַהָמוֹן עָם, לֹא הִתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶּׁעָבַר, כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא, וְלֹא פָחֲדוּ כִּי אִם מִן הַהוֹוֶה, מַה שֶּׁרָאוּ בְּעֵינֵיהֶם עַם רַב וְעָצוּם. לָכֵן נֶאֱמַר ״וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם כִּי רַב הוּא״. וְהָיָה הַהָמוֹן עָם שֶׁל מוֹאָב יְרֵאִים מִפְּנֵי שְׁתֵּי כִּתּוֹת, וְלֹא רְאֵי זֶה כִּרְאֵי זֶה, כִּי מִפְּנֵי הָעֵרֶב רַב הָיוּ יְרֵאִים מֵחֲמַת רִבּוּיָם, כִּי אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ שֶׁהָעֵרֶב רַב הָיָה פַּעֲמַיִם שִׁשִּׁים רִבּוֹא, וַעֲלֵיהֶם אָמַר ״וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם כִּי רַב הוּא״, קָרָא הָעֵרֶב רַב בְּשֵׁם ״הָעָם״, כִּי לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה, ״כִּי רַב הוּא״, כִּי רַבִּים הֵמָּה בֶּאֱמֶת. אֲבָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ כָּל כָּךְ רַבִּים, לֹא יָרְאוּ מֵהֶם מִצַּד רִבּוּיָם. אָמְנָם מִצַּד אַחֵר הָיָה מוֹרָא יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם, אֲשֶׁר עָלָיו נֶאֱמַר ״וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ פָּרָשַׁת שְׁמוֹת (שמות א יב) עַל ״וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, שֶׁאֵין הַפֵּרוּשׁ שֶׁיִּשְׂרָאֵל נַעֲשׂוּ קְוֹצִים בְּעֵינֵיהֶם, דְּאִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר ״וַיָּקֻצוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, מַהוּ ״מִפְּנֵי״, אֶלָּא אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא, שֶׁהַמִּצְרִים הִמְשִׁילוּ אֶת עַצְמָם לְקוֹצִים בְּעֵרֶךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְגֶפֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פ ט-י): ״גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ, תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם וַתִּטָּעֶהָ. פִּנִּיתָ לְפָנֶיהָ וַתַּשְׁרֵשׁ שָׁרָשֶׁיהָ וַתְּמַלֵּא אָרֶץ״. כִּי בְּנוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם, כְּשֶׁבַּעַל הַשָּׂדֶה רוֹצֶה לִטַּע כֶּרֶם בְּשָׂדֶה מְלֵאָה קוֹצִים, אָז הוּא עוֹקֵר הַקּוֹצִים מִן הַשֹּׁרֶשׁ וּמַשְׁלִיכָם זֵרֶה הָלְאָה כְּדֵי לִטַּע בִּמְקוֹמָם הַגֶּפֶן. כָּךְ הָיוּ הַמִּצְרִים יְרֵאִים שֶׁיִּשְׂרָאֵל יִהְיוּ נְטוּעִים בָּאָרֶץ כְּגֶפֶן, וְהֵמָּה יַעֲלוּ מִן הָאָרֶץ כְּקוֹץ מוּנָד כֻּלָּהֶם (שמואל ב כג ו), כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וְעָלָה מִן הָאָרֶץ״ (שמות א י), ״וְעָלִינוּ״ מִבָּעֵי לֵיהּ וְכוּ׳. לָכֵן נֶאֱמַר ״וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, שֶׁהֵמָּה יִנָּעֲרוּ מִן הָאָרֶץ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְגֶפֶן. כָּךְ נֶאֱמַר כָּאן ״וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, שֶׁהָיוּ יְרֵאִים פֶּן יִהְיֶה מוֹאָב כְּקוֹץ מֻשְׁלָךְ מִן הָאָרֶץ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי הַגֶּפֶן אֲשֶׁר הֵסִיעַ ה׳ מִמִּצְרַיִם לְגָרֵשׁ מִפְּנֵיהֶם גּוֹיִם וְלִטָּעֵם שָׁמָּה. לָכֵן אָמַר ״בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, כִּי יִשְׂרָאֵל סָבָא אֵינֶנּוּ, כִּי כְּבָר הָלַךְ לְעוֹלָמוֹ וּבָנָיו בָּאוּ שָׁמָּה, אֲבָל לֹא הָעֵרֶב רַב שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם ״הָעָם״, כִּי מַה גְּבַר מִגַּבְּרִין (סנהדרין סה:), וּמַה יִּתְרוֹן לְעֵרֶב רַב עַל שְׁאָר הָאֻמּוֹת שֶׁיְּגָרֵשׁ מִפְּנֵיהֶם גּוֹיִם וְיַטַּע אוֹתָם בִּמְקוֹמָם, אִם לֹא אַגַּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְאַחַר כָּךְ נֶאֱמַר ״וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל״ וְגוֹ׳, וּמָה רָאוּ הַמִּדְיָנִים עַל כָּכָה לְהִתְעַבֵּר עַל רִיב לֹא לָהֶם, אֶלָּא לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י פָּרָשַׁת מַטּוֹת (לא ו) ״אוֹתָם וְאֶת פִּינְחָס״ – שֶׁהָלַךְ לִנְקֹם נִקְמַת יוֹסֵף אֲבִי אִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לז לו): ״וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אוֹתוֹ לְפוֹטִיפַר״, וּבְנֵי יוֹסֵף נִקְרָאִים ״קָהָל״, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לה יא): ״גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם״, פֵּרֵשׁ רַשׁ״י ״קְהַל גּוֹיִם״ נֶאֱמַר עַל יוֹסֵף. וְכֵן אָמְרוּ זִקְנֵי מוֹאָב אֶל מִדְיָן שֶׁגַּם אַתֶּם יֵשׁ לָכֶם לִירֹא מִפְּנֵי הַקָּהָל, בְּנֵי יוֹסֵף, שֶׁיִּרְצוּ לִקַּח מִכֶּם נִקְמַת יוֹסֵף בְּכוֹר שׁוֹר אֲבִיהֶם. זֶהוּ שֶׁאָמַר: ״עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת כָּל סְבִיבוֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר״, כִּי ״הַקָּהָל״ – בְּנֵי יוֹסֵף בְּכוֹר שׁוֹר הֵמָּה, עַל כֵּן יְלַחֲכוּ אוֹתָנוּ כְּשׁוֹר הַמְלַחֵךְ כְּדֵי לִקַּח נִקְמַת הַשּׁוֹר. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

ד **וּבָלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא.** לְפִי מָה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה שֶׁבָּלָק הִתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶּׁעָשָׂה יִשְׂרָאֵל סָבָא לָאֱמוֹרִי בְּחַרְבּוֹ וּבְקַשְׁתּוֹ, לְפִי זֶה קָשֶׁה מָה יוֹם מִיּוֹמַיִם, וְלָמָּה לֹא נִתְעוֹרֵר לַעֲשׂוֹת תַּחְבּוּלוֹת כְּנֶגְדָּם מִיָּמִים רַבִּים. לָכֵן תֵּרֵץ וְאָמַר כִּי בָּעֵת הַהִיא מִנּוּחוֹ לְמֶלֶךְ לְצָרְךָ שָׁעָה, כְּפֵרוּשׁ רַשׁ״י. אֲבָל לְפִי פְּשׁוּטוֹ קָשֶׁה, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״בָּעֵת הַהִיא״? וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבָּא לְתָרֵץ לָמָּה ״וַיָּגָר מוֹאָב״ וְלֹא בָּלָק, לְפִי שֶׁמִּנּוּחוֹ רַק ״בָּעֵת הַהִיא״ לְפִי שָׁעָה, עַל כֵּן אָמַר בְּלִבּוֹ, מָה לִי לְצָרָה זוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם בַּנְּגִלָּה מִפְּנֵי מוֹרָא הָעָם הֵצִרַךְ לַעֲשׂוֹת מָה שֶׁעָשָׂה.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבָּא לְתָרֵץ לָמָּה זֶה הָיָה מוֹאָב יְרֵאִים, הֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דברים ב ט): ״אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב״. עַל כֵּן אָמַר, לְפִי שֶׁבָּלָק מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִיא, וּבָלָק אַרְמִי הוּא וְלֹא מוֹאָבִי, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי״, פֵּרֵשׁ רַשׁ״י בָּלָק מִשָּׁם הָיָה, וְזֶה אֶרֶץ אֲרָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״מִן אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק״. וְהָיוּ יְרֵאִים פֶּן תִּקָּרֵא כָּל הָאָרֶץ עַל שְׁמוֹ שֶׁל בָּלָק, כְּמוֹ שֶׁעָמוֹן וּמוֹאָב טָהֲרוּ בְּסִיחוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (במדבר כא כו): ״וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן״ וְגוֹ׳, כָּךְ טָהֲרָה הָאָרֶץ לְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי בָּלָק שֶׁהָיָה מִלְּכָם בָּעֵת הַהִיא, לָכֵן ״עַתָּה יְלַחֲכוּ״ וְלֹא קוֹדֶם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, יְלַחֲכוּ אֶת כָּל סְבִיבוֹתֵינוּ וְלֹא יִגְּעוּ בָּנוּ כְּלָל, רַק יַעֲשׂוּ כָּלָה בְּכָל סְבִיבוֹתֵינוּ וּמִמֵּילָא אֵין לָנוּ תִּקּוּמָה. וְנִרְאֶה לִי שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר ״כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה״, דַּוְקָא יֶרֶק שֶׁבַּשָּׂדֶה, שֶׁסְּבִיבוֹת הָעִיר, אֲבָל לֹא יִגְּעוּ בְּיֶרֶק שֶׁל הֶעָרִים.

ה **הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם.** ״יָצָא״ לְשֶׁעָבַר מַשְׁמָע, וּבִלְעָם אָמַר ״הִנֵּה הָעָם הַיּוֹצֵא מִמִּצְרַיִם״, מַשְׁמָע שֶׁעַכְשָׁיו הֵם יוֹצְאִים וְהוֹלְכִים, כִּי בִּלְעָם לְהַזְכִּיר עֲוֹנָם בָּא לוֹמַר שֶׁדּוֹמֶה כְּאִלּוּ עֲדַיִן לֹא יָצְאוּ מִכָּל וָכָל מִמִּצְרַיִם, כִּי תָּמִיד בָּרַע הֵם, וְאוֹמְרִים ״נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה״, וּבְכָל תְּלוּנָּה הֵם מַזְכִּירִים אֶת מִצְרַיִם, וְזֶה רְאָיָה שֶׁתָּמִיד מַחְשַׁבְתָּם מְשׁוֹטֶטֶת בְּמִצְרַיִם וְקָשֶׁה עֲלֵיהֶם הַפְּרֵדָה מִמִּצְרַיִם כְּאִלּוּ עַכְשָׁיו הֵם יוֹצְאִים.

וּמַה שֶּׁכָּתוּב **הִנֵּה כִסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ.** לְשֶׁעָבַר מַשְׁמָע, וְקָשֶׁה, וַהֲלֹא עוֹד הַיּוֹם הֵם מְכַסִּים אֶת עֵין הָאָרֶץ. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁשָּׁלַח לוֹ לֵאמֹר שֶׁעַם זֶה קָסָמִים בְּיָדָם, עַל כֵּן אֲנִי צָרִיךְ לְאִישׁ אֲשֶׁר גַּם כֵּן קְסָמִים בְּיָדוֹ. וְהֵבִיא מוֹפֵת עַל זֶה, כִּי בְּמִצְרַיִם הֵבִיאוּ מַכַּת הָאַרְבֶּה אֲשֶׁר כִּסָּה עֵין הָאָרֶץ וְהַחֹשֶׁךְ. ״וְהוּא יוֹשֵׁב

מִמּוֹלִי״, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב כְּנֶגְדִּי בְּחֶדֶר אֶחָד מִכָּל מָקוֹם יָכוֹל הוּא לְהַחְשִׁיךְ לְשׁוֹנְאָיו וְאֹלָיו יִהְיֶה אוֹר בְּמוֹשָׁבוֹ, וְאֵין זֶה כִּי אִם בְּכֹחַ הַכְּשָׁפִים אֲשֶׁר לָמְדוּ בְּמִצְרַיִם. וּבִלְעָם חָשַׁב, שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ ה׳ שֶׁכְּבָר שָׁכְחוּ כָּל מַעֲשֶׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם, עַל כֵּן שִׁנָּה וְאָמַר: ״הִנֵּה הָעָם הַיּוֹצֵא מִמִּצְרַיִם״, שֶׁהוֹצְאָה כְּאֵלּוּ עֲכָשָׁיו הֵם יוֹצְאִים. וּמִדְּקָאָמַר בִּלְעָם בִּנְבוּאָה ״כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל״, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁעַד הֵנָּה הָיוּ חֲשׁוּדִים בְּמְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים.

דָּבָר אַחֵר **כִּסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ.** עַל סִיחוֹן וְעוֹג אָמַר כֵּן, שֶׁהָיוּ עֵין כָּל הָאָרֶץ כִּי עֵינֵי כָּל הָאָרֶץ עֲלֵיהֶם, וּמֵאַחַר שֶׁנִּצְּחוּם מִי יוּכַל לַעֲמוֹד בְּפָנֵיהֶם. וְכֵן מַסִּיק בַּיְלְקוּט.

ו **וַעֲתָּה לְכָה אָרָה לִּי וְגוֹ׳.** וּבִלְעָם אָמַר אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁשָּׁלַח לוֹ בָּלָק ״לְכָה קָבָה לִּי״. וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י שֶׁ״קָּבָה״ קָשֶׁה מֵ״אָרָה״ וּבִלְעָם הוֹסִיף מִדַּעְתּוֹ מִשְׁנָאתוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן ״וְגַרְשְׁתִּיו״ קָשֶׁה מִן ״וַאֲגָרְשֵׁנוּ מִן הָאָרֶץ״, אֵין זֶה מַסְפִּיק, וְכִי לֹא יָדַע בִּלְעָם שֶׁאֱלֹהֵיהֶם אוֹהֵב לְיִשְׂרָאֵל וְעַל יְדֵי הוֹסָפָה זוֹ יִגְרַע? כִּי שֶׁמָּא כּוֹלִי הַאי לֹא יִתְּנוּ לוֹ רְשׁוּת. וְעַל כָּלָק קָשֶׁה אֵיךְ הָיָה נִבְעָר מִדַּעַת כָּל כָּךְ, כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר ״לְכָה אָרָה לִּי״ וְלֹא נֶעֱתַר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי מֵאֵן ה׳ לְתִתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם״, וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל ״לְכָה קָבָה לִּי״ – וְכִי מִי שֶׁאֵין רוֹצִים לִתֵּן לוֹ אֲפִלּוּ דָּבָר קָטָן וְשׁוֹאֵל דָּבָר גָּדוֹל?

אֶלָּא וַדַּאי שֶׁ״אָרָה״ קָשֶׁה מִן ״קָבָה״, וּלְשׁוֹן ״נַכֵּה״ קָשֶׁה מִן לְשׁוֹן ״לְהַלָּחֵם״, וּלְשׁוֹן ״וַאֲגָרְשֵׁנוּ מִן הָאָרֶץ״ קָשֶׁה מִן ״וְגֵרַשְׁתִּיו״, כִּי לְשׁוֹן ״קְבָה״ אֵינוֹ לְשׁוֹן קְלָלָה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר (בראשית ל כח): ״נָקְבָה עָלַי שְׂכָרֶךָ״, אֶלָּא שֶׁהוּא נוֹקֵב וּמְפָרֵשׁ, אוֹ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בָּהֶם חוֹר קָטָן, מִלְּשׁוֹן ״וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ״ (מלכים ב׳ יב י), אֲבָל ״אָרָה״ קָשֶׁה כִּי בּוֹ קְלָלָה בּוֹ נְדוּי. (שבועות לו.) וְכֵן ״לְהִלָּחֵם״ אֵינוֹ כָּל כָּךְ רַע בְּהֶחְלֵט, כִּי יֵשׁ לוֹחֲם כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ לְבַד, אֲבָל ״נַכֵּה״ הוּא מַכֶּה מַמָּשׁ. וְכֵן ״וְגֵרַשְׁתִּיו״ מַשְׁמָע לְגָרְשׁוֹ רַק מֵעָלָיו לְבַד, אֲבָל ״וַאֲגָרְשֵׁנוּ מִן הָאָרֶץ״ מַשְׁמָע מִכָּל הָעוֹלָם. וּבָזֶה יְתוֹרַץ הַכֹּל, כִּי בָּלָק לֹא יָדַע שֶׁאֱלֹהֵיהֶם אוֹהֵב לָהֶם כָּל כָּךְ, עַל כֵּן פָּעַר פִּיו לִבְלִי חֹק וְשָׁאַל ״אָרָה לִּי אֶת הָעָם הַזֶּה, אוּלַי אוּכַל נַכֵּה בּוֹ, וַאֲגָרְשֵׁנוּ מִן הָאָרֶץ״, דְּהַיְנוּ כָּלָה כָּלִים אֲגָרֹשׁ מִן הָעוֹלָם. וּבִלְעָם יָדַע שֶׁאֱלֹהֵיהֶם אוֹהֵב לָהֶם כָּל כָּךְ, וְעַל כֵּן פָּעַר פִּיו לִבְלִי חֹק וְשָׁאַל ״אָרָה לִּי אֶת הָעָם הַזֶּה, אוּלַי אוּכַל נַכֵּה בּוֹ, וַאֲגָרְשֵׁנוּ מִן הָאָרֶץ״, דְּהַיְנוּ כָּלָה כָּלִים אֲגָרֹשׁ מִן הָעוֹלָם. וּבִלְעָם יָדַע שֶׁאֱלֹהֵיהֶם אוֹהֵב לָהֶם וּפְשִׁיטָא שֶׁמִּן הַשָּׁמַיִם יַעְכְּבוּהוּ וְלֹא יַעֲלֶה בְּיָדוֹ לֹא זֶה וְלֹא זֶה, עַל כֵּן אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּלָק אֵינוֹ שׁוֹאֵל כִּי אִם לִרְחוֹתָם מֵעָלָיו, כִּי אִם יָבֹאוּ לְהִלָּחֵם בּוֹ אָז יַעַבְרוּ בְּלֹא תָצוּר אֶת מוֹאָב, וְדִין הוּא שֶׁתָּחוּל קְצַת קְלָלָה לְקוֹב חוֹר בְּדַלְתּוֹ לְחַסֵּר מֵהֶם מְעָט. לְכָךְ אָמַר כִּי בָּלָק שָׁלַח אֵלָיו ״קְבָה לִּי אוֹתוֹ, אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֵם בּוֹ, וְגֵרַשְׁתִּיו״.

וְהֵשִׁיב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ״לֹא תָאֹר אֶת הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא״, רָצָה לוֹמַר כָּל כָּךְ הֵם מְבֹרָכִים וּדְבֵקָה בָהֶם הַבְּרָכָה עַד שֶׁאֵין מָקוֹם לָחוּל אֲפִלּוּ לַאֲרִירָה הַגְּדוֹלָה, וְקַל וָחֹמֶר קְבָה הַקְּטַנָּה, שֶׁאֵין בָּהּ כֹּחַ לָחוּל כְּנֶגֶד חוֹזֶק הַבְּרָכוֹת. וְכַאֲשֶׁר רָאָה בָּלָק שֶׁלֹּא נֶעֱתַר לוֹ אֶל הַשְּׁאֵלָה הַגְּדוֹלָה וּמִן הַשָּׁמַיִם יְעַכְּבוּהוּ מִלֵּילֵךְ עִמּוֹ, חָזַר אֶל הַקְּטַנָּה וְאָמַר, לְפָחוֹת לְכָה קְבָה לִּי, כִּי לֹא יָדַע מַה שֶּׁאָמַר ה׳ לְבִלְעָם ״כִּי בָרוּךְ הוּא״, כִּי לֹא הִגִּיד בִּלְעָם לִשְׁלוּחָיו רַק ״כִּי מֵאֵן ה׳ לְתִתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם״, וְחָשַׁב שֶׁמָּא בַּעֲבוּר זֶה יְעַכְּבוּהוּ כִּי הִקְשֵׁיתִי לִשְׁאוֹל, לְכָךְ שָׁאַל הַקְּטַנָּה. וְהֵשִׁיב לוֹ בִּלְעָם: ״אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת פִּי ה׳ אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה״ – לֹא קְבָה הַקְּטַנָּה וְלֹא אָרָה הַגְּדוֹלָה. וְהָיָה לוֹ לְהַקְדִּים גְּדוֹלָה לְקְטַנָּה בְּדֶרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ, אֶלָּא כְּדֵי לִידּוֹק מִזֶּה דָּוְקָא לְפִי שֶׁלֹּא אוּכַל לַעֲשׂוֹת, הָא אִם הָיָה הַדָּבָר בִּיכָלְתִּי הָיִיתִי עוֹשֶׂה לֹא זוֹ קְטַנָּה אֶלָּא אֲפִלּוּ גְּדוֹלָה, וּבָזֶה הֶרְאָה כִּי כָּל מְזִמּוֹת לְכָבוֹ לְהָרַע.

וְזֶה בְּאוּר הַפָּסוּק ״וַעֲתָּה לְכָה״ וְגוֹ׳, בְּמִלַּת ״וַעֲתָּה״ רָצָה לְנַסּוֹתוֹ אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ לָאוֹר כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁאִם יְדַחֵהוּ וְיֹאמַר שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לְהַמְתִּין עַד הָעֵת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹעֵס בָּהּ, אֵין בּוֹ מַמָּשׁ, כִּי שָׁמָּא לֹא יִכְעַס כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״מָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם ה׳״, עַל כֵּן אָמַר ״אָרָה לִּי״, לִרְצוֹנִי, לִזְמַן שֶׁאֶבְחַר אֲנִי, אוֹ ״אָרָה״ אוֹתָם שֶׁיִּהְיוּ ״לִי״, מְסוּרִים בְּיָדִי, אוֹ ״לִי״ – שֶׁלֹּא יֵדַע הַדָּבָר שׁוּם אָדָם כִּי אִם אֲנִי. ״אוּלַי אוּכַל״ שֶׁהָעוֹלָם יַחְשְׁבוּ שֶׁאֲנִי אוּכַל, וּבֶאֱמֶת ״נַכֵּה בּוֹ״ שְׁנֵינוּ, אֲנִי וְאַתָּה, וְאַחַר הַהַכָּאָה אֲגָרְשֵׁנוּ אֲנִי לְבַדִּי. וְאָמַר לְשׁוֹן ״אוּלַי״ עַל עַצְמוֹ, כִּי אֲנִי סָפֵק אִם אוּכַל, אֲבָל אַתָּה וַדַּאי כִּי בְּצִרּוּפְךָ וַדַּאי נַכֶּה, לְכָךְ לֹא אָמַר ״אוּלַי נוּכַל נַכֵּה בּוֹ״. ״כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ״, לֹא אָמַר ״יְבֹרָךְ״ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר ״יוּאָר״, לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ דָּוְקָא בְּקִלָּלוֹת יֵשׁ לְךָ כֹּחַ וְלֹא בִּבְרָכוֹת, כִּי אֵת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ כְּבָר הוּא מְבֹרָךְ, וַאֲתָּה רוֹאֶה זֶה בָּאִצְטַגְנִינוּת שֶׁלּוֹ וַאֲתָּה מְבָרְכוֹ כְּדֵי לִתְלוֹת בְּךָ, דְּאִם לֹא כֵּן, כְּשֶׁעֲזַרְתָּ אֶת סִיחוֹן הָיִיתָ מְקַלֵּל לְמוֹאָב, וְלָמָּה לֹא בֵּרַכְתָּ לְסִיחוֹן? אֶלָּא וַדַּאי שֶׁאֵין לְךָ כֹּחַ בִּבְרָכוֹת כִּי אִם בִּקְלָלוֹת לְבַלַּע וּלְהַשְׁחִית, כְּהוֹרָאַת שֵׁם בִּלְעָם. עַל כֵּן אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ קְלָלָה וְלֹא בְּרָכָה שֶׁתְּבָרְכֵנִי.

ט **מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ.** מְצִינוּ לְשׁוֹן ״מִי״ שֶׁאֵינוֹ לְשׁוֹן שְׁאֵלָה וְנֶאֱמַר לְבִזָּיוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמואל א׳ כה י): ״וַיַּעַן נָבָל אֶת עַבְדֵי דָוִד וּמִי דָוִד וּמִי בֶן יִשַׁי״, כְּלוֹמַר מִי הוּא, שֶׁאֵינוֹ נֶחְשָׁב לִכְלוּם. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבִלְעָם שֶׁרוֹחוֹ גְּבוֹהָה: ״מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה״ הַפְּחוּתִים? וְכִי רְאוּיִין הֵמָּה לִהְיוֹת עִמְּךָ שֶׁתֵּלֵךְ עִמָּהֶם? וְהֵשִׁיב: ״בָּלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלַי״, וְעֶבֶד מֶלֶךְ כְּמֶלֶךְ. וּמִכָּל מָקוֹם אָמַר: ״מֵאֵן ה׳ לְתִתִּי לַהֲלוֹךְ עִמָּכֶם״, אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם.

כ **אִם לְקָרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים.** יֵשׁ שְׁלִיחוּת בִּשְׁנֵי פָּנִים: לִפְעָמִים הַשָּׁלִיחַ מַתְנֶה עִם זֶה הָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא הוֹלֵךְ אַחֲרָיו שֶׁעַל מְנָת כֵּן אֲנִי מוֹלִיכְךָ בְּדֶרֶךְ תֵּלֵךְ, שֶׁתַּבְטִיחַ אוֹתִי שֶׁתַּעֲשֶׂה בַּקָּשָׁתִי; וְלִפְעָמִים אֵין הַשָּׁלִיחַ מַתְנֶה שׁוּם דָּבָר, אֶלָּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּת הַקְּרִיאָה לְבַד אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יַבְטִיחוּהוּ לְמַלֹּאת אַחֲרֵי דְּבָרוֹ, וְשָׁם יֵדַבֵּר נִכְבָּדוֹת אִם הָעִנְיָן רָאוּי לְהֵעָשׂוֹת אוֹ לֹא. וְכָךְ אָמַר ה׳ לְבִלְעָם: אִם הָאֲנָשִׁים הַלָּלוּ רוֹצִין לַעֲשׂוֹת עִמְּךָ מַעֲמָד וּגְמַר לְהַבְטִיחֲךָ כָּךְ וְכָךְ כֶּסֶף וְזָהָב

כְּדֵי שֶׁגַּם אַתָּה תַּבְטִיחֵם לְקַלֵּל, אָז "לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם", כִּי אֵין הַדָּבָר בִּרְשׁוּתְךָ. אֲבָל אִם לֹא בָּאוּ כִּי "אִם לִקְרֹא לְךָ" לְבַד, וְהַדָּבָר יִהְיֶה בִּרְשׁוּתְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ אוֹ לֹא, אָז "לֵךְ אִתָּם". וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "וְאַךְ אֶת הַדָּבָר" וְגוֹ'.

וְיֵצֶן כִּי רָאִיתִי בְּפָרָשָׁה זוֹ שִׁנּוּי רַב בְּעִנְיַן הַשְּׁלִיחִים, שֶׁקָּרָאָם לִפְעָמִים "שָׂרֵי מוֹאָב", וְלִפְעָמִים "שָׂרֵי בָלָק", וְלִפְעָמִים "אֲנָשִׁים", גַּם יֵשׁ סָפֵק גָּדוֹל בְּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וַיִּחַר אַף ה' כִּי הוֹלֵךְ הוּא", אַחַר שֶׁנָּתַן לוֹ רְשׁוּת "קוּם לֵךְ אִתָּם", אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיוּ שָׁם שְׁנֵי מִינֵי שְׁלוּחִים: שָׂרֵי בָלָק, הֵם הַשָּׂרִים הַמְיֻחָדִים לַמֶּלֶךְ, וְאוֹתָן קָרָא "אֲנָשִׁים", לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת, כִּי עֶבֶד מֶלֶךְ כְּמֶלֶךְ; וְ"שָׂרֵי מוֹאָב", הֵם שָׂרֵי הַמְּדִינָה אֲשֶׁר לָהֶם הָאָרֶץ, וּלְבָלָק אַךְ לוֹ הַמְּלוּכָה וְלֹא הָאָרֶץ, כִּי רַק לְפִי שָׁעָה מִנּוּהוּ מֶלֶךְ. וְעַל כֵּן מִשְּׁנֵי צְדָדִים לֹא הָיוּ שָׂרֵי בָלָק מְהַדְּרִים כָּל כָּךְ אַחַר קִלְלוֹתָיו שֶׁל בִּלְעָם כְּמוֹ שָׂרֵי מוֹאָב. הַצַּד הָאֶחָד, לְפִי שֶׁשָּׂרֵי מוֹאָב לָהֶם כָּל הָאָרֶץ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּבָלָק וְשָׂרָיו שֶׁלֹּא נִמְנָה כִּי אִם לְפִי שָׁעָה, עַל כֵּן וַדַּאי יוֹתֵר הִקְפִּידוּ שָׂרֵי מוֹאָב עַל תִּקּוּנָם עַל יְדֵי קְלָלָה זוֹ מִשָּׂרֵי בָלָק. וְעוֹד, מֵאַחַר שֶׁשָּׂרֵי בָלָק הָיוּ אֲנָשִׁים חֲשׁוּבִים, לֹא יְבַקְּשׁוּ כָּל כָּךְ מִן בִּלְעָם שֶׁיְּקַלֵּל כְּשֶׁהוּא נֶגֶד רְצוֹן הָאֵל יִתְבָּרַךְ.

וּבְהַצָּעָה זוֹ יוּתְּרוּ כָּל הַסְּפֵקוֹת, כִּי בְּכָל הַשְּׁלִיחוּת הָלְכוּ שָׂרֵי בָלָק וְשָׂרֵי מוֹאָב וְקָרָא לְכֻלָּם "זְקֵנֵי מוֹאָב". "וַיָּבֹאוּ אֶל בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק", וְכַאֲשֶׁר הֵשִׁיב לָהֶם "לִינוּ פֹּה הַלַּיְלָה" וְדָחָה אוֹתָם, כְּתִיב: "וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם", כִּי הֵמָּה הַבַּעֲלֵי דָּבָר יָשְׁבוּ לְצַפּוֹת עַל תְּשׁוּבָתוֹ, אֲבָל שָׂרֵי בָלָק לֹא הִקְפִּידוּ כָּל כָּךְ וְלֹא יָשְׁבוּ עִמּוֹ. "וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ", כְּבָר אָמְרוּ שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁמַּזְכִּיר הָאֲנָשִׁים מְדַבֵּר בְּשָׂרֵי בָלָק, וּרְאָיָה מִמַּה שֶּׁכָּתוּב אַחַר הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל הָאָתוֹן: קוּם "לֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים", וּכְתִיב "וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם שָׂרֵי בָלָק". וּכְמוֹ כֵן אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ", וּמִי מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן "וְכִי", וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר: וְכִי הָאֲנָשִׁים הַחֲשׁוּבִים עִמָּךְ? וְלָמָּה לֹא יָשְׁבוּ עִמְּךָ כִּי אִם הַפְחוּתִים? וְהֵשִׁיב: "בָּלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי", לְפִיכָךְ שָׂרִים אֵלּוּ שֶׁהֵם מִמּוֹאָב אֲשֶׁר בָּהֶם נוֹגֵעַ הָעִנְיָן יוֹשְׁבִים עִמִּי וּמְצַפִּים, אֲבָל שָׂרֵי בָלָק אֵין לָהֶם כָּל כָּךְ נַפְקוּתָא בַּדָּבָר. "וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל שָׂרֵי בָלָק מֵאֵן ה'", וְלֹא אָמַר כֵּן אֶל שָׂרֵי מוֹאָב כְּדֵי שֶׁלֹּא לְצַעֲרָם פָּנִים בְּפָנִים. אוֹ אָמַר אֲפִלּוּ אֶל שָׂרֵי בָלָק הַחֲשׁוּבִים "מֵאֵן ה' לְתִתִּי לַהֲלוֹךְ עִמָּכֶם" אֶלָּא עִם שָׂרִים חֲשׁוּבִים מִכֶּם, וּמִכָּל שֶׁכֵּן עִם שָׂרֵי מוֹאָב. "וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל בָּלָק" וְגוֹ', כִּי הֵמָּה הַבַּעֲלֵי דָּבָר, אֲבָל שָׂרֵי בָלָק לֹא הִקְפִּידוּ לְהָשִׁיב. "וַיֹּאמֶר לוֹ אִם לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים", הַחֲשׁוּבִים, שָׂרֵי בָלָק, "קוּם לֵךְ אִתָּם" דַּוְקָא, כִּי אֵין לָחוּשׁ שֶׁיִּפַּתּוּךָ בְּדֶרֶךְ לַעֲשׂוֹת נֶגֶד רְצוֹן הָאֵל. וְהִתִּיר לוֹ לֵילֵךְ דַּוְקָא עִם הָאֲנָשִׁים הַחֲשׁוּבִים שָׂרֵי בָלָק וְלֹא עִם שָׂרֵי מוֹאָב הַפְחוּתִים, כִּי יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא בְּכָל הַדֶּרֶךְ יְפַתּוּךָ חַטָּאִים וְיַעֲבִירוּךָ עַל רְצוֹן קוֹנְךָ. וּכְתִיב "וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וְגוֹ' וַיֵּלֶךְ עִם שָׂרֵי מוֹאָב" הֵפֶךְ רְצוֹן הָאֵל יִתְבָּרַךְ, כִּי לֹא הִתִּיר לוֹ לֵילֵךְ כִּי אִם עִם הָאֲנָשִׁים הַחֲשׁוּבִים, לְפִיכָךְ: "וַיִּחַר אַף ה' כִּי הוֹלֵךְ הוּא". וְאַחַר מַעֲשֵׂה הָאָתוֹן שֶׁאָמַר "חָטָאתִי" וְגוֹ', אָמַר לוֹ מַלְאַךְ ה': "לֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים", דְּהַיְנוּ שָׂרֵי בָלָק, וְכֵן עָשָׂה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם שָׂרֵי בָלָק". וּבָזֶה מְיֻשָּׁב הַכֹּל.

כג **וַתֵּט הָאָתוֹן מִן הַדָּרֶךְ וְגוֹ'.** בַּתַּנְחוּמָא (בלק ח) אָמְרוּ: סִימָנִי אָבוֹת הֶרְאָה לוֹ כוּ'. כִּי "וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה" מָקוֹם רָחָב, לוֹמַר שֶׁאִם יִרְצֶה לְקַבֵּל זֶרַע אַבְרָהָם יִמְצָא לְקַלֵּל בְּנֵי קְטוּרָה, וְיִשְׁמָעֵאל. וְאִם יִרְצֶה לְקַלֵּל זֶרַע יִצְחָק, יִמְצָא צַד אֶחָד לְקַלֵּל, כִּי יָכוֹל לְהַטּוֹת אֶל עֵשָׂו. אַךְ מִצַּד יַעֲקֹב, שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה, עָמַד בְּמָקוֹם צָר, כִּי מִצִּדּוֹ "אֵין דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל". וְיֵשׁ עוֹד דְּרָכִים אֲחֵרִים אֶל הַמְפָרְשִׁים.

וּמִדְּכָתַב רַשִׁ"י "זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים", אַתָּה רוֹצֶה לַעֲקוֹר אֻמָּה הַחוֹגֶגֶת שָׁלֹשׁ רְגָלִים (במד"ר כ יד), שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁאוֹתָן שְׁלֹשָׁה סִימָנִים שֶׁהִזְכִּיר הֵם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ רְגָלִים, וּמַתְחִיל מִן סֻכּוֹת אֲשֶׁר בְּחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (דברים טז יג): "בְּאָסְפְּךָ מִגַּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ", וְעָלָיו נֶאֱמַר: "וַתֵּט הָאָתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה", אַתָּה רוֹצֶה לַעֲקוֹר אֻמָּה הַחוֹגֶגֶת חַג הָאָסִיף הַתָּלוּי בַּשָּׂדֶה, וּבוֹ מַקְרִיבִים יִשְׂרָאֵל שִׁבְעִים פָּרִים כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וְאִם כֵּן בְּטוּלָם גּוֹרֵם בְּטוּל כָּל הָאֻמּוֹת.

וְאַחַר כָּךְ אָמַר "בִּמְשָׁעוֹל הַכְּרָמִים", רֶמֶז לְחַג הַפֶּסַח, זְמַן יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פט): "גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם וַתִּטָּעֶהָ", כִּי הַדִּין נוֹתֵן לַעֲקוֹר הַקּוֹצִים וְלִטַּע הַגֶּפֶן, וְאֵיךְ אַתָּה רוֹצֶה לְהַחֲלִיף הַקְּעָרָה וְלַעֲקוֹר הַכְּרָמִים מִפְּנֵי הַקּוֹצִים? וְדֶרֶךְ הַגֶּפֶן שֶׁהוּא נִרְפָּס בָּרִגְלַיִם וּלְסוֹף הַיַּיִן מַפִּיל אֶת זֶה הָרוֹסְסוֹ כְּשֶׁשּׁוֹתֵהוּ, כִּדְמַסְיֵק בַּיְלְקוּט פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (קמו.) בְּשֵׁם מִדְרָשׁ שׁוֹחֵר טוֹב, וְשָׁם מֵבִיא הַרְבֵּה דְּמְיוֹנוֹת עַל שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לְגֶפֶן, וְכֻלָּם שַׂיָּכִים לְבַטֵּל דַּעַת בִּלְעָם. וְרֶמֶז לְחַג הַפֶּסַח שֶׁבּוֹ שׁוֹתִים אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן כְּנֶגֶד כּוֹס יְשׁוּעוֹת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְגֶפֶן, וּכְתִיב אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל גְּאֻלָּה, וּכְנֶגְדָּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁקֶה לָאֻמּוֹת אַרְבַּע כּוֹסוֹת תַּרְעֵלָה, כִּדְמַסְיֵק בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (וישב פח ה), וְאֵיךְ אַתָּה רוֹצֶה לַעֲקוֹר כָּל זֶה וּלְהַחֲלִיף הַשִּׁיטָה בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים?

וְאַחַר כָּךְ אָמַר "בִּמְקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל", כְּנֶגֶד עֲצֶרֶת שֶׁבּוֹ קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (משלי ג טז): "אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד", וְאִלְמָלֵא קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה הָיָה הָעוֹלָם חוֹזֵר לְתֹהוּ וָבֹהוּ (שבת פח.) וְהָיוּ כָּל הָאֻמּוֹת בְּטֵלִין, וְאֵיךְ אַתָּה רוֹצֶה לַעֲקוֹר אוּמָּה זוֹ הַחוֹגֶגֶת חַג זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צָרֶךְ לְכָל הָאֻמּוֹת וּלְכָל הַנִּמְצָאִים שֶׁבְּמַעְלָה וְשֶׁבְּמַטָּה? וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁגַּם "בִּמְשָׁעוֹל הַכְּרָמִים" רָמַז לוֹ אַתָּה רוֹצֶה לַעֲקוֹר אֻמָּה הַחוֹגֶגֶת חַג הַפֶּסַח וְשׁוֹתִין בּוֹ אַרְבַּע כּוֹסוֹת, כְּנֶגֶד אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, וְשֶׁל יַיִן כְּמִסְפַּר שִׁבְעִים כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וּבְטוּל זֶה גּוֹרֵם גַּם כֵּן בְּטוּל כָּל שִׁבְעִים

אֲמוֹת.

וְיִתָּכֵן עוֹד לְפָרֵשׁ זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים, שֶׁרָמַז לוֹ, אֵיךְ אַתָּה רוֹצֶה לַעֲקוֹר אֲמָה הַמַּחֲזֶקֶת בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם הָעוֹלָם עוֹמֵד (אבות א ב), דְּהַיְנוּ שָׁלֹשׁ רַגְלֵי הָעוֹלָם וְהֵם: הַתּוֹרָה, עֲבוֹדָה, גְּמִילוּת חֲסָדִים, כִּי בִּטּוּלָם הֶרֶס כָּל הָעוֹלָם. וְרָמַז לוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים בְּמַה שֶׁאָמַר "וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה", כִּי עִקַּר הַגְּמִילוּת חֲסָדִים מִן הַשָּׂדֶה עַל יְדֵי תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת וְלֶקֶט שִׁכְחָה פֵּאָה. וְהָעֲבוֹדָה שֶׁבְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּמְשָׁל לְכֶרֶם רָמַז לוֹ "בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים", וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשׁ"י "הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן" (שיר ב ד), זֶה אֹהֶל מוֹעֵד, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (שם ז יב-יג): "לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה, נָשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים" וְגוֹ'. ו"בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל" רָמַז לַתּוֹרָה בְּדֶרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר, וְזֶה רֶמֶז נָכוֹן.

כח וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאָתוֹן. נִרְאֶה שֶׁגַּם זֶה צֹרֶךְ שָׁעָה הָיָה, לְהַרְאוֹת לוֹ כִּי הוּא דּוֹמֶה לַחֲמוֹר זֶה שֶׁאֵין מִטְבָּעוֹ לְדַבֵּר, וְלִכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְבַד פָּתַח ה' אֶת פִּיו, כָּךְ בִּלְעָם רַק לְפִי שָׁעָה פָּתַח ה' אֶת פִּיו בִּנְבוּאָה לִכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְשֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָאֻמּוֹת אִלּוּ הָיָה לָנוּ נְבִיאִים חָזַרְנוּ לַמּוּטָב.

מא וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם. לְפִי שֶׁהַקְּצָווֹת עֲלוּלִים בְּיוֹתֵר לְקַבֵּל נֶזֶק, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּתְאוֹנְנִים (במדבר יא א) וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הָעָם, אוֹ בִּקְצֵה רִאשׁוֹן – קְצִינֵי עָם, אוֹ בִּקְצֵה אַחֲרוֹן – הַמּוּקָצִים שֶׁבָּעָם, כִּי מִצַּד הַמּוּקָצִים יִהְיוּ רְאוּיִין לְקָלְלָה מַמָּשׁ, וְאִם מִצַּד הַקְּצִינִים הַחֲשׁוּבִים – בְּנָקֵל לְהַכְנִיס בָּהֶם עַיִן הָרַע מִצַּד מַעֲלָתָם, כִּי זֶהוּ הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּחַר לוֹ בִּלְעָם, שֶׁאִם לֹא יִמְצָא מָקוֹם לְקַלְלָם יַכְנִיס בָּהֶם עַיִן הָרַע.

וְאַתָּה הַמְעַיֵּן שָׁא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה הַשִּׁנּוּיִים שֶׁמָּצִינוּ בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת, כִּי מִתְּחִלָּה נֶאֱמַר: "וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם", וְאַחַר כָּךְ נֶאֱמַר: "אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה", מִכְּלָל כִּי בְּקָצֵה רִאשׁוֹן רָאָה כֻּלּוֹ עַל יְדֵי רְאִית הַקָּצֶה, וּבַשְּׁלִישִׁית נֶאֱמַר: "וַיַּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו", מַשְׁמַע שֶׁרָאָה כֻּלָּם מַמָּשׁ. וּבְאוּר עִנְיָן זֶה הוּא כִּי מִתְּחִלָּה הֵצִיץ בִּלְעָם בְּשָׁרְשָׁם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, דְּהַיְנוּ מְקוֹרָם וְצוּר חֲצָבָם, אִם יִמְצָא בּוֹ עָוֹן אֲשֶׁר עַל יָדוֹ תָּחוּל הַקְּלָלָה גַּם לָעֲנָפִים, כִּי בְּבִטּוּל הַשֹּׁרֶשׁ יִפְּלוּ גַּם הָעֲנָפִים, וְהוּא רְאִית הַקָּצֶה הַכּוֹלֵל אֶת כֻּלָּם, כִּי הָאָבוֹת כּוֹלְלִים הַבָּנִים. וְאַחַר שֶׁבִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא, חָזַר לְהָצִיץ בָּעֲנָפִים, אִם יִמְצָא עָוֹן בַּתּוֹלָדוֹת. וְזֶהוּ הַקָּצֶה שֶׁכָּלוֹ לֹא יִרְאֶה, כִּי אֵין הָאָבוֹת בִּכְלַל הַבָּנִים. וְאַחַר שֶׁלֹּא הִבִּיט אָוֶן לֹא בָּאָבוֹת וְלֹא בַּתּוֹלָדוֹת, אָמַר, מֵעַתָּה כֻּלָּם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, אִם כֵּן אַכְנִיס בָּהֶם עַיִן הָרַע הַשּׁוֹלֵט בְּיוֹתֵר בַּדָּבָר הַשָּׁלֵם מִכָּל צַד שֶׁאֵין בּוֹ פְּסֹלֶת כְּלָל, וְכִדְמִסְיֵק בַּתַּנְחוּמָא (בלק טו) וּמְבִיאוֹ הַיְלִקוּט עַל פָּסוּק "מְבָרְךָ רֵעֶהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם קְלָלָה תֵּחָשֵׁב" (משלי כז יד), עַל בִּלְעָם שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַכְנִיס עַיִן הָרַע בְּיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי בִּרְכוֹתָיו. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ רָאִיתִי לְבָאֵר כָּל הַשְּׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת וְזֶה סִדְרָם.

וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם. זֶהוּ חִפּוּשׂ רִאשׁוֹן אֲשֶׁר הֵצִיץ בְּשֹׁרֶשׁ שֶׁל אֻמָּה, וַיִּחַפֵּשׂ וַיִּמְצָא כִּי מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יהושע כד ב): "בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים", דְּהַיְנוּ בָּמוֹת בָּעַל, כִּי אַחַר הַבְּעָלִים הָלְכוּ, כִּי בְּעָלִים אֲדוֹנִים זוּלָתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וּמִשָּׁם רָאָה קְצֵה הָעָם, הַשֹּׁרֶשׁ הוּא הַקָּצֶה רִאשׁוֹן, וְהוּא כְּכֻלּוֹ דָּמֵי, כִּי כָּל הַבָּנִים מִסְתָּעֲפִים מִן הַשֹּׁרֶשׁ, וּכְשֶׁהַשֹּׁרֶשׁ רָאוּי לְקַלָּלָה וַדַּאי תָּחוּל גַּם עַל רֹאשׁ הָעֲנָפִים, כִּי בַּעֲבוֹדָה זָרָה פּוֹקֵד עָוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים.

וּבָאָה הַנְּבוּאָה לִבְלְעָם כִּי בָּלָק וּבִלְעָם נָפְלוּ שְׁנֵיהֶם בְּטָעוּת גָּדוֹל, כִּי רֹאשׁ יִחוּס אֻמָּה אֵינָהּ מִן אָרָם, כִּי תֶּרַח הָיָה חָשׁוּב כְּמֵת בְּחַיָּיו עַד שֶׁהָיָה אַבְרָהָם פָּטוּר מִן כִּבּוּד אָב וָאֵם, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁאֵינוֹ מִכְּלַל רֹאשׁ יִחוּס אֻמָּה זוֹ, אֶלָּא תְּחִלַּת אֻמָּה זוֹ מֵרֹאשׁ צוּרִים, זֶה אַבְרָהָם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: "וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר מִן אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק", שֶׁהוּא רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת רֹאשׁ לְאֻמָּה זוֹ אֶת תֶּרַח שֶׁהָיָה דָּר בַּאֲרָם נַהֲרַיִם, מֵרֹאשׁ הָרְרֵי קֶדֶם, דְּהַיְנוּ מִן תֶּרַח שֶׁהָיָה קוֹדֶם לְאַבְרָהָם וְרָאָהוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁקָּם לִיהּ בְּ"אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶּסֶל" וְגוֹ' (דברים כז טו). לְפִיכָךְ בִּקֵּשׁ "לְכָה אָרָה לִי יַעֲקֹב", כִּי וַדַּאי תָּחוּל הַקְּלָלָה עַל הַפְּחוּתִים, כְּהוֹרָאַת שֵׁם יַעֲקֹב. "וּלְכָה זְעָמָה יִשְׂרָאֵל", כִּי עַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה זַעַם וָכַעַס אֶפְלוּ אֶל הַטּוֹבִים שֶׁבָּהֶם, שֶׁנִּרְמְזוּ בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל, עַל יְדֵי שֶׁיִּרְאוּ בְּאָבְדַן מוֹלַדְתָּם.

פרק כג

ח מֶה אֶקֹּב לֹא קָבַהּ אֵל. הוּא אוֹמֵר לִי "אָרָה" שֶׁהוּא גְּדוֹלָה מִן "קָבָה", אֶפְלוּ בְּ"קָבָה" אֵין לִי כֹּחַ, קַל וָחֹמֶר בְּ"אָרָה". אֲבָל לְפִי רַשׁ"י שֶׁ"קָבָה" גְּדוֹלָה מֵ"אָרָה" לֹא יִתְיַשֵּׁב כְּלָל מַה שֶׁהִתְחִיל בְּ"אָרָה" וְסִיֵּם בְּ"קָבָה". וְיִתָּכֵן לְפָרֵשׁ, מָה אֶקּוֹב לֹא קָבָה יִשְׂרָאֵל אֶת אֵל, כִּי הָאֻמּוֹת כְּשֶׁהַצָּרָה בָּא עֲלֵיהֶם הוּא מְקַלֵּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו, אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינָן כֵּן, אֶלָּא אֲפִלּוּ אִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא עֲלֵיהֶם בְּחֹזֶק וְתֹקֶף כְּהוֹרָאַת שֵׁם "אֵל", מִכָּל מָקוֹם לֹא קָבָה, וְאֵינוֹ מְקַלֵּל אֶלָּא מְבָרֵךְ גַּם עַל הָרָעָה. לְפִיכָךְ גַּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא יָקֹב אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בְּשָׁעַת קִלְקָלָתָם. "וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם ה'", כִּי הָאֻמּוֹת מְהַפְּכִין ה' מִמִּדַּת הָרַחֲמִים לַדִּין, וְיִשְׂרָאֵל מֵעוֹלָם לֹא זָעַם אֶת ה', לֹא הִכְעִיס אֶת מִדַּת הָרַחֲמִים לְהַפְּכָהּ לְמִדַּת הַדִּין.

ט כִּי מֵרֹאשׁ צוּרִים אֶרְאֶנּוּ. יִחוּס שֶׁלּוֹ אֵינוֹ מִן תֶּרַח אֶלָּא מִן אַבְרָהָם שֶׁנִּקְרָא "צוּר", שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נא א-ב): "הַבִּיטוּ אֶל צוּר חֻצַּבְתֶּם וְגוֹ', הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם". וְאוֹתוֹ צוּר – תָּמִים פָּעֳלוֹ עִם ה' הָיָה, וּבְעֵר כָּל הַגִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ. "וּמִגְּבָעוֹת", אִלּוּ הָאֻמּוֹת, "אֲשׁוּרֶנּוּ", מִשָּׁם רֹאשׁ יִחוּס שֶׁלּוֹ. "הֶן עָם

לְבָדָד יִשְׁכֹּן״ וְגוֹ׳, מִיּוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם ״לֵךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ״ וְגוֹ׳, מֵאָז וָהָלְאָה נִתְבּוֹדֵד מִן כָּל אֻמָּה, וְאֵין לוֹ צָרוּף לֹא לְבֵית אָבִיו וְלֹא לְשׁוּם אֻמָּה, כִּי לָקַח אוֹתוֹ אֱלֹהִים לְחֶלְקוֹ. וְתֵדַע שֶׁכָּךְ הוּא, כִּי לֹא נָתַן הַקב״ה מִסְפָּר לְשׁוּם אֻמָּה כִּי אִם לְיִשְׂרָאֵל, וְהוּא הַדָּבָר הַמּוֹרֶה עַל מַעֲלָתָן כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה פָּרָשַׁת בְּמִדְבַּר. וְעַל זֶה אָמַר: ״מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב״ וְגוֹ׳, כִּי זֶה מוֹפֵת שֶׁאֵין לוֹ צָרוּף עִם כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב״, כִּי כָל חֶשְׁבּוֹן עִנְיָנוֹ הַמִּסְפָּר, וְאָמַר שֶׁכָּל הַגּוֹיִם אֵין לָהֶם חֶשְׁבּוֹן פְּרָטִי אֶלָּא כְּלָלִי, אֲבָל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם מִסְפָּר פְּרָטִי, אֲפִלּוּ בִּהְיוֹת יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב״, אֲפִלּוּ בִּזְמַן שֶׁהֵם רַבִּים כַּעֲפַר הָאָרֶץ נָתַן לָהֶם מִנְיָן פְּרָטִי, וְלֹא דַּי בְּמִסְפָּר זֶה, אֶלָּא אֲפִלּוּ שֶׁאַחַר הַמִּסְפָּר עֲשָׂאָם אַרְבָּעָה דְּגָלִים וְנָתַן שֵׁנִית מִסְפָּר מְיֻחָד לְכָל דֶּגֶל שֶׁהוּא רְבִיעִית הַמַּחֲנֶה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל״, וְכָל כָּךְ לָמָּה, אֶלָּא שֶׁבָּא לְהַרְאוֹת שֶׁהֵם עִקַּר הָעוֹלָם כְּאִלּוּ לֹא הָיָה אַרְבַּע רוּחוֹת בָּעוֹלָם זוּלָתָם, וְכָל מַה שֶּׁחוּץ מֵהֶם אֵינוֹ נֶחְשָׁב מִכְּלַל אַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם. וְזֶה רְאָיָה שֶׁתָּרַח אֲבִי אַבְרָהָם אֵינוֹ מִכְּלַל הַיִּשּׁוּב, וְאֵין אַבְרָהָם מִתְיַחֵס אַחֲרָיו כְּלָל.

י וְאָמַר **תָּמֻת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים.** לְשׁוֹן רַבִּים, ״וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ״ לְשׁוֹן יָחִיד, כִּי הַמִּיתָה דַּוְקָא בַּגּוּף הַבָּא מֵאָב וָאֵם, שֶׁקָּרָא ״יְשָׁרִים״. ״וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ״ כִּי הָאַחֲרִית וְהַהִשְׁאָרוּת הוּא בַּנְּשָׁמוֹת הַבָּאִים מִמְּקוֹר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהַנְּשָׁמָה דּוֹמָה לַבּוֹרֵא בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים (ברכות י.), לְכָךְ נֶאֱמַר ״כָּמֹהוּ״. וְהָרִיבָ״ה פֵּרֵשׁ שֶׁסּוֹפֵי תֵּיבוֹת שֶׁל אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב בְּגִימַטְרִיָּא בִּלְעָם, וְזֶהוּ ״אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ״.

יד **וַיַּקְהֵהוּ שְׁדֵה צוֹפִים.** אַחַר שֶׁלֹּא יָכוֹל לִמְצֹא שֶׁמֶץ פְּסוּל עַל זֶה בַּשָּׂרְשִׁים, חָזַר לִהְיוֹת צוֹפֶה וּמַבִּיט בָּעֲנָפִים, דְּהַיְנוּ לָבֹא עַל הַתּוֹלְדוֹת מִצַּד חֵטְא הָעֵגֶל שֶׁעָשׂוּ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר ״אֶפְס קָצֵהוּ תִּרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה״, כִּי אֵין הָאָבוֹת בְּכְלַל הַבָּנִים. וְעוֹד, שֶׁלֹּא עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל כִּי אִם הַמּוּקְצִים שֶׁבָּעָם, שֶׁהֲרֵי שֵׁבֶט לֵוִי לֹא הִסְפִּימוּ. וְאָמַר ״אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם״, כִּי עַל יְדֵי הָעֵגֶל נַעֲשׂוּ מְגֻלִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות לב כה): ״וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא״, פֵּרֵשׁ רַשׁ״י, מְגֻלֶּה. וְרָאוּ כָּל הָעַמִּים כִּי שֵׁם ה׳ סָר מֵעֲלֵיהֶם עַל יְדֵי הָעֵגֶל, וְזֶהוּ ״שְׂדֵה צוֹפִים״ שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַבָּטָה.

וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה אֵלָיו שֶׁגַּם בָּזֶה טָעוּ, כִּי ״לֹא הִבִּיט אָוֶן״ זֶה ״בְּיַעֲקֹב״, כִּי אִם הָעֵרֶב רַב לְבַדּוֹ הָיָה מָקוֹר אֶל הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא. ״וַיֹּאשֶׁם מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר וְגוֹ׳ לֹא אִישׁ אֵל וְיכַזֵּב וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם״, הֵבִיא לוֹ מוֹפֵת עַל טָעוּתוֹ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל (שם לב יד): ״וַיִּנָּחֶם ה׳ עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ״, וְכִי יֵשׁ נִחָמָה לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, וַהֲלֹא לֹא אָדָם הוּא לְהִתְנַחֵם. אֶלָּא וַדַּאי אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה מֵעוֹלָם לֹא עָלְתָה עַל דַּעְתּוֹ יִתְבָּרַךְ לְכַלּוֹתָם, כִּי לֹא פָּשְׁעוּ בּוֹ, אַךְ הָעֵרֶב רַב הָיָה הָעִקָּר בַּמַּעֲשֶׂה הַהוּא שֶׁעָשׂוּ עַל יְדֵי נַחַשׁ וְקֶסֶם, וְחָשַׁב ה׳ פֶּן יִטְעוּ גַּם יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו, וְהָיָה מְגַזֵּם לָהֶם בְּכָלְיוֹן כִּי עָבִיד אִינָשׁ דְּגָזִים וְלָא עָבִיד, לְכָךְ נֶאֱמַר ״אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת״, וְלֹא נֶאֱמַר ״אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת״, אֶלָּא מֵעוֹלָם לֹא בִּקֵּשׁ אֶלָּא דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת דֶּרֶךְ גְּזוּם לְבַד, וְלֹא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מַמָּשׁ. וְזֶה דָּוְקָא ״לְעַמּוֹ״, דְּהַיְנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל עַל הָעֵרֶב רַב לֹא נִחַם כְּלָל, וְעִזְּבֵי ה׳ יִכְלוּ עַל יְדֵי הָעֲנָשִׁים הַמְבֹאָרִים פָּרָשַׁת כִּי תִשָּׂא, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י, בְּשָׁלֹשׁ מִיתוֹת נִדּוֹנוּ שָׁם כוּ׳. וְאֶצְלֵנוּ נִרְאֶה כְּאִלּוּ נִחַם ה׳ עַל זֹאת, וְאֵל ה׳ הוּא הַיּוֹדֵעַ (יהושע כב כב) שֶׁגַּם מִתְּחִלָּה כָּךְ הָיְתָה דַּעְתּוֹ יִתְבָּרַךְ. אֲבָל אִם הָיוּ יִשְׂרָאֵל מְזִידִין בַּדָּבָר אִם כֵּן דַּאי יֵעֵד לָהֶם עֹנֶשׁ מַמָּשׁ וְהָיְתָה כָּאן נֶחָמָה מַמָּשׁ, וְזֶה אֵינוֹ, כִּי לֹא בֶּן אָדָם הוּא וְיִתְנֶחָם, אֶלָּא ״הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה״, שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם כִּי אִם אֲמִירָה וְדִבּוּר לְבַד דֶּרֶךְ גְּזוּם וְלֹא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת וּלְהָקִים, זֶהוּ שֶׁאָמַר ״וְלֹא יַעֲשֶׂה״, ״וְלֹא יְקִימֶנָּה״.

וְהַכֹּפֶל שֶׁבְּפָסוּק זֶה טַעֲמוֹ, לְפִי שֶׁאָמַר הַקב״ה לְמֹשֶׁה ״הַנִּיחָה לִי וְיִחַר אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם״ וְגוֹ׳ (שמות לב י), הֲרֵי שֶׁהָיָה שָׁם אֲמִירָה רַבָּה וְהִבְטָחָה טוֹבָה לְמֹשֶׁה, שֶׁאָמַר לוֹ: ״וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל״, וְהָיָה שָׁם דִּבּוּר קָשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, וּשְׁנֵיהֶם לֹא נִתְקַיְּמוּ. וְכֵנֶגֶד הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָמַר לַעֲשׂוֹת לְמֹשֶׁה נֶאֱמַר כָּאן: ״לֹא אִישׁ אֵל וְיכַזֵּב״, כִּי לְשׁוֹן כִּזּוּב מוֹרֶה עַל הַמַּבְטִיחַ לְהֵטִיב וְאֵינוֹ מְקַיֵּם, וּכְנֶגְדּוֹ נֶאֱמַר: ״הַהוּא אָמַר״, אֲמִירָה רַבָּה, ״וְלֹא יַעֲשֶׂה״, וּכְנֶגֶד הָרָעָה אָמַר: ״וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם״, כִּי לְשׁוֹן נֶחָמָה הוּא עַל הָרָעָה, וּכְנֶגֶד זֶה אָמַר: ״וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה״, וּבְדֶרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר.

וְאָמַר **הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי.** הֵיינוּ לִי, כִּי כְּבָר אָמַרְתִּי ״וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ״, וְאִם אֶקַלְלֵם אֲקַלֵּל גַּם עַצְמִי, לְכָךְ ״לֹא אַשִׁיבֶנָּה״. ״לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב״, אַתָּה לְקַחְתַּנִי שְׂדֵה צוֹפִים לְהְיוֹת צוֹפֶה וּמַבִּיט בְּאָוֶן וְעָמָל שֶׁלָּהֶם, מָה אוּכַל לְהַבִּיט אִם ה׳ לֹא הִבִּיט בָּהֶם עָמָל וְאָוֶן? וַאֲפִלּוּ הַחוֹטְאִים הֵהֵם לֹא כָּפְרוּ בֵּאלֹהִים לְגַמְרֵי אֶלָּא שִׁתְּפוּ שֵׁם שָׁמַיִם לָדָבָר אַחֵר, כִּי לְכָךְ נֶאֱמַר ״אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ״ בְּנִי״ו, וְאָמְרוּ רז״ל (סנהדרין סג.) אַלְמָלֵא יָ״ו שֶׁבְּ״הֶעֱלוּךָ״ נִתְחַיְּבוּ שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה, כִּי בְּנִי״ו יֵשׁ הוֹרָאָה שֶׁלֹּא נָתְנוּ תְּפִלָּה בֵּאלֹהִים אֶלָּא הוֹדוּ כִּי ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים וְהֶעֱגֵל הַזֶּה נִתְמַנָּה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ מִפִּי הַגְּבוּרָה, לְכָךְ אָמְרוּ ״אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ״. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר כָּאן: ״ה׳ אֱלֹהָיו עִמּוֹ״, שֶׁטָּעֲנוּ כִּי ה׳ אֱלֹהָיו הוּא עִמּוֹ, עִם הָעֵגֶל, וּמָסַר לוֹ הַהַנְהָגָה לִהְיוֹת בֵּינֵיהֶם כְּמֶלֶךְ וְלֹא אֱלֹהִים מַמָּשׁ, זֶהוּ שֶׁאָמַר: ״וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ״.

אוֹ יֹאמַר, שֶׁאַף בִּשְׁעַת הַחֵטְא ״ה׳ אֱלֹהָיו עִמּוֹ״, לֹא כָּפְרוּ בּוֹ לְגַמְרֵי, וּתְרוּעַת מֶלֶךְ עוֹלָם נִשְׁאַר בּוֹ. וְתֵדַע שֶׁכָּךְ הוּא, שֶׁהֲרֵי אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה ״רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ״, (שמות לב ז), הֵיינוּ הָעֵגֶל מֹשֶׁה, וְזֶה וַדַּאי לֹא אָמַר כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי ״אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם״ וְלֹא מֹשֶׁה הוֹצִיאָם, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכְּלַפֵּי הָעֵרֶב רַב אָמַר שֶׁמֹּשֶׁה הֶעֱלָם מִדַּעְתּוֹ. וְהָרְאָיָה שֶׁלְּכָךְ אָמַר מֹשֶׁה: ״לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ״ וְגוֹ׳ (שם לב יא), דְּהַיְינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר ״אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם״, כִּי לְשׁוֹן ״הוֹצֵאתָ״ שַׁיָּךְ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּכְנְסוּ לְמִצְרַיִם וְיָצְאוּ, אֲבָל גַּבֵּי הָעֵרֶב רַב אָמַר ״כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר

הֶעֱלִיתָ״, כִּי לְשׁוֹן יְצִיאָה אֵין שַׁיָּךְ בָּהֶם, כִּי מִי הִכְנִיסָם שֶׁיֵּצְאוּ. וּכְפִי הַפְּשָׁט יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר ״רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ״ בְּמַעֲלָה עַל יְדֵי בְּזַת מִצְרַיִם, כִּי מִשָּׁם נִתְעַשְּׁרוּ, וְעַל יְדֵי רֹב זָהָב עָשׂוּ הָעֶגֶל. לְכָךְ אָמַר ״אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם״, כִּי נִתְעַלּוּ בְּעֹשֶׁר שֶׁל אֶרֶץ מִצְרַיִם. אֲבָל בִּתְפִלַּת מֹשֶׁה לֹא הָיָה מָקוֹם לְהַזְכִּיר זֶה, לְכָךְ אָמַר ״אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ״.

כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְגוֹ׳. וּכְבָר יָדַעְתָּ כִּי הָעֶגֶל נַעֲשָׂה עַל יְדֵי כְּשׁוּף, וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא נַחַשׁ וְקֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַדַּאי לֹא עָשָׂאוּ הָעֵגֶל כִּי אִם הָעֵרֶב רַב. וְאִם תֹּאמַר, אִם אֵין בָּהֶם נַחַשׁ וְקֶסֶם אִם כֵּן בַּמֶּה יְוֻדַּע לָהֶם הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳, עַל זֶה אָמַר: ״כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל״, כִּי כָּל הַקּוֹרוֹת הַתְּלוּיִין בְּעֵת וּזְמַן הַהוֹוִים וְנִפְסָדִים, ״יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב״, אֲפִלּוּ לְקַטַנִּיהֶם, וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א יב לב): ״וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לַעִתִּים״, וּ״לְיִשְׂרָאֵל״ דְּהַיְינוּ לַחֲשׁוּבֵיהֶם, ״יֵאָמֵר מַה פָּעַל אֵל״, כִּי הַדְּבָרִים הְרוּחָנִיִּים הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כּוֹנְנָם בְּיָדָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות טו יז): ״מִקְדָּשׁ ה׳ כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ״, וּכְתִיב (תהלים לא כ): ״מָה רַב טוּבְךָ וְגוֹ׳ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ״.

הֵן עָם כְּלָבִיא יָקוּם. יָדוּעַ שֶׁכָּל עִקַּר מַעֲשֵׂה כִּשּׁוּף בַּלַּיְלָה, כִּי בוֹ תִּרְמוֹשׁ כָּל חַיְתוֹ יָעַר, אֵלּוּ הַמַּזִּיקִים, וְכָל הָעוֹסְקִים עִמָּהֶם הֵם מַכִּים וּמְעַנִּים, וְיֵרֵא בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה פְּנֵיהֶם זֹעֲפִים, לֹא תֹּאַר וְלֹא הָדָר לָהֶם, וְהֵם חֲלוּשֵׁי כֹּחַ, כִּי רֻבָּם מַרְעִיבִים אֶת עַצְמָם כְּדֵי שֶׁתִּשְׂרֶה עֲלֵיהֶם רוּחַ הַטֻּמְאָה. וְהֵן עָם זֶה כְּלָבִיא יָקוּם מִשְׁנָתוֹ, חָזָק וּבָרִיא אוּלָם. וְזֶה מוֹפֵת שֶׁאֵין לוֹ עֵסֶק בְּנַחַשׁ וְקֶסֶם, וְאַדְרַבָּה, ״לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טֶרֶף, וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ״י שֶׁאוֹמֵר קְרִיאַת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ וּמַבְרִיחַ הַמַּזִּיקִין מֵעָלָיו, וְאִם כֵּן וַדַּאי אֵין לוֹ עֵסֶק עִמָּהֶם כְּלָל. וְזֶה פֵּרוּשׁ נָכוֹן.

טו וְאָנֹכִי אֶקֳרֶה פֹּה. פֵּרֵשׁ רַבֵּינוּ בְּחַיֵּי, לְבַטֵּל מֵהֶם בְּרָכַת ״פֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ״ (בראשית טו ה) וְ״כֹּה תְּבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (במדבר ו כג). בָּזֶה רָאִיתִי לְתָרֵץ מַה שֶּׁמַּסִּיק בְּרָבְתִי (במ״ר כ ז) כִּי אָמַר ״אוּלַי נַכֶּה בּוֹ״, לֹא בִּקֵּשׁ אֶלָּא לְנַכּוֹת מֵהֶם חֵלֶק עֶשְׂרִים וַאֲרָבָעָה מִן שִׁשִּׁים רִבּוֹא וְהַיְינוּ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף. וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת, מַה תּוֹעֶלֶת הָיָה לוֹ בָּזֶה אִם יֶחְסְרוּ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף מִן שִׁשִּׁים רִבּוֹא, גַּם יֵשׁ לְדַקְדֵּק לָמָּה נָפְלוּ בַּעֲצָתוֹ עֶשְׂרִים וַאֲרָבָעָה אֶלֶף וְלֹא יוֹתֵר וְלֹא פָּחוֹת. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁעִקַּר כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְבַטֵּל מֵהֶם בְּרָכַת ״פֹּה״, כִּי עַל יְדֵי זֶה יָחוּלוּ הַקְּלָלוֹת, לְכָךְ לֹא בִּקֵּשׁ אֶלָּא לְנַכּוֹת חֵלֶק עֶשְׂרִים וַאֲרָבָעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּנַכִּין מִן הַסְּאָה חֵלֶק עֶשְׂרִים וַאֲרָבָעָה (ב״ב צג:) כָּךְ בִּקֵּשׁ לְנַכּוֹת חֵלֶק עֶשְׂרִים וַאֲרָבָעָה, דְּהַיְינוּ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף כְּמִסְפַּר ״פֹּה״. וְלֹא עָלְתָה בְיָדוֹ, כִּי לֹא הִפִּיל אֶלָּא עֶשְׂרִים וַאֲרָבָעָה אֶלֶף, עַד פֹּה וְלֹא עַד בְּכֻלָּל, כִּי בְּבוֹאוֹ לְמִסְפַּר עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה עָמְדוּ לָהֶם הַבְּרָכוֹת שֶׁל ״פֹּה תְּבָרְכוּ״, וְ״כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ״.

כח וַיִּקַּח בָּלָק אֶת בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר. מֵעַתָּה חָזְרוּ לְדֶרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי כִּי רָאוּ שֶׁאֵין לָהֶם מָקוֹם לִתֵּן שֵׂמֶץ וְדֹפִי לֹא בַּשָּׁרְשִׁים וְלֹא בָּעֲנָפִים. אִם כֵּן הֵמָּה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, וְכָל דָּבָר הַשָּׁלֵם מִכָּל צַד, בְּיוֹתֵר יֵשׁ מָקוֹם לָעַיִן הָרַע לִשְׁלוֹט בּוֹ עַל יְדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וִיסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ בְּקוֹל רָם, וְיִשְׁמְעוּ כָּל הָאֻמּוֹת וְיִתְקַנְּאוּ בָּהֶם וַיְכַנְּסוּ בָּהֶם עַיִן הָרַע, וְעַל יְדֵי זֶה קְלָלָה תֶּחְשַׁב לוֹ. וְעַל כֵּן לָקְחוּ רֹאשׁ הַפְּעוֹר, כְּדֵי שֶׁיְּפַעֵר פִּיו לִבְלִי חֹק וִיסַפֵּר בְּמַעֲלָתָן בְּקוֹל רָם.

פרק כד

ג וַיֵּרָא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי ה׳ לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל. כִּי טוֹבִים הֵמָּה בְּעֵינֵי ה׳, ״וְלֹא הָלַךְ כְּפַעַם בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים״, הַיְינוּ לַחֲקוֹר אַחַר פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטֹּאתָם הַנַּעֲשִׂים בְּעָטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי. ״וַיָּשֶׁת אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו״, כִּדְמַסִּיק בְּרָבְתִי (שמ״ר ב ד): ״מִי זֹאת עֹלָה מִן הַמִּדְבָּר״, כָּל מַעֲלָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִן הַמִּדְבָּר כוּ׳. כַּוָּנַת הַמִּדְרָשׁ שֶׁבִּזְכוּת הָעֲנָוָה הַמְּצוּיָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹשִׂין אֶת עַצְמָן כְּמִדְבָּר זֶה שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין עָלָיו, זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְכָל הַמַּעֲלוֹת, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בעירובין נד.) עַל פָּסוּק ״וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה״. וּמֵיָּד כַּאֲשֶׁר נָתַן עֵינָיו לְסַפֵּר מִכָּל הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר זָכוּ לָהֶם מִן הַמִּדְבָּר כְּדֵי לְהַכְנִיס בָּהֶם עַיִן הָרַע, מִיָּד נִסְמֵית עֵינוֹ. לְפִיכָךְ קָרָא אֶת עַצְמוֹ ״שְׁתֻם הָעַיִן״ דַּוְקָא בְּפַעַם זֶה. אֲבָל לְרַשִׁ״י שֶׁפֵּרֵשׁ שְׁנִסְמֵת עַל אָמְרוֹ ״וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל״, קָשֶׁה לָמָּה לֹא קָרָא עַצְמוֹ כֵּן בִּנְבוּאָה שְׁנִיָּה.

ד נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל וּמַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה. כִּי כָּל סוּמָא נִקְרָא בִּלְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה ״סַגִּי נְהוֹר״, לְפִי שֶׁהָרְאִיָּה הַלְּבָבִית וּסְתָם רְאִיַּת עֵינַיִם מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה, וּבְהִתְחַזֵּק אֶחָד מֵהֶם יֶחֱלַשׁ הַשֵּׁנִי. עַל כֵּן הָרְאִיָּה הַשִּׂכְלִית הַפְּנִימִית גְּדוֹלָה אֵצֶל הַסּוּמִים, כִּי לֹא יַטְרִידֵם הָרְאוּת הַגַּשְׁמִי. וְכֵן יֵשׁ נוֹהֲגִין לְהַעֲצִים עֵינֵיהֶם בְּעֵת קָרְאָם ״שְׁמַע יִשְׂרָאֵל״ וְגוֹ׳, כְּדֵי לְחַזֵּק הַכַּוָּנָה הַלְּבָבִית, וְיִהְיוּ עֵינָיו לְמַטָּה בַּמִּדְרֵגָה וְלִבּוֹ לְמַעְלָה בַּמַּדְרֵגָה. עַל כֵּן קָרָא אֶת עַצְמוֹ אַחַר שְׁנִסְמֵית עֵינוֹ ״אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה״. וְאָמַר ״נֹפֵל״, לְפִי שֶׁהוּא סוּמָא מִסְּתָם עֵינָיו שֶׁגּוֹרֵם לוֹ לִנְפּוֹל, הוּא גְּלוּי עֵינַיִם הַשִּׂכְלִיִּים. וְקָרָא עַצְמוֹ ״שׁוֹמֵעַ אִמְרֵי אֵל״, כִּי חוּשׁ הָרְאוּת מַכְחִישׁ גַּם חוּשׁ הַשְּׁמִיעָה, כִּי אֵין הָאָדָם יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁנֵי חוּשִׁים אֵלּוּ כְּאֶחָד. וּכְמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ פָּסוּק ״הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן״ (שמות יט ט), רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁלֹּא תּוּכְלוּ לִרְאוֹת בַּשְּׁכִינָה, וְנָתַן טַעַם ״בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם״, כִּי עַל יְדֵי זֶה יִתְחַזֵּק חוּשׁ הַשְּׁמִיעָה, כַּמְבֹאָר בְּחִבּוּרִי עוֹלְלוֹת אֶפְרַיִם מַאֲמָר רט״ו עַיֵּן שָׁם.

וְאָמַר **מַה טֹּבוּ אׇהָלֶיךָ יַעֲקֹב.** רָאָה שֶׁאֵין פִּתְחֵיהֶן מְכֻוָּנִין זֶה כְּנֶגֶד זֶה, שֶׁלֹּא יִסְתַּכֵּל שׁוּם אֶחָד בְּאֹהֶל חֲבֵרוֹ וְלֹא יַזִּיקוּ בְּעַיִן הָרַע. אָמַר, אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁיִּקְבְּלוּ

נֶזֶק מִן עַיִן הָרַע, כִּי הוּא דָּבָר שֶׁהֵם עַצְמָם נִזְהָרִים מִזֶּה. וְאַדְרַבָּא, ״כִּנְחָלִים נָטָיוּ״, יֹאמַר שֶׁאָהֳלֵי יַעֲקֹב וּמִשְׁכְּנוֹתָיו נִמְשְׁלוּ לִנְחָלִים הַמְכַסִּים אֶת הַדָּגִים לְבַל תִּשָּׁלוֹט בָּהֶם עַיִן הָרַע. כָּךְ הָאֹהָלִים אֲשֶׁר בָּהֶם יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה מַצִּילִין מִן הָעַיִן, כִּי לֹא שָׁלְטָא עֵינָא בִּישָׁא בְּיוֹשְׁבֵי אׇהָלִים שֶׁאֵינָן נִרְאִין בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם תּוֹרָתָן מַכְרֶזֶת עֲלֵיהֶם, בָּרְחוֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ, וְיָצְאוּ מַעְיְנוֹתָיו חוּצָה בָּרְחֹבוֹת פַּלְגֵי מָיִם. לְכָךְ נֶאֱמַר ״כִּנְחָלִים נָטָיוּ כַּאֲהָלִים נָטַע ה׳״, כִּי הָאֹהָלִים וְהַנְּחָלִים מִשְׁפָּט אֶחָד לָהֶם.

ו **כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם.** בְּסַנְהֶדְרִין (קה:) אָמְרוּ: טוֹבָה קְלָלָה שֶׁל אֲחֵיהּ הַשִּׁילוֹנִי מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל בִּלְעָם, אֲחֵיהּ קִלְלָם בְּקִנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א׳ יד טו): ״וְהִכָּה ה׳ אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמָּיִם״, מַה הַקָּנֶה אֵינוֹ עוֹמֵד כִּי אִם בְּמָקוֹם מַיִם וְגִזְעוֹ מַחֲלִיף וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּים כוּ׳, אֲבָל בִּלְעָם בֵּרְכָם בְּאֶרֶז שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּמָקוֹם מַיִם כוּ׳. וּפֵרֵשׁ רַשׁ״י מַה שֶּׁכָּתוּב כָּאן ״כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם״, שְׁכִינָה דְּקָאָמְרָא הָכִי, וּפֵרוּשׁוֹ דָּחוּק. וְנִרְאֶה שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, כִּי מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל בִּלְעָם אָנוּ לְמֵדִין מַה הָיָה בִּלְבּוֹ לְקַלְקֵל, וּבְוַדַּאי הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְהַמְשִׁילָם לְסִתָּם אֶרֶז שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּמָקוֹם מַיִם, כְּדֵי לְהַשְׁלִיט בָּהֶם עַיִן הָרַע, כְּסִתָּם אֶרֶז שֶׁעַל יְדֵי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ הַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בּוֹ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי שֶׁיְּרוּם וְנִשָּׂא וְגָבֹהַּ מְאֹד יִתְנוּ הָאֻמּוֹת בָּהֶם עֵינֵיהֶם. וַיְהַפֵּךְ ה׳ אֶת הַקְּלָלָה וְנָתַן חֵפָה לְתוֹךְ פִּיו לֵאמֹר, ״אֲמוֹר ״כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם״, שְׁטָר וְשׁוֹבְרוֹ עִמּוֹ, כִּי הַמַּיִם מְגִינִין עָלָיו, כִּי רֹב תַּחְתִּיתוֹ מְכֻסֶּה בַּמַּיִם וְאֵינוֹ נִרְאֶה כָּל כָּךְ גָּבוֹהַּ, וְהַמַּיִם מַצִּילִין אוֹתוֹ מִן הָעַיִן הָרַע כְּמוֹ הַדָּגִים. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם דְּמְיוֹן הַקָּנֶה טוֹב מִמֶּנּוּ, כִּי הוּא מוֹרֶה עַל הַהַכְנָעָה, כִּי הוּא נִכְנָע מִפְּנֵי הָרוּחַ, וְזֶהוּ תַּקָּנָתוֹ. וְעַל כֵּן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית כ.) שֶׁזְּכָה הַקָּנֶה לִטּוֹל מִמֶּנּוּ קוֹלְמוֹס לִכְתּוֹב בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה, וּלְהוֹרוֹת נָתַן בְּלִבָּם שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת כִּי אִם בִּנְמוּכֵי רוּחַ כְּקָנֶה וְלֹא בְּמִי שֶׁהוּא קָשֶׁה כָּאֶרֶז. וּמִכָּל מָקוֹם הָאֶרֶז הָעוֹמֵד עֲלֵי מַיִם דּוֹמֶה קְצָת לְקָנֶה מִצַּד הֱיוֹתוֹ מְכֻסֶּה קְצָת, כִּי גַּם זֶה מוֹרֶה קְצָת עַל הַהַכְנָעָה. לְכָךְ אָמַר מִיָּד: ״יַזַּל מַיִם מִדָּלְיָו״, מִן הַדַּלִּים הַנִּכְנָעִים בְּטֶבַע יַזַּל מַיִם שֶׁל הַתּוֹרָה.

וְכַאֲשֶׁר רָאָה בִּלְעָם שֶׁלֹּא יָכוֹל לָהֶם בְּשׁוּם צַד, הוֹדָה וְאָמַר שֶׁלֹּא יוּכַל לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה וְגוֹ׳, כִּי הָרָעָה הַיְינוּ לְקַלֵּל, וְהַטּוֹבָה לְבָרֵךְ אוֹתָם בְּקוֹל גָּדוֹל כְּדֵי שֶׁקְּלָלָה תֵּחָשֵׁב לָהֶם, וְטוֹבָה זוֹ גְּרוּעָה הִיא מִסְּתָם רָעָה, יַעַן כִּי אֵין פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים. עַל כֵּן הִקְדִּים הַטּוֹבָה לָרָעָה בְּדֶרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ. וְאַחַר כָּל הַנְּבוּאוֹת אָמַר ״הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי״, אֵין הַפֵּרוּשׁ סְלוּק נְבוּאָה, שֶׁהֲרֵי עֲדַיִן הוּא מִתְנַבֵּא וְהוֹלֵךְ, אֶלָּא שֶׁאָמַר הִנְנִי הוֹלֵךְ לְהִתְנַבְּאוֹת מַה שֶּׁיַּעֲשׂוּ הָעָם הַזֶּה לְעַמִּי. לְפִיכָךְ ״לְכָה אִיעָצְךָ״ וְגוֹ׳, כִּי זֹאת הָעֵצָה אֵיךְ תִּנָּצֵל מֵהֶם.

וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ שֶׁאָמַר לוֹ: אִיעָצְךָ שֶׁתִּהְיֶה שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, מֵאַחַר שֶׁשָּׁלוֹם יִהְיֶה בְּיָמֶיךָ, מַה לְּךָ לִרְאֹג עַל הֶעָתִיד, כִּי ״אֵת אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ״ יִהְיֶה ״בְּאַחֲרִית הַיָּמִים״, וְאַךְ שָׁלוֹם יִהְיֶה בְּיָמֶיךָ. לָכֵן הַשְׁמֵר וְהַשְׁקֵט. וְעִקַּר הֶעֵצָה רְמוּזָה בְּתֵיבַת ״לְכָה״, רוֹצֶה לוֹמַר עַתָּה לְכָה וְכַלֵּךְ מְדֻרֶךְ זוֹ. וְהָרָמוּז בִּ״לְכָה״ זֶה ״אִיעָצְךָ״, שֶׁלְּעֵת עַתָּה תֵּלֵךְ לְךָ וְתַנִּיחַ הַדָּבָר, כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד.

פרק כה

יא **פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְגוֹ׳.** הַכֹּל לִרְבוּתָא נָקֵט, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה ״בֶּן אֶלְעָזָר״ אֲשֶׁר לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל, מִזֶּרַע יִתְרוֹ שֶׁפִּשֵּׁם עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְהָיָה לוֹ לִמְנֹעַ אֶת עַצְמוֹ מִמַּעֲשֶׂה זֶה פֶּן יֹאמְרוּ לוֹ לֵיצָנֵי הַדּוֹר: בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּיר לְאָבִיךָ, וְאֵיךְ אַתָּה מְקַנֵּא עַל הַמִּדְיָנִית, וְכֵן אֲבִי אָבִיךָ פִּשֵּׁם עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְאֵיךְ אַתָּה מְקַנֵּא עַל הָעֲבוֹדָה זָרָה. וְהָיָה ״בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן״ וְיֹאמְרוּ לוֹ: אֲבִי אָבִיךָ זֶה פִּשֵּׁם עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְהוּא עָשָׂה הָעֵגֶל. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיָה מַקְפִּיד עַל כְּבוֹדוֹ. וְרַשׁ״י פֵּרֵשׁ שֶׁהָיוּ הַשָּׁבָטִים מְבַזִּין אוֹתוֹ כוּ׳, יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁזֶּה כַּוָּנָתוֹ, כִּי עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ הַשְּׁבָטִים מְבַזִּין אוֹתוֹ, בָּא הַכָּתוּב וְיִחֲסוֹ לוֹמַר, רְאֵה כִּי אִישׁ חָסִיד הוּא. אַף עַל פִּי שֶׁעַל יְדֵי שֶׁהוּא בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הָיָה לָהֶם מָקוֹם לְבַזּוֹתוֹ, מִכָּל מָקוֹם נִכְנַס בָּעֲבִי הַקּוֹרָה וְלֹא הָיָה חוֹשֵׁשׁ לְכְבוֹדוֹ. וְעוֹד הִגִּיד לָנוּ הַכָּתוּב שֶׁהָיָה מֵשִׁיב חֵמָה בֶּן מֵשִׁיב חֵמָה (סנהדרין פב:), עַל כֵּן אָחַז מַעֲשֶׂה אֲבוֹתָיו בְּיָדוֹ.

בְּקַנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכָם. ״קִנְאָתִי בָּהֶם״ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא ״בְּתוֹכָם״, לְמֵד עַל כָּל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כב לב): ״וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״. וּלְכָךְ נֶאֱמַר (כה ז) ״וַיַּקֶם״ פִּינְחָס ״מִתּוֹךְ הָעֵדָה״. וְהוֹדִיעַ לָנוּ שִׁבְחוֹ שֶׁל פִּינְחָס שֶׁהָיָה מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה, מָקוֹם מְסֻכָּן מִפְּנֵי קְרוֹבֵי זִמְרִי, מִכָּל מָקוֹם שָׂם נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ.

וְעַל צַד הָרֶמֶז לָקַח רֹמַח בְּיָדוֹ, כִּי בְּמַעֲשֶׂה זֶה שָׂם כָּל רַמ״ח אֵבָרָיו בְּכַפּוֹ, וְהָיָה מְקַנֵּא שְׁתֵּי קְנָאוֹת, אַחַת עַל עֲבוֹדָה זָרָה וְאַחַת עַל הַזְּנוּת. לְכָךְ נֶאֱמַר ״בְּקַנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי״. אוֹ אַחַת לִכְבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְאַחַת לִכְבוֹד מֹשֶׁה, כִּי כָּל הַמְחַלֵּל הַשֵּׁם אֵינוֹ חוֹלֵק כָּבוֹד לְרַבּוֹ, בְּקַל וָחֹמֶר, שֶׁאִם אֵין הַשְּׁכִינָה חֲשׁוּבָה כְּנֶגְדּוֹ, רַבּוֹ לֹא כָל שֶׁכֵּן. וְכֵן הֵעִז פָּנָיו כְּנֶגְדּוֹ וְאָמַר לוֹ: בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּיר לָךְ. וְעַל זֶה סָמַךְ פִּינְחָס שֶׁהוֹרָה הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבּוֹ, כִּי אָמַר שֶׁרַבּוֹ נוֹגֵעַ בַּדָּבָר, פֶּן יֹאמְרוּ לוֹ: בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּיר לָךְ. וּלְכָךְ נֶאֱמַר: ״לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם״, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר ״לָכֵן אֱמֹר לוֹ״, אֶלָּא בְּאוּרוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְמֹשֶׁה: לָכֵן תּוֹדִיעַ לָרַבִּים וְתֹאמַר מִצִּדְךָ ״הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ״ וְגוֹ׳, וְ״הִנְנִי״ קָאֵי עַל מֹשֶׁה. (עיין סנהדרין פב: א״ל הקב״ה למשה הקדם לו שלום) וּכְנֶגֶד מַה בְּפָנֶיךָ. לָכֵן תּוֹדִיעַ לָרַבִּים וְתֹאמַר מִצִּדְךָ ״הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ״ וְגוֹ׳, וְ״הִנְנִי״ קָאֵי עַל מֹשֶׁה. (עיין סנהדרין פב: א״ל הקב״ה למשה הקדם לו שלום) וּכְנֶגֶד מַה

שֶׁקִּנֵּא לֵאלֹהָיו אָמַר: ״וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם, תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו״, וְטַעַם זֶה אֵינוֹ קָאֵי עַל מַה שֶּׁכָּתוּב ״הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ״ וְגוֹ׳, לְפִי שֶׁזֶּה שְׁכָרוֹ עַל שֶׁקִּנֵּא לְמֹשֶׁה כָּאָמוּר. וְאָמַר ״וַיְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, כִּי הֵבִיא אֶת הָרָשָׁע הַזֶּה לְכַפָּרָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְנֶחְשָׁב לוֹ כְּהַקְרָבַת פָּרִים וּכְבָשִׂים. עַל כֵּן נִשְׁבַּע ה׳ אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם, כַּאֲשֶׁר הִתְחַלְתָּ בְּשִׁמּוּשׁ כְּהֻנָּה.

יד וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה. פֵּרֵשׁ רַשׁ״י, בְּמָקוֹם שֶׁיִּיחֵס אֶת הַצַּדִּיק לְשֵׁבֶט יִחֵס אֶת הָרָשָׁע לְגָנַאי, וּמָה גָּנַאי הוּא זֶה שֶׁאָמַר זִמְרִי בֶּן סָלוּא, בִּשְׁלָמָא לְשֶׁבֶט שַׁפִּיר קָאָמַר, כִּי אֶלְעָזָר וְאֲהָרֹן נוֹדְעוּ בַּשְּׁעָרִים לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה, אֲבָל סָלוּא זֶה מָה הוּא וּמָה שְׁמוֹ כִּי תֵּדַע שֶׁהוּא לְגָנַאי, מָה שֶּׁמֶץ דִּפִּי נִשְׁמַע עָלָיו? וְעוֹד, מַה שֶּׁכָּתוּב ״הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה״, לָמָּה הִפְלִיא אֶת מַכּוֹתָיו פַּעֲמַיִם? הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר: ״וְשֵׁם הָאִישׁ הַמֻּכֶּה אֶת הַמִּדְיָנִית״ וְגוֹ׳, וְעוֹד שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר: ״וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה שְׁמוֹ זִמְרִי״, וּמִדְּקָאָמַר ״וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה״, שְׁמַע מִנֵּהּ שֶׁאֲשֶׁר הֻכָּה חוֹזֵר עַל עֶצֶם הָאִישׁ, אֲבָל הַמֻּכֶּה חוֹזֵר אֶל הַשֵּׁם לוֹמַר שֶׁהַשֵּׁם שֶׁלּוֹ הָיָה מֻכֶּה.

וְנִרְאֶה שֶׁמֵּהֶכְרֵחַ קְשָׁיוֹת אֵלּוּ דָּרַשׁ רַבִּי יוֹחָנָן בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (פב:) חֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת הָיוּ לוֹ: זִמְרִי עַל שֵׁם שֶׁנַּעֲשָׂה כְּבִיצָה הַמְּזוֹרֶרֶת, סָלוּא עַל שֵׁם שֶׁהִסְלִיא עָוֹן מִשְׁפַּחְתּוֹ, כִּי זַאי יֵשׁ לְהַפְלִיא מָה רָאָה רַבִּי יוֹחָנָן עַל כָּכָה לִדְרוֹשׁ הַשֵּׁמוֹת לְגָנַאי, אֶלָּא זַאי שֶׁגַּם הוּא דָּרַשׁ וְשֵׁם הָאִישׁ הַמֻּכֶּה, שֶׁתֵּיבַת הַמֻּכֶּה חוֹזֵר אֶל הַשֵּׁם, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִקְרְאוּ מִתְּחִלָּה עַל שֵׁם הַמַּעֲשֶׂה, אֶלָּא שֶׁעָנוֹתָיו גָּרְמוּ לוֹ שֶׁבְּדִקּוּ בִּשְׁמוֹ וּבְשֵׁם אֲבוֹתָיו וּפָרְשׁוּ עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע, לוֹמַר לְךָ שֵׁם רְשָׁעִים יִרָקֵב, וּרְאָיָה שֶׁלּוֹ מִן הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה, הַשֵּׁם מֻכֶּה, וַאֲשֶׁר הֻכָּה אֶת הַמִּדְיָנִית קָאֵי עַל עֶצֶם הָאִישׁ, וְכֵן וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה כָּזְבִי, כִּדְמַסֵּיק בַּגְּמָרָא כָּזְבִי שֶׁכִּזְּבָה בְּאָבִיהָ, כִּי גַּם שְׁמָהּ הֻכָּה לְדָרְשׁוֹ לִגְנַאי. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר שֶׁהַמֻּכֶּה קָאֵי עַל הָאִישׁ, וַאֲשֶׁר הֻכָּה אֶת הַמִּדְיָנִית קָאֵי עַל הַשֵּׁם, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ אָמַר אֶת הַמִּדְיָנִית, לְפִי שֶׁהָיָה אֶת הַמִּדְיָנִית וּבָעַל בְּעילוֹת הַרְבֵּה עַד שֶׁנַּעֲשָׂה כְּבִיצָה הַמְּזוֹרֶרֶת, עַל כֵּן נַעֲשָׂה מוּזָר לְאֶחָיו כְּבֵיצָה הַמְּזֻרֶרֶת, וְדָרְשׁוּ שֵׁם זִמְרִי עַל שֵׁם הַמְּאֹרָע.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלְּכָךְ אָמַר ״אֶת הַמִּדְיָנִית״, בְּהִיוֹתוֹ עִמָּהּ מַמָּשׁ, דְּאִלּוּ פֵּרֵשׁ זִמְרִי לֹא הָיָה רַשַּׁאי לְהָרְגוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַכָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל מָקוֹם לֹא נִפְטַר מִלִּהְיוֹת אֶת הַמִּדְיָנִית עִמָּהּ מַמָּשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לט י) ״לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ״ בָּעוֹלָם הַזֶּה, ״לִהְיוֹת עִמָּהּ״ לָעוֹלָם הַבָּא (יומא לה:).

וּמִלְּבַד מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פב:) בַּשֵּׁמוֹת הַלָּלוּ לְגָנַאי, הֲלֹא לֵאלֹהִים פִּתְרוֹנִים, אֶעֱנֶה גַּם אֲנִי חֶלְקִי לָפָתְרָם בְּדֶרֶךְ אַחֵר, כִּי מָצִינוּ לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה כב:) עַל הַחֲנֻפִּים שֶׁעוֹשִׂין מַעֲשֶׂה זִמְרִי וּמְבַקְּשִׁים שָׂכָר כְּפִינְחָס, וְכִי זִמְרִי הָיָה מִן הַחֲנֻפִּים? וַהֲלֹא הָיָה רָשָׁע מֻפְרָסָם, אֶלָּא וַדַּאי מִדְּקָאָמַר לְמֹשֶׁה זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת, שְׁמַע מִנֵּהּ שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂה הַצְּבוּעִים לְהַכְשִׁיר מַעֲשָׂיו לוֹמַר שֶׁבַּדִּין הוּא עוֹשֶׂה. וְאַחַר שֶׁרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הֶחֱזִיקוּהוּ בְּחָנֵף, עַל כֵּן יֵשׁ לִדְרוֹשׁ כָּל שְׁמוֹתָיו עַל זֶה הָאֹפֶן, כִּי כָּל חָנֵף וְצָבוּעַ תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִיו לְשַׁבֵּחַ אֶת עַצְמוֹ, וְ״זִמְרִי״ הוּא לְשׁוֹן שֶׁבַח, כִּי ״עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ״ (שמות טו ב) תַּרְגּוּמוֹ: ״תֻּקְפִּי וְתוּשְׁבַּחְתִּי״. וְשֵׁם ״סָלוּא״ גַּם כֵּן לְשׁוֹן שֶׁבַח, מִלְּשׁוֹן ״סֹלּוּ לָרוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת״ (תהלים סח ה), וְכֵן ״כָּזְבִי״, כִּי כָּל חָנֵף כּוֹזֵב, כִּי אֵין פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים, וּ״בַת צוּר״, כִּי הֵמָּה מַגְבִּיהִים לָשֶׁבֶת בְּצוּר גָּבוֹהַּ. וְהִזְכִּיר בִּשְׁנֵיהֶם רֹאשׁ וְנָשִׂיא, כִּי זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר בִּקְּשָׁה נֶפֶשׁ הַחֲנֻפִּים. עַל כֵּן נֶאֱמַר ״אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת הַמִּדְיָנִית״, כִּי שְׁמוֹת שְׁנֵיהֶם הֻכָּה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, נִדְרָשִׁים עַל עִנְיָן אֶחָד.

יז צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים וְגוֹ׳. וְלֹא צִוָּה לִצְרוֹר הַמּוֹאָבִים, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה א): ״וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב״, מַהוּ ״וַיָּחֶל״? אֶלָּא כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל הָיוּ מַתְחִילִין וְתוֹבְעִים אֶת בְּנוֹת מוֹאָב, וְהָלְכוּ לָהֶם לְאָהֳלֵיהֶם וְתוֹבְעִים אֶת הַנָּשִׁים וּמְפַתִּים אוֹתָם, לָכֵךְ נֶאֱמַר: ״וַיָּחֶל הָעָם״, כִּי הָעָם הָיוּ מַתְחִילִין וְלֹא בְּנוֹת מוֹאָב. לָכֵךְ נֶאֱמַר ״אֶל בְּנוֹת מוֹאָב״ וְלֹא נֶאֱמַר ״עִם בְּנוֹת מוֹאָב״, אֶלָּא שֶׁבָּא לְהוֹרוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל הָלְכוּ אֲלֵיהֶם, אֲבָל מוֹאָב לֹא שָׁלְחוּ נְשׁוֹתֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֶל יִשְׂרָאֵל, עַל כֵּן לֹא נִתְחַיְבוּ מוֹאָב, כִּי מַתְחִיל בַּקַּלְקָלָה הוּא הָעִקָּר וּבוֹ תָּלוּי הַחֵטְא.

אֲבָל בַּמִּדְיָנִים הָיָה הַדָּבָר בְּהֵפֶךְ, שֶׁאַדְרַבָּה הַמִּדְיָנִים הִפְקִירוּ אֶת בְּנוֹתֵיהֶם שֶׁתָּבְעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לִזְנוּת, וְהַסְּבָרָא נוֹתֶנֶת כִּי אֵיךְ מְלָאוּ לִבּוֹ שֶׁל זִמְרִי לְתְבֹּעַ אֶת בַּת מֶלֶךְ? אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהִיא תְּבָעַתּוּ. וְאִם לֹא אָמְרוּ כֵּן בַּפֶּה מִכָּל מָקוֹם עָשׂוּ הַהַשְׁתַּדְּלוּת עִם צַרְצוּר שֶׁל יַיִן לְהַשְׁקוֹתָם כּוֹס הַתַּרְעֵלָה כְּדֵי לְהַבְעִיר בָּהֶם אֵשׁ הַתְּשׁוּקָה, כִּדְמַסֵּיק בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קו). לָכֵךְ נֶאֱמַר: ״צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים״, וְלָמָּה, ״כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם״, רוֹצֶה לוֹמַר הַמָּה בָּאוּ לָכֶם לַהֲבִיאֲכֶם לִידֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה זוֹ לִצְרוֹר לַגַּלּוֹת עַל עֶרְוָתְכֶם, וְלֹא כִּבְנוֹת מוֹאָב שֶׁיִּשְׂרָאֵל בָּאוּ לָהֶם, וְרוֹצֶה לוֹמַר הַצּוֹרְרִים הָהֵם הַיְדוּעִים הֵם לָכֶם, הֵם הִתְחִילוּ בְּקַלְקוּל עִמָּכֶם. וּבָזֶה מְיֻשָּׁב לְשׁוֹן ״צוֹרְרִים״ לְשׁוֹן הֹוֶה, וּלְפִי דַּרְכֵּנוּ ״צוֹרְרִים״ תֹּאַר הַשֵּׁם שֶׁלָּהֶם, וְהֵם ״לָכֶם״, הַיְינוּ שֶׁהֵם בָּאוּ לָכֶם בְּנִכְלֵי עַרְמוּמִיּוּת עַל יְדֵי שֶׁהִשְׁקוּם צַרְצוּר יֵין הַמְּרֻגָּל לְעָרְוָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר נִכְלוּ לָכֶם עַל דְּבַר פְּעוֹר״, כִּי הַזּוֹנוֹת נִתְכַּוְּנוּ לְצַעֲרָם כְּדֵי שֶׁבְּעַל כָּרְחָם יָשׁוּבוּ לְדָתָם.

דָּבָר אַחֵר ״וַיָּחֶל הָעָם״ לְשׁוֹן חֻלִּין הֶפֶךְ הַקְּדֵשָׁה, כִּי בְּכָל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא גֶּדֶר עֶרְוָה שָׁם אַתָּה מוֹצֵא קְדֵשָׁה (ויק״ר כד ו), וְכָאן הָיוּ מִתְעַסְּקִים בַּעֲרָיוֹת וְחִלְּלוּ קְדֵשָׁתָם וְנַעֲשׂוּ חֻלִּין, לָכֵךְ נֶאֱמַר ״וַיָּחֶל״. וּלְמִדִּין מִן ״וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם״ (בראשית ט כ) שֶׁגַּם ״וַיָּחֶל״ הַנֶּאֱמָר כָּאן הָיָה עַל יְדֵי צַרְצוּר יַיִן שֶׁהָיָה מְרֻגָּלִים לְעֶרְוָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר ״וַיָּחֶל״ כִּי הַהַתְחָלָה הָיְתָה בִּבְנוֹת מוֹאָב וְהַגְּמָר בִּבְנוֹת עַמּוֹן, וְלֹא פֵּרְסָמָם הַכָּתוּב כְּדֶרֶךְ שֶׁחִסָּךְ עַל

הַצְּעִירָה אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּזְּנוּת וְקָרְאָה שֵׁם בְּנָהּ בֶּן עַמִּי, כָּךְ לֹא פֵּרְשׁוּם כָּאן. וְזֶה כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ (ספרי כי תצא קיז) הָאוֹמֵר שֶׁעַמּוֹן וּמוֹאָב עַל יְדֵי שֶׁהֶחֱטִיאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל נִתְרַחֲקוּ רְחוֹק עוֹלָמִית. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל הַפָּסוּק עוֹמֵד מִדְּרָשׁ זֶה לְהַכְחִישׁוֹ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר (דברים כג ה): ״עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם״. וְרוֹב הַמְפָרְשִׁים יָצְאוּ לְלַקֵּט וְלֹא מָצְאוּ יְשׁוּב מַסְפִּיק עַל זֶה.

וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַדָּבָר כְּפְשׁוּטוֹ וְהָא בְּהָא תַּלְיָא, כִּי אֵין הַסְּבָרָא נוֹתֶנֶת לְהַרְחִיק שְׁנֵי אֻמּוֹת עַל דָּבָר שֶׁלֹּא קִדְּמוּם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם, אֶלָּא עַל דְּבַר כַּוָּנָתָם, כִּי יָדַע ה׳ שֶׁלְּכָךְ לֹא קִדְּמוּם כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים מִן טֹרַח הַדֶּרֶךְ, וְיִהְיוּ מֻכְרָחִים לֶאֱכֹל מִזִּבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וְלִשְׁתּוֹת יֵין נְסָכֵיהֶם הַמַּרְגִּילִים לְעָרְוָה, כִּי כָּךְ הַדֶּרֶךְ בְּכָל הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ עָיֵף וְיָגֵעַ מִטֹּרַח הַדֶּרֶךְ וְהוּא רָעֵב וְצָמֵא, שֶׁהוּא שׁוֹאֵף לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת מִן הַבָּא בְּיָדוֹ, לֹא יְבַקֵּר בֵּין אָסוּר לְמֻתָּר, וְכָל כַּוָּנָתָם הָיְתָה לְהַכְשִׁילָם בַּזְּנוּת וְלַהֲבִיאָם עַל יָדוֹ לְמַעֲשֶׂה פְּעוֹר, עַל כֵּן לֹא קִדְּמוּם בַּלֶּחֶם, כְּדֵי לְהַרְעִיבָם וּלְהַאֲכִילָם מִזִּבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן, וְלֹא קִדְּמוּם בַּמַּיִם, כְּדֵי לְהַשְׁקוֹתָם כּוֹס הַתַּרְעֵלָה וְיֵין נְסָכֵיהֶם, וְכָל זֶה נִכְלֵי דָתוֹת וְעַרְמוּמִיּוֹת. וּפֵרוּשׁ זֶה יָקָר, לֹא יָדַעְתִּי מֵאֵיזוֹ טַעַם לֹא מְצָאוּהוּ בְּשֻׁכְלָם מְפָרְשֵׁי תּוֹרָתֵנוּ אֲשֶׁר קָטָנָּם עָבָה מִמָּתְנֵי.

יח כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם וְגוֹ׳. בַּפָּסוּק הַקּוֹדֵם נִרְאֶה כָּפֶל לָשׁוֹן: ״צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם״, מַה בֵּין צָרוֹר ל״וְהִכִּיתֶם״? וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (תנחומא פנחס ג) מִכָּאן הַבָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ — הַעֲרֵב לְהָרְגוֹ מִבְּעֵי לֵיהּ, שֶׁהֲרֵי הַמִּדְיָנִים הִתְחִילוּ בַּקַּלְקָלָה. וּלְשׁוֹן ״צוֹרְרִים״ צָרִיךְ בֵּאוּר, כִּי מִשְׁמָעוּתוֹ שֶׁעֲדַיִן הֵם צוֹרְרִים לָכֶם. וְאוּלַי יָדַע הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מַה שֶּׁבְּלִבָּם שֶׁל הַמִּדְיָנִים, שֶׁעֲדַיִן לֹא נָח רָגְזָם וַעֲדַיִן הֵם צוֹרְרִים חוֹשְׁבִים מַחֲשָׁבוֹת לְהִתְעוֹלֵל עֲלֵילוֹת בְּרֵשַׁע וְאוּלַי יוֹתֵר מִבָּרְאשׁוֹנָה, לְפִי שֶׁנּוֹרָא הַאֲחוֹתָם דָּלוּק בְּלִבָּם לְהִתְנַקֵּם, לְפִיכָךְ הַשְׁכֵּם לְצָרוֹר אוֹתָם. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁ״צוֹרְרִים״ הוּא שֵׁם דָּבָר, לוֹמַר שֶׁמֵּעוֹלָם הֵם צוֹרְרִים שֶׁלָּכֶם, כִּי מִתְּחִלָּה ״וְהַמִּדְיָנִים מָכְרוּ אוֹתוֹ לְפוֹטִיפַר״ (בראשית לז לו), אַחַר כָּךְ עָשׂוּ מִדְיָן שָׁלוֹם עִם מוֹאָב עַל יִשְׂרָאֵל, אַחַר כָּךְ הִפְקִירוּ בְּנוֹתֵיהֶם לְהַכְשִׁיל אֶת יִשְׂרָאֵל, נִמְצָא שֶׁהַמִּדְיָנִים מֵעוֹלָם רְצוּעַת מַרְדּוּת לְיִשְׂרָאֵל. עַל כֵּן אָמַר כִּי הֵם צוֹרְרִים שֶׁלָּכֶם.

וּכְדִי לְיַשֵּׁב הַכֹּפֶל אוֹמֵר אֲנִי שֶׁצִּוָּה ה׳ עַל שְׁנֵי דְּבָרִים. אַחַת, ״צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים״ לְצַעֲרָם תְּחִלָּה יָמִים רַבִּים, וְאַחַר כָּךְ ״וְהִכִּיתֶם אוֹתָם״ וְכָל כָּךְ לָמָּה, לְפִי שֶׁצּוֹרְרִים הֵם לָכֶם, וְהוּא נְתִינַת טַעַם עַל ״צָרוֹר״, כִּי גַּם הֵמָּה צִעֲרוּ אֶתְכֶם עַל יְדֵי שֶׁהַזּוֹנוֹת הִשְׁקוּם יַיִן, וּכְשֶׁאָמַר הַמְשַׁמְּיעִי לִי, אוֹמֶרֶת לוֹ פְּלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה תְּחִלָּה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנָכְלֵיהֶם אֲשֶׁר נָכְלוּ עַל דְּבַר פְּעוֹר״, כִּי כָּל עִקַּר צַעַר זֶה שֶׁצִּעֲרוּ אֶתְכֶם הָיְתָה הַכַּוָּנָה לְהַכְרִיחַ אֶתְכֶם לִפְעוֹר. וְעַל מַה שֶּׁאָמַר ״וְהִכִּיתֶם אוֹתָם״, נָתַן טַעַם וְאָמַר, ״עַל דְּבַר כָּזְבִּי בַת נְשִׂיא מִדְיָן אֲחוֹתָם הַמַּכָּה בְּיוֹם הַמַּגֵּפָה עַל דְּבַר פְּעוֹר״, לְפִי שֶׁאֲחוֹתָם הִיא הַמַּכָּה יַחְשְׁבוּ גַּם הֵמָּה לְהָנָקֵם וּלְהַכּוֹת אֶתְכֶם. עַל כֵּן הַשְׁכֵּימוּ לְהַכּוֹת אוֹתָם, כִּי הַבָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ. וְאוּלַי שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר ״רַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה״ סוֹף פָּסוּק וּבְאֶתְנַחְתָּא, לְדָרְשׁוֹ אַשֶּׁלְאַחֲרָיו וְאַשֶּׁלְפָנָיו: לְאַחֲרָיו כְּפְשׁוּטוֹ, וּלְפָנָיו לוֹמַר שֶׁגַּם אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה הֵם רוֹצִים לְהַכּוֹת אֶתְכֶם עַל דְּבַר אֲחוֹתָם הַמַּכָּה, עַל כֵּן תַּשְׁכִּימוּ לְהַכּוֹתָם.

פרק כו

ב שָׁאוֹ אֶת רֹאשׁ וְגוֹ׳. צָרִיךְ מִסְפָּר זֶה עַכְשָׁיו הָיָה כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנָּפְלוּ עֶשְׂרִים וַאַרְבָּעָה אֶלֶף מִכָּל מָקוֹם נִשְׁאֲרוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא, כִּי אֵין אוֹכְלוֹסָא שְׁלֵמָה אֶלָּא כְּשֵׁשׁ שִׁשִּׁים רִבּוֹא, כִּי אֵין לוֹמַר בִּרְכַּת בָּרוּךְ חֲכַם הָרָזִים אֶלָּא הָרוֹאֶה שִׁשִּׁים רִבּוֹא (ברכות נח). עַל כֵּן בָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁבִּכְנִיסָתָם לָאָרֶץ הָיוּ אוֹכְלוֹסָא שְׁלֵמָה.

וּמַה שֶּׁחָתַם עַל כָּל הַשְּׁבָטִים שֵׁם שֶׁל י״ה דַּוְקָא בְּמִסְפָּר זֶה, לְפִי שֶׁעַדַיִן לֹא הָיוּ חֲשׁוּדִים בִּזְנוּת עַד שֶׁנִּכְשְׁלוּ בַּשִּׁטִּים בִּזְנוּת וְהָיָה מָקוֹם לָאֻמּוֹת לוֹמַר סוֹפוֹ מוֹכִיחַ עַל תְּחִלָּתוֹ, כְּשֵׁם שֶׁהַזְּכָרִים זְנוּ אַחֲרֵי בְּנוֹת אֵל נֵכָר כָּךְ בְּמִצְרַיִם הַנָּשִׁים הִזְנוּ וַיִּפְרְצוּ לְפִי שֶׁשָּׁלְטוּ הַמִּצְרִים גַּם בְּאִמּוֹתָם. עַל כֵּן נֶאֱמַר ״הַחֲנוֹכִי״, ״הַפְּלוּאִי״, וְחָתַם עֲלֵיהֶם שֵׁם י״ה, כִּי שֵׁם זֶה הוּא מְתַוֵּךְ בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה, לְהוֹרוֹת שֶׁכֻּלָּם נוֹלְדוּ מִן אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר שֵׁם י״ה בֵּינֵיהֶם. וּקְדִימַת ה״א לַיּו״ד בָּא לְהוֹדִיעַ כַּשְׁרוּת הַנָּשִׁים, כִּי הַה״א נִתּוּנָה לָאִשָּׁה וְהַיּו״ד לָאִישׁ. וּבֶאֱמֶת הָיוּ הַנָּשִׁים יוֹתֵר גְּדוּרִין מֵעֲרָיוֹת מִן הָאֲנָשִׁים, מִדְּפִרְסְמָה הַכָּתוּב אֶת שְׁלוֹמִית בַּת דִּבְרִי, שֶׁזּוֹ לְבַדָּהּ הָיְתָה פְּרוּצָה וְכָלָם צְנוּעוֹת (ויק״ר לב ה). אֲבָל הָאֲנָשִׁים הָיוּ בּוֹכִים לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם, עַל עִסְקֵי עֲרָיוֹת שֶׁנֶּאֶסְרוּ לָהֶם, וְנִכְשְׁלוּ הַרְבֵּה מֵהֶם בַּשִּׁטִּים. עַל כֵּן הִקְדִּים ה״א שֶׁל י״ה לַיּו״ד, כִּי עִקַּר הַדָּבָר שֶׁבָּא לְהוֹדִיעַ כַּשְׁרוּת הַנָּשִׁים שֶׁלֹּא שָׁלְטוּ הַמִּצְרִים בְּאִמּוֹתָם. וְעוֹד שֶׁבְּכָל חוֹתָם הָאוֹתִיּוֹת הַפּוּכִים כְּדֵי שֶׁיְּבוֹאוּ כְּסִדְרָן בַּדָּבָר הַנֶּחְתָּם, וְיִשְׂרָאֵל הֵם הַחוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שיר ח ו): ״שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל לִבֶּךָ״ וְגוֹ׳, כְּשֶׁאֲנִי הַחוֹתָם אֲז יֵחָקֵק עַל יְדֵי שֵׁם י״ה.

וּמַה שֶּׁהוֹסִיף עוֹד שֵׁם שֶׁל י״ה בִּשְׁלֹשָׁה שְׁבָטִים. וְהֵם הָרְאוּבֵנִי, הַשִּׁמְעוֹנִי, הַזְּבוּלוֹנִי, ״אֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת הָרְאוּבֵנִי״, וְכֵן בְּשִׁמְעוֹן וּזְבוּלוּן, לְפִי שֶׁאֵלּוּ הָיוּ צְרִיכִין לִשְׁנֵי עֲדִים יוֹתֵר מִזּוּלָתָם. כִּי רְאוּבֵן נִכְשַׁל בְּמַעֲשֵׂה בִלְהָה, וְשִׁמְעוֹן יָצָא מִמֶּנּוּ זִמְרִי. וְנִרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁעֶשְׂרִים וַאַרְבָּעָה אֶלֶף שֶׁנָּפְלוּ רֻבָּם מִשִּׁמְעוֹן, וְהַחֶסְרוֹן שֶׁבְּמִסְפַּר שֵׁבֶט זֶה יוֹכִיחַ. וּזְבוּלוּן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן, (בראשית מט יג), וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות סא.): עוֹנַת הַסַּפָּנִים אַחַת לְשִׁשָּׁה

חֲדָשִׁים. וְיֵשׁ לָחוּשׁ מֵאַחַר שֶׁיּוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת פְּרוּשִׁים מִנָּשׁוֹתֵיהֶן, שֶׁמָּא עַל יְדֵי זֶה יָבוֹאוּ לִידֵי זְנוּת, עַל כֵּן חָתַם שָׁם יְ״ה שְׁנִית עַל שְׁלָשְׁתָּן לוֹמַר שֶׁכֻּלָּם זֶרַע בֶּרֶךְ ה׳, וּגְדוֹרִים מֵעֲרָיוֹת לְשֶׁעָבַר וּלְהַבָּא, יוֹתֵר מִכָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן.

סד וּבְאֵלֶּה לֹא הָיָה אִישׁ. אֲבָל נָשִׁים הָיוּ, כִּי לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרַת מְרַגְּלִים אֶלָּא עַל הָאֲנָשִׁים, לְפִי שֶׁהָאֲנָשִׁים הָיוּ שׁוֹנְאִים אֶת הָאָרֶץ וְהָיוּ אוֹמְרִים ״נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה״ (במדבר יד ד), אֲבָל הַנָּשִׁים הָיוּ מְחַבְּבוֹת אֶת הָאָרֶץ, שֶׁכֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד אָמְרוּ ״תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה״. וַהֲרִינִי נוֹתֵן שְׁנֵי טְעָמִים בַּדָּבָר, לְפִי שֶׁיֵּשׁ לְךָ אֶרֶץ מְגֻדֶּלֶת צְנוּעִים, וְיֵשׁ לְךָ אֶרֶץ מְגֻדֶּלֶת נוֹאָפִים, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (במד״ר כ כב) שֻׁשְּׁטִים הָיָה מְגֻדֵּל נוֹאָפִים, וּלְפִיכָךְ זָנוּ בַּשִּׁטִּים כִּי יְשִׁיבַת הַמָּקוֹם הַהוּא גָּרַם לָהֶם לִזְנוֹת, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְסֻגָּל בָּזֶה שֶׁאֵין הָאָרֶץ סוֹבֶלֶת זִמָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת עֲרָיוֹת (ויקרא יח כה-כז): ״כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ״, ״וַתִּקִּיא הָאָרֶץ אֶת יוֹשְׁבֶיהָ״. וּכְבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁהָאֲנָשִׁים הָיוּ פְּרוּצִין בָּעֲרָיוֹת וְעַל כֵּן שָׂנְאוּ אֶת הָאָרֶץ, אֲבָל הַנָּשִׁים הָיוּ כְּשֵׁרוֹת וּצְנוּעוֹת, וּשְׁלוֹמִית בַּת דִּבְרִי תּוֹכִיחַ, שֶׁפִּרְסְמָה הַכָּתוּב, עַל כֵּן הָיוּ מְחַבְּבוֹת הָאָרֶץ הַמְגֻדֶּלֶת צְנוּעִים. וְתֵדַע שֶׁכֵּן הוּא, שֶׁאַפִּלּוּ שִׁטִּים הַמְגֻדֵּל נוֹאָפִים תִּמָּשֵׁךְ לוֹ רְפוּאָה מִן הָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ד יח): ״וּמַעְיָן יֵצֵא מִבֵּית ה׳ וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים״. וּמִטַּעַם זֶה נִכְתַּב ״וּבְאֵלֶּה לֹא הָיָה אִישׁ״ אֲצֶל הַמִּסְפָּר דַּוְקָא, לוֹמַר לְךָ, אֲבָל נָשִׁים הָיוּ, לְפִי שֶׁבְּמִסְפָּר זֶה נִרְמַז צְנִיעוּת הַנָּשִׁים יוֹתֵר מִבָּאֲנָשִׁים מִדְּהַקְּדִים הֵ״א לַיּוֹ״ד כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה.

טַעַם שֵׁנִי הוּא, כִּי מֵהַיְדוּעַ שֶׁיֵּשׁ הֶבְדֵּל בֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר אֲרָצוֹת, כִּי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַגְּשָׁמִים יוֹתֵר מְצוּיִין מִבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ שְׁאָר אֲרָצוֹת. וְהִנֵּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאַחַר שֶׁאֵין הַגְּשָׁמִים מְצוּיִים שָׁם, עַל כֵּן צְרִיכִין עוֹבְדֵי הָאֲדָמָה לְהַשְׁקוֹת הַשָּׂדוֹת שֶׁל תְּבוּאָה בְּרִגְלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁמַּשְׁקִין אֶת גַּן הַיָּרָק, וּמֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כָּל כָּךְ טֹרַח גָּדוֹל בַּשָּׂדוֹת, פְּטָרָם הַתּוֹרָה מִן תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, כִּי אֵין שׁוּרַת הַדִּין נוֹתֵן שֶׁיִּתֵּן חֵלֶק לְמִי שֶׁלֹּא עָמַל בּוֹ. אֲבָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין שָׁם בְּעִתָּם וְאֵין לְבַעַל הַשָּׂדֶה כָּל כָּךְ טֹרַח גָּדוֹל בְּהַשְׁקָאַת הַשָּׂדוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ טֹרַח הַזְּרִיעָה וְהַחֲרִישָׁה וּשְׁאָר מְלָאכוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ גַּם לַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֵלֶק בַּשָּׂדֶה מִצַּד שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ נוֹתֵן מָטָר בְּעִתּוֹ, עַל כֵּן דִּין הוּא שֶׁיִּתְּנוּ מֵחֵלֶק גְּבוֹהַּ לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם מִשָּׂרְתֵי אֱלֹהֵינוּ, כִּי מִשֶּׁלְּחַן גְּבוֹהַּ הֵם זוֹכִים.

וּמְפֹרָשׁ דָּבָר זֶה בַּאֵר הֵיטֵב בְּפָרָשַׁת עֵקֶב (יא י-יב), שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זַרְעֲךָ וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק, וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם, אֶרֶץ אֲשֶׁר עֵינֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אוֹתָהּ״ וְגוֹ׳. וּמַפִּיק בַּיַּלְקוּט פָּרָשַׁת עֵקֶב (תתס), דַּוְקָא אוֹתָהּ נִתַּן לִדְרִישָׁה, לְהַפְרִישׁ מִמֶּנָּה חַלָּה תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת, וְלֹא שְׁאָר אֲרָצוֹת כוּ׳. וְכָל אֲשֶׁר לוֹ עֵינַיִם לִרְאוֹת וְלֵב לְהָבִין יִשְׁתּוֹמֵם עַל הַמַּרְאֶה, מַה עִנְיָן חַלָּה וּתְרוּמָה לָכָאן, וּמַאי מַשְׁמַע דְּ״אוֹתָהּ״ לְמַעֵט שְׁאָר אֲרָצוֹת מִתְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר, וְלָמָּה נִכְתַּב מְעוּט זֶה כָּאן? אֶלָּא וַדַּאי שֶׁרָצָה לִתֵּן טַעַם לָמָּה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיֶּבֶת בְּחַלָּה תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת יוֹתֵר מִשְּׁאָר אֲרָצוֹת, וְאָמַר לְפִי שֶׁבִּשְׁאָר אֲרָצוֹת כָּל הַטֹּרַח שֶׁלְּךָ, שֶׁאַפִּלּוּ שָׂדֶה שֶׁל תְּבוּאָה צָרִיךְ אַתָּה לְהַשְׁקוֹת בְּרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק, עַל כֵּן פָּטְרָה אוֹתְךָ הַתּוֹרָה מִתְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. אֲבָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם, וְאִם כֵּן חֲצִי הֶעָמָל שֶׁלְּךָ וַחֲצִי שֶׁל גְּבוֹהַּ, עַל כֵּן דִּין שֶׁתִּתֵּן חֵלֶק גְּבוֹהַּ לְמִשָּׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ.

וּמִזֶּה הַטַּעַם הָיוּ הָאֲנָשִׁים שׁוֹנְאִים אֶת הָאָרֶץ, לְפִי שֶׁהָיוּ אַבִּירֵי לֵבָב הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה, לֹא הָיָה לָהֶם חֵפֶץ וְרָצוֹן לָלֶכֶת מִמָּקוֹם הַפָּטוּר לִמְקוֹם הַחִיּוּב. וּבְפֶה מָלֵא אָמְרוּ כֵן: ״זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם״ (במדבר יא ה), וְדָרְשׁוּ בְּסִפְרֵי: חִנָּם מִן הַמִּצְוֹות. וּבְאוּר הַדָּבָר, שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים בְּלֹא תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת כִּי מִטַּעַם זֶה מָנוֹ שָׁם אֶת הַקְּשׁוּאִים וְאֶת הָאֲבַטִּיחִים וְגוֹ׳, לְפִי שֶׁכָּל אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֲפִלּוּ מִדְּרַבָּנָן, וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיָּבִים מִדְּרַבָּנָן, לְפִי שֶׁכָּל אֵלּוּ הֵם גַּן הַיָּרָק, וּצְרִיכִין הַשְׁקָאָה בְּרִגְלַיִם אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁהֵם צְרִיכִין לִרְבוּי מַיִם. וּלְשׁוֹן הַכָּתוּב מוֹכִיחַ כֵּן, שֶׁאָמַר: ״וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק״, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁגַּן הַיָּרָק פָּשׁוּט בְּכָל מָקוֹם שֶׁצָּרִיךְ הַשְׁקָאָה. עַל כֵּן גַּם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הֵם פְּטוּרִין מִן הַתּוֹרָה, וְרַבָּנָן חִיְּבוּם מֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ שָׁם רִבּוּי מַיִם, אֲבָל לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ שֶׁאֵין שָׁם רִבּוּי מַיִם. וּמִדְּקָאָמְרוּ חִנָּם מִן הַמִּצְוֹות, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁהָיְתָה עֵינָם צָרָה בִּכְהֲנֵי ה׳, עַל כֵּן שָׂנְאוּ אֶת הָאָרֶץ מְקוֹם הַחִיּוּב.

אֲבָל הַנָּשִׁים שֶׁל אוֹתוֹ דּוֹר צַדְּקָנִיּוֹת הָיוּ וְהָיוּ אוֹהֲבִים הַצְּדָקָה, הֵן מִצַּוַּת חַלָּה הַמְיֻחֶדֶת לַנָּשִׁים וּתְלוּיָה בָּאָרֶץ, הֵן שְׁאָר תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת. עַל כֵּן הָיוּ אוֹהֲבִים אֶת הָאָרֶץ לָלֶכֶת לִמְקוֹם הַחִיּוּב, כִּי סְתָם אִשָּׁה אֵינָהּ רַשָּׁאִית וְשַׁלְטָא בִּנְכָסֵי בַּעְלָהּ, עַל כֵּן הָיָה לָהֶם חֵפֶץ לָלֶכֶת לִמְקוֹם שֶׁהַחוֹב מוּטָל עַל בַּעֲלֵיהֶן לִתֵּן. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה יא:): בִּזְכוּת נָשִׁים צַדְּקָנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ דּוֹר נִגְאֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, רָצוּ לוֹמַר בִּזְכוּתָם יָצְאוּ מִמְּקוֹם הַפְּטוּר לִמְקוֹם הַחִיּוּב אֲשֶׁר אִלְיוּ נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשָׁם. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב קיט:) עַל בְּנוֹת צְלָפְחָד שֶׁהָיוּ צַדְּקָנִיּוֹת, וְהֵינוּ לְפִי שֶׁהָיוּ אוֹהֲבִים הַצְּדָקָה עַל כֵּן אָמְרוּ ״תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה״. וּרְאֵיָה בְּרִיאָה וְטוֹבָה לְדִבְרֵינוּ מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י ״לְמִשְׁפְּחוֹת מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף״, לָמָּה הִזְכִּיר יוֹסֵף, לְפִי שֶׁהָיָה מְחַבֵּב הָאָרֶץ כוּ׳, גַּם בְּנוֹתָיו כֵּן. וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁשִּׁבְתֵּי מִדּוֹת טוֹבוֹת אֵלּוּ הָיוּ בְּיוֹסֵף, הָאַחַת שֶׁהָיָה גָּדוֹר מֵעֲרָיוֹת ״וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ״ (בראשית מט כד) בְּאֵשֶׁת פּוֹטִיפַר, הֵן לְתַעַם שֶׁנֵּי שֶׁאָהֲבוּ אֶת הָאָרֶץ בַּעֲבוּר הַצְּדָקָה, וְיוֹסֵף אוֹהֵב צְדָקוֹת הָיָה, כִּי הָיָה זָן וּמְכַלְכֵּל אֶת כָּל בֵּית אָבִיו, וּבְנוֹתָיו יָרְשׁוּ שְׁנֵי מִדּוֹתָיו אֵלּוּ וּבַעֲבוּרָם אָמְרוּ: ״תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה״. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ שֶׁהָיוּ צַדְּקָנִיּוֹת, שֶׁלֹּא נִשְּׂאוּ אֶלָּא לְהָגוּן לָהֶם, כָּךְ מַסִּיק בַּגְּמָרָא. וּבְאוּר הַדָּבָר שֶׁנִּשְּׂאוּ לְשֵׁבֶט יוֹסֵף

דַּוְקָא, שֶׁגַּם הֵמָּה מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם לִהְיוֹת אוֹהֵב צְדָקוֹת, וְהָיוּ חַכְמָנִיּוֹת מִצַּד שֶׁהָיוּ גְּדוּרִין מֵעֲרָיוֹת, הֶפֶךְ מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר (במדבר ה יב) "כִּי תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ" לְשׁוֹן שְׂטוּת. וְזֶה טַעַם יָקָר.

פרק כז

ז נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם וְגוֹ'. "לָהֶן" מִבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר, וְכֵן "בְּתוֹךְ אַחֵי אֲבִיהֶם" – "אֲבִיהֶן" מִבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּסָמוּךְ: "וְהַעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן". וְזֶה לְפִי שֶׁבְּעִנְיַן הַיְרוּשָּׁה אִם אֵין לוֹ בֵּן הֲרֵי הֵם עוֹמְדִים בִּמְקוֹם זְכָרִים לְכָל דָּבָר, עַל כֵּן אָמַר "נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם" כְּמְדַבֵּר לִזְכָרִים, לְהוֹרוֹת שֶׁהֵם כִּזְכָרִים לְכָל דְּבַר יְרוּשָּׁה. אֲבָל אַחַר כָּךְ שֶׁאָמַר "וְהַעֲבַרְתָּ" הַמּוֹרֶה עַל לְשׁוֹן עֲבֵרָה, אוֹ לְשׁוֹן הַעֲבָרַת נַחֲלָה מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט מִצַּד שֶׁהֵן נְקֵבוֹת, עַל כֵּן אָמַר כִּמְדַבֵּר לִנְקֵבוֹת: "וְהַעֲבַרְתָּ נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן".

וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁאָמְרוּ: אָנוּ בִּמְקוֹם בֵּן עוֹמְדוֹת, וְאִם לָאו תִּתְיַבֵּם אִמֵּנוּ, נִרְאֶה שֶׁדִּקְדֵּק זֶה מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ: "כִּי בְחֶטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ", מַשְׁמַע הָא אִם הָיוּ לוֹ בָּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁעִכְּשָׁיו אֵין לוֹ בָּנִים מִכָּל מָקוֹם מֵאַחַר שֶׁהָיוּ לוֹ שָׁעָה אַחַת לְאַחַר מוֹתוֹ לֹא הָיוּ תּוֹבְעִים כְּלוּם, וְלָמָּה, אֶלָּא לְפִי שֶׁהַמִּמָּה נַפְשָׁךְ הָיָה בָּטֵל, כִּי לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לוֹמַר תִּתְיַבֵּם אִמֵּנוּ. וּמִסַּעַם זֶה דִּקְדֵּק רַשִׁ"י בִּלְשׁוֹנוֹ לְפָרֵשׁ "כִּי אֵין לוֹ בֵּן" – הָא אִם הָיָה לוֹ בֵּן, וְלֹא פֵּרֵשׁ הָא אִם יֵשׁ לוֹ בֵּן.

וּפְשׁוּטוֹ כָּךְ הוּא, כִּי מִדְּקָאָמְרוּ "לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם אָבִינוּ", וְכִי יֵרֵשׁת הַבָּנִים תָּלוּי בְּהִשָּׁאֲרוּת שֵׁם אֲבִיהֶם? וְעוֹד, לָמָּה אָמְרוּ מִתְּחִלָּה "וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ", מַשְׁמַע הָא אִם הָיוּ לוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן עַכְשָׁיו בָּעוֹלָם מִכָּל מָקוֹם לֹא הָיוּ אוֹמְרִים דָּבָר זֶה, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ: "תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה" כִּי בֵן אֵין לוֹ, מַשְׁמַע שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי כִּי אִם בְּמְצִיאוּת שָׁעָה זוֹ. אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ, מִמַּה נַּפְשָׁךְ, אִם אֵין אָנוּ חֲשׁוּבִים זֶרַע – הֲרֵי בָּנִים לֹא הָיוּ לוֹ מֵעוֹלָם, אִם כֵּן "לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם אָבִינוּ", וְתִתְיַבֵּם אִמֵּנוּ לְהָקִים שֵׁם הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ; וְאִם אָנוּ חֲשׁוּבִים זֶרַע, אִם כֵּן "תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה", שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ בֵּן עַכְשָׁיו לְיָרְשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ בִּמְקוֹם בֵּן. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ "כִּי אֵין לוֹ בֵּן" קָאֵי אַשִּׁלְמַטָּה, שֶׁאָמְרוּ "תְּנָה לָנוּ אֲחֻזָּה". וּפֵרוּשׁ זֶה בָּרוּר וְנָכוֹן.

יב עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה וְגוֹ'. צָרִיךְ עִיּוּן לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשָׁה זוֹ לְכָאן, וְלָמָּה קָרָא לְהַר נְבוֹ הַר הָעֲבָרִים, וּכְשֶׁאָמַר מֹשֶׁה "יִפְקֹד אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת אִישׁ עַל הָעֵדָה" לָמָּה לֹא בִּקֵּשׁ שֶׁיַּנְחִיל שְׂרָרָתוֹ לְבָנָיו.

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה: "וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר "וְהַעֲבַרְתֶּם", לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן לְיָרְשׁוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא עָלָיו עֶבְרָה, וְיֵשׁ לְדַקְדֵּק, לְיָרְשׁוֹ לָמָּה לִי, הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן, אֶלָּא שָׁרָצָה לוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁמַּנִּיחַ בֵּן אֲבָל אֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָרֶשֶׁת מַעֲלַת אָבִיו בְּתוֹרָה וְחָכְמָה וּשְׂרָרָה, אָז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא עֶבְרָה עָלָיו עַל שֶׁלֹּא הִדְרִיךְ אֶת בְּנוֹ שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְמַלֵּא אֶת מְקוֹמוֹ. וּמְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י זֶה, כִּי מִצְּלָפְחָד לֵיכָּא לְמֵילַף, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים כְּלָל, אֶלָּא שְׁמַסְמֵךְ עַל סְמִיכַת פָּרָשַׁת "עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה", שֶׁלְּכָךְ קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ "הַר הָעֲבָרִים" כִּי עָלָיו נִתְמַלֵּא ה' עֶבְרָה עַל מֹשֶׁה עַל שֶׁלֹּא הִדְרִיךְ אֶת בָּנָיו שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לְיָרְשׁוֹ, שָׂרָרָתוֹ וּנְבוּאָתוֹ הַתְּלוּיָה בַּהֲכָנַת כֹּחַ הַמְקַבֵּל. וּמִלָּשׁוֹן זֶה הֵבִין מֹשֶׁה שֶׁלֹּא יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ לְבָנָיו. וְכֵן פֵּרֵשׁ מֹשֶׁה הַדָּבָר, שֶׁאָמַר (דברים ג כו-כח): "וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם" וְגוֹ', וּסְמִיךְ לֵיהּ: "וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ" וְגוֹ', הוֹרָה בְּאֶצְבַּע שֶׁזּוֹ הִיא הָעֶבְרָה שֶׁנִּתְעַבֵּר ה' בּוֹ, שֶׁנִּחְיל שָׂרָרָתוֹ לִיהוֹשֻׁעַ וְלֹא לְבָנָיו. וּמֵאַחַר שֶׁהִרְגִּישׁ שֶׁהַדָּבָר נִמְנַע, אָמַר מִיָּד: "יִפְקֹד אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת" וְגוֹ'. וְעַיֵּן לְמַעְלָה פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ (טו ד) בְּפָסוּק "לֹא יִירָשְׁךָ זֶה". וְאַף עַל פִּי שֶׁלְּיָרְשׁוֹ לֹא יִתְיַשֵּׁב עַל זֶה הָאֹפֶן אֲצֶל צְלָפְחָד, מִכָּל מָקוֹם נָקַט לָשׁוֹן זֶה בַּעֲבוּר מֹשֶׁה כָּאָמוּר. וְאֶצֶל צְלָפְחָד יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁאֵין לְשׁוֹן "וְהַעֲבַרְתֶּם" יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, וְכָךְ פֵּרוּשׁוֹ: אִלּוּ נֶאֱמַר "וּנְתַתֶּם", הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁעוֹד שֵׁם הַמֵּת יִקָּרֵא עַל נַחֲלָתוֹ, כִּי מַה לִּי אִם הַנַּחֲלָה נְתוּנָה לְבָנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ; וּמִדְּקָאָמַר "וְהַעֲבַרְתֶּם", שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְתוּנָה לְבִתּוֹ, מִכָּל מָקוֹם דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הֶעֱבִיר חֶלְקָיו מִיּוֹצְאֵי חֲלָצָיו אֶל שֵׁבֶט אַחֵר, וּכְאִלּוּ לֹא זָכָה שֶׁזַּרְעוֹ יִירַשׁ אָרֶץ. מִזֶּה אָנוּ לְמֵדִין שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא עָלָיו עֶבְרָה, כִּי לֹא זָכָה לְהָקִים שְׁמוֹ עַל נַחֲלָתוֹ.

וְיֵשׁ עוֹד בְּדָבָר זֶה סוֹד הַנִּמְשָׁךְ מִסּוֹד הַיְצִירָה, כְּאָמְרוּ רז"ל (ברכות ס): אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת נְקֵבָה, וְאָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁהַזֶּרַע הָרִאשׁוֹן נִפְסָד וְהַבָּא אַחֲרוֹנָה נִשְׁאָר קַיָּם, וּלְעוֹלָם מְזֶרַע אִשָּׁה נוֹלֶדֶת הַנְּקֵבָה. וְאִם כֵּן דּוֹמֶה כְּאִלּוּ אֵין הַבַּת מִזַּרְעוֹ.

יח וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו. "יָדְךָ" אַחַת בְּמַשְׁמָע, וּבְמַעֲשֶׂה כְּתִיב: "וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י, יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנִּצְטַוָּה כוֹ'. וּלְפִי דְּבָרָיו קָשֶׁה, אֵיךְ עָבַר מֹשֶׁה בְּבַל תּוֹסִיף. וּמָצִינוּ עוֹד סְמִיכָה כָּזוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א ד): "וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה", יָדוֹ אַחַת בְּמַשְׁמָע, וּבְמַעֲשֶׂה כְּתִיב (שם טז כא): "וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר". וּלְמַעְלָה פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא פֵּרַשְׁנוּ שֶׁהַכֹּל עִנְיָן אֶחָד, כִּי מְנַהִיגֵי הָעָם צְרִיכִין לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ כַּפָּרָה וְאָשָׁם עַל כָּל הָעָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים א יג): "וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם", וְלָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מִכָּאן (דב"ר א ט) שֶׁאַשְׁמַת הָעָם תְּלוּיָה בְּמְנַהִיגֵיהֶם. וּכְמוֹ שֶׁסְּמִיכַת יָד עַל הַקָּרְבָּן הַיְנוּ לִתֵּן שֶׁמֶן וְדִפֵּי שֶׁל הַסּוֹמֵךְ עַל הַנִּסְמָךְ, וְהוּא הַקָּרְבָּן, כָּךְ סְמִיכוּת יָד זוֹ לִתֵּן שֶׁמֶן וְדִפֵּי שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל עַל מְנַהִיגֵיהֶם, לֵאמֹר שֶׁאַשְׁמַת הָעָם תְּלוּיִ בָּהֶם. וְהִנֵּה בִּסְתָם קָרְבָּן שֶׁל חַטּוֹטֶא יֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי סְמִיכָה, כִּי חַטּוֹטֶא בְּמַעֲשֶׂה חֶטְאוֹ כָּפוּל, כִּי אֵין מַעֲשֶׂה בְּלֹא מַחֲשָׁבָה הַקּוֹדֶמֶת

לַמַּעֲשֶׂה. עַל כֵּן נֶאֱמַר אֲצֶל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ: ״וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו״, כִּי הוּא בָּא לְכַפֵּר עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה וְהַהַרְהוּר. אֲבָל הָעוֹלָה בָּאָה עַל חֵטְא הַהַרְהוּר לְבַד, עַל כֵּן נֶאֱמַר: ״וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה״, יָדוֹ אַחַת בְּמַשְׁמָע.

כְּמוֹ כֵן מַנְהִיגֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה יִשְׂאוּ עָוֹן הָעֵדָה, הֵן שֶׁיֶּחֱטְאוּ בְּמַעֲשֶׂה הֵן שֶׁיֶּחֱטְאוּ בְּהַרְהוּר, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדָם לִמְחוֹת וְאֵינָן מוֹחִין. הָאֱמֶנָם לֹא כָּל רוֹעֶה וּמַנְהִיג נִתְפָּס עַל עָוֹן זוּלָתוֹ כְּשֶׁהוּא חוֹטֵא בְּהַרְהוּר לְבַד, כִּי הַנִּסְתָּרוֹת לַה׳ אֱלֹהֵינוּ, וּמִי יוֹדֵעַ מַטְמוֹנוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י בְּפָרָשַׁת נִצָּבִים (כט כח). אַךְ אִם הָרוֹעֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ, שֶׁיּוֹדֵעַ לַהֲלוֹךְ נֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד כִּיהוֹשֵׁעַ, וְהוּא יוֹדֵעַ לְכַוֵּן כָּל הָרוּחוֹת שֶׁל אִישׁ וָאִישׁ, אָז דִּין הוּא שֶׁיִּתָּפֵס גַּם עַל חֵטְא הַהַרְהוּר, מֵאַחַר שֶׁעֵינָיו תֻּחֲזֶנָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָלָיו אֶת כָּל הָעוֹלֶה עַל רוּחוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ אִם טוֹב וְאִם רָע, וְהָיָה לוֹ לִמְחוֹת בּוֹ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר כָּאן: ״קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ״, שֶׁיּוֹכַל לַהֲלוֹךְ נֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד, ״וְנָקַט ״יָדְךָ״ עָלָיו״, וְנָקַט ״יָדְךָ״ לִרְבוּתָא, לְפִי שֶׁכָּאן אֵינוֹ מְדַבֵּר כִּי אִם בַּעֲוֹן הַדּוֹר הָעוֹלֶה עַל רוּחָם, שֶׁאוֹתוֹ שֶׁמֶץ יִהְיֶה תָּלוּי בּוֹ, וְקַל וָחוֹמֶר לְחֵטְא הַמַּעֲשֶׂה שֶׁיִּתָּלֶה בּוֹ, וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיִּסְמוֹךְ עָלָיו גַּם יָד הַשֵּׁנִי לִתֵּן עָלָיו שֶׁמֶץ חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, כִּי קַל וָחוֹמֶר הוּא, וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לְצַוּוֹת עַל יָד הַשְּׁנִיָּה, כִּי וַדַּאי מֹשֶׁה יַעֲשֶׂה הַדָּבָר מֵעַצְמוֹ וְיִלְמוֹד קַל וָחוֹמֶר מִן הַיָּד הַסּוֹמֶכֶת עָלָיו אֶת כָּל הָעוֹלֶה עַל רוּחָם, מִדִּקְאָמַר ״וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ״ מִיָּד אַחַר ״אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ״. וּלְפִיכָךְ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה עָשָׂה מֹשֶׁה כֵּן, וְלָמַד יָד הַשְּׁנִיָּה בְּקַל וָחוֹמֶר מִן הָאַחַת, וַיִּסְמוֹךְ אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו.

פֵּרוּשׁ אַחֵר, מִדִּקְאָמַר בְּסוֹף הָעִנְיָן: ״כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ בְּיַד מֹשֶׁה״, שֶׁמֹּשֶׁה לֹא הָיָה מְשַׁנֶּה דָּבָר, וְהָיָה סוֹמֵךְ עָלָיו יָד אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם. וּמַה שֶּׁכָּתוּב: ״וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו״ כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, שֶׁמֹּשֶׁה מָסַר לִיהוֹשֻׁעַ שְׁנֵי מִינֵי הַנְהָגוֹת: הָאַחַת הִיא הַהַנְהָגָה בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת; הַשְּׁנִיָּה הִיא הַהַנְהָגָה הַמְּדִינִית. וַעֲלֵיהֶם אָמַר: ״אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם״, וּמִכָּאן נִרְאֶה שֶׁשְּׁנֵי הַנְּהָגוֹת מָסַר לוֹ. עַל הַהַנְהָגָה שֶׁעַל פִּי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אָמַר: ״אֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם״, וְ״יוֹצִיאֵם״ בְּעַל כָּרְחָם מַשְׁמַע, כִּי מְצִינוּ לְשׁוֹן יְצִיאָה וּבִיאָה בִּדְבַר הֲלָכָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבֹא״ (דברים לא ב), פֵּרְשׁוֹ רַשׁ״י בִּדְבַר הֲלָכָה. וְאָמַר לוֹ הַהַנְהָגָה לְכוֹפָם בְּחֻזְקַת הַיָּד עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁהָיָה לְמֹשֶׁה הַיְכֹלֶת עֲלֵיהֶם בִּשְׁתֵּי יָדָיו כָּךְ סָמַךְ שְׁתֵּי יָדָיו עַל יְהוֹשֻׁעַ, לוֹמַר שֶׁבְּכָל כֹּחוֹ יְמַשּׁוֹל בָּם לְכוֹפָם עַל שְׁמִירַת הַתּוֹרָה, וְיוֹצִיאֵם וְיבִיאֵם בִּדְבַר הֲלָכָה בְּכָל תֹּקֶף וָעֹז, כִּי אֵין שַׁיָּךְ בָּזֶה לוֹמַר שֶׁשְּׁמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת, כִּי חֶלֶק גָּבוֹהַּ מִי יַתִּיר? וְזֶהוּ הַדָּבָר הַמָּסוּר לִשְׁתֵּי יָדָיו, לוֹמַר שֶׁבְּכָל כֹּחוֹ דְּרָרֵיכֶם בִּדְרָךְ ה׳.

אֲבָל עַל הַהַנְהָגָה הַמְּדִינִית לְתִקּוּן הַמַּצָּב אָמַר: ״אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם״, לוֹמַר שֶׁבְּנַחַת יְנַהֲלֵם וְלֹא יֵלֵךְ עִמָּהֶם בִּכְפִיָּה. וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא סָמַךְ עָלָיו כִּי אִם יָדוֹ אַחַת, לוֹמַר שֶׁבְּהַנְהָגָה זוֹ לְפִי שָׁעָה קְשֵׁה עֹרֶף הֵם וְדַרְכָּם לִבְעוֹט בְּמַנְהִיגֵיהֶם, עַל כֵּן תִּהְיֶה שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת, וְהוּא יֵצֵא וְיָבוֹא לִפְנֵיהֶם וְהֵם אַחֲרָיו יֵלְכוּ מֵעִצְמָם, וְלֹא כְּמִי שֶׁאוֹחֵז בְּיָדוֹ וּמוֹלִיכוֹ בְּחֻזְקַת הַיָּד. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלְּךָ אָמַר מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ: ״כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה״ (דברים לא ז) וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ: ״כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ (שם לא כג), בְּעַל כָּרְחָם מַשְׁמַע, וְלֹא קַשְׁיָא, כִּי מֹשֶׁה הָיָה מְדַבֵּר מֵעִנְיַן הַהַנְהָגָה הַמְּדִינִית, וְעָלֶיהָ אָמַר: ״כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה״, הַכֹּל לְפִי דַּעְתָּם וַעֲצָתָם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י בְּמִקוֹמוֹ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה מְזָרְזוֹ עַל הַנְהָגַת הַתּוֹרָה, וְעָלֶיהָ אָמַר: ״כִּי אַתָּה תָּבִיא״, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעָזְרַת ה׳ פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ (לא ז).

וּמִדְּקָאָמַר בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא (ו יג): ״וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, פֵּרֵשׁ רַשׁ״י, צִוָּה לְהַנְהִיגָם בְּנַחַת, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן לְשׁוֹן צִוּוּי מְדַבֵּר בַּהַנְהָגָה הַמְּדִינִית שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת בְּנַחַת, כִּי אֵין ״צַו״ אֶלָּא זֵרוּז, וְאָנוּ לְמֵדִין זֶה מִמַּה שֶּׁכָּתוּב: ״וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ״ וְגוֹ׳ (דברים ג כח), כִּי בְּיוֹתֵר צָרִיךְ הַמַּנְהִיג זֵרוּז בַּהַנְהָגָה הַמְּדִינִית אֲשֶׁר דַּרְכָּם לִבְעוֹט בְּמַנְהִיגֵיהֶם. לְפִיכָךְ כְּשֶׁאָמַר לוֹ: ״קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ״, שֶׁיּוֹכַל לַהֲלוֹךְ נֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד, דְּהַיְנוּ בְּעִנְיַן הַהַנְהָגָה הַמְּדִינִית, לְהַכְנִיעַ אֶת כָּל מִי שֶׁרוּחוֹ גְּבוֹהַּ עָלָיו, אָמַר: ״וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו״, הַיְנוּ יָד אַחַת, לוֹמַר לוֹ שֶׁיָּדוֹ אַחַת דּוֹחָה הַפּוֹשְׁעִים וְאַחַת מְקָרֶבֶת. וְעָלֶיהָ אָמַר: ״וְהַעֲמַדְתָּ אוֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר וְצִוִּיתָה אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם״, וְיַלְפִינַן ״וְצִוִּיתָ״ מִן ״וַיְצַוֵּם״, מַה ״וַיְצַוֵּם״ הַנֶּאֱמָר לְהַלָּן בִּנְחַת וּמְדַבֵּר בְּהַנְהָגָה הַמְּדִינִית, אַף ״וְצִוִּיתָ״ הַנֶּאֱמָר כָּאן בִּנְחַת, דְּהַיְנוּ בְּיָד אַחַת.

וְאַחַר כָּךְ אָמַר ״וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו״ בְּעִנְיַן הַנְּבוּאָה, לְהַנְהִיגָם עַל יָדָהּ עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, וְלֹא הִזְכִּיר בָּזֶה יָד אַחַת כִּי כָל הַנּוֹתֵן בְּעֵין יָפָה הוּא נוֹתֵן הַנְּבוּאָה, וְכֵן בְּעִנְיַן הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, וַדַּאי יִכְפֹּם עַל שְׁמִירָתָם בְּכָל תֹּקֶף וָעֹז, וְעָלֶיהָ אָמַר: ״וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי ה׳״, כָּל דָּבָר סָתוּם וְנֶעְלָם בַּתּוֹרָה, ״עַל פִּיו יֵצְאוּ וְיָבֹאוּ״ בִּדְבַר הֲלָכָה. ״וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְגוֹ׳ וַיְסְמֹךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו״, הַיְנוּ בְּעִנְיַן הַנְהָגַת הַתּוֹרָה כָּאָמוּר. ״וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ בְּיַד מֹשֶׁה״, כִּי ״וַיְצַוֵּהוּ״ מוֹרֶה עַל הַהַנְהָגָה הַמְּדִינִית כָּאָמוּר, עָשָׂה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ בְּיַד מֹשֶׁה, הַיְנוּ בְּיָד אַחַת כָּאָמוּר, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ אֶתְנַחְתָּא בְּמִלַּת ״וַיְצַוֵּהוּ״, מִכָּל מָקוֹם דִּבְרֵי תוֹרָה כְּפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סֶלַע נִדְרָשִׁים לְכָל חֻפְצֵיהֶם. וְנוּכַל לוֹמַר כְּפִשׁוּטוֹ שֶׁנְּתִינַת הַהוֹד לֹא נֶאֱמַר בּוֹ יָד אַחַת, כִּי אֵין כְּיִלּוּת לְפָנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֶלָּא רָצָה ה׳ שֶׁיַּעֲשֶׂהוּ כְּלִי מָלֵא וְגָדוּשׁ בִּרְכַת ה׳, וְכֵן עָשָׂה וּבֵרְךָ שֶׁנִּתְבָּאֵר.

פרק כח

ד **אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר.** מִדְּקָאָמַר "וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי" הָיָה לוֹ לוֹמַר "אֶת הַכֶּבֶשׂ הָרִאשׁוֹן", וְלָמָּה הִזְכִּיר עוֹלַת הַבֹּקֶר רַק פַּעַם אַחַת וְשָׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם הִזְכִּיר שְׁנֵי פְּעָמִים, וְכֵן תִּמְצָא גַּם בְּפָרָשַׁת וְאַתָּה תְּצַוֶּה (כט לט-מא).

וְנִרְאֶה לְיַשֵּׁב זֶה עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ רז"ל (תנחומא פנחס יג): "צֶדֶק יָלִין בָּהּ", אֵין אָדָם לָן בִּירוּשָׁלַיִם וַעֲבֵרָה בְּיָדוֹ, תָּמִיד שֶׁל שַׁחֲרִית מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל כָּל הַלַּיְלָה, וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל כָּל הַיּוֹם. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר (מיכה ב א): "הַחוֹשְׁבִים רָע עַל מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ", מִכָּאן שֶׁהַלַּיְלָה אֵינָהּ זְמַן הַפְּעֻלָּה וְאֵינָהּ כִּי אִם זְמַן לְהִרְהוּר וּמַחֲשֶׁבֶת פּוֹעֲלֵי עָוֶן, וְחֵטְא הַהִרְהוּר הוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי לוֹ, כִּי יָכוֹל לִהְיוֹת הַהִרְהוּר בְּלֹא מַעֲשֶׂה. עַל כֵּן נֶאֱמַר: "אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר", כִּי הוּא מְכַפֵּר עַל הַחוֹשְׁבִים רָע עַל מִשְׁכְּבוֹתָם. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיִּנָּחֵם עַל רָעָתוֹ וְלֹא יוֹצִיא מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֶל הַפֹּעַל, לָכֵךְ נֶאֱמַר בּוֹ לְשׁוֹן "אֶחָד", כִּי יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי לוֹ. וְעַל כֵּן לֹא הִזְכִּיר עוֹלַת הַבֹּקֶר כִּי אִם פַּעַם אֶחָד. אֲבָל חֵטְא שֶׁל הַיּוֹם כָּפוּל בְּלִי סָפֵק, אַף עַל פִּי שֶׁחִשֵּׁב עָלֶיהָ בַּלַּיְלָה לַעֲשׂוֹתָהּ מִכָּל מָקוֹם גַּם בַּיּוֹם בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה חָזַר וְחוֹשֵׁב עָלֶיהָ, כִּי בְּלִי סָפֵק לֹא עָשָׂה הַמַּעֲשֶׂה בְּלֹא מַחֲשָׁבָה וְכַוָּנָה, דְּאִם כֵּן אֵינוֹ לֹא מִזִּיד וְלֹא שׁוֹגֵג כִּי אִם אָנוּס. עַל כֵּן צָרִיךְ הַתָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם לְכַפֵּר עַל שְׁנֵי עֲבֵרוֹת, עַל הַהִרְהוּר וְעַל הַמַּעֲשֶׂה, עַל כֵּן הוּא נִזְכָּר שְׁנֵי פְּעָמִים בְּפָרָשָׁה.

וּמַה שֶּׁאָמְרוּ: אֵין אָדָם לָן בִּירוּשָׁלַיִם וּבְיָדוֹ עָוֹן, וְלָמָּה לֹא אָמְרוּ שֶׁאֵין אָדָם קָם מִמִּטָּתוֹ וּבְיָדוֹ עָוֹן, לְפִי שֶׁלְּשׁוֹן "וּבְיָדוֹ" מַשְׁמַע שֶׁמְּדַבֵּר בְּחֵטְא הַמַּעֲשֶׂה הַנַּעֲשֶׂה בְּיָדַיִם מַמָּשׁ, וְאִם כֵּן בַּלַּיְלָה לְעוֹלָם אֵין בְּיָדוֹ עָוֹן כִּי הַהִרְהוּר אֵינוֹ בְּיָדוֹ, וּרְבוֹתֵינוּ אָמְרוּ לְאַשְׁמוֹעִינַן, כִּי הַתָּמִיד מְכַפֵּר אֲפִלּוּ עַל עֲבֵרוֹת הַיּוֹם אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם הִרְהוּר וּמַעֲשֶׂה, וְכָל שֶׁכֵּן לְתָמִיד שֶׁל שַׁחֲרִית שֶׁיְּכַפֵּר עַל הַהִרְהוּר לְבַדּוֹ.

וְנֶאֱמַר: "שְׁנַיִם לַיּוֹם עוֹלָה תָּמִיד", "עוֹלוֹת תָּמִיד" מִבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר, וְנִרְאֶה שֶׁמֵּהֶכְרֵחַ קוּשְׁיָא זוֹ אָמְרוּ שֶׁכָּל אֶחָד מְכַפֵּר עַל עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שְׁהֲרֵי שְׁנֵיהֶם עוֹלָה אַחַת וְלָמָּה חִלְּקָם הַכָּתוּב לִשְׁנֵי זְמַנִּים? אֶלָּא לְפִי שֶׁשֶׁל שַׁחֲרִית מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל לַיְלָה וְשֶׁל עַרְבִית מְכַפֵּר עַל שֶׁל הַיּוֹם. אָמְנָם לְפִי דַּרְכֵּנוּ נִרְאֶה לְפָרֵשׁ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד", וּלְמַעְלָה פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (א ה) כָּתַבְנוּ שֶׁלָּכֵךְ נֶאֱמַר "יוֹם אֶחָד" לְהוֹצִיא מִלֵּב הַמִּינִים הָאוֹמְרִים מִי שֶׁבָּרָא בֹּקֶר לֹא בָּרָא עֶרֶב כִּי מִן הַתְּחָלָה אַחַת לֹא יָצְאוּ שְׁנֵי הֲפָכִים, עַל כֵּן אָמַר "יוֹם אֶחָד", שֶׁהָעֶרֶב וְהַבֹּקֶר הַכֹּל יוֹמוֹ שֶׁל אֶחָד בָּרוּךְ הוּא, כִּי אֵל אֶחָד בָּרָא לִשְׁנֵיהֶם. כָּךְ נֶאֱמַר בְּעוֹלוֹת אֵלּוּ "עוֹלָה תָּמִיד" כִּי שְׁנֵיהֶם עוֹלָה אַחַת לְאֵל אֶחָד.

וּמַה שֶּׁתָּמִיד שֶׁל שַׁחֲרִית נִשְׁחָט בַּמַּעֲרָב, לְהוֹרוֹת שֶׁהוּא מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל לַיְלָה, וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם נִשְׁחָט בַּמִּזְרָח לְהוֹרוֹת שֶׁהוּא מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל כָּל הַיּוֹם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַפַּךְ מְקוֹם שְׁחִיטָתָן לַהֲרֹס מַחֲשֶׁבֶת עוֹבְדֵי שֶׁמֶשׁ וְיַרֵחַ, וְהַכֹּל לְאֵל אֶחָד בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ.

פרק ל

ב **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת.** מַה דִּבֶּר אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, דִּבֵּר אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת שֶׁיֹּאמְרוּ אֵיזֶה דָּבָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא פֵּרֵשׁ עַדַיִן מָה יֹאמְרוּ רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁהִגִּיד לָהֶם פָּרָשַׁת נְדָרִים, שֶׁחִיֵּב רֹאשׁ הַמַּטֶּה לֵאמֹר אֶל הַנּוֹדֵר "מֻתָּר לְךָ". וְזוֹ הִיא הָאֲמִירָה שֶׁצִּוָּה לְרָאשֵׁי הַמַּטּוֹת שֶׁיֹּאמְרוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעָלֶיהָ אָמַר: "לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ", הוּא עַצְמוֹ לֹא יַחֵל אֲבָל אֲחֵרִים מְחִלִּין אֶת דְּבָרוֹ. וְעַל זֶה אָמַר: "כְּכָל הַיּוֹצֵא מִפִּיו" שֶׁל הֶחָכָם הַמַּתִּיר לוֹ, כֵּן "יַעֲשֶׂה", אִם לְקַיֵּם, אוֹ לְהַתִּיר.

ג **אִישׁ כִּי יִדֹּר נֶדֶר לַה'.** שְׁנֵי מִינֵי נְדָרִים הֵם, כִּי הַנּוֹדֵר בְּכַעְסוֹ לֶאֱסוֹר עַל עַצְמוֹ אֵיזוֹ דָּבָר, נֵדֶר זֶה אֵינוֹ לַה', וְדַוְקָא "אִישׁ כִּי יִדֹּר", כְּשֶׁהוּא אִישׁ מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ, קָרְנָן בֵּיהּ "הָאָדָם בִּשְׁבוּעָה" (שבועות כו.), וְהוּא הַנּוֹדֵר לַה'. אֲבָל הַנּוֹדֵר בְּכַעְסוֹ, מֵאַחַר שֶׁכַּעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ (קהלת ז ט) אִם כֵּן אֵינוֹ אִישׁ וְנִמְשָׁל כַּבְּהֵמָה. וְרז"ל (נדרים כב.) סִפְּרוּ בִּגְנוּת הַנּוֹדֵר וְאָמְרוּ שֶׁהַנּוֹדֵר כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה וְהִמְקִימוֹ כְּאִלּוּ הִקְרִיב עָלֶיהָ. וְכִדְמוּת רְאָיָה לְדִבְרֵיהֶם, כִּי רַשׁ"י פֵּרֵשׁ: נֶאֱמַר כָּאן "זֶה הַדָּבָר", וְנֶאֱמַר בִּשְׁחוּטֵי חוּץ "זֶה הַדָּבָר" כוי. וְאוֹמֵר אֲנִי דּוֹן מִנַּהּ וּמִנַּהּ, מַה לְּהַלָּן בָּמָה אַף כָּאן בָּמָה, כִּי שְׁחוּטֵי חוּץ הַיְינוּ הַמַּקְרִיב בְּבָמָה, אַף "זֶה הַדָּבָר" הַנֶּאֱמָר כָּאן בְּנוֹדֵר מְדַבֵּר בְּמַקְרִיב בְּבָמָה, כִּי הַנּוֹדֵר דּוֹמֶה כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה. וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר הוּא שֶׁיָּרְדָה הַתּוֹרָה לְסוֹף דַּעַת הַנּוֹדֵר, כִּי הוּא אוֹסֵר עַל עַצְמוֹ מַה שֶּׁכָּל הָעוֹלָם נוֹהֲגִין בּוֹ הֶתֵּר, מִסְתָּמָא רוּם לְבָבוֹ הִשִּׂיאוֹ שֶׁמִּכָּל הָעֵדָה יִבְדֹּל וְהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל.

וּבְדֶרֶךְ זֶה מָצִינוּ בִּלְשׁוֹן רז"ל (חגיגה כב.): שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד הוֹלֵךְ וּבוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ, כִּי כָּל זֶה דֶּרֶךְ גֵּאֶה וְגָאוֹן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רז"ל (סוטה ד:): כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב כב): "חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא", אַל תִּקְרֵי "בַּמֶּה" אֶלָּא "בָּמָה", מַה עִנְיַן הַגַּס רוּחַ אֶל הַבּוֹנֶה בָּמָה? אֶלָּא וַדַּאי שֶׁמִּצַּד גַּסּוּת רוּחוֹ הוּא בוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ כָּאָמוּר. וְכֵן בָּמָה לְשׁוֹן גָּבוֹהַּ, וְאוֹתוֹ דֶּרֶךְ גֵּאֶה וְגָאוֹן הַמָּצוּי בְּבוֹנֶה בָּמָה מָצוּי גַּם בְּנוֹדֵר, כִּי מִסְתָּמָא כַּוָּנָתוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֻחְזָק בְּחָסִיד וּפָרוּשׁ. אַךְ יֵשׁ מָקוֹם לוֹמַר נוֹדֵר בְּכַעְסוֹ יוֹכִיחַ, כִּי מִסְתָּמָא בְּכַעְסוֹ לֹא נִתְכַּוֵּן לְשֵׁם יוּהֲרָא, וְצָרִיךְ אַתָּה לְחַלֵּק בֵּין נוֹדֵר מִתּוֹךְ יִשּׁוּב הַדַּעַת וּבֵין הַנּוֹדֵר בְּכַעְסוֹ, וּבַמֶּה תֵּדַע אִיפֹּה אִם זֶה הַנּוֹדֵר דּוֹמֶה לְבוֹנֶה בָּמָה אוֹ לֹא, כִּי אִם נָדַר בְּכַעְסוֹ וַדַּאי אֵינוֹ

דּוֹמֶה לְבוֹנֶה בָּמָה. עַל זֶה אָמְרוּ: וְהַמַּקְיִמוֹ כְּאִלּוּ הִקְרִיב עָלֶיהָ, נָתַן סִימָן מֻבְהָק עַל זֶה, כִּי כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹשֶׂה מִתּוֹךְ כַּעַס, מִסְתָּמָא כְּשֶׁךְ חֲמָתוֹ הוּא בָּא לִידֵי חֲרָטָה וְאֵינוֹ מְקַיְּמוֹ, אֶלָּא הוֹלֵךְ אֶל הֶחָכָם שֶׁיַּתִּיר לוֹ. עַל כֵּן אָמַר: אִם הוּא נוֹדֵר וְאֵינוֹ מְקַיְּמוֹ אֶלָּא נִשְׁאַל עַל נִדְרוֹ, וַדַּאי בְּכַעְסוֹ נָדַר וּמִתְחָרֵט, וְאָז אֵינוֹ דּוֹמֶה כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה. וּכְאָמְרוּ רז״ל (חגיגה י.): ״אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי״ וְגוֹ׳, בְּאַפִּי נִשְׁבַּעְתִּי וְחָזַרְתִּי כְּשֶׁךְ הָאַף וְהַחֲמָה.

אֲבָל הַמְקַיְּמוֹ וְאֵינוֹ בָּא לִידֵי חֲרָטָה וְאֵינוֹ נִשְׁאָל עָלָיו, סוֹפוֹ מוֹכִיחַ שֶׁמִּתּוֹךְ יִשּׁוּב הַדַּעַת נָדַר, וְחָשְׁדָה אוֹתוֹ הַתּוֹרָה שֶׁרוּם לְבָבוֹ וֶהֱבִיאוֹ לִידֵי מִדָּה זוֹ שֶׁלָּקַח אֶת עַצְמוֹ לְצַד אַחֵר, עַל כֵּן הוּא דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הִקְרִיב עָלֶיהָ, כִּי הַקִּיּוּם הוּא גְּמַר דַּעְתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַהַקְרָבָה תַּכְלִית בִּנְיַן הַבָּמָה. וְזֶהוּ שֶׁמַּסִּיק שָׁם (נדרים כב): אָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל הַנּוֹדֵר נִקְרָא רָשָׁע. מַאי קְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג כג): ״וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא״. וַיַּלְפִינַן חֲדָלָה חֲדָלָה, כְּתִיב: ״וְכִי תֶחְדַּל״, וּכְתִיב הָתָם (איוב ג טז): ״שָׁם רְשָׁעִים חָדְלוּ רֹגֶז״. וְנִרְאֶה לוֹמַר דּוֹן מִנַּהּ וּמִנָּהּ, מַה לְּהַלָּן בַּחֲדָלַת הָרֹגֶז מִשְׁתָּעֵי, אַף כָּאן בַּחֲדָלַת הָרֹגֶז. כִּי אֵינוֹ נִקְרָא רָשָׁע כִּי אִם בְּאֹפֶן זֶה, שֶׁכְּבָר חָדַל רָגְזוֹ וְאַף עַל פִּי כֵן הוּא עוֹמֵד בְּנִדְרוֹ וְאֵינוֹ נִשְׁאָל עָלָיו, אֲבָלַאי מִלְּתָא לְמַפְרֵעַ שֶׁלֹּא מִתּוֹךְ כַּעַס נָדַר, כִּי כְּבָר נִשְׁתַּהָה כְּשָׁעוּר זְמַן חֲדָלַת הָרֹגֶז. וְעַל זֶה אָמַר: ״שָׁם רְשָׁעִים״, רְצוֹנוֹ לוֹמַר הוּא נִקְרָא רָשָׁע כְּשֶׁחָדַל הָרֹגֶז וְאֵינוֹ נִשְׁאָל עָלָיו, וְאִם כֵּן וַדַּאי מִתּוֹךְ יִשּׁוּב הַדַּעַת נָדַר כְּדֵי לִבְנוֹת בָּמָה לְעַצְמוֹ, עַל כֵּן הַמְקַיְּמוֹ נִקְרָא רָשָׁע כִּי דֶּרֶךְ גֵּאֶה וְגָאוֹן לוֹ. וַאֲנִי מוֹסִיף עוֹד גְּזֵרָה שָׁוָה, לֵילַךְ חֲדָלָה זוֹ מִן ״חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב״, מַה לְּהַלָּן בָּמָה אַף כָּאן בָּמָה. וְזֶה שֶׁאָמַר כָּאן: ״אִישׁ כִּי יִדֹּר נֶדֶר לַה׳״, כְּשֶׁהוּא אִישׁ בִּנְדְרוֹ וְשָׁפוּי בְּדַעְתּוֹ וּמִתּוֹךְ יִשּׁוּב הַדַּעַת נָדַר, עָלָיו אָמַר דֶּרֶךְ הוֹדָעָה: ״כְּכָל הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה״, כִּי אֵין סוֹפוֹ לָבֹא לִידֵי חֲרָטָה. אֲבָל הַנּוֹדֵר מִתּוֹךְ כַּעַס, הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה, כִּי סוֹפוֹ לִהְיוֹת נִשְׁאָל עָלָיו כְּשֶׁךְ חֲמָתוֹ. וְאוֹמֵר ״נֶדֶר לַה׳״ לְמַעֵט שֶׁלֹּא יִדֹּר לְשׁוּם יוּחֲרָא לִבְנוֹת בָּמָה לְעַצְמוֹ, אֶלָּא לְשֵׁם ה׳ יִדֹּר.

לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ. אֲבָל אֲחֵרִים מְחִלִּין דְּבָרוֹ. טַעַם לְהֶתֵּר נְדָרִים בְּיָחִיד מֻמְחֶה אוֹ בִּשְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ בֵּית דִּין, אָנוּ לְמִדִּין מִן הֲפָרַת הָאָב וְהַבַּעַל, כִּי כְּשֵׁם שֶׁהָאָב וְהַבַּעַל לְכָךְ יֵשׁ בְּיָדָם לְהָפֵר מִטַּעַם שֶׁכָּל אִשָּׁה בִּרְשׁוּת בַּעְלָהּ אוֹ בִּרְשׁוּת אָבִיהָ, וְאֵין כֹּחַ בְּיָדָהּ לַעֲשׂוֹת גְּדוֹלָה אוֹ קְטַנָּה בְּלִתִּי הַסְכָּמָתָם, וְדוֹמֶה כְּאִלּוּ הִתְנוּ בִּשְׁעַת הַנֵּדֶר עַל מְנָת שֶׁיְּסַכִּימוּ הַבַּעַל אוֹ הָאָב, וּכְשֶׁאֵינָן מַסְכִּימִים אָז לְמַפְרֵעַ בָּטֵל הַנֵּדֶר מֵעִקָּרוֹ, כִּי מִסְתָּמָא עַל דַּעְתָּם נָדְרָה אוֹ כְּאִלּוּ נָדְרָה עַל דַּעְתָּם, כָּךְ כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרְאֵל הוּא בִּרְשׁוּת בֵּית דִּין וּמְחֻיָּב לַעֲשׂוֹת כְּכָל אֲשֶׁר יוֹרוּ לוֹ הַבֵּית דִּין, וְכָל נוֹדֵר דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הִתְנָה בִּשְׁעַת הַנֵּדֶר עַל מְנָת שֶׁיְּסַכִּימוּ הַבֵּית דִּין עִמּוֹ, וּכְשֶׁאֵינָן מַסְכִּימִין נֶעֱקָר הַנֵּדֶר מֵעִקָּרוֹ. וְכָל יָחִיד מֻמְחֶה נִקְרָא בֵּית דִּין, וְכָל שְׁלֹשָׁה הֶדְיוֹטוֹת, עַל כֵּן בְּיָדָם לְהַתִּיר נִדְרוֹ לְמָנְעוֹ מִן הַחֵטְא, כִּי כָּל נוֹדֵר נִקְרָא חוֹטֵא, מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג כג): ״וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא יִהְיֶה בְךָ חֵטְא״. וּמַה שֶׁהַבַּעַל וְהָאָב בִּלְשׁוֹן הֲפָרָה וְחָכָם בִּלְשׁוֹן הַתָּרָה, לְפִי שֶׁהָאִשָּׁה יוֹתֵר רְשׁוּת בַּעְלָהּ וְאָבִיהָ עָלֶיהָ מִמַּה שֶּׁכָּל יִשְׂרָאֵל בִּרְשׁוּת בֵּית דִּין, עַל כֵּן הֵמָּה בִּלְשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל בִּטּוּל הַנֵּדֶר מֵעִקָּרוֹ כְּאִלּוּ לֹא הָיָה שָׁם נֵדֶר כְּלָל. אֲבָל לְשׁוֹן הַתָּרָה מוֹרָה עַל דָּבָר שֶׁהָיָה נֶאֱסָר בּוֹ מִתְּחִלָּה זְמַן מָה, וְאוֹתוֹ אִסּוּר הֵתֵּר, כִּי אֵינוֹ מוּפָר מִכָּל וָכֹל, שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר תָּלוּי בַּחֲרָטָה (עיין רמב״ם הל׳ נדרים פי״ג טו, וברדב״ז שם).

פרק לא

ב **נָקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים.** וּמֹשֶׁה שִׁנָּה וְאָמַר: ״לָתֵת נִקְמַת ה׳ בְּמִדְיָן״. וְעוֹד קָשֶׁה שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י: אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה שֶׁמִּיתָתוֹ תְּלוּיָה בַּדָּבָר, עָשָׂה בְּשִׂמְחָה וְלֹא אַחַר. מְנָא לֵיהּ לְרַשִׁ״י לוֹמַר כֵּן, שֶׁמָּא הָיָה נֶעֱצָב עַל מִיתָתוֹ, וְכִי בַּעֲבוּר זֶה לֹא הָיָה לוֹ לְהָקִים דְּבַר ה׳, וּמִי כָּמוֹהוּ מְקֻיָּם דְּבַר ה׳ בְּלֹא אִחוּר? וּמַה שֶּׁאָמַר: ״וַיִּמָּסְרוּ״, לְהוֹדִיעַ שִׁבְחָן שֶׁל רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל כוּ׳ עַד שֶׁנִּמְסְרוּ בְּעַל כָּרְחָם – לֹא פֵּרֵשׁ בְּמִקְרָא מַהוּ הַהֶכְרֵחַ אֲשֶׁר הֶבִיאָם לָזֶה.

וּבְאוּר הַדָּבָר שֶׁהַמִּדְיָנִים שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשׂוּ, אַחַת לַשָּׁמַיִם, כִּי הֶחֱטִיאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּבְזִנּוּת, וְאַחַת לְיִשְׂרָאֵל, כִּי הִפִּילוּ בַּעֲצָתָם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל. וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה ״נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, כִּי מַה שֶּׁעָשׂוּ לִי שְׁרִי וּמְחוּל, כִּי אִם רַבּוּ פִּשְׁעֵי הָאָדָם מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ יִתְבָּרַךְ, וְעִקַּר הַנְּקָמָה עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל כִּי רַבָּה רָעָתָם. וְכַאֲשֶׁר שָׁמַע מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לוֹ ה׳ ״אַחַר תֵּאָסֵף אֶל עַמֶּךָ״, וּכְבָר יָדַע מֹשֶׁה רֹב חִבַּת יִשְׂרָאֵל אֶל מַנְהִיגֵיהֶם, אָמַר בְּלִבּוֹ: אִם אוֹמַר אֶל יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים כַּהֲוָיָתָם כַּאֲשֶׁר נֶאֶמְרוּ לִי מִפִּי הַגְּבוּרָה, מֵאַחַר שֶׁיֵּדְעוּ יִשְׂרָאֵל שְׁמִיתָתִי תְּלוּיָה בִּנְקָמָה זוֹ, אִם כֵּן יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל כְּשֵׁם שֶׁמָּחַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל חֶלְקוֹ כָּךְ אֲנַחְנוּ נִמְחֹל לָהֶם עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ לָנוּ וְלֹא נְבַקֵּשׁ נְקָמָה כָּל כָּךְ מְהֵרָה, כִּי בְּיָדֵינוּ לְאַחֵר זְמַן הַנְּקָמָה עַד שֶׁתִּתְפַּץ מֵאִתָּנוּ. וּמֹשֶׁה לְפִי שֶׁהָיָה שָׂמֵחַ לַעֲשׂוֹת דְּבַר ה׳ בְּלֹא אִחוּר, שִׁנָּה וְאָמַר: ״לָתֵת נִקְמַת ה׳ בְּמִדְיָן״, וַיַּחְשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל, מֵאַחַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ הַנְּקָמָה בַּעֲבוּר כְּבוֹדוֹ, אִם כֵּן חֶלֶק גְּבוֹהַּ מִי יַתִּיר לְאַחֵרוֹ, וּבָזֶה יִהְיוּ מַכְרָחִים לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַלְתָּר. וְעַל הֶכְרֵחַ זֶה נֶאֱמַר: ״וַיִּמָּסְרוּ״, כִּי מֵאַחַר שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה ״לָתֵת נִקְמַת ה׳ בְּמִדְיָן״ עַל כֵּן הָיוּ מַכְרָחִים לַעֲשׂוֹת בְּלֹא אִחוּר, וּמִכָּאן רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁעָשָׂה בְּשִׂמְחָה וְלֹא אַחַר, שֶׁהָרֵי הָיָה בְּיָדוֹ לְהַמְשִׁיךְ זְמַן הַנְּקָמָה אִלּוּ הָיָה אוֹמֵר לָהֶם דִּבְרֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כַּהֲוָיָתָן.

וּמַה שֶּׁכָּתַב תְּחִלָּה ״מִדְיָנִים״ לְשׁוֹן רַבִּים, וְאַחַר כֵּן נֶאֱמַר ״לָתֵת נִקְמַת ה׳ בְּמִדְיָן״, לְפִי שֶׁבְּעֵרֶךְ יִשְׂרָאֵל הֵם רַבִּים, כְּאִלּוּ רַבִּים עָשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁעָשׂוּ, אֲבָל בְּעֵרֶךְ מַה שֶּׁעָשׂוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינָם נֶחְשָׁבִים כִּי אִם לְאִישׁ אֶחָד, כִּי כֻּלָּם כְּאֶפֶס וְתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לְנֶגְדּוֹ יִתְבָּרַךְ.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים ״בְּמִדְיָן״, בַּשֵּׁר שֶׁל מִדְיָן לְמַעְלָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד י): ״וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ״, שֶׁדָּרְשׁוּ (דב״ר א כב) עַל שָׂרוֹ שֶׁל מִצְרַיִם. וּלְכָךְ נֶאֱמַר: ״לָתֵת נִקְמַת ה׳״, כִּי לַה׳ הַמִּלְחָמָה שֶׁלְּמַעְלָה וְלֹא לְאָדָם.

ו **אַתֶּם וְאַתְּ פִּינְחָס.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י שֶׁהָלַךְ לִנְקֹם נִקְמַת יוֹסֵף אֲבִי אִמּוֹ כוּ׳ (סוטה מג), פֵּרוּשׁ שֶׁבּוֹ הָיָה מֹשֶׁה בָּטוּחַ שֶׁלֹּא יִהְיֶה חָס עֲלֵיהֶם וְלֹא יַשְׁאִיר לָהֶם שֹׁרֶשׁ וָעָנָף, כִּי בְּלָאוֹ הָכִי הָיָה פִּינְחָס שׁוֹנֵא לָהֶם מִצַּד הַמְּכִירָה שֶׁמָּכְרוּ אֶת יוֹסֵף מִצְרַיְמָה (בראשית לז לו), מָקוֹם מְיֻחָד לִזְנוּת, וְעַתָּה אָחֲזוּ הַמִּדְיָנִים מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם לְהַכְשִׁיל אֶת יִשְׂרָאֵל בִּזְנוּת. וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ לְפִי שֶׁהִתְחִיל בְּמִצְוָה הוּא יִגְמֹר, הֵינוּ שֶׁסִּימֵן מָסַר לוֹ, כַּאֲשֶׁר הַחִלּוֹתָ לְהַפִּיל אוֹתָם, כִּי הִפִּיל אֶת כָּזְבִי בַּת מֶלֶךְ, כָּךְ נָפַל יִפְלוּ כֻּלָּם לְפָנֶיךָ. וּבְלִי סָפֵק שֶׁהָיָה לוֹ לֵב אַמִּיץ כְּנֶגְדָּם יוֹתֵר מִן אֶלְעָזָר אֲחִי שֶׁכְּבָר נָפְלוּ לְפָנָיו וְנִמְסְרוּ בְּיָדוֹ, וּבִשְׁבִיל שֶׁהִתְחִיל הַמִּצְוָה הָיָה לוֹ לְהָבִיא הָעִנְיָן לִידֵי גְּמַר הַמִּצְוָה, כִּי אִם מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה קַל וָחֹמֶר שֶׁחֶלֶק מִמִּנְיָה יִגְרֹר כֻּלָּהּ. וּמֹשֶׁה לֹא רָצָה לֵילֵךְ לְפִי שֶׁנִּתְגַּדֵּל בְּמִדְיָן וְהָיָה יָרֵא שֶׁאִם אֲנַשֵּׁי הַמִּלְחָמָה יִתְרַשְּׁלוּ בְּאֵיזֶה דָּבָר יִתְלוּ הַחֶסְרוֹן בְּמֹשֶׁה, וְיֹאמְרוּ שֶׁהָיָה חָס עַל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נִתְגַּדֵּל שָׁמָּה.

וּמַה שֶּׁאָמַר ״אֶלֶף לַמַּטֶּה״, אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים כִּי שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף הוּא חֵלֶק חֲמִשִּׁים מִן שִׁשִּׁים רִבּוֹא, לְכָךְ הֵבִיאוּ הַשָּׁלֵל אֶחָד אָחֵז מִן הַחֲמִשִּׁים כְּשִׁעוּר סְתָם תְּרוּמָה בֵּינוֹנִית. וּמִדְּקָאָמַר שְׁנֵי פְּעָמִים ״אֶלֶף לַמַּטֶּה״ מַשְׁמַע בַּתַּנְחוּמָא (מטות ג) שֶׁלָּקַח שְׁנֵי אֲלָפִים מִכָּל שֵׁבֶט. וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר אַלְפַּיִם לַמַּטֶּה, לְפִי שֶׁרַק אֶלֶף לַמַּטֶּה הָלְכוּ לַמִּלְחָמָה וְאֶלֶף יָשְׁבוּ עַל הַכֵּלִים, וּבֵין הַכֹּל עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף לִנְקֹם מֵהֶם מַה שֶּׁהִפִּילוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל.

וּמַה שֶּׁכָּתַב ״אֶלֶף לַמַּטֶּה״ וְלֹא נֶאֱמַר ״אֶלֶף מִמַּטֶּה״, לְפִי שֶׁגַּם זְכוּת הַמַּטֶּה הָלַךְ עִמָּהֶם לַמִּלְחָמָה, וְהָאֶלֶף הָיָה צָרוּף לַמַּטֶּה עַצְמוֹ כִּי זְכוּתָם מְסַיַּעְתָּם, וּלְכָךְ נָתְנוּ מִן הַשָּׁלָל גַּם לְכָל הָעֵדָה.

טו **הַחִיִּיתֶם כָּל נְקֵבָה וְגוֹ׳.** נִרְאֶה שֶׁטָּעוּת זֶה בָּא לָהֶם לְפִי שֶׁכְּבָר יָדְעוּ צִוּוּי ״לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי״ וְגוֹ׳ – עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית, (יבמות ס ט) לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַנָּשִׁים לְקַדֵּם בְּלֶחֶם וּבְמַיִם. וְיָדוּעַ שֶׁעִקַּר טַעַם רְחוּקָם הוּא בַּעֲבוּר שֶׁהֶחֱטִיאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בִּזְנוּת, וְתָלָה הַדָּבָר בְּמַה שֶּׁלֹּא קִדְּמוּם בְּלֶחֶם וּמַיִם כִּי הָא בְּהָא תַּלְיָא, שֶׁלְּכָךְ לֹא קִדְּמוּם בְּלֶחֶם וּבְמַיִם כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים מִן טֹרַח הַדֶּרֶךְ, וְיִהְיוּ מַכְרָחִין לֶאֱכֹל מִזִּבְחֵי אֱלֹהֵיהֶם וְלִשְׁתּוֹת מִן צַרְצוּר יַיִן כְּדֵי לְהַרְגִּילָם לְעֶרְוָה, כִּדְמַסְיֵק בְּסַנְהֶדְרִין (קו.). וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּעִנְיַן הַזְּנוּת הָיוּ הַנָּשִׁים עִקָּר, מִכָּל מָקוֹם לֹא נִתְרַחֲקוּ הַנָּשִׁים, לְפִי שֶׁכָּל עִקַּר פְּעֻלָּה זוֹ עָשׂוּ הָאֲנָשִׁים שֶׁהֵם הִפְקִירוּ אֶת בְּנוֹתֵיהֶם וְהִכְרִיחוּם עַל הַזְּנוּת, כִּי מַה שֶּׁעָשׂוּ עָשׂוּ בְּצִוּוּי בַּעֲלֵיהֶם אוֹ אֲבִיהֶם. וּמִכָּאן יָצָא לָהֶם טָעוּת זֶה לוֹמַר, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁלֹּא נִתְרַחֲקוּ הַנָּשִׁים שֶׁל עַמּוֹן וּמוֹאָב מִלָּבֹא בִּקְהַל ה׳ אַף עַל פִּי שֶׁהֵם הָיוּ פּוֹעֲלֵי הַזְּנוּת, כָּךְ בְּמִלְחֲמוֹת מִדְיָן לֹא נִצְטַוּוּ לַהֲרֹג הַנָּשִׁים כִּי הָיוּ מַכְרָחִים בְּכָל מַה שֶּׁעָשׂוּ. וְאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: ״הֵן הֵנָּה הָיוּ״ וְגוֹ׳, בִּשְׁלָמָא מִצְוַת עַמּוֹן וּמוֹאָב לְדוֹרוֹת דִּין הוּא שֶׁלֹּא לִקְנֹס הַנָּשִׁים מִן הַטַּעַם שֶׁנִּתְבָּאֵר, אֲבָל בְּמִדְיָן שֶׁנִּצְטַוִּיתֶם לְהָרְגָם, קַל וָחֹמֶר שֶׁהַנָּשִׁים בִּכְלָל, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ טו): ״וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ״, וְטַעֲמוֹ לְפִי שֶׁבָּאָה לְאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ, כָּךְ הַנָּשִׁים, כִּי הֵן הֵנָּה בְּעֵצָתָם הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱבֹל נֶגֶף וּמְכִשׁוֹל, וְהָיָה לָכֶם לִלְמֹד מִן דִּין הַבְּהֵמָה אַל דִּין הַנָּשִׁים הַלָּלוּ.

וּלְמַעְלָה פָּרְשַׁת פִּינְחָס (כה יז) פֵּרַשְׁנוּ שֶׁלְּכָךְ לֹא צִוָּה לְהַשְׁמִיד אֶת מוֹאָב, לְפִי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִתְחִילוּ בַּקַּלְקָלָה וְהָלְכוּ אֶל בְּנוֹת מוֹאָב לְפִתּוּתָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כה א): ״וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב״, אֲבָל בְּנוֹת מִדְיָן צְרָרִים הֵם לָכֶם, כִּי הֵמָּה בָּאוּ לָכֶם, כַּאֲשֶׁר הוֹסַחְנוּ כָּל זֶה בִּרְאָיוֹת. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁעַל זֶה אָמַר מֹשֶׁה לְבַטֵּל טָעוּתָם: ״הֵן הִנֵּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל״, כִּי הֵמָּה הָלְכוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְפַתּוֹתָם, וְאֵינָן דּוֹמִים לִבְנוֹת מוֹאָב, כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְרַחֲקוּ הַנָּשִׁים מִלָּבֹא בְּקֶהַל ה׳ לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ הֵמָּה הַמַּתְחִילִין. אֲבָל בְּנוֹת מִדְיָן הֵן הִנֵּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַמַּתְחִילִין בַּקַּלְקָלָה כָּאָמוּר.

יז וַעֲתָּה הָרְגוּ כָל זָכָר בַּטָּף. מַה עִנְיָן הַטָּף לְכָאן, שֶׁהֲרֵי לֹא יָצָא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה כִּי אִם עַל הַנָּשִׁים. וְעוֹד, ״הִרְגוּ״ ו״הָרֹגוּ״ לָמָּה לִי? וְנִרְאֶה שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר לָהֶם: ״הַחֲיִיתֶם כָּל נְקֵבָה״, בֵּין רְאוּיָה לְבָעַל בֵּין אֵינָהּ רְאוּיָה, וְלָמָּה לֹא יְדַעְתֶּם מִסְבָּרָא שֶׁיַּחְשְׁדוּ אֶתְכֶם שֶׁחַסְתֶּם עַל הַנָּשִׁים אוֹ בַּעֲבוּר שֶׁקִּבְּרוּ זְנִיתֶם עִמָּהֶם אוֹ לְפִי שֶׁדַּעְתְּכֶם עוֹד לִזְנוֹת עִמָּהֶם. וַעֲתָּה אַף אִם אוֹמַר לָכֶם שֶׁתַּהַרְגוּ הַנְּקֵבוֹת, מִכָּל מָקוֹם לֹא תֵּצְאוּ מִיְּדֵי חֶשְׁד זֶה, כִּי יֹאמְרוּ, אִלְמָלֵא שֶׁצִּוִּיתִי לָכֶם שֵׁנִית לֹא הֲרַגְתֶּם אוֹתָם. עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם שֶׁתַּהַרְגוּ כָּל זָכָר בַּטָּף תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הַנְּקֵבוֹת, וְאָז יֹאמְרוּ שֶׁבָּאתֶם לְהַמְלֵךְ בְּשִׁנְיֵיהֶם כְּדָת מַה לַּעֲשׂוֹת בַּטַּף וְנָשִׁים, לְפִי שֶׁבַּטַּף אֵין מָקוֹם לַחֶשְׁד אֶתְכֶם, וּבְוַדַּאי יֹאמְרוּ שֶׁלְּכָךְ לֹא הֲרַגְתֶּם הַטַּף לְפִי שֶׁהֱיִיתֶם מְסֻפָּקִים בָּהֶם וּבָאתֶם לְהַמְלֵךְ בְּמֹשֶׁה, כָּךְ יֹאמְרוּ גַּם עַל הַנָּשִׁים, וּבָזֶה תֵּצְאוּ מִיְּדֵי חֶשְׁד זֶה. וּלְכָךְ אָמַר ״הָרְגוּ״ ו״הָרֹגוּ״, כִּי לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה, כִּי לַטַּף וְנָשִׁים לְכָל אֶחָד טַעַם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כִּי הַנָּשִׁים נֶהֱרָגִים בְּדִין, כִּי ״הֵן הִנָּה הָיוּ״ וְגוֹ׳, וְהַטַּף כְּדֵי לְהוֹצִיא אֶתְכֶם מִן הַחֶשְׁד. וּלְכָךְ אָמְרוּ בַּסּוֹף: ״וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ״ לַעֲבֵרָה, כִּי אָמְרוּ נְקִיִּים אֲנַחְנוּ מִן חֶשְׁד זֶה.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאָמַר ״וַעֲתָּה״ מִיָּד וְתֵכֶף ״הָרְגוּ כָל זָכָר בַּטָּף״. כִּי לֵית דִּין צְרִיךְ בְּשֵׁשׁ (ברכות מ) וְעִכּוּב, אֲבָל ״כָּל אִשָּׁה יוֹדַעַת אִישׁ הָרֹגוּ״, אֲבָל לֹא תֵּכֶף, כִּי אִם אַחַר שֶׁיְּיַדְּעוּ לָכֶם עַל יְדֵי הַצִּיץ אֵיזוֹ רְאוּיָה לְבָעַל. וּמִכָּאן רְאָיָה לְמַה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּפָרָשַׁת תְּצַוֶּה (כח לו) שֶׁהַצִּיץ הָיָה מְכַפֵּר עַל הַזְּנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ג ג): ״וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ״, וְהָיָה כָּתוּב עָלָיו ״קֹדֶשׁ לַה׳״, כִּי בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ גֶּדֶר עֶרְוָה שָׁם תִּמְצָא קְדֻשָּׁה. וּמִטַּעַם זֶה הֶעֱבִירוּם לִפְנֵי הַצִּיץ, מָקוֹם הַקְּדֻשָּׁה, שֶׁגָּרְמָה שֶׁהוֹרִיקָה פְּנֵי כָּל הָרְאוּיָה לְמִשְׁכָּב. וְזֶה טַעַם יָקָר.

פרק לב

א וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד עָצוּם מְאֹד. מִדְּלָא עָרְבִינְהוּ לוֹמַר ״וּמִקְנֶה רַב וְעָצוּם הָיָה״ וְגוֹ׳, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁכָּל אֶחָד מִלְּתָא בְּאַפֵּי נַפְשֵׁיהּ, כִּי לִבְנֵי רְאוּבֵן הָיָה מִקְנֶה רַב בְּמִסְפָּר, וְלִבְנֵי גָד הָיָה מִקְנֶה עָצוּם בְּכֹחַ, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (איוב א י): ״וּמִקְנֵהוּ פָּרַץ בָּאָרֶץ״, שֶׁעִזִּים שֶׁלּוֹ הָיוּ הוֹרְגִין זְאֵבִים, וְכִדְמַסְיֵק בְּתַעֲנִית (כה.): לֵיתֵי עִזֵּי דְּבָא בְּקַרְנַיְיהוּ. כָּךְ הָיָה לְגַבֵּי גָּד מִקְנֶה עָצוּם מְאֹד בְּחַיִל וְכֹחַ, וְעַל כֵּן בָּחֲרוּ לֵישֵׁב עַל הַסְּפָר, וְלֹא הָיָה פַּחַד הָאוֹיְבִים לְנֶגֶד עֵינֵיהֶם וּפֶן יִקְחוּ הַזְּאֵבִים מִקְנֵיהֶם, כִּי בָּטְחוּ עַל כֹּחָם. וּבָזֶה יֵשׁ לִלְמוֹד קֶצֶת זְכוּת עֲלֵיהֶם מַה שֶּׁהִקְדִּימוּ הַמִּקְנֶה לַטַּף בְּאָמְרָם: ״גְּדֵרוֹת צֹאן נִבְנֶה לְמִקְנֵינוּ וְעָרִים לְטַפֵּנוּ״, כִּי אָמְרוּ שֶׁסָּמוּךְ לִגְבוּל הַסְּפָר נִבְנֶה תְּחִלָּה גְּדֵרוֹת צֹאן לְמִקְנֵינוּ וְאַחַר כָּךְ תּוֹךְ הָאָרֶץ נִבְנֶה עָרִים לְטַפֵּנוּ, וַנְרַוִיחַ בָּזֶה שֶׁהַטַּף יֵשְׁבוּ בְּטוּחִים, שֶׁאִם יָבוֹאוּ הָאוֹיְבִים יָבוֹאוּ תְּחִלָּה אֶל גְּדֵרוֹת צֹאן, וּבֵינֵי בֵינֵי יִמָּלְטוּ הַטַּף, וְהַמִּקְנֶה שֶׁעַל הַסְּפָר אֵינָן מִתְיָרְאִים מִן הַזְּאֵבִים. וּמִכָּל מָקוֹם הוֹכִיחָם מֹשֶׁה וְאָמַר: אִם כֵּן אֵין אַתֶּם בּוֹטְחִים בְּתְשׁוּעַת ה׳, אֶלָּא כָּךְ תַּעֲשׂוּ: ״בְּנוּ לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם״ תְּחִלָּה, סָמוּךְ לַסְּפָר, ״וּגְדֵרוֹת לְצֹנַאכֶם״ תּוֹךְ הָאָרֶץ, וַאֲחֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִרְאוּ כִּי אַתֶּם בּוֹטְחִים בְּתְשׁוּעַת ה׳, וּבָזֶה תִּתְּנוּ אֹמֶץ בְּלֵב אֲחֵיכֶם שֶׁיִּבְטְחוּ כֻּלָּם בְּתְשׁוּעַת ה׳.

וְהַיּוֹצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ, כִּי מִתְּחִלָּה אָמְרוּ ״וְעָרִים לְטַפֵּנוּ״, מַשְׁמָע עָרִים כָּל דְּהוּ, וְאַחַר כָּךְ חָזְרוּ מִדִּבְּרֵיהֶם וְאָמְרוּ: ״וְיָשַׁב טַפֵּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר״, מַשְׁמָע שֶׁחָשְׁבוּ לְהִשְׁתַּגֵּב בְּחֹזֶק הֶעָרִים וְיָבִיאוּ מוֹרָךְ בְּלֵב הָאֲנָשִׁים. עַל כֵּן הוֹכִיחָם מֹשֶׁה וְאָמַר: ״בְּנוּ לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם וְגוֹ׳ וְהַיּוֹצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ״, כִּי כְּבָר אֲמַרְתֶּם ״וְעָרִים לְטַפֵּנוּ״.

וְרִבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תנחומא מטות ז) דָּרְשׁוּ עֲלֵיהֶם פָּסוּק ״נַחֲלָה מְבֹהֶלֶת בָּרִאשׁוֹנָה וְאַחֲרִיתָהּ לֹא תְבֹרָךְ״ (משלי כ כא), לְפִי שֶׁלָּקְחוּ נַחֲלָתָם בָּרִאשׁוֹנָה עַל כֵּן אַחֲרִיתָם לֹא תְבֹרָךְ, כִּי הָלְכוּ בְּרֹאשׁ כָּל גּוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דבה״י א׳ ה כו): ״וַיַּגְלֵם לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי״. וּכְדֵי לְיַשֵּׁב יְי״ו שֶׁל ״וְאַחֲרִיתָהּ״, נִרְאֶה שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: כִּי לְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הִקְדִּימוּ הַמִּקְנֶה לַטַּף, וְעַל זֶה אָמַר: ״נַחֲלָה מְבֹהֶלֶת בָּרִאשׁוֹנָה״, כִּי הִקְדִּימוּ נַחֲלָתָם, דְּהַיְנוּ הַמִּקְנֶה, לְהַזְכִּירָם רִאשׁוֹנָה, עַל כֵּן גַּם ״אַחֲרִיתָם״, דְּהַיְנוּ הַטַּף שֶׁאִחֲרוּ, ״לֹא תְבֹרָךְ״, כִּי גַּם הַגּוּפוֹת גַּם נַחֲלָתָם הַכֹּל כָּלוּ כֶּעָשָׁן, כָּלוּ הָעִקָּר עִם הַטָּפֵל, כֻּלָּם הָלְכוּ שְׁבִי לִפְנֵי רוֹדֵף.

ב וַיָּבֹאוּ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן. הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים בְּנֵי רְאוּבֵן הַבְּכוֹר. וְתֵדַע כִּי הַמְפָרְשִׁים אָמְרוּ שֶׁמִּקְנֵה בְּנֵי גָד הָיָה מְרֻבֶּה עַל שֶׁל רְאוּבֵן, וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: ״וְלִבְנֵי גָד עָצוּם מְאֹד״, רוֹצֶה לוֹמַר יוֹתֵר מִשֶּׁל רְאוּבֵן, וְעַל כֵּן אָמְרוּ בְּנֵי גָד דִּבְרֵיהֶם קוֹדֶם לִבְנֵי רְאוּבֵן הַבְּכוֹר, לְפִי שֶׁהָיָה צַעֲרָן גָּדוֹל עַל שֶׁל רְאוּבֵן. וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁאִם כֵּן הוּא, וַדַּאי לֹא מִפְּנֵי צַעֲרָן קָפְצוּ בָּרֹאשׁ, כִּי אִם מִתּוֹךְ רוּם לְבָבָם קָפְצוּ לְדַבֵּר בָּרֹאשׁ לִפְנֵי בְנֵי רְאוּבֵן הַבְּכוֹר, כִּי כָּךְ טֶבַע הָעֹשֶׁר שֶׁנּוֹתֵן רוּם לֵב לְבָעָלָיו, וְעָשִׁיר הֶדְיוֹט קוֹפֵץ בָּרֹאשׁ וְיַעֲנֶה עַזּוֹת, לֹא יָשׁוּב מִפְּנֵי כָּל אִישׁ, אֵינוֹ חוֹלֵק כָּבוֹד לִבְכוֹר וְלֹא לְשׁוּם בַּעֲלֵי הַמַּעֲלָה הָאֲמִתִּית, בְּחָשְׁבָם כִּי עַל יְדֵי הָעֹשֶׁר הוּא מִתְרוֹמֵם.

וּרְאָיָה לִדְבָרֵינוּ, מַה שֶּׁדָּרַשׁ עֲלֵיהֶם בְּרַבָּתִי (כב ח) פָּסוּק ״כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב וְלֹא מִמִּדְבַּר הָרִים״ (תהלים עה ז), לֹא מִמָּה שֶׁהָאָדָם יוֹצֵא מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב וְעָמֵל בְּסְחוֹרָה נַעֲשֶׂה עָשִׁיר, ״וְלֹא מִמִּדְבַּר הָרִים״, כָּל הָרִים שֶׁבַּמִּקְרָא הוּא הָרִים מַמָּשׁ חוּץ מִזֶּה שֶׁהוּא לְשׁוֹן רוֹמְמוּת, שֶׁאֵין הָאָדָם מִתְרוֹמֵם מִן הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ. מָה עוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נוֹטֵל נְכָסִים מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם עה ח): ״כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים״ כוּ׳, מִדְּסָמַךְ מִדְרָשׁ פָּסוּק זֶה לִבְנֵי גָד וּרְאוּבֵן, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁמָּצָא בָּהֶם שֶׁמֶץ דֶּרֶךְ גַּאֲוָה וְגָאוֹן, עַל כֵּן דָּרַשׁ עֲלֵיהֶם פָּסוּק זֶה לוֹמַר שֶׁלֹּא בְאָלָה מִתְרוֹמֵם. וְהֵיכָן רָמוּז בַּפָּסוּק שֶׁלָּקְחוּ לָהֶם רוֹמְמוּת יוֹתֵר מִן הָרָאוּי, אֶלָּא וַדַּאי לְפִי שֶׁמָּצָא כָּתוּב כִּי בְּנֵי גָד מֵאָז הָיָה לָהֶם מִקְנֶה עָצוּם מְאֹד יוֹתֵר עַל בְּנֵי רְאוּבֵן, עַל כֵּן גְּבַהּ לִבָּם עַד לְהַשְׁחִית וְקָפְצוּ לְדַבֵּר בִּפְנֵי בְּנֵי רְאוּבֵן הַבְּכוֹר. עַל כֵּן אָמַר הַפָּסוּק שֶׁלֹּא בְאֵלָּה הוּא מִתְרוֹמֵם, וְהֵבִיא מוֹפֵת עַל זֶה שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה בָּזֶה שֶׁיִּתְרוֹמֵם הָאָדָם בַּעֲבוּר מָמוֹנוֹ, ״כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים״, בְּאֹרַח שֶׁמֵּבִיא עַל זֶה הוּא מְרוֹמֵם אֶת זֶה, נוֹטֵל מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה. הֶקֵּצוֹר קָצְרָה יַד ה׳ לִתֵּן לָזֶה מִשֶּׁלּוֹ וְלֹא יִצְטָרֵךְ לִקַּח מִזֶּה? אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהָאֱלֹהִים עָשָׂה כְּדֵי שֶׁיִּירְאוּ מִלְּפָנָיו וְלֹא יָרוּם לְבָבָם מִתּוֹךְ רֹב עָשְׁרָם, עַל יְדֵי שֶׁיִּסְתַּכֵּל בְּמָקוֹם מוֹצָאוֹ שֶׁלֹּקַח מִזֶּה עַל יְדֵי שֶׁהָיָה מִתְרוֹמֵם בְּעָשְׁרוֹ, כִּי מִסְתָּמָא שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּיל כִּי אִם הַגֵּאִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה מ ד): ״וְכָל הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ״, וְעַל כֵּן נָתַן לָזֶה מָמוֹנוֹ וְרוֹמְמוּת שֶׁל זֶה, כְּדֵי שֶׁיִּקַּח מוּסָר וְלֹא יָרוּם לְבָבוֹ, פֶּן יִקְרֶה לוֹ כַּאֲשֶׁר קָרָה לַחֲבֵרוֹ אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ לָקַח מָמוֹן זֶה.

וּמַה שֶּׁדָּרְשׁוּ ״כִּי לֹא מִמּוֹצָא״, מִזֶּרַח, נִרְאֶה לְפָרֵשׁ שֶׁסָּמַךְ דָּרַשׁ זֶה עַל מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן ״כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְּרָחָה״, אֵיךְ בָּאָה הַנַּחֲלָה אֲלֵיהֶם, וַהֲלֹא הֵמָּה בָּאוּ אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה, וּמַהוּ שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַנַּחֲלָה בָּאָה אֲלֵיהֶם? פְּשׁוּטוֹ שֶׁל פָּסוּק הוּא שֶׁקָּרְאוּ ״נַחֲלָה״ לְקִנְיַן מָמוֹנָם וּמִקְנֶה שֶׁלָּהֶם, לוֹמַר מֵאַחַר שֶׁעָשִׁינוּ רוֹב חַיִל וּמִקְנֶה בְּמָקוֹם זֶה בְּמִלְחֶמֶת מִדְיָן נוֹסָף עַל הַמִּקְנֶה שֶׁכְּבָר הָיָה בְּיָדֵם, עַל כֵּן דִּין הוּא שֶׁיִּשָּׁאֵר הַמִּקְנֶה בְּמָקוֹם זֶה אֲשֶׁר הוּא בָּא מִשָּׁם, כָּאן נִמְצְאוּ וְכָאן יִהְיוּ, וְעַל הַמִּקְנֶה אֲשֶׁר בָּא לְיָדָם בְּמָקוֹם זֶה אָמְרוּ: ״כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְּרָחָה״.

וְעַל פִּי דַּרְכֵּנוּ הִזְכִּירוּ רוּחַ מִזְרָחִי, כִּי אָמְרוּ שֶׁעָשָׂה זֶה בָּא לָהֶם מִמּוֹצָא, דְּהַיְנוּ מִמִּזְרָח, מִמָּה שֶׁהָאָדָם יוֹצֵא מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב בְּסְחוֹרָה, עַל כֵּן הֵבִיא פָּסוּק זֶה לְהַכְחִישׁ דַּעְתָּם, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי לֹא מִמּוֹצָא״ וְגוֹ׳. וְהִזְכִּירוּ עֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְרַמֵּז שֶׁדַּעְתָּם הָיָה שֶׁהָעוֹשֶׁר בָּא מִמָּה שֶׁהָאָדָם פּוֹרֵשׂ בִּסְפִינוֹת בַּיָּם וּמִמָּה שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בַּיַּבָּשָׁה מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב, עַל כֵּן הִזְכִּירוּ עֵבֶר הַיַּרְדֵּן כְּנֶגֶד הָעוֹבֵר אָרְחוֹת יַמִּים בִּסְפִינָה, וְהִזְכִּירוּ מִזְרָחָה כְּנֶגֶד הַיּוֹצֵא מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. וְהַכָּתוּב מַכְחִישׁ שְׁנֵי הַסְּבָרוֹת וְאָמַר: ״כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב״, לְפִי שֶׁקָּשֶׁה עַל נֹסַח הַמִּדְרָשׁ שֶׁכָּתַב עַל פָּסוּק זֶה: לֹא מִמָּה שֶׁהָאָדָם יוֹצֵא בִּסְחוֹרָה מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב נַעֲשֶׂה עָשִׁיר, וַאֲפִלּוּ פּוֹרֵשׂ בִּסְפִינָה כוּ׳, עַיֵּן הַנֹּסַח בַּיְלִקּוּט בְּפָרָשָׁה זוֹ. וְקָשֶׁה, שֶׁפְּסִינָה מַאן דְּכַר שְׁמֵהּ, וְהֵיכָן רָמוּז סְפִינָה בַּפָּסוּק. וְעוֹד קָשֶׁה, לָמָּה נָקַט מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב וְלֹא נָקַט גַּם מִמַּעֲרָב לְמִזְרָח, כִּי כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר ״מִמּוֹצָא״ כָּךְ נֶאֱמַר ״וּמִמַּעֲרָב״ כִּי לֹא נֶאֱמַר ״לְמַעֲרָב״.

אֶלָּא וַדַּאי שֶׁדָּרַשׁ ״מִמּוֹצָא״ הֵינוּ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב, וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר ״וּמִמַּעֲרָב״ הֵינוּ מִי שֶׁפּוֹרֵשׂ בִּסְפִינָה בַּיָּם שֶׁהוּא לְמַעֲרָב, כִּי הַמַּעֲרָב נִקְרָא יָמָּה כִּי בְּאוֹתוֹ רוּחַ הַיָּם הַגָּדוֹל. וּלְפִי שֶׁבְּנֵי גָד וּרְאוּבֵן אָמְרוּ ״כִּי בָאָה אֵלֵינוּ נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן״, הֵינוּ מִסְּפִינוֹת, ו״מִזְרָחָה״, הֵינוּ מִמּוֹצָא, עַל כֵּן הֵבִיא עֲלֵיהֶם פָּסוּק: ״כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב״ לְהַכְחִישׁ שְׁנֵי הַסְּבָרוֹת כְּאֶחָד.

וּמַה שֶּׁהִזְכִּירוּ דַּוְקָא רוּחַ מִזְרָחִי לַיּוֹצֵא בִּסְחוֹרָה מִשָּׁם, אוּלַי סְבָרָתָם שֶׁרוּחַ מִזְרָחִית מוֹעִיל לְהַצָּלִיחַ בִּסְחוֹרָה יוֹתֵר מִכָּל הָרוּחוֹת, כִּי מִשָּׁם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ הַמֵּאִיר לָאָרֶץ, כִּי לְעוֹלָם יֵצֵא אָדָם בְּכִי טוֹב אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ, כִּי הַכֹּל בָּא מִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ, וְאֵין יִתְרוֹן הַמָּמוֹן כִּי אִם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ. עַל כֵּן אָמְרוּ בְּנֵי גָד וּרְאוּבֵן שֶׁפִּיטָמָא מִלְּתָא הִיא לָתֵת לָהֶם נַחֲלָה בְּמִזְרָח, כְּדֵי שֶׁאִם יֵלְכוּ בִּסְחוֹרָה יֵלְכוּ מִמִּזְרָח בְּכִי טוֹב לְמַעֲרָב. וְזֶה וַדַּאי סִימָן נָכוֹן וּבָרוּר, כְּשֶׁם שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ יוֹצֵא מִשָּׁם וְעָשָׂה וְהִצְלִיחַ דְּרָכָיו וְאֶל מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף יַחֲזוֹר וְיָשׁוּב, כָּךְ הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ מִבֵּיתוֹ מִן רוּחַ מִזְרָחִי יַצְלִיחַ וְיָשׁוּב לְבֵיתוֹ. וְלָכֵן הִזְכִּיר הַמִּזְרָח בִּלְשׁוֹן מוֹצָא, לוֹמַר לְךָ שֶׁהַמִּזְרָח סִימָן טוֹב אֶל הַיּוֹצֵא מִשָּׁם. וְעוֹד, שֶׁהַמָּקוֹם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְסָמוּךְ לוֹ, וְהַמָּקוֹם מוּכָן לְלֶכֶת בִּסְפִינָה. וְזֶהוּ רֶמֶז נָכוֹן וְנָקֹר. וּבְפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (שמות כא א) פֵּרַשְׁנוּ פָּסוּק ״כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב״, שֶׁקָּאֵי עַל מַה שֶּׁאָמַר ״אַל תָּרִימוּ קֶרֶן״, כִּי כָּל גַּס רוּחַ יִסְתַּכֵּל מֵאַיִן בָּא וּלְאָן הוּא הוֹלֵךְ, וְאֵיךְ יִתְגָּאֶה אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה, הֲלֹא יָבִין בְּשִׂכְלוֹ מֵאַיִן יָבֹא לוֹ הָרוֹמְמוּת. ״כִּי לֹא מִמּוֹצָא״, מָקוֹם אֲשֶׁר יָצָא מִשָּׁם, כִּי בָּא מִטִּפָּה סְרוּחָה, כִּי עַל כֵּן הִזְכִּיר הַמִּזְרָח בִּלְשׁוֹן ״מִמּוֹצָא״. וְלֹא ״מִמַּעֲרָב״, הֵינוּ זְמַן הֶעֱרֵב שִׁמְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת יב ב): ״עַד אֲשֶׁר לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ״, כִּי הוֹלֵךְ הוּא אָז לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה. ״וְלֹא מִמִּדְבַּר״, מִן קִנְיַן הַמָּמוֹן הַדּוֹמֶה לְמִדְבָּר שָׁמֵם מֵאֵין יוֹשֵׁב, כָּךְ קִנְיַן הַמָּמוֹן שׁוֹכֵן חֲרָרִים בַּמִּדְבָּר וְאֵינוֹ קִנְיָן דָּבוּק בָּאָדָם אֶלָּא הוּא חוּץ מִמֶּנּוּ. מִכָּל שָׁלֹשׁ אֵלּוּ אֵין ״הָרִים״, רָצָה לוֹמַר רוֹמְמוּת, כִּי מִלַּת ״הָרִים״ תַּחֲזוֹר עַל שְׁלָשְׁתָּן. וְהוּא גַּם כֵּן פֵּרוּשׁ יָקָר מְאֹד כְּפִי כַּוָּנַת הַפְּסוּקִים הַמַּזְהִירִים עַל

גַּסּוּת הָרוּחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תָּרִימוּ" וְגוֹ', סִיַּם דְּבָרָיו בְּ"זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים". וְהִסְמִכָנוּ כָּל דָּרוּשׁ עָמוֹק זֶה אֶל בְּנֵי גָד וּרְאוּבֵן, שֶׁנִּמְצָא בָּהֶם הָרְדִיפָה אַחַר הָעֹשֶׁר עַד שֶׁמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֶמְדָּה בַּעֲבוּר הָעֹשֶׁר, וְדַי בְּהֶעָרָה קְטַנָּה זוֹ לְיוֹדְעֵי דַּעַת, וְהַמַּשְׂכִּיל יִשְׂמַע וְיוֹסִיף לֶקַח.

פרק לג

א אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. לְפִי שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר לְמַעְלָה אֶל בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן: "וַיְנִיעֵם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה", סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא שֶׁהָיוּ נָדִים וְנָעִים כְּשׁוֹכֵב בְּרֹאשׁ חִבֵּל, לֹא שָׁקְטוּ וְלֹא נָחוּ כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה, עַל כֵּן אָמַר "אֵלֶּה מַסְעֵי", לוֹמַר לְךָ שֶׁבְּאַרְבָּעִים שָׁנָה לֹא הֻנִיעָם כִּי אִם אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם תְּנוּעוֹת. וּבָזֶה מְיוּשָׁב מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "אֵלֶּה מַסְעֵי" וְלֹא אָמַר "אֵלֶּה הַחֲנָיוֹת אֲשֶׁר חָנוּ", כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּסְעוּ וַיַּחֲנוּ", אֶלָּא שֶׁבָּא לְפָרֵשׁ מַאֲמַר "וַיְנִיעֵם בַּמִּדְבָּר", כִּי הַתְּנוּעָה הַיְינוּ הַמַּסָּעוֹת. וְטַעַם לְסִפּוּר כָּל הַמַּסָּעוֹת, כָּתַב רַשִׁ"י לְהוֹדִיעַ חַסְדֵי הַמָּקוֹם כוּ'. וְהָרַב הַמּוֹרֶה נָתַן טַעַם אַחֵר. וְכֵן בְּמַהֲרִי"א נָתַן כַּמָּה טְעָמִים וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בָּהֶם.

ב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל פִּי ה'. וְאַחַר כָּךְ הָפַךְ הַסֵּדֶר וְאָמַר "וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם" וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ "עַל פִּי ה'", וְהִנְנִי מְפָרֵשׁ זֶה בִּשְׁלֹשׁ פָּנִים. הָאֶחָד הוּא, שֶׁבְּמִקְצָת מַסָּעוֹת הָלְכוּ לְפָנִים וּבְמִקְצָתָם נָזוֹרוּ אָחוֹר, כִּי מִתְּחִלָּה "וַיָּשֻׁבוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת" (שמות יד ב), פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁהָלְכוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם לְצַד מִצְרַיִם, וְכֵן בְּפָרְשַׁת דְּבָרִים (ב א) כְּתִיב: "וְנִפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י לְפִי שֶׁקִּלְקְלוּ הָפְכוּ לְצַד הַמִּדְבָּר, וְכֵן בְּפָרָשַׁת עֵקֶב (דברים י ו) "מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה", שֶׁחָזְרוּ שְׁמוֹנָה מַסָּעוֹת לַאֲחוֹרֵיהֶם. נִמְצָא שֶׁרֹב הַמַּסָּעוֹת אֲשֶׁר הָלְכוּ בָּהֶם לְפָנִים וְלֹא לְאָחוֹר וְהָיוּ עַל פִּי ה' נִקְרְאוּ "מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם", כִּי הָפְכוּ פְּנֵיהֶם מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם, שֶׁנִּקְרָא מוֹצָאֵיהֶם וּפְנֵיהֶם, אֶל מַסְעֵיהֶם אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵיהֶם. אֲבָל מַה שֶּׁנָּזְרוּ אָחוֹר בַּעֲבוּר שֶׁקִּלְקְלוּ בְּחֵטְא לֹא הָיָה עַל פִּי ה', וְנִקְרָא "מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם", שֶׁחָזְרוּ וְנָסְעוּ לַמָּקוֹם שֶׁיָּצְאוּ מִשָּׁם שֶׁנִּקְרָא מוֹצָאֵיהֶם, כִּי הָפְכוּ פְּנֵיהֶם לְצַד מִצְרַיִם.

הַפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי הוּא כְּשֶׁנִּדְקְדֵק מַהוּ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּסְעוּ מֵרַעְמְסֵס" וְלֹא הִזְכִּיר "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְאַחַר כָּךְ חָזַר וְאָמַר שֵׁנִית: "וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס". וְעוֹד, כְּתִיב הָכָא: "מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וּבְמָקוֹם אַחֵר אוֹמֵר (שם טז א): "הוֹצִיאֲךָ ה' מִמִּצְרַיִם לַיְלָה". אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהָעֵרֶב רַב הָלְכוּ בַּלַּיְלָה דֶּרֶךְ בְּרִיחָה, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (שמות יד ה): "וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם", "בּוֹרֵחַ" לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "בָּרַח", שֶׁכְּבָר בָּרַח מִיָּד בְּצֵאתָם, וְזֶה לֹא יִצְדַּק עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי הָלְכוּ בְּיָד רָמָה, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁעַל הָעֵרֶב רַב הֻגַּד לוֹ שֶׁנִּקְרְאוּ בְּשֵׁם "עָם", אֲבָל יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַּיּוֹם בְּיָד רָמָה. וּכְשֶׁאָמַר "וַיִּסְעוּ מֵרַעְמְסֵס בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן", בָּעֵרֶב רַב הוּא מְדַבֵּר. וְאַחַר כָּךְ אָמַר: "מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָד רָמָה", וְאַחַר כָּךְ אָמַר: "וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס", כִּי הָעֵרֶב רַב הָלְכוּ תְּחִלָּה כְּמִנְהָג הַבּוֹרְחִים וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם.

וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל פִּי ה'", זוֹ נְסִיעַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִסּוָּדֵם מֵאֶרֶץ הַקְּדוּשָׁה, עַל כֵּן הָפְכוּ תָּמִיד פְּנֵיהֶם מִן "מוֹצָאֵיהֶם", הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם מִמִּצְרַיִם, וּמְגַמַּת פְּנֵיהֶם "לְמַסְעֵיהֶם", לָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבוֹתָם. אֲבָל הָעֵרֶב רַב שֶׁהָיוּ מְקוֹרָם מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָצְאוּ עַל פִּי ה', כִּי מֹשֶׁה מַדַּעְתּוֹ הוֹצִיאָם, נֶאֱמַר בָּהֶם: "וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם", כִּי תָּמִיד הָיָה לָהֶם חֵפֶץ וְרָצוֹן לָשׁוּב לְמִצְרַיִם לְמְקוֹרָם, וּזְרוֹק חוּטְרָא לְאַוִּירָא – אַעִיקָּרֵהּ קָאֵי (ב"ר נג טו), כָּךְ הָיָה תָּמִיד פְּנֵיהֶם לַמָּקוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם.

פֵּרוּשׁ שְׁלִישִׁי הוּא שֶׁאִלְמָלֵא לֹא חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל הָיוּ נוֹסְעִים בִּנְסִיעָה אַחַת לָאָרֶץ. אָמַר: "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם", כִּי מִן יְצִיאָה רִאשׁוֹנָה לֹא הָיָה לָהֶם עוֹד יְצִיאָה מִמָּקוֹם חֲנָיָה, כִּי רָצָה ה' לַעֲשׂוֹת אוֹתָם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים לָאָרֶץ מִיָּד, וְעַל יְדֵי שֶׁקִּלְקְלוּ הֻצְרַךְ לִכְתֹּב "וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם", שֶׁנָּסְעוּ אֶל מְקוֹמוֹת שֶׁסּוֹפָם לַחֲזוֹר וְלָצֵאת מִשָּׁם וְלִהְיוֹת מְטֻלְטָל מִמָּסָע לְמָסָע, וְזֶה הַדָּבָר לֹא הָיָה "עַל פִּי ה'", כִּי לֹא חָפֵץ ה' בָּאֵלֶּה.

ד וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים וְגוֹ'. לוֹמַר לְךָ שֶׁיָּצְאוּ לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ שָׁהִיוּ קוֹבְרִים אֵת אֲשֶׁר הִכָּה ה' בָּהֶם, וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם קָהוֹת. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁגַּם בֵּאלֹהֵיהֶם עָשָׂה ה' שְׁפָטִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא יֶחֱרַץ אֶחָד מֵהֶם לְשׁוֹנוֹ לְיִשְׂרָאֵל. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר הִכָּה ה' בָּהֶם כָּל בְּכוֹר", יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ (פס"ר פסקא ויהי בחצי הלילה ה') עַל הַפְּסוּק "לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם" (תהלים קלו י), שֶׁהָיוּ הַבְּכוֹרִים הוֹרְגִים בַּאֲבוֹתָם, כִּי כָּךְ מַשְׁמַע "בִּבְכוֹרֵיהֶם", כְּלוֹמַר עִם הַבְּכוֹרִים הִכָּה אֶת מִצְרַיִם, כִּי הַבְּכוֹרִים הָיוּ שִׁבְטֵי אַפּוֹ וּמַטֵּה זַעְמוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר "הִכָּה בָהֶם כָּל בְּכוֹר", וְהוּא דִּקְדּוּק נָכוֹן.

וּבְאָמְרוֹ "עַל פְּנֵי בַּעַל צְפוֹן", הוֹרָה כִּי רַק עֲבוּדָה זָרָה זוֹ נִשְׁאֲרָה כְּדֵי לְהַטְעוֹתָן, הָיְתָה מְמֻנָּה עַל הַזָּהָב אֲשֶׁר מִצָּפוֹן יֵאָתֶה, וְיֹאמְרוּ שֶׁלְּכָךְ נִשְׁאֲרָה בִּשְׁבִיל מָמוֹנָם שֶׁלָּקְחוּ שֶׁלֹּא כַּדִּין, כַּמְבֹאָר פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח (שמות יד ב).

וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה" וְלֹא אָמַר "וַיַּחֲנוּ בְּאֵילִמָה", לְפִי שֶׁהָיָה מַסָּע קָצָר מִמָּרָה לְאֵילִם וְלֹא הָיָה בְּדַעְתָּם לַעֲשׂוֹת שָׁם חֲנָיָה, אַךְ לְפִי שֶׁמָּצְאוּ שָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעְיְנוֹת מַיִם, הַמִּתְיַחֲסִים אֶל שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵיהֶם אֲשֶׁר מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל יַשְׁקוּ לְכָל הָעֵדָה, וְשִׁבְעִים תְּמָרִים הַמִּתְיַחֲסִים לְשִׁבְעִים זְקֵנִים, כִּי הַצַּדִּיק כַּתָּמָר יִפְרַח, עַל כֵּן אָמְרוּ סִימָנָא מִלְּתָא הִיא שֶׁיַּעֲשׂוּ שָׁם חֲנָיָה, כִּי גַּם שָׁם הַמָּקוֹם מוֹרֶה עַל מִסְפָּר זֶה, אֵילִם עוֹלֶה לְמִסְפַּר פ"ב עִם הַמִּלָּה,

דְּהַיְנוּ י״ב וְשִׁבְעִים. וְכֵן אִילֵם מוֹרֶה עַל מִסְפַּר אֲנָשִׁים חֲזָקִים, כִּי הוּא מִלְּשׁוֹן ״וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח״ (יחזקאל יז טו), וְכָל זֶה לָקְחוּ לְסִימָן לַעֲשׂוֹת שָׁם חֲנֻיָּה.

מט וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים. עַל צַד הָרֶמֶז יֵשׁ לְפָרֵשׁ שֶׁלְּכָךְ הִזְכִּיר שְׁנֵי קְצָווֹת אֵלּוּ, לְפִי שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ מְדַבֶּרֶת מִמִּיתַת אַהֲרֹן, וְאָמְרוּ רז״ל (ר״ה יח:) שֶׁשְּׁקוּלָה מִיתַת צַדִּיקִים כְּשֹׂרֵפַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וְדָבָר זֶה יֵשׁ בּוֹ רֶמֶז בְּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה: ״וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים וְגוֹ׳ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ״, הוּא חֹדֶשׁ אָב שֶׁבּוֹ נִשְׂרְפָה בֵּית אֱלֹהֵינוּ, וְהוּקְבַּע לִבְכִיָּה לְדוֹרוֹת מִזְּמַן הַמְרַגְּלִים, כְּדֵי לְהוֹרוֹת שֶׁשְּׁנַיִם אֵלּוּ שְׁקוּלִים, עַל כֵּן נִזְדַּמְּנוּ בְּחֹדֶשׁ אֶחָד. וְזֶהוּ הָרֶמוּז ״מִבֵּית הַיְשִׁימוֹת״, כִּי הוּא לְשׁוֹן שְׁמָמָה וְחָרְבַּן הַבַּיִת. וְ״אָבֵל הַשִּׁטִּים״ הוּא לְשׁוֹן אֵרֶז, וְרֶמֶז אֶל הַזְּמַן שֶׁנִּתְאַבְּלוּ בּוֹ עַל הַצַּדִּיק שֶׁנִּמְשַׁל אֵרֶז, וְנִזְדַּמְּנוּ שְׁנֵיהֶם לְפַנְדָּק אֶחָד. וְחִבּוּר שְׁנֵי קְצָווֹת אֵלּוּ מוֹרֶה שֶׁשְּׁקוּלִים הֵמָּה, כְּאִלּוּ הַקָּצֶה הָאֶחָד הָיָה מַרְגִּישׁ ״אָבֵל הַשִּׁטִּים״, דְּהַיְנוּ הָאֲבֵלוּת עַל נֶפֶשׁ הַצַּדִּיק, וְהַקָּצֶה הַשֵּׁנִי הָיָה מַרְגִּישׁ בְּצַעַר ״בֵּית הַיְשִׁימוֹת״.

וְתֵדַע כִּי בַּיְלְקוּט בִּישַׁעְיָה (כט) מַסִּיק בַּפָּסוּק ״הִנְנִי יוֹסִיף לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה״ (ישעיה כט יד), גְּדוֹל סִלּוּקָם שֶׁל צַדִּיקִים לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם יוֹתֵר מִן תִּשְׁעִים וּשְׁמוֹנָה קְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה וּמֵחוּרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. קִשְׁיָן אַהֲדֵי, כִּי רז״ל אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁשְּׁקוּלִים הֵמָּה, וְכֵאן אָמַר גָּדוֹל סִלּוּקָן. וְהַבֵּט יָמִין וּרְאֵה, כִּי בַּמִּדְרָשׁ הִזְכִּיר לְשׁוֹן ״סִלּוּקָן״, וּבַגְּמָרָא אָמְרוּ ״מִיתַת צַדִּיקִים״, וּבַמִּדְרָשׁ הִזְכִּיר לְשׁוֹן ״חָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ״, וּבַגְּמָרָא אָמְרוּ ״כִּשְׂרֵפַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ״.

וְהַבֵּאוּר לְכָל זֶה, כִּי לְשׁוֹן ״חָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ״ מוֹרֶה עַל הַזְּמַן שֶׁחָמֵר הַבַּיִת מֵעֵצִים וַאֲבָנִים נִשְׂאַר קַיָּם, אַף שֶׁנֶּחֱרַב כִּי יָצָא מִמֶּנּוּ כָּל הֲדָרוֹ וְהוֹדוֹ, דְּהַיְנוּ סִלּוּק מִן הַבַּיִת כָּל הַדְּבָרִים רוּחָנִיִּים שֶׁהָיוּ בּוֹ, אֲבָל לְשׁוֹן ״שְׂרֵפַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ״ קָשֶׁה מִזּוֹ, כִּי נוֹסָף עַל סִלּוּק הָרוּחָנִיּוּת מִשָּׁם גַּם הַחֹמֶר נִשְׂרַף. כְּמוֹ כֵן בַּצַּדִּיקִים, כְּשֶׁמַּזְכִּיר לְשׁוֹן מִיתָה הוּא מְדַבֵּר כְּנֶגֶד הַחֹמֶר, כִּי הַגּוּף מֵת אֲבָל הַנְּשָׁמָה אֵינָהּ מֵתָה כִּי חַיָּה הִיא, אֲבָל לְשׁוֹן סִלּוּק שַׁיָּךְ עַל הַנְּשָׁמָה וְלֹא עַל הַגּוּף, כִּי הִיא לְבַדָּהּ הָעוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ג כא): ״רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעוֹלָה הִיא לְמָעְלָה״. וְהִנֵּה מִיתַת צַדִּיקִים, דְּהַיְנוּ הַדָּבָר הַנּוֹגֵעַ בְּחֹמֶר גּוּף הַצַּדִּיק, וַדַּאי דָּבָר זֶה שָׁקוּל כִּשְׂרֵפַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ, הַחֹמֶר שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ; אֲבָל סִלּוּקָן שֶׁל צַדִּיקִים, דְּהַיְנוּ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הַמִּסְתַּלֵּק וְעוֹלֶה לְמַעְלָה, דָּבָר זֶה מִתְיַחֵס לְחָרְבַּן בֵּית אֱלֹהֵינוּ, דְּהַיְנוּ הָרוּחָנִיּוּת מִשָּׁם.

וּמָה שֶׁאָמַר שֶׁזֶּה גָּדוֹל מִזֶּה, לֹא שֶׁזֶּה גָּדוֹל בְּמַהוּת, אֶלָּא שֶׁהַנֶּזֶק הַמַּגִּיעַ לָעוֹלָם בְּסִלּוּק נִשְׁמַת הַצַּדִּיק הוּא גָּדוֹל מִן הַנֶּזֶק הַמַּגִּיעַ לָעוֹלָם בְּסִלּוּק הָרוּחָנִיּוּת מִן הַבַּיִת הַמִּקְדָּשׁ, כִּי יֵשׁ לְדַקְדֵּק מַהוּ שֶׁאָמַר לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, לָמָּה לֹא אָמַר סְתָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁבָּא לִתֵּן טַעַם לָמָּה זֶה גָּדוֹל מִזֶּה, וְאָמַר לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם וְחָפֵץ בַּהֲוָיָתוֹ וְקִיּוּמוֹ, וְנֶפֶשׁ הַצַּדִּיק נוֹתֵן יוֹתֵר הֲוָיָה וְקִיּוּם לָעוֹלָם יוֹתֵר מִכָּל הָרוּחָנִיּוּת שֶׁהָיוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, לְפִי שֶׁצַּדִּיק אֶחָד יְסוֹד עוֹלָם וְנִשְׁמָתוֹ חֲצוּבָה מִתַּחַת כִּסֵּא כְּבוֹד יֵשׁ בָּהּ קְדֻשָּׁה גְּדוֹלָה וְנוֹתֶנֶת הֲוָיָה וְקִיּוּם לְכָל הָעוֹלָם. וְתֵדַע שֶׁכֵּן הוּא, שֶׁהֲרֵי מֵבִיא עַל זֶה פָּסוּק ״הִנְנִי יוֹסִיף לְהַפְלִיא אֶת הָעָם הַזֶּה הַפְלֵא וָפֶלֶא וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו״, וּמַאי מַשְׁמַע שֶׁמְּדַבֵּר בְּסִלּוּקָן שֶׁל צַדִּיקִים, אֶלָּא וַדַּאי בְּסִלּוּק הַנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת הִיא שֶׁקָּרָאָהּ ״חָכְמַת חֲכָמָיו״ כִּי נֶפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת הִיא נוֹתֶנֶת קִיּוּם וַהֲוָיָה לְכָל הָעוֹלָם, וְסִלּוּקָהּ גּוֹרֵם שֶׁעַמּוּדֵי הָעוֹלָם יְרוֹפְפוּ. וְזֶה דָּבָר אֲמִתִּי וְנָכוֹן, רָאוּי לְצָרְפוֹ לְפָסוּק זֶה עַל צַד הָרֶמֶז.

נד וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת הָאָרֶץ בְּגוֹרָל. בְּפָסוּק זֶה נִתְקַשּׁוּ הַמְּפָרְשִׁים מְאֹד, בְּאָמְרָם כִּי תְּחִלַּת הַפָּרָשָׁה מְדַבֶּרֶת מֵאִבּוּד הָאֻמּוֹת וְצַלְמֵי מַסֵּכוֹתָם, וְכֵן סוֹף הַפָּרָשָׁה, ״וְאִם לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ״ וְגוֹ׳, וְאֵיךְ הִכְנִיס בֵּין הַדְּבֵקִים פָּסוּק ״וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת הָאָרֶץ״. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁלֹּא קָשֶׁה מִידֵי, כִּי בְּאִבּוּד הַצְּלָמִים וְהַבָּמוֹת וְגֵרוּשׁ כָּל הָאֻמּוֹת הִטִּיל ה׳ עֲבוֹדָה רַבָּה עַל יִשְׂרָאֵל, וְיֵשׁ לְחוּשׁ לִשְׁנֵי דְּבָרִים: הֵן שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר כִּקְדֻרָה דְּבֵי שׁוּתָפֵי וְתִתְבַּטֵּל מִצְוָה זוֹ, כִּי כָּל אֶחָד יֹאמַר אֶפְשָׁר לְמִצְוַת בְּעוּר שֶׁתִּתְקַיֵּם עַל יְדֵי אֲחֵרִים; הֵן שֶׁיִּגְרֹם מַחֲלֹקֶת בֵּין הַשְּׁבָטִים, כִּי כָּל אֶחָד יִבְחַר לוֹ הָרַע בְּמַעוּטוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם הַרְבֵּה צְלָמִים וּמַסֵּכוֹת. עַל כֵּן הִכְנִיס תּוֹךְ עִנְיָן זֶה פָּסוּק ״וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת הָאָרֶץ בְּגוֹרָל״ כִּי בָּזֶה בָּטְלוּ כָּל הַחֲשָׁשׁוֹת.

פרק לה

ו אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר. כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם חֲנִיּוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל חָנוּ בָהֶם וְהָיוּ בְּכֻלָּם כְּגֵרִים, כָּךְ נָתְנוּ לַלְוִיִּם שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר. וְעָרֵי הַמִּקְלָט יִהְיוּ מִן עָרֵי הַלְוִיִּם, לְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ אֶל עִיר מִקְלָטוֹ חָרֵי הוּא שָׁמָּה גֵּר, וְיֵשׁ לָחוּשׁ פֶּן יֹאמְרוּ לוֹ יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: גֵּר אַתָּה בָּאָרֶץ. עַל כֵּן צִוָּה שֶׁיִּהְיוּ עָרֵי מִקְלָט מִן עָרֵי הַלְוִיִּם, כִּי גַּם הַלְוִיִּם כְּגֵרִים יֹאמְרוּ לוֹ מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ, עַל דֶּרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ט): ״וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם״, וּכְדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו יג): ״כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם״, הֵינוּ בְּאֶרֶץ שֶׁהוּא לֹא לָהֶם שֶׁל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, כִּי יוֹסֵף הֶעֱבִירָם לָעָרִים שֶׁיִּהְיוּ כְּגֵרִים שָׁמָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לוֹמַר לְיִשְׂרָאֵל: גֵּרִים אַתֶּם.

כה **עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל.** וּמָה שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה בָּרוּצִחִים שֶׁיֵּשֵׁב שָׁם עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, לְפִי שֶׁאַהֲרֹן מִדָּתוֹ הַשָּׁלוֹם, עַל כֵּן הָיָה לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַל בְּנֵי דּוֹרוֹ שֶׁאַךְ שָׁלוֹם וֶאֱמֶת יִהְיֶה בְּיָמָיו וְלֹא תִּקָּרֶאנָה כָּאֵלֶּה מִקְרֶה בִּלְתִּי טָהוֹר זֶה. עַל כֵּן יֵשֵׁב שָׁם עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, וְאָז יִתְפַּלֵּל הוּא וְכָל בֵּיתוֹ עַל מִיתַת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל כְּדֵי שֶׁיַּחֲזוֹר מְהֵרָה לְבֵיתוֹ. וּמִטַּעַם זֶה אָמַר "עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אוֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ", וְכִי עֲדַיִן לֹא יָדַעְנוּ שֶׁהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל נִמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה? אֶלָּא לְפִי שֶׁכֹּהֵן זֶה שֶׁנַּעֲשָׂה רְצִיחָה בְּיָמָיו, זֶה הָרוֹצֵחַ כִּבָּה נֵר אֱלֹהִים נִשְׁמַת אָדָם, וְכִבָּה נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר, וַדַּאי לֹא זָכַר כֹּהֵן זֶה בְּשֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ שֶׁעָלָיו שֶׁהָיָה מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם, דְּהַיְנוּ שְׁנֵי פְּעָמִים "נֵר", כִּי כָל כֹּהֵן צָרִיךְ לַעֲמוֹד עַל שְׁמִירַת שְׁתֵּי נֵרוֹת אֵלּוּ בְּיָמָיו וּלְהִתְפַּלֵּל עַל זֶה. וּמֵאַחַר שֶׁמַּעֲשֶׂה זֶה קָרֶה בְּיָמָיו, עַל כֵּן יֵשֵׁב שָׁם עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל.

לג **וְלֹא תַחֲנִיפוּ אֶת הָאָרֶץ.** בְּאוּר הָעִנְיָן כָּךְ הוּא, כִּי הָאָרֶץ דּוֹמָה כְּאִלּוּ פְּעָרָה פִּיהָ לִבְלֹעַ חֹק לִבְלִי חֹק שֶׁעָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ה יד): "לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק" וְגוֹ', וּכְתִיב (משלי ל טז): "אֶרֶץ לֹא שָׂבְעָה מַיִם", כִּי בֶּאֱמֶת הָאָרֶץ אֵינָהּ שְׂבֵעָה לְעוֹלָם, וְהָרְשָׁעִים הָרוֹצְחִים מַחֲנִיפִים אֶת הָאָרֶץ לִתֵּן דָּבָר לִבְלֹעַ, וְזֶה הַחֲנֵפָה, כִּי כָּל הַנּוֹתֵן דָּבָר אֶל הַבִּלְתִּי רָאוּי לוֹ כְּדֵי שֶׁיַּחֲזֹר גַּם הוּא וְיִתֵּן לוֹ דָּבָר מָה זֶהוּ נִקְרָא חֲנֵפָה. וְכֵן הַדָּבָר שֶׁהָאָרֶץ מַחֲנֶפֶת לָרְשָׁעִים לִתֵּן לָהֶם אֶת יְבוּלָהּ לְכָל צָרְכֵיהֶם אֲשֶׁר מִן הָאָרֶץ מוֹצָאָם, וְכֵן מָקוֹם לָדוּר וּלְהִתְקוֹמֵם עָלֶיהָ אַף עַל פִּי שֶׁהָרְשָׁעִים אֵינָם רְאוּיִין לְכָל זֶה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כד ה): "וְהָאָרֶץ חָנְפָה תַּחַת יוֹשְׁבֶיהָ".

וְזֶה שֶׁאָמַר: "כִּי הַדָּם יַחֲנִיף אֶת הָאָרֶץ", כִּי הָרָשָׁע נוֹתֵן לָהּ הַדָּם לִבְלֹעַ כְּדֵי שֶׁהָאָרֶץ תִּתֵּן לוֹ לְעֵמַת זֶה מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ, עַל כֵּן לֹא יְכַפֵּר לָאָרֶץ כִּי אִם בְּדַם שׁוֹפְכוֹ, וְכַפָּרָה זוֹ עַל מַה שֶּׁהֶחֱזִיקָה הָרוֹצֵחַ אֲפִלּוּ רֶגַע אַחַת, כִּי חֲנֵפָה תֶּחְשֹׁב לָהּ הַדָּבָר, וְיֹאמְרוּ שֶׁשְּׁנֵיהֶם מַחֲנִיפִים זֶה לָזֶה. וּמַה שֶּׁלֹּא נֶהֱרַג קַיִן, מִפְּנֵי יִשּׁוּב הָעוֹלָם, כִּי הוּא הָיָה לְבַדּוֹ בָּעוֹלָם. וּמִכָּל מָקוֹם הוֹצִיאָה הָאָרֶץ אֶת עַצְמָהּ מִן חֶשֶׁד זֶה, שֶׁהִצְמִיחָה לוֹ קוֹץ וְדַרְדַּר, וְנָע וָנָד הָיָה בָּאָרֶץ, וְאִם כֵּן לֹא נָתְנָה לוֹ עוֹד שְׁנֵי מִינֵי תּוֹעֶלֶת שֶׁהָיוּ לוֹ מִן הָאָרֶץ. וְאַף זֶה עַל צַד הַחֶסֶד עִם קַיִן דַּוְקָא כָּאָמוּר, אֲבָל לְדוֹרוֹת לֹא יְכַפֵּר לָהּ כִּי אִם בְּדַם שׁוֹפְכוֹ, לְהוֹצִיאָהּ מִיֵּדֵי חֲנֵפָה זוֹ.

פרק לו

ד **וְאִם יִהְיֶה הַיֹּבֵל וְגוֹ'.** רז"ל פֵּרְשׁוּ (ירושלמי כתובות פ"ט ה"א) "אִם" כְּמוֹ אֲפִלּוּ, וְרָצָה לוֹמַר אַף אִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל מִכָּל מָקוֹם לֹא תֵּצֵא שָׂדֶה זוֹ בַּיּוֹבֵל. וְדַחַק לְפָרֵשׁ "אִם" לְשׁוֹן אַף עַל פִּי. וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר שֶׁכֵּן הוּא, מִכָּל מָקוֹם קָשֶׁה, מֵהֵיכָא תֵּיתֵי יִהְיֶה הַיּוֹבֵל תִּקּוּן לְשָׂדֶה זוֹ, וְאִם כֵּן מַאי סָלְקָא דַּעְתֵּיהּ וּמַאי קָא מַשְׁמַע לָן? וְעוֹד יֵשׁ לְדַקְדֵּק בַּפְּסוּקִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנִגְרְעָה נַחֲלָתָן מִנַּחֲלַת אֲבוֹתֵינוּ וְנוֹסַף עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגּוֹרָל נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרַע", תַּרְתֵּי "יִגָּרַע" לָמָּה לִי? וְלָמָּה קָרָאוּהָ תְּחִלָּה "נַחֲלַת אֲבוֹתֵינוּ" וְאַחַר כָּךְ קָרָאוּהָ "נַחֲלָתֵנוּ", וְאַחַר כָּךְ חָזַר וְאָמַר "וְאִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל וְגוֹ' וּמִנַּחֲלַת מַטֵּה אֲבוֹתֵינוּ יִגָּרַע"? וְשִׁנּוּי זֶה הֲלֹא דָּבָר הוּא. וְעוֹד קָשֶׁה, לָמָּה יִגָּרַע נַחֲלָתָן, הֲלֹא כְּתִיב (לעיל לג נד): "לָרַב תַּרְבּוּ וְלַמְעַט תַּמְעִיטוּ".

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר שֶׁחָשְׁשׁוּ עַל שְׁנֵי דְּבָרִים: הָאֶחָד הוּא, שֶׁאִם יֵצֵא הַגּוֹרָל בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁתְּחוּם זֶה יִהְיֶה לְשֵׁבֶט פְּלוֹנִי, רָאוּי שֶׁיִּקָּרֵא שֵׁם הַמֵּת שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשֵּׁבֶט עַל נַחֲלָתוֹ, שֶׁהֲרֵי כָּאן הַמֵּתִים יָרְשׁוּ אֶת הַחַיִּים, אִם כֵּן רָאוּי שֶׁלֹּא יִכָּרֵת שֵׁם הַמֵּת מִנַּחֲלָתוֹ. וְעַל חֲשָׁשָׁה זוֹ אָמְרוּ: "וּמִגּוֹרָל נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרַע". חֲחָשָׁשׁ הַשֵּׁנִי הוּא, מִשּׁוּם חֲשָׁשׁ שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁמָּכְרוּ נַחֲלָתָן, כִּי יֹאמְרוּ הַדּוֹרוֹת מָה לְשֵׁבֶט אַחֵר עֵסֶק בְּשָׂדוֹת שֶׁל שֵׁבֶט זֶה, כִּי לָאו כּוּלֵּי עָלְמָא דִּינֵי דִּבְנוֹת צְלָפְחָד גְּמִירֵי, וְעוֹד אוּלַי יָמוּתוּ הַנָּשִׁים וּבַעֲלֵיהֶן יִירָשׁוּם, וְיֹאמְרוּ: וַדַּאי מֵחֲמַת דָּחְקָם מָכְרוּ שְׂדוֹתָם וְיַחֲזִיקוּם לְחוֹטְאִים, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רז"ל בְּפָרָשַׁת בְּהַר מִן סְמִיכוּת הַפָּרָשִׁיוֹת, שֶׁמּוֹכֵר שָׂדֶהוּ – עֲוֹנוֹתָיו הִטּוּ אֵלֶּה (קידושין כ.). וְעַל חֲשָׁשָׁה זוֹ אָמְרוּ: "וּמִגּוֹרָל נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרַע", לֹא גֵּרָעוֹן מַמָּשׁ אֶלָּא בַּעֲבוּר הַחֲשָׁד. וְדַוְקָא קֹדֶם הַיּוֹבֵל יֵשׁ מָקוֹם לִשְׁנֵי חֲשָׁשׁוֹת אֵלּוּ, אֲבָל אִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל אָז אֵין מָקוֹם לַחֲשָׁשָׁה שְׁנִיָּה, כִּי לֹא יֹאמְרוּ שֶׁנִּמְכְּרוּ שְׂדוֹתָם, שֶׁאִלּוּ הָיְתָה שָׂדֶה מְכוּרָה הָיְתָה חוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל, וּמֵאַחַר שֶׁשָּׂדֶה זוֹ לֹא תַּחֲזֹר בַּיּוֹבֵל בָּזֶה יֵדְעוּ הַכֹּל שֶׁאֵין זֶה שָׂדֶה מְכוּרָה אֶלָּא הַבָּנוֹת הֵסֵבּוּ נַחֲלָה זוֹ לְשֵׁבֶט אַחֵר, וּבְטֵלָה חֲשָׁשָׁה אַחַת. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הַחֲשָׁשָׁה הַשְּׁנִיָּה בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת, שֶׁמִּנַּחֲלַת מַטֵּה אֲבוֹתֵינוּ יִגָּרַע, שֶׁלֹּא תִּקָּרֵא שֵׁם הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ. וּבְרֶדֶךְ זֶה יִהְיֶה "אִם" זֶה כְּכָל אִם שֶׁבְּכָל הַתּוֹרָה.